

LELKIBETEGSÉGEK

ÁTALÁNOS

KÖR- ÉS GYÓGYTANA,

TÖRVÉNYSZÉKI LÉLEKTANNAL.

ORVOSOK,

EGÉSZSÉGÜGYI HIVATALNOKOK ÉS TÖRVÉNYSZÉKI BIRÁK

SZÁMÁRA.

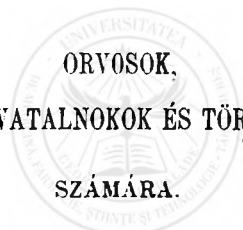
IRTA

SCHWARTZER FERENCZ.

ORVOS-SEBÉSZ TUDOR, A BUDAI MAGÁN ÖRÜLT-GYÓGYINTÉZET TULAJDONOSA ÉS IGAZGATÓJA;
A BUDAI CS. K. HELYTARTÓ OSZT. EGÉSZSÉGÜGYI BIZOTTMÁNYÁNAK, A BÉCSI ORVOSI KAR, A PEST-
BUDAI K. ORVOSÉGYLET, A POROSZ ELMEKÖZLETI ÉS TÖRVÉNYSZÉKI LÉLEKTANI TÁRSULAT* SÍB TAG

PEST, 1858.

LAUFFER ÉS STOLP TULAJDONA.

52.5461

01 JUN 2004

E L Ő S Z Ó. -

A lélekzavarok kór ismérének és gyógyíthatóságok vagy gyógyíthatatlanságuk, veszélyességük, valamint a lelkiállapotokkal összefüggő beszámíthatási tehetség megítélésének nehézségeit, minden gyakorló orvos bizonyára már maga is tapasztalá; kétszeresen nehéz pedig valamely kétséges lelki állapot véleményezése, mely egyrészt semmi érzékre ható kórjel által nem árulja el magát, mint a mulékony dühösség stb. más részt pedig majdnem ismerhetlenné tétetik vagy maga a beteg által, mint a tetetett örültségnél, vagy a beteg környezete által, mint a vádlott lelki zavaroknál és a szándokos vagy véletlen eltorzulásnál.

Ila a törvényszéki orvos a bepanaszolt lelki betegségét mint bizonyosat a polgári vagy büntető törvényszék előtt bebizonyítani és a lélektan s gyógytan szabályai nyomán az elmekóros által végbe vitt vagy végbevinni szándokolt tettek összefüggését kimutatni nem képes, ugy magát a hatóságot is tévutra vezetheti s kudarcznak teszi ki mind ön személyét mind pedig magát a tudományt.

A jelen mű szolgáljon azért az egyedül álló gyakorló- valamint a törvényszéki és megyei orvosnak kézi könyvül, melybe betekinthessen szükség esetén s tanulmányozhassa azon kellékeket, melyeket az elmebeteg körüli vizsga, s a törvényszék igényel. A büntető törvényszéki bíró pedig e könyvecske által a lelkibetegségek embertan szempontbéli megítélésénél az orvosi nézeteket legalább részben ismerni tanulja. Végre minden mivel ki a tudomány előhaladása, és a jótékony intézetek virágzása iránt részvételt viseltetik e könyvben meg fog ismerkedni az örült gyógyintézet céljával, következményeivel, és a jótékonyágnak megfelelő szerkezetével.

Ha igénytelen soraim az említett s minden emberbarát által mélyen fájlalt vizsátságok megszüntetéséhez csak némileg is hozzá járulnak s bármely módon polgártársaimnak hasznára lesznek, akkor elértem azokkal célokat és én fáradságomért, a mennyiben a tudománynak, hazámnak s embertársaimnak szolgálatot tenni törekedtem, gazdagon meg leszek jutalmazva.

Irtam Budán 1858. Mártzius 1-én.

Dr. Schwartzner Ferenoz

ÁLTALÁNOS RÉSZ.

A nyilvános elmekőri tárgyról.

Az elmekőri ügy fejlődési története.

Az elmekórosok története lealázó szennyfoltot képez az emberi-
ség történetében; mert minden jobb érzéssel megáldott ember
szive felháborodni kénytelen, ha látja, mily kegyetlenül bántak
egykor elődeink századok hosszú évsorán át elmekóros embertár-
saikkal.

Miután a görög művészet, és tudomány elenyészett, és he-
lyébe a barbárság lépett, az elmekóros egyének legcsekélyebb
figyelemben sem részesültek; csak még a komorkorban, és örült-
ségben szenvedőkről olvasunk néha említést; de ezeket többé
nem embereknek, hanem ördögtől megszállt, és boszorkányos lü-
nyeknek tekintették, kiktől az Isten elfordult, és kik rémülésre,
és borzadásra indító külsejök miatt megvetés, és undor tárgyaivá
váltak. Mivel pedig veszélyesek is voltak, megköttözve, lánczra ver-
ve, tolvajok, rablók, gyilkosok közé tömlöczbe zárták, vagy fe-
nyítő házakba vitték, hol vesszőzés alá kerültek, sőt vétségeikért
fel is akaszták, vagy keréken törték őket, mint bármely más sza-
bad önelhatározással, ép öntudattal bíró bűnösöket.

Hány örültet, és vakbuzgót égettek meg elevenen a közép-
korban, s hatóságok útján hányan estek áldozatul a hiányos igaz-
ságszolgáltatásnak, s rothadtak el élve tornyokban, penészes föld-

alatti börtönökben — éveken át éhséggel kínzatván még nem férgectől szétmarva, végre saját sarukban meg nem fultak.

E jelenetekről, melyek már hála az égnek messze megettünk állnak, többet szólni nem fogok; mert lehetlen el nem iszonyodni minden emberbarátnak, hogy évszázadok kivántattak arra, miszerint az ember emberré legyen. Azonban a történetnek ez elmúlt időkre sem szabad fátyolt vonni, hanem a történeteket köteles a most élőkkel közölni a maguk csupasz valóságában; már csak azért is, hogy a visszalépés véteknek, ép úgy mint az előre haladás szigorú kötelességnek ismertessék el.

Ha az orvostannak, mint gyógytannak, valóban csak kétségbe vonható érdeme volna is a szenvedő emberiség körül, mit elleneinknek csak oly könnyedén meg nem engedhetünk, még is azt illeti azon dicsőség, hogy az általános homály idején az ő tanítványai közt oly hatalmas századokon át oly kitűnő tehetségűek találkoztak, kik életveszélylyel küzdtek koruk embertelen kegyetlenségei ellen. Említésre méltók e tekintetben Porta P. J. Wierus, és Zachias Pál, kik legelőször keltek ki az elmekórosokon elkövetett kegyetlenségek ellen. Orvosok voltak azok is, kik magukat kitartó buzgalommal a lélek gyógytannak szentelék, s az elmebetegségek alapokait fürkészték. Orvosok voltak, kik századuk előítéletei közepett is az elmekórosokkal mint betegekkel bántak, még pedig mint beteg emberekkel, kik sem ördögtől megszállva, sem megboszorkányozva nincsenek, hanem a gyógyítás tárgyaiul tekintendők, kiket a pór nép kegyetlenségei, és egyes birák tudatlansága ellen embertársaik segedelme, és a hatóságok ótalma illet; orvosok eszközlék ki azt, hogy végre ilynemű betegek számára óvintézetek létesültek, hol azonban csupán a veszélyes elmekórosok letartóztatása volt a főczél, gyógyítása pedig az időre bizatott, vagy mint csuda, és esetleges változás jött tekintet alá, és lett tárgya a hámulásnak.

Igy az elmekórosok történetének első korszaka azon időig terjed, midőn a dűhházakat, és kamrákat, meg az úgy nevezett bolondtornyokat állíták fel. Ezek által az elmekórosok sorsa valamivel javult ugyan, de nem lényegesen; mert több ilynemű intézetekben még ekkor is nem történt egyéb, minthogy azokban a betegeket táplálták, mint az állatokat szokás, vagy még ennél is rosszabbul, miután ez intézetek ápolói az elmekórosokban csak a testet tekintették, és látták lélek nélkül, s e miatt

őket emberi bánásra nem méltaták. Végre azonban a 18-dik század vége felé, és a mostauinak elején, a dühházákban is több emberiség, és nyájasság kezdett uralkodni, és ez, istápolva az erkölcsiség, és tudomány által, utat nyitott a rejtélyes elmekórosok sorsának állandóan emberhez méltóbb jövőjéhez.

Az érdekeltség e szerencsétlenek sorsa iránt mindinkább lábra kapván, elvégre általános óhajtássá vált azon elmekórosokat, kik tán még büntető, vagy fenytő házakban sinlődtek, onnét kiszabadítani, és javítani azok már fennálló óvintézeteit, melyek lassanként gyógy- és ápolóintézetekké változtak át, s mintegy helyettesíték a mai egyesült gyógy- és ápoló intézeteket.

Az elmekóri gyógy- és ápolóintézetek felállításával, melyekbe minden segedelmet igénylők különbség nélkül felvételtek, végződik az elmekórosok történetének második korszaka. Ez intézeteket most az álladalomtól megbizott orvosok kezei közt találjuk, kiknek szép törekvése meggyógyítani a még gyógyíthatókat, s habár a gyógymódjuknál alapul szolgáló elv sem elmélet, sem gyakorlat által igazolva nem volt, és a bonyolult kifejlésnek jellemét eléggé magán viselé: emberies bánásmódjuknak azért még sem hiányzott eredménye: e mellett el nem titkolható, hogy a kormányok nem haladtak egyaránt a fejlődő elmekóri ügygyel, hanem néhány orvostól, (kik azonban elmekóri orvosok nem voltak) tévutra vezettettek, kik azt állíták, hogy az elmekórosok épen úgy mint más betegek a közönséges kórházakban, és gyógyintézetekben is gyógyíthatók, s így az országnak külön tébolydákra fordítandó költségei megtakaríthatók. Innét ered azon egyetnem-értés a kormány, és orvosok közt, mely a jó ügy kárára még itt ott fennforog; mert az orvosok szerencsés gyógyítások által mindinkább megerősödtek azon reményükben, s nyíltan kimondott állításukban, hogy az elmekórosok nagyobb része gyógyítható, s a szép siker által felbátorítva, annál inkább óhajták oly intézetek felállítását, melyeket már most elméletileg, és gyakorlatilag igazolt elveknél fogva nélkülözhetleneknek találtak; támogatást azonban onnét, honnét azt joggal várhatták, nem nyertek ez időig.

Az örültek intézetei, melyek kórházakkal, aggintézetekkel, úrvaházakkal, sőt itt ott még fenytőházakkal is fennállottak, az elmekórgyógytan haladásával mindinkább célszerűtlenek, és haszonnélkülieknek találtattak. A vegyes elmekóri intézetek mindinkább megteltek látszólag gyógyíthatlan egyénekkel. Ezek je-

lenléte az orvosokat, kik főczélul a gyógyítást tartották, gátolá működésükben, s így mindinkább óhajták elkülönözni a gyógyíthatókat, a gyógyíthatlanoktól. E szükségesség ösztönzött több szakértőket oly szabályokat terjesztteni elő, melyek minden panaszokon egyszerre segíteni látszottak, s a gyógyíthatóknak a gyógyíthatlanoktól teljes elválasztását követelték; amazoknak elmeegógyintézetek, ezeknek számára pedig ápoló intézetek felállítását javasolták. Hozzájuk csatlakoztak Heinroth, Horn, Müller, és más szakértők, kik elmekórosokra nézve a gyógyíthatók- és gyógyíthatlanoknak külön választását kívánták.

A szász kir. kormány legelőször tett eleget az ebbeli szükségnek. Egy minta elmekóri gyógyintézetet állított fel Sonnensteinban a gyógyíthatóknak tartottak számára, míg a gyógyíthatlanok előbb Waldheimban, árva- szegény- és fenytőházakban és 1829-től fogva a Colditzi várkastélyban az egyedül e czélra felállított elmekóri ápoló intézetben őriztetnek, és ápoltatnak.

Az elmekórosok történetében a harmadik korszak a Sonnensteini elmekóri gyógyintézet felállításával kezdődik. Az elmekórosok ez időtől fogva a gyógyíthatás, vagy nem-gyógyíthatás elve szerint elmekóri gyógy- és elmekóri ápoló intézetekben egymástól teljesen el vannak különítve.

A szász kir. kormány példáját követve 1825-ben a porosz kir. kormány a rajnai Poroszország számára Siegburgban, Slezia tartomány számára Leubusban, elmeegógyintézetet, továbbá Brieg- és Plagwitzben pedig két elmekóri ápolóintézetet állított fel.

Jelenleg, mint legkitünőbb intézetek említendőek: a viszonyos, összeköttetésben álló elmekóri gyógy- és ápolóintézet Hallenben; az elmeegógyintézet Sachsenbergben Mecklenburg-Schwerinben; a prágai elmekóri gyógyintézet, és a bécsi, melyet 1852-ben nyitottak meg. Mi a franczia, angol és egyéb külföldi tébolydákat illeti, ezeket e munka folytán bővebben le fogom írni.

A tébolydák rendeltetése, és az elmekórosok gyógyítása.

Hogy a tébolydák társadalmi elvekből elmekórosok őrzésére, és emberbaráti tekintetből azok ápolása végett vannak rendezelve, ezen most már a kevésbé miveltek sem kételkednek; de ez intézetek egy harmadik. és főczéllal is bírnak. és ez az elmekóro-

sok gyógyítása. Találkoznak azonban oly egyének is, kik a miveltségre nézve ugyan nem állnak legalantabb, de rövid-látóké-
ként a láttérükön kívül eső tárgyakhoz is szólni vágyván e tudomá-
nyt kétségbe vonják, még pedig ennek mivelőit szinte sértő,
és a fennálló tébolydákat lealázó modorban. Minthogy az ily
roszakaratu kételkedők kevésbé támadhatók meg erkölcsi elvek,
mint a nem tagadható számok bizonyosága által: azért ellenveté-
seikre ezuttal számokkal felelendek.

A glasgoni tébolydában 540 fölvelt ugynevezett nem idült
betegek közül meggyógyult 287. Hall beszéli az éjszakamériakai
hartforti tébolydáról, hogy ott 23 nem idült közül felgyógyult 21
Esquirol Charentonban minden harmadikat kigyógyítá. Pinel sze-
rint a Salpetrieri intézetben 100 nemidültre 65 gyógyítottat szá-
mít kedvező körülmények közt, sőt néha még többet is. Fleming
szerint Sachsenbergben 42 beteg közül, kik még 8 hónapnál nem
voltak tovább betegek, meggyógyult 23.

A tébolydák rendeltetése ez elmekőri tanításra nézve.

A személyi szabadság, és a polgárok jogai fölött örökdő
kormány, arról is gondoskodott törvény által, hogy ne lehessen
senkit elmekőrosnak nyilvánítani, hacsak elmezavarodását leg-
alább két szakértő (kik csak okleveles orvosok lehetnek) bizony-
sága nem igazolja.

E rendelete által a kormány az orvost fontos, szép jövőjü
hivatással ruházta fel, s benne nem csak orvosi képzettséget, ha-
nem elmekőri ismereteket is tesz fel, mi képesítse őt embertársa
elmeállapota felől tudományosan alapos, s a valósághoz hű bizo-
nyítványt adni. Ezt követelni a kormány fel van hatalmazva az
orvos irányában, mely polgárai legdrágább érdekei u. m. annak
személyi, és erkölcsi szabadsága, valamint a polgári társalom
közbátorsága fölött örökdik.

S ezek szerint ugy hiszem, mindenki előtt elég következe-
tesnek fog látszani, hogy az orvos elmekőri kiképzetetést nem
nélkülözhet, sőt ezt tagadni annyit tenne, mint azt kérdezni,
hogy az orvosnak általában szükséges-e az orvosi képeztetés? Az
orvostudor a pesti egyetemnél nyert oklevele által fel van joga-
sítva felebarátjának segítségére lenni minden betegségben, le-

gyen az testi, vagy elmebeli. Hazánk népe pedig arra van utasítva, hogy azon orvosoktól kérjen segílyt, kik a kormány költségén felállított orvosi tanintézetekben szakértő tanárok vezetése mellett, és a követelt szigorlat által sajátjukká tették azon jogot, hogy betegeket gyógyíthassanak. Tehát a kormány ugy mint a szenvedő emberiség érdeke is az orvosban lélekgyógytani ismereteket tesz fel, s habár az az elmebetegségek ritkasága miatt az orvosi gyakorlat e bonyolult, és nehéz ágában kevésbé jártas is, mindazáltal joggal követelhetni tőle, hogy mig az elmekóros valamely jól rendezett tébolydába juthat, legalább a betegség első kórjeleinél nyujthassa a szükséges segedelmet.

Azon kérdésre, valjon a mi egyetemünknel nyert s az elmekóri betegségetket illető ismeretek elegendők-e arra: hogy a kormány, és a szenvedő emberiség jogos követeléseinek megfelelhessünk? felszólítom minden ügyfeleimet, hogy feljen egy igazság, és becsületszerető férőhöz illőleg, s erre kénytelen lesz azt mondani: nem egészen. Lesznek tán, kik ez uttal azon kérdést támasztják, hogy valjon a bölcsészet, különösen pedig a lélektan, továbbá a boncz- ép- és kórtani ismeretek nem elegendők-e arra, hogy az orvos az elmezavarodást helyesen fölismerje, megítélje, és sikerrel kezelhesse? Fájdalom, ezt sem lehet föl-tétlenül megengedni, s ismétlem állításomat, miszerint minden összes ismeretek, melyeket egyetemünk mostani szerkezete mellett a fiatal orvosoknak nyujt a gyakorlati életre elégtelenek, s az elmebetegségetket illetőleg a kormány, és a szenvedő emberiség követeléseinek meg nem felelhet minden esetekben. E hiányosság nem a tanárok hibája, oka az elmekórt ismertető kórodák nem létében keresendő. Az elmebetegségetket megismerni, és kellőleg kezelni pedig meg nem tanulhatja máshol, mint az e végre fenn-álló gyógyintézetben. Egy ilyen hiányának tulajdonítható, hogy mind azon orvosok, kik maguknak elmekór gyógytani ismerete- ket óhajtának szerezni, kiképeztetést csak a külföldi jobban ren- dezett tébolydáokban kereshettek és találtak is.

Mily eljárás követendő az elmekórosok kihallgatásánál?

Ugynevezett testi betegnel, annak baja után szokás tuda- kozódni, s jobbára ezt kérdik tőle: mi baja? mióta beteg? mi

sajátos jellemmel bír baja? A beteg adott feleleteiből, tiz eset közül kilencznél meg lehet határozni a szenvedő állapotban levő zsigert. Az orvost ilyenmü vizsgálatoknál bizonyos belső látehetség vezérel, s képzelődése, emlékezete, betegnek látja a gyomrot, szivet, tüdőt sat. Az elmekórosnál a gyakorlati vizsgálat egészen más; a közvetlen szenvedő zsiger kipuhatólása felette sok nehézséggel jár; mert az ily betegtől nem lehet kérdezni: miben szenved, hol fáj? mióta beteg? mert azt fogja válaszolni: nincs semmi bajom, teljesen jól érzem magamat, mit kíván tőlem? avagy nem is felel semmit, vagy pedig minden összefüggés nélkül beszél.

Mindenesetre tagadni fogja, hogy beteg; a nyelv megtekintése, az érverés kipuhatólása más betegekhez képest itt sokat vesz fontosságából, s jobhára csak alárendelt becscsel bír; a kiüritéseknek is majd semmi jelentékenységük. Az elmekórosoknál nem lehet szó bírálati (criticus) felhős lerakodmányi hüggről; e folyadék kórismerete itt ugyszólván egészen elveszti bizonyító erejét. Ez okból más módhoz kell nyulni, de ennek megválasztásában sok nehézségekre akadunk. Testi betegségnél a nyelv milyenségéből az emésztés rendetlensége kitalálható, valamint az is, hogy a gyomor beteg; szintugy az érverésről, s kopogtatás, hallgatódzás által megtudhatjuk, hol van tüdő, vagy szivbajjal dolgunk.

Az elmebetegségnél máskép áll a dolog, mert itt a zsiger beteg állapotát, s az agymüködést csak tökéletlenül ismerjük, boncztoni ismereteink nem képesek rávezetni, hogy az egyes мүködések székét tudnók. De ha az értelemnek, az akaratnak, az én-nek, a szenvedélynek nem is ismerem székét, azért még is tudom, hogy e мүködések jelen vannak; ismerem a szenvedélyeket, ismerem önmagammat, tehát ezek nyilvánulásához s nem magához az agyhoz kell fordulnom. Ezekből következik, hogy e tünetek elmebetegségek megítélésénél nagy jelentőséggel bírnak. Gyakran inkább e tüneteket vesszük tekintetbe, és nem az agyat, s ennek szöveti rendellenességét. Ezért szükség az értelem мүködésének taglalásában, a szenvedélyek arczkifejezésének, az eszmék hatalmának, a szavak, és tettek jelentőségének jó, és helyes felismerésében gyakorlattal bírn; ehhez pedig csak az által juthatunk, ha az élő ember tetteit vesszük utmutató kalauzul.

Az elmekórosok gyakorlati tanulmányozásában legfontosabbak a következő ismertető jelek: 1. arczkifejezés; 2. tagjáratás; 3. beszéd; 4. a zsigerek; 5. az előzmények.

Az arczkifejezés.

A beteg fölötti ítélet alapjául az orvosi belátás vendő. Az orvosi belátás azon képesség, mely szerint ő a tünetek összeségéből oly részleteket bir kitalálni ott is, hol mások vagy csak általánosságot vagy épen semmit sem szemlélnék. E képességgel némelyek többé, mások kevésbbé vannak megáldatva, s a szerint fogják is fel az összeséget, és egyiséget, a betegség jellemét, természetét. Az orvosi belátást, s gyakorlati tapintatot csak rendszeres haladás, s nagy számu betegségeknek fokonkinti megítélése, és az által lehet elérni, ha mindezekhez még nagy mértékű közérzés, és tudományos mimeltség járul. Minden művész bir gyakorlati tapintattal; az orvos pedig szinte az, még pedig a maga nemében találékonyabb; mert ő teremt támadó, és véd eszközöket; új gyógyszereket ugyszinte készüléteket stb. talál föl. Nem a mély ítéletben, értelmi erőben, vagy vakító ékesszóllásban, s nyelvismeretben áll itt a művészet, hanem a józan bírálatban, a tünemények taglalásában, és a találékony lángészből új gyógyszerek előhozására.

Az elmekóros állapotát taglalni vajmi nehéz, s nincs nyomasztóbb mint a tapasztalatlan orvos állása, ki kalauz, és ismeretek hiányában nem tudja mi után fürkésszen. Gyakran nem tudja mit tegyen, mihez nyuljon, hogy a betegség megismeréséhez jusson. Kérdéseit zavarban, s vaktában intézvén a jó szerencsére kénytelen támaszkodni. Nincs bizonyos célja, és csalhatlan ismervei; eszméi összezavarodnak, és megakad. A gyakorlati tapintat az orvosnál csak idő multával áll be; bizonyos szervezeti háborodások ismerveit elég hamar megtanulja, de nem úgy az anyagváltozás nélküli ugynevezett dynamicus bajoknál. Évek is kívántatnak ahhoz, hogy valamely elmebetegségnél csak annak gyógyíthatósága, vagy gyógyíthatatlan volta felől helyesen ítélni lehessen; azért mielőtt az orvos a gyógyításról csak gondolkozhatnék is, szükséges, hogy az elmekórost hosszabb időig folyamatos figyelem alatt tartsa. Egyetlen vizsgálat nem elegendő; azért többeket kell igénybe vennie, sőt egész napon, vagy héten át

vizsgálnia. Vannak ismét más betegek, kiknél a dolog másként áll, s pár percz is elegendő a kórismére, s arra, hogy az alkalmas gyógyszereket meghatározhassa. Az elmekóri orvos a beteg többféle vallomásaira kénytelen támaszkodni, s gyakran meríti ezekből legbecsesb eszméit. Betege körül a rája tett benyomásokat igyekszik felhasználni; gyakran kell őt látnia nappal, éjjel, s csak bizonyos idő multán ismeri fel; csak ekkor nyilatkozhatik a betegség jelleme, természete, s kimenetele felől. Az így szerzett tapasztalat különös fontossággal bír a törvényszéki vizsgálathoz tartozó eseteknél.

A tünetek közül az arczvonások rendkívülisége, a beteg tartása, és tagmozgása méltatandók legelőször figyelmre. A szenvedélyeket, ingereket, melyek az elmekórost jellemzik, az arczkifejezés árulja el. Minden elmekóros sajátos arczkifejezéssel, vonásokkal, tagmozgatással bír: mindannyi jelek ezek, melyek a belső lelki állapot megítélésében vezérelnek. Az elmekóros arczát az emberiség álarczának nevezem, kifejezése oly rendkívül fontos, hogy egyedül ebből el lehet határozni, hogy az illető egyén elmekóros-e vagy sem? A mivelés a tagmozgatásra vonatkozik. Ez arczvonási jelbeszédnek igen hasznos ismerni különös árnyéklatait, hogy az elmebetegségre való hajlammak elejét venni, és a betegséget még legelső csirújában meghatározni, és az elmezavarból a más betegségekbe átmenetelt kimutatni lehessen. midőn arról volna szó, hogy valamely felgyógyultnak szabadságát vissza adjuk, vagy pedig törvényes nyomozásnál szinlett betegség fölött, és egyéb esetekben.

Az elmekóros arca több ismertető jelekkel bír, u. m. a szin, a haj, és ennek zsidussága, állama, iránya, a homlok és pofa közti űr, a szemek mint a léleknek tükre, a száj, a nyelv mozgásai. szóval a vonások összesége, az arczkifejezés. Egyik betegnél a szemek mereven néznek egy pontra, nem változtatva meg állásukat, s csak hosszabb idő közönként pislognak; míg másoknál minden arcz vonalok erősen kifejezvék, a szemöldökök igen kiállók, valamint a homlok, és arcz barázdái is.

Az arczizom rendetlen összehuzódása gyakran annyira megváltoztatja az arczvonásokat, hogy a betegre alig lehet rá ismerni. Az egyén vénebbnek, és rutabbnak látszik, mint a betegség előtt; ezért oly ritka tébolydákban a szép nő. Lábbadozáskor midőn az arczizmok kóros feszülése enged, s a vonások

mindinkább szabályosabbak lesznek: a ránczok elenyésznek, a bőrszin megelevenül, a szem több nyájasságot nyugtot, mutat.

A homlok-ránczok szinte jelentékenységgel bírnak, mert bú- gond- és lelki fájdalomra mutatnak; a szemöldökök, szempillák, és szemek mind megannyi ismertető jelek gyanánt tekintendők; ezekből olvashatók ki a csodálkozás, féltékenység, harag, és gyűlölet. Gyakran a szem pillanata elég arra, hogy abból az öngyilkossági szándokot kitaláljuk.

Az arczvonások. Bizonyos körülmények közt az elmekóros arcza mintegy felpuffad s az izmok beidegzése a központtól mintegy megszűnik. Midőn egy elmebetegség átmegy a másba, nem ritkán minden izmok elpetyhüdnék. Ez nem szoros értelemben vett szélhűdés, de mégis egy közel állapot, mely idegbefolyási, és zsonghiányban keresendő.

Némely betegek a bőrszinre nézve szembeötlő változást mutatnak; másoknál pedig ez eset nem fordul elő. E jel akkor fontos, midőn arról van szó: vajon az illető beteg letartóztatandó-e vagy sem? és oly állapotban van-e, hogy családja körébe vissza lehessen ereszteni?

A hajzat is különféle változásokat mutat, mire az orvos figyeljen különösen. Nagy bajokban a haj kihull, színezet, és szövetben nagy rendetlenség keletkezik. A fekete haj vörössé, a szőke halványnyá, néha gypjassá, vagy selyemszerűvé változik.

Az orvosnak jól kell ismerni bizonyos arczkifejezést, mely a kigyógyultakat jellemzi. A kigyógyultnál az arcz egészséget fejez ki, mely egész lényén, de különösen arczvonásaiban, szemei- és tekintetében felöltő sajátsággal tükrözi magát. Lábbadozáskor csalhatlan jelek tűnnek fel, melyek egészségre, és jóakaratra mutatnak.

A nyelv mozdulatai, és külöös figyelemre méltók; a kiejtés könnyüése, gyors izom mozgás, a hang tisztasága, s a kifejezés határozottsága azt bizonyítják, hogy sem vértorlódás, sem az agyban szövetváltozás nincs jelen. Ellenben a nehézkes beszéd, a kiejtés tétovázása, a szavak egymásra halmozása szintén becses jelek a kórismére.

A fej minden részei: a homlok kidöledése, belapulása, hajlása, továbbá a rendellenes valamint a szép fejalak is figyelemre méltatandó, főkép midőn elmebetegségnél a született hajlamot kell meghatározni.

Állás, tag- és testmozdulat.

A mozgató izomrendszer a lélekre nézve ugyan az, mi a nyelv az emésztő zsigerekre nézve; a lélekbetegségnek ugyszólván érverése, midőn a kórérzésnek erőbeli állapotát kell kifürkészni. Az elmekórosnál nem a kezét, kart tapintjuk, mint ez más betegeknel szokás, hanem az izomtevékenységre fordítjuk különösen figyelmünket, mindenek fölött pedig a feszítő izmokéra. A mozgási tevékenység megfontolása által gyakran fölismerjük, hogy a baj mily fokban gyógyítható, vagy gyógyíthatlan. Az agy izgatottsága a lelki erő kimerülése közvetlenül az akaratos izmokban árulják el magokat. Az öregeknek állása mutatja az erővesztéséget, melyet a gerinczagyrendszer szenvedett. A mellre lehajtott fő, a domborult hát, az ízületek kiállása jelentik elmekórosnál a kimerültséget. Minden intézetben találkoznak oly elmekórosok, kik nem akarnak padra, vagy székre ülni, hanem lekukorodva, állukat térdeikre támasztják. E helyzet, melyet leginkább kedvelnek, azért érdemel említést, mert ez jelenti, hogy a baj már előre haladt, és gyógyítás lehetőségére kevés kilátás lehet.

A fejnek mellre való hajtása majd nem első jele a gyógyíthatlan butaságnak. Alapszik ez a nyak feszítő izmainak nagy lazasságán. A legjobb korban, s körülmények közt élő oly egyén, kire a külbehatások felelevenítőleg hatnak, míg lelki háborodása tulnyomó, míg az agy ereje ki nem aludt fejét egyenesen hordja. Ha tehát a beteget az okból vizsgáljuk, hogy bajának előre haladt állapotát megítélhessük, akkor szükséges erőbeli állapotát is szemügyre venni, mire nem a szivverés, hanem (ha szabad e kifejezéssel élnem) a helymozgás vezetend. A beteg állása, hajlama, melyet a leüléshez, vagy fekvéshez, mutat, térdhajlásainak kiállása, kezeinek ránczozata, legugoló helyzete, melyre törekszik, mind nagy fontosságú jelek. Elmekórosoknál az arcizmok részletes szélhűdése igen ritkán fordul elő, valamint az a végtagokon sem mutatkozik. Izom gyengeség, szélhűdés az egész művezetben, ugyszintén nehézkeori, vagy hozzá hasonló görcsök fordulnak elő; de az elszigetelt szélhűdés egy izomcsoportozatban csak esetlegesen jelentkezik.

Nem kevésbé fontos a minden testmozdulatban fellelhető könnyűség, gyorsaság, és rendszeresség; gyakran előpostái ezek

egy rohamos állapotnak, a józan időközökben a beállandó örfjögő szavakra mutatnak; lábadozáskor pedig tökéletlen gyógyulást jelentenek. Másoknál, mint mozgató befolyás, egy fölizgató elem terjed el központtól, mi nem izom izgultság, vagy ingerlékenység, hanem inkább görcs jelenlétét lehetne gyantítani; nem gerinczagy, hanem agyi, és lelki tevékenység forog fenn, mely folytonos a mozgató szervekre ható, s általvitt behatásokban áll. E tünetény minden esetre arra mutat, hogy a beteg az orvos előterjesztéseire nem halgatott, s rendeleteit nem tartotta meg.

A tagmozgatás maga is elárulja a szenvedélyt, mely a beteg uralkodik; minden szenvedély sajátos tagmozdulatokkal bír, melyek által kifejezi magát. A szerelmes elmekóros epedő arczkifejzéssel bír, s a piperére feltűnő gondot fordít. Azon bizalom, melyet a nő a legelső elébe jövő férfi iránt tanusít, majdnem első tekintetre megismerteti a szerelmi szenvedélyt. Ujjaiiban egy sajátóságos mozgás tulnyomó, és oly gyöngéden szoritja meg a neki nyújtott kezét. Gyakran az egész szerelmi kór e mozgásban létezik. A büszke elmekórost fejertartásáról, melyet kevélyen hátrafelé tart, s egész testén elterjedő feszességről lehet megismerni. A vallási vakbuzgó elmekórosnak magatartása szintén sajátos.

Kitűnik ezekből mennyire fontos, és szükséges az elmekórosok tagmozgatását, modorát, tetteit ismerni, úgy törvényszéki kérdések megoldására, mint pedig csalhatlan kórhatárzat felállítására nézve. Épen így szinlelnék gyakran elmebetegséget a gonosztevők, hogy a törvény szigoruságát kikerüljék. Ilyenkor orvost hívnak a dolog eligazítására, ki ha nem ismeri az elmekórosoknak sajátóságos tagmozgatását, tetteit, úgy kétségben fog maradni, s oly véleményt adhat, mely a vádlottat ártatlanul kárhoztatja, s gyakran saját becsületét is kockáztatja.

Véleményt kérnek az orvostól néha fiatal egyőnck elmebeli állapota felől is. Az ily gyermekek nem beszélnek, s itt az a kérdés, hogy ez állapot csakugyan némaságon, vagy egyéb okon alapszik? Az ily egyén hallása jó, a legerőszakosabb tagmozgatásokat viszi véghez, a székekre föl, és leugrál, senki intésére nem hallgat. Az ily tulzott mozdulatok már magokban butaságra mutatnak. Sokszor egyedül e kórjelből kell az orvosnak, az elmekóri állapotot meghatározni. E külkifejzés jellemzőleg tüneti

elő a beteg állapotot. Vannak oly állapotok is, melyekben a beteg vonakodik felelni, vagy érthetlen nyelven látszik beszélni ; ilyenkor a tagmozgatás igen nagy jelentőséggel bír.

A beszéd jelentősége.

Mi sem gerjeszt bennünk oly csodálkozást, mint az elmebeteg feleletei. Kinck tekintete, arczkifejezése semmi elmezavart sem gyaníttatna, alig ejt ki egy szót már bajára rá ismerünk. Bevádolja egyik, másik ápolóját, testvérét, rokonát, hogy vele gazságot követtek el ; s szerencsétlenné tevék. Az elmebetegség néha rejtve marad, és a leggyakoroltabb orvos sem jöhet tisztába vele. s ha csak a beteg életmódját, multját nem ismeri sok idő kívánatik ahhoz, míg állapotáról alapos itéletet hozhat. E nenézség különösen akkor áll elő, ha a zavar az egyén lelki jellemét, például izlését, kívánatait, rokon- vagy ellenszenvét illeti ; ezek ferdesége mindannyiszor jelen van, midőn a zavar az értelmi tehetségek egyszerű elnyomására, vagy az értelem megzavarodása nélkül, az ítélő tehetség egészséges volta mellett a szenvedélyek bizonyos fokú felmagasztaltságára vonatkozik. Ezért szükséges az elmekórosok beszédmódját ismerni, és tanulni, az ő kiejtett szavaiknak a kórra vonatkozó jelentését jól felfogni ; ha az elmekóros azt mondja, hogy ő elveszett ember, az eget megbántotta, kötelességének meg nem felelt, ezekből nagyobbára semmit sem kell hinni. Az üldöztetés, s bevádoltatásrólí képzeletek elmekóra mutatnak.

Még komolyabb tárgyalást érdemel e kérdés, midőn a gyógyíthatóság, vagy az forog kérdésben, hogy a felgyógyuló beteg felmentendő-e a letartóztatás alól ? Néha ugy látszik, mintha a betegségnek vége volna ; a beteg egyetlen szót sem mond, mely talpraesett nem volna ; mindenki egészségesnek tartja ; azonban elmegy az ember mellett a nélkül, hogy illően köszönne ; szobájában tartózkodik nyugodtan, nem megy az orvosnak elébe, irtózik látni egyik, vagy másik rokonát, s külseje némi izgatottságot fejez ki. Ha vele beszélünk, elmondja hogy ismeri terveiket, nem barátjuk, hogy mindenről értesítve van, s tudja miszerint körülé szelleme tartózkodnak, valamint az is, hogy csak egy Isten van s ő nem tartozik azok közé, kiknek vallásuk niucsen. Ily egyén

még nem gyógyult ki teljesen ; időközönként még elárulja magát a betegségi csira , mely egész a kitörésig ki fog fejlődni. Néha váratlanul jön , és világosít fel hennünket az efféle pár , — vagy egyedbeszéd. Néha egyetlen szó visszaidézi az egészen elmúlt önjöngést. A gyógyuló félben levő egyéneknél annak eldöntése valjon a beteg felgyógyult-e, vagy sem? az orvosnak gyakran minden tapasztalatait, és tudományát igénybe veszi.

Az arczkifejezés, és magatartás szintén sokszor vezethet a szenvedély megítélésére, vagy a szenvtelenség (apathie) jelenlétére, melyben a beteg szenved. A kijelent szavak az észrevételeket, melyeket a beteg külsejéből következtetve teszünk, csak meg fogják erősíteni. Ezért az orvos saját érzelmeire, szenvedélyeire, haragjára, örömeire stb. emlékezzék így kutassa, és tanulja azok mibenlétét. A szó gyakran csak zavaros, összefüggés nélküli eszméket fejez ki, de az ábrándozó eszmeit mégis csudálandó hűséggel tünteti föl. Az eszméket teremtő tehetség ereje úgy szólván kettőztetett, vagy tiszszerezett. Mindent mit csak mond a beteg tisztán fejezi ki, beszéde teljesen összefüggő, eszméi kapcsolathoz állnak egymással; s habár az indító ok helytelen is, mégis az egész olynemű erőt fejez ki, mely az egyénnél szokatlan, s az övével gyakran ellentétben áll. Azért szükséges behatolni egész az eszmék körébe, hogy a kóros felfogásokat képesek legyünk fölismerni. A szerelmi, és vallásos eszmék, valamint a tulajdon, az előhaladás, és önbecs jelentősége ismeretes legyen előttünk. Mélyen rejlő indokokat kell felderíteni tudnunk, s emlékezetünkben legyenek mindég a számtalan szerencsétlenségek, melyek az emberre szomorítólag hatnak. Ha e téren kutatunk igen fontos felfedezéseket fogunk látni. A családi boldogságot vegyük gyakran fürkészetünk tárgyául, s itt legelsőbb is a bal esetekre fordítsuk figyelmünket. Illő, hogy külön kutatás alá vegyünk mindent, mi csak a szívet érdekli. Kutassuk az ész különböző működésait, az eszméket, az ítélő, számító tehetséget, valamint az emlékezetet is egész mélységében; vizsgáljuk a képzelő erőt, forduljunk az akarat szilárdságához, és a figyelő tehetségre. Vaktában ne halladjunk előre, minden szó fontos legyen előttünk, s oka legyen, miért tettük a kérdést így, és nem másképen?

Mindenek előtt az értelem állapotáról kell számot adnunk. Az értelem sem az ítélő tehetséggel sem az ítélettel nem azonos; hanem az egy bíráló, egy lelki tehetség, vagy ha szabad így ne-

vezni érzet, mely minden megeröltetés nélkül rögtön megismer, és felfog. Ha ezt kiszámítás, és nyomatosság jellemzi, akkor ítéletnek mondatik. Az értelem az emberrel vele született képesség; az értelmes ember felfogása villámgyors, a dolgokat számítás, és előkészület nélkül fölfogja mint például a madár a víz ellenállási hiányát megismeri, melyre azért le sem bocsátkozhatik. Az értelmes ember szintugy belső ösztönből fog fel mindent, mit beszéd folytán neki eléadunk.

Azért tehát hogy értelmisége, és lélekereje állapotát megismerjük, a beteghez több kérdést intézzünk, s azon id okok után tudakozódunk mik miatt ő az intézetbe, melyben létezik, került, s törekvésünk oda megy ki, hogy megtudjuk, mennyire van megzavarva felfogási tehetsége, s valjon ismeri-e helyzetét? tudja-e hogy elmekóros? ismeri-e betegségc okát, kezdetét, tovább terjedését, s mely pontig képes megítélni azon különböző körülményeket, melyek állapotjára vonatkoznak.

Ha ily kérdések egész belsejébe hatnak az elmekóros értelmi ereje ép. De értelmisége jelét adja akkor is, ha állítja, hogy a kérdéseket föl nem fogja. Az értelmi erő ennél fogva oly tehetség, mely a saját én-nel öszhangzásban van. Az elmekóros értelmes, ha szobájára, ruházatjára gondot fordít, s számot tud adni magának a történteokról, s ismeri ez, vagy ama butor, avagy eszköz használatát; értelmi ereje azonban e pontra nézve zavart lehet, mindazáltal értelmének működése nagy mértékben ép maradhat. De más részről meg a beteg ép értelmet nyilváníthat, mindazon tárgyakra nézve, melyeket érzékeivel felfog, s mik az ő körülményeit, vagy a külbenyomásokat illetik, mindazáltal ezek elvont indokát, vagy saját kóros állapotát felfogni nem képes. Vizsgálat közben igen czélszerű előtte betegségét magyarázni, felfoghatóvá tenni, s ha azt elértük, hogy belátja, miszerint nem ugy érez, gondol, cselekszik, mint mások szoktak, csak akkor tettünk előre egy lépést a gyógyításban, s az elmebetegségből egy fő tünetényt megszüntettünk. Látni fogjuk így mint lehet az ember elmekóros, a nélkül hogy értelmi tehetsége szenvedne. Kérdezzük a betegtől: hogy hívják őt, atyját, anyját? ismer-e bennünket? hol lakik? miért nem dolgozik többet? miért hagyta el férjét, vagy nejét, gyermekeit; mi baja jobb szemének? mutassa a jobb, a balszemét, jobb kezét, hányadik évben van? milyen az időjárás, mi neve ennek az urnak vagy hölgynek sat? Ezek az első kérdések.

Ha tovább is akarunk kérdezősködni, következőleg folytatjuk: Mit gondol, meddig kell majd ez intézetben maradni: mit kell tennie, hogy innét elmehessen? Ostobább egyénekhez így szoktunk szólni: van kilencz almám, ha önnek adok négyet, mennyi marad nekem sat? Ha szülője házából kiutasítaná önt, hová menne ön lakni? ha szemelátára valaki vízbe ugranék, mit fogna ön tenni? — Ha feleleteiből, szeméből, és arczvonásaiból szavaiból látható, hogy beszédünket felfogta s megis érti, úgy értelmi ereje ép. Ha a beteg felfogási tehetsége megnyengült, ez visszahat a kérdezőre is, a mennyiben ez hangosabban kénytelen intézni szavait hozzá. Azért a kérdő hangjára is figyeljen, mert ez szinte mérő a beteg felfogási tehetségének fokára nézve.

Értelmi, emlékező, és ítélő tehetségét már elveszté azon elmekóros, ki testvére, vagy hugára rá nem ismer, s nem tudja, hogy hol van, hogy három meg három az hat; ki fehérre feketét mond. A beteg ily állapotában gyakran szabályos arczvonásokra találunk, s érzékeinek működésében semmi rendellenességet sem veszünk észre. Édes atyjára rá nem ismer, s ha bár halva látja is azt, kedélye meg nem indul. Ily kutatáshoz nagy és hosszú időn át folytatott gyakorlat kívántatik.

Hogy ha oly elmekórosokkal van dolgunk, kik büntettről vádoltatnak, s törvényszéki vizsgálat alá kerülnek; úgy e vizsgálat különös fontossággal bír. Leggyakrabban itt az értelmi szervek tökéletlen voltát kell megállapítani, s bebizonyítani, hogy a beteget tetteiért felelőségre vonni nem lehet. Az értelmi tehetség mind természeti, mind kóros állapotának nyilvánulásait alig lehet elegendőkép tanulmányozni.

Hogy a beteg erkölcsi szabadsággal nem birt, azt kimutatni tetteinek összeségéből, kihágásaiból, csalódásaiból ép úgy feleleteiből is, például ha mondja: hogy nem képes magát úgy viselni, mint kellene, illenék és akarná; továbbá a kísérletekből, melyeknek ő alávétendő. Igérjük, hogy szabadon bocsátjuk, vagy megadjuk neki miután sovárog, ha elhagyja ezt vagy amaz eszméjét, szokását, tettét. Ha csakugyan kóros, ebbeli ígérését nem képes megtartani, hanem minden akarata ellenére is megjelennek újra a kórtünemények.

Nagy fontosságuk a beteg emlékező tehetségét kutató kérdések is. Elmekórosoknál e tehetség néha csudálandóan fel van magasztalva; néha minden tárgyra világosan emlékezik, és a legcse-

kélyebb részletességbe is bebocsátkozik. Ez állapot jobbára az eszme- és akarat tulzással jár karöltve, különösen az őrzöngöknél, csak adjunk okot a beszédre, azonnal megfogunk győződni róla. De még az emlékezeti felmagasztaltság jelen van, tevőleges elmebeli állapotot kell feltennünk, és hinnünk miszerint az ész ereje valódi veszteséget még nem szenvedett. Ám ha az ily betegről korát, lakását, gyermekei nevét, számát stb. kérdezzük, nem képes felelni, s ha reggel valami érdekes őt illető ujságot közlünk vele, másnap reggel, vagy még az nap este, sőt tán már pár óra múlva is nem emlékszik arra többé. E gyöngeség nem az emlékezetből, hanem az új benyomásokból ered; ők néha oly dolgokat beszélnek, mik gyermek korukban történtek velök, s a kevéssel az előtt hallottakat elfeledik. E gyengesség néha nagy jelentőséggel bír, s az emlékező tehetség nagy fogyatkozására mutat, s nem ritkán a betegség gyógyithatlanságát jellemzi, különösen, midőn az lassu lefolyású, avagy ha azt a szókiejtés tétovázása, vagy egyéb szélhűdési tünetény kísérné.

Mint említök, nem szabad csak úgy vaktában kérdezősködni; hanem a kérdéseket úgy kell intézni, hogy általuk különféle elmebeli működéseket fürkészhünk ki. Ennek legjobb módja: a beteggel eleinte mintegy egyetérteni, kis mulatsággal kezdeni, mely által irántunk hajlandóságra, bizalomra gerjed, s eloszlik minden gyanuja. Ezek után a kérdést úgy törekedünk intézni, hogy több szavakat, sőt egész mondatokat legyen kénytelen felelni, például: oly tárgyakról, melyek betegünkre nézve érdekel birnak, a kérdések lehetnek: miért, mikép, mióta, hol, mennyi? stb.

A „miért“ az értelem fokának kikutatására szolgál. Miért van itt, miért hagyta el hazáját? stb. Mióta, hol? az emlékezetre vonatkozik. Mióta házas, hol lakik? Mennyi a számítást fürkészi. Mennyit keres naponkiut? hány krajczárból áll egy forint? hány óráig tart a nappal, hát az éjjel?

Általános szabály: ha a beteg vonakodik felelni, a kérdezősködést hagyjuk abba. Ha tehát a kérdéseket úgy tudjuk alakítani, intézni, hogy a kór tünetényeit a szabadság és visszahatás fokát, az agy állapotát a szervezeti zavarodásra nézve felfogni és azt elhatározni képesek vagyunk, hogy a beteg letartóztatandó-e vagy nem, akkor az elmekórok gyakorlati megismerésében jelentőleg előre haladtunk

Hogy megismerjük, miszerint a kórállapot az akaratot, az izmokat, és elhatározást kormányzó hatalmat mennyire bírja magával ragadni, így szólhatunk betegünkhöz : nézzen rám, keljen fel, üljön le, adjon kezét sat. Arra is kell figyelni, mely betegek mennek az evéshez, melyek nem ; a késedelmesbek ügytelenebbek mindég nehezebb betegek, vagy a betegség által már kimerült egyének, mi őket különösen jellemzi az, hogy mihez sem akarnak fogni, a munkától idegenkednek, s magokat valamire elhatározni képtelenek.

Ha a beteg szófogadó, az értelmi és akaratilag szabadságra mutat. Ha reggel bizonyos meghatározott időre felkel, haját maga elrendezi, fölöltözik, az ön elhatározásra mutat.

Az agy, valamint az akarat tevékenységi erejének tulmagasztaltsága több elme-kórban csudálatra méltó, s a kóros rohamok visszatérésének előjele. Ha a hónapokon át csendes magányban visszavonulva élt betegek egyszerre látogatásokat kezdenek tenni, s állítják hogy foglalatosságuk miatt jönnek, mennek — ló, vagy házeladás, vagy vevési ügyben, vagy hogy nejüket, barátjukat kell meglátogatniok sat. és igen korán kelnek, fölöltöznek, s a házban ide-oda járnak, — az ilyeknél az akarat van tulmagasztaltságban.

Ha azt akarnók megtudni, valjon a beteg figyelmes-e? ugy a beszédét kísérvük figyelemmel. Ha szemei a kérdő szemeivel találkozáván tétovázás nélkül felel, akkor figyelmes ; de ha a kérdőre rá sem tekint, s nem vele foglalkozik, s felelet helyett terveket közöl velünk, melyek a hozzá intézett kérdésekkel semmi összefüggésben nincsenek, ugy figyelő tehetsége zavart. A figyelem, és akarat hiány gyakran nem e tehetségek kimerülésére mutat, hanem csak e tehetségek megzavarodásán, és néha egy inkább tevőlegesnek nevezhető állapoton alapszik. Azon állítás bebizonyítására, hogy az ily tünetek gyengeség kifejezései volnának, mig azon jelek is szükségesek, melyeket a beteg arczvonásaiból, és néma beszédéből meríteni lehet.

A zsigerek állapota.

A vizsga után meg kell ismerkednünk az érverés gyorsaságának, lassuságának, hordrejének, és rhytmusának árnyéklataival.

Elmekórosoknál az érverés ritkán oly nagy fontosságú mint egyéb betegekénél. Ez utóbbiaknál az erők megítélésében többnyire biztos kalauz; az erőhiány, és erőtulzási betegségekre nézve egyedüli kulcsa a kórismének, valamint abból ismerjük meg a beidegzés zavarait, s a vérkeringési központ betegségeit. Elmekórosoknál az érverés nem ad biztos felvilágosítást. Vannak esetek, melyekben az elmekóroson a testi betegség minden jeleit előtűnteti. Gyakran egyedül az érverés figyelmezteti a gyakorló orvost a roham visszatérésére, vagy tökéletlen kigyógyulásra. Van az érverésnek egy neme, mely az elmekórosoknak sajátos, és mely törvénytáji esetekben czáfölhatlan fontossággal bírhat.

Megvizsgálva, és kifürkészve lévén az ész, és érverés, át megyünk a zsigerekre, milyenek a gyomor, bélcső, máj, vesék, tüdők, szív. A gerinczagy, — érzékek, ugy szintén az álm után is tudakozódunk. Ezekről itt nem fogunk bővebben szólni, mert kimerítőleg voltak azok az orvosoknak előadva annak idejében, a testi betegségekről szóló előadások alatt. Ezeket a szövegben itt csak a maguk helyén fogjuk érinteni.

A beteg multja, és a róla gyűjtött tudósítások.

Az elmekóros vizsgálatában lényeges fontosságú még annak multja, melyet az egyén életéről gyűjtött hirekből lehet megismerni. Magában foglalja ez a beteg lefolyt életéből merített közléseket, ugy szintén, annak neveltetését, foglalkozását, polgári állását, betegsége tartását, a szenvedett visszaeséseket, szóval mindent, mi a betegség okoztát felvilágosíthatja, mely okból ezek tudása igen szükséges. Igen gyakran veendő a beteg őrzésére, ápolására rendelt egyének tudósításai is, látogatásnál az ápoló előadása nyomán induljunk, s egy nap, vagy hét történetéből képesek leszünk megítélni az elmekóros állapotát. A beteget egyedül, az ápoló, és a nélkül megtekinteni, hogy multját, végbevitt működését ismernénk, kórismeit tekintetből a legháladatlanabb fáradozás.

Az elmekórostól irt levél egyike a legalkalmasb eszközöknek arra, hogy legrejtettebb gondolatait, eszméit megismerjük, midőn sem beszéde — sem tettei beteg állapotra nem mutatnak. Gyakran elárulja az irás. Ily levél gyakran oly kifejezések egész

sorozatát foglalja magában, melyek nagyon is élesen kijelelik az elmekór nemét. Ily levelek tartalma többnyire minden összefüggés nélküli, követelésekkel teljes, jobbadán panasz a tanácshoz, a polgármesterhez, az ügyérséghez (miniszterium) sőt igen gyakran magához a királyhoz intézett, s nem ritkán terveket tartalmaz. melyek egyike tulzottabb a másiknál. E levelek nem csak az által hasznosak, hogy az indok megismeréséhez vezetnek, hanem még a papir összehajtását, irmodort, és a czímezést illetőleg is becses okmányok az elme állapotára vonatkozólag. Így gyakran rozsz tollal, tintafoltokkal telve, itatóspapirra, vagy hirlapok szélére írják levelüket, s minden gond nélkül hajtják össze, s kenyérbéllel ragasztják le még akkor is, ha a királyhoz, vagy más magas rangúhoz intézik is azt. Ily eljárás az illeméret, ugy szintén éleselme hiányára is mutat, s így a betegség nagy fokát jelenti, s ha a levélírást illetőleg enyelgung, tréfálunk vele, akkor ismerjük csak fel mennyire eltérők az ily betegek, s ha panaszainak, gyanuskodásaiknak ellentmondunk csak akkor győződünk meg mily makacs nagy foku betegségük.

Az elmekór leirása.

Az elmekór a lelkierők megzavarodásának beteges, láznélküli, lassu lefolyása, mely az embert megfosztja azon képességtől, hogy saját jólétét, föntartását, és felelőségét illetőleg, szabadon gongolkozzék, és működjön.

Az elmekórost csak a rendetlen zürzavar képviseli; ő csak egy vakon cselekvőségbe hozottt eszköz. Cselekedetei már nem állnak összhangzásban egyénisége fentartásával, sőt saját bátortelével ellentétben, és azokat ez értelemben nem is lehet megítélni — vagy is az ember megszünik erkölcsileg szabad lenni. Minden elmekórosnál erkölcsi szabadság, vagy is azon erkölcsi ruganyos erő hiányát tapasztaljuk, mely bennünket isteni, és emberi törvények szerint élni enged, továbbá azon erő hiányát, mely a mi szervezeti szükségéinknek megfelelne. Szóval oly állapot ez, melynek oka valamely betegség, de hol még a legszembeötlőbb tünemény a láz hiányzik.

Az elmekórosok, és egyéb betegek közt feltünő különbség nralkodik; ez utóbbiak ágyhoz kötvék, érzik, és nevezik is ma-

gukat betegnek. Az elmekórosok fennjáróak. nyugtalanok, dolgoznak, és konokul tagadják hogy betegek; a többi betegeknél fenforogni szokott bádgyadtságot, mely többnyire lázzal van összekötve nem érzik. testi bajról nem panaszkodnak, s átalán jó étvágygyal, és emésztéssel bírnak. Sokaknál még az álom sincs zavarva legkevésbé is.

Elmekór. Ez állapot a gyermekkorra emlékeztet; de a gyermekkor kora tuzási állapotára. Az elmekóros könnyen hisz mint a gyermek, de nem óvatos, igen féltékenyck, tetteiknek meg nem gondolják sem hatását, sem következéseit. És e miatt az elmekóros törvény előtt kérdőre nem vonhatván a kis kornak osztályába szokták sorozni.

Az elmekór saját jellemző bélyeggel bír, de e jellemző vonáshoz nem lehet számítani a született butaságot.

Az elmekórnak van előljáró korszaka, időközzei, melyekben a rendes állapot visszatér, továbbá időszakai, midőn az ész uralkodása teljesen megszűnik. Az elmekór igen hajlandó a visszaesésekre, s az emésztő szervekben, érverésekben, és helymozgásokban igen sajátságos változásokat mutat.

Kórismer tekintetben létezik egy eléggé általános ismerv, és ez a szokás megváltozása; midőn valaki elmekórba esik, eszméi, tettei, tagmozgatásai mind megváltoznak; hasonlólag megváltozik a felfogás is. E tünetény határoz, ha még oly bizonytalanságban volnánk is; mert ez ugy szólva az embernek önmagával való összehasonlítás. Gyakran az állapot lassu lefolyása költi fel figyelmünket, és az orvosnak alkalmat nyujt a bajt meghatározni. A hú melyet kedveseink halálával érezünk, ha soká tart is, elvégre még is enyhül, nem így van a beteges búval, ez folyvást nagyobbodik, 7—14. hónapokig, sőt 2, és több évig is. A harag hirtelen támad, de pár percz, vagy óra. vagy nap mulva lecsillapul; az elmekóri harag sokkal tovább, évekig sőt egész éltlen át eltart.

Mi a szenvedélyekre nézve érvényes, nem áll ily mértékben bizonyos tulmagasztaltságban. Így a vallási szenvedély egész éltlen át tarthat a nélkül hogy elfajulna elmekórrá. Hogy a vallásos embert a vallási elmekórostól meglehessen különböztetni, más ind- és támokok kivántatnak, mint melyeket a beteg multjávali összehasonlításból vonni lehet.

Vallási vértanuk. A zárdák, és kolduló szerzetek tagjai, a vértanuk sat. midőn egész éltüket nélkülözés, és szenvedésnek

szentelik föl, sőt azt fel is áldozzák, bírnak-e az ész teljes épségével? Nem inkább egyes vallási tébolyodottaknak tartandók-e, kiket a vallási elragadtatás magával vonz? Az ily egyének nem különböznek embertársaikétól, a tömeg nem tartja őket elmekórosoknak. A szerzet főnökök tekintélye bír annyi hatásal, hogy a legszigorubb jámbor szokásait módosítsa, ki is magát aláveti, engedelmeskedik, s szabály szerint cselekszik kötelességei értelmében; ellenben a vallási elmekóros senkire sem hallgat, szokásait meg nem változtatja, s csak saját ihleteit követi, csak szenvedélynek engedelmeskedik, minden akaratnak ellenszegül, mely az övével nem egyezik; állapota türelmetlenség.

A kicsapongó férfiak, és nők. Vannak nők, és férfiak is, kik a nemi ösztön élvezetében kielégíthetlenség. Elmekórosok-e ezek, vagy csak oly egyének, kiket a szenvedély hatalma zsarnokol, és emészt? Ezek nem elmekórosok, hanem gyakran csak betegek, s minthogy önelhatározással bírnak, s képesek állapotukat helyesen megismerni, nem szabad őket elmekórosoknak tartani, s noha ezekhez közel állnak, mind az által csak a méhgörccsösök (hystericus), vagy más betegek osztályába sorozandók. Azon ellenvetést tehetné valaki: vajon a tékozló kéjhölgyek nem tartoznak-e az elmekórosok közé? Nem; a nyilvános kéjhölgy nem kínálkozik, ha nem kerestetik; de a szerelmi elmekóros, ha fogynak is kecssei, mindég ajánlkozik, magát mindig fiatalnak, szépnek tartja, s habár tisztátlanságánál fogva még oly undorító is, nem gondol az ellenszenvre, melyet gerjeszteni képes. A kéjhölgy tudja mit cselekszik, magát megkülönböztetéssel adja át, igen jól tud különböztetni, s gyakran igen keservesen megbánja szerencsétlen gondolatát, mely őt romlásra vezette. E tiszta felfogást szerelmikórosnál fel nem találhatjuk, ezen mindenkor fedezünk fel olyas valamit, mely még az avatatlan előtt is feltűnik, s azon ítéletet hozza, hogy e leány örült, valamint a szerelmi kóros férfiakról is elmondhatni hogy e férfi örült.

Öngyilkosok. Az öngyilkos állapota fölött még legnagyobb bizonytalanságban vagyunk. Az öngyilkolás sokaknál beteges tévedésen alapszik, míg másoknál az nem is kóros tett. Történnék öngyilkolások, melyeket a szabad akarat kifolyásának lehet tekinteni, s ismét olyanok, melyek beteges állapottól erednek. Az élettani (physiologicus) öngyilkosság, az orgyilkosság, s a bűnös lopás félreismerhetlenül bizonyos okokon alapulnak. Adott jó ta-

nács, vallásos érzet, és egy tisztába hozott tévedés gyakran viszsztatartják, és megváltoztatják az embert elkövetési szándékában. Ellenben az elmekórosoknál az öngyilkosság visszatartatlan cselekedet, mely megelőző, és kísérő jelenetekkel bír; a főtünetekről a betegség a külsőről is felfedezhető, s e kórt a beteg nem képes magától eltávolítani; holott az ép eszű egyéneknél, azonnal meglehet szüntetni az öngyilkolási határozatot, mihelyt vigasztalólag fordulunk feléjük. Egy tönkre jutott kereskedőnek, ki már már föbe lőné magát, ha pénzt adunk azonnal el áll szándokától. Az elmekórosnál szándoka végrehajtását semmi erkölcsi uton meg nem gátolhatni; betegsége előjelekkel mutatkozik, aztán kifejlik, s végre hanyatlak. Vannak életunt emberek is. ezek nem elmekórosok, hanem elgyengült beteges egyének, kik vagy sokat éltek, vagy életmódjukat nem a természet törvényei szerint intézték el.

Tolvajok, gyilkosok: Vannak egyének az emberi társaságban, kiket tolvajnak, vagy tébolyodottnak tartanak. A szeretlen hajlam elváltozik vágygyá, s ily esetben az inkább gonoszság, mint betegség. A gonosztevők története újabb időkben többször szolgáltatott alkalmat a vitatkozásra. Georges volt első, ki tények elősorolásával e tárgy iránt figyelmet gerjesztett. Ily nehézségeket nem szabad eltitkolni, kivált ha az ellenállhatlan hajlam bizonyítása forog kérdés alatt. De a gyakorlati ész előtt, kivált ha a kérdéses egyént egy ideig észlelheti eltűnnek mind ezen nehézségek; az egészséges, vagy beteges állapotot végre is felfedezzük. Ha magát vizsgálni, s saját állapotát eléggé megismerni nem képes, s bizonyos tétovázás, s egyéb tünetények arra mutatnak, ugy az egyén kóros. A hamis ítéletet a beszéd, és tettek árulják el. A képzelő tehetség tévedései, oly ész, mely a szenvedélyek felett többé nem képes uralkodni, indulatos elragadtatások, tapasztalható értelmi gyengeség, szokatlan akarati szeszélyek, valamint különczködő gondolatok az orvost képessé teszik a kórt meghatározni.

Álomlátók (Visionär) Ha a kérdést az ítélő erő szempontjából fontoljuk, a különböztetésre nézve szintén nehézségek merülnek fel, oly ember közt, ki csak tévedve beszél, és olyanközt, ki elmekóros, és örvjög. Értelmes embernek ép felfogással kel birnia, hogy belássa, miszerint eszméi helytelenek. Ha valakinek látványai vannak, s azokról beszél, például, hogy a falon csudás alakokat, angyalokat. ördögöket lát; kérek ekkor valamit, pél-

dául huslevest, s ha erre eltűnnek látmányai, akkor nem elmekóron, csak gyengeségen alapulnak azok, mivel kellőleg meg tudja ítélni ábrándtüneményeit. Ellenben, ha ilyenkor beteges elragadtatásokat is tanúsítana, melyeknek ellenállni nem tud, akkor valószínűleg elmekóros, s ha a meggyőző bizonyítékok dacára is azt akarná állítani, hogy azon alakok, miket ő látni vél, valóságban jelen vannak, és ha az orvos mondja is neki, nem hiszi beteg állapotát : akkor bizonyára elmekóros.

Az elmebetegségek osztályozása Guislan szerint.

Miképp lehet az elmebetegségeket osztályozni ?

Az osztályozás taglalása, és létesítése előtt azt kívánja megmutatni, miképp állnak elő az elmebetegségek egész egyszerűségükben, s miképp mutatkoznak a legcsudálatosb, és legbonyolódottabb módon összetetten, vagyis egymással kapcsolatban. Mindenekelőtt egy osztályozást kell megállapítani, melynek szempontjául a kóralakot vesszük, s e szerint az elmebetegségek osztályozhatók következően : 1-ször elemi, az az egyszerűek, 2-ször összetett, vagyis többegyszerűből, vagy elemből összeállítottak. A lefolyást illetőleg vagy folytonos, azaz szakadatlan, vagy félbenhagyó, vagy időszakos lefolyásuak. Mi a betegség átváltozását illeti vannak 1-ször első rendű. 2-ször másodlagos, harmadlagos, és negyedleges származásuak, 3-ször mulékonyak, és 4-szer állandó, vagyis örökös betegségek. Helyük, vagy székük szerint : 1-ször helyben támadt (idiopathicus) 2-ször együttérzésűek (sympathicus). Kór eredetük szerint : 1-ször lényegesek, 2-ször kórjelések (symptomaticus).

Elemi alakok.

Valamint más betegségeknél, ugy az elmekóránál is léteznek alakok ; egyetlen eset sincs, mely a másikkal teljesen egyenlő volna. Az észleléssel oda kell törekedni, hogy e számtalan tünevényekből az elemi alakot, s az alap kifejezést feltaláljuk. A természetből e kijelölt csoportban keresi Guislan az elmebetegségeknél osztályozati alakjait, melyek e következők :

I. Komorkór (Melancholie. Phrenalgie) szomorúság érzetének túlmagasztaltsága.

II. Lelki elragadtatás (Extase, Phrenoplexie) az értelem működésének felfüggesztése, általános izom meredéssel.

III. Dühösség, bőszerűség (Manie Hyperphrenie) az ész szenvedélyes ingerültsége.

IV. Tébolyodottság (foli paraphrenie) az akarat erejének rendellenessége.

V. Őrütség, ábrándosság (delirien idiophrenie) az eszmék rendetlensége.

VI. Butaság (dementia aphenie) az erkölcsi, és értelmi működések súlyedése, és megszűnése.

Ez alakok mindegyike egyszerűen, vagy összetetten mutatkozhatik, első esetben magán, vagy egyszerű dühöt képez, és azért ugyanannyi téboly létezik, a hány elemi elmezavarodások fordulnak elő.

Összetett, vagy többes alakok.

Más osztályt képeznek az egymáshoz kapcsolt kettős, hármas, négyes, és többes alakok, ezek vegyes alakok (morbi mentis mixti) melyeket Heinroth következőkép jegyzett fel: többes lelki bánthatom (polyphrenopathien) többes komorkór (polymelancholia) többes téboly (polymania) többes őrütség (polydelirium) sat. Az elmebetegség leggyakrabban több elemi alakokból összetett állapot, melyek egymással többé kevésbé sajátlagosan összevannak szövődve, mi jobbára könnyen fölismerhető. Mint lefolyásukból kitűnik az elmebetegségek folytonos átváltozásoknak vannak alávetve, némely elemi alakok eltűnnek, mások ismét felmerülnek. E tünetmények megjelenését figyelemmel kell észlelnünk, csak így látjuk át, hogy a betegség folytonosan alakot változtat, és pedig majd futólagosat, majd állandót; majd egyszerűt, majd legcsudálatossabban összeszövődöttet. Ez ellentét, hasonlatosságot, egyneműséget hoz elő, mi által a betegséget megítélni igen nehézé válik, ha ez átváltozásokat szemünk előtt tévesztjük. Néha bűt, és elkecsereledést, és tulzást, és csalódást sat. találunk.

Lényeges tünetmények.

Egy mutatkozó tünetnyi csoportozatban a legkiválóbbat kikeresni, s összeköttetéseit kimutatni, ebben rejlik a mesteri feladat. A megnevezésben, és a betegségek összekapcsolásában, azon szó mely a lényegest, alapost, és kórjelest kifejezi, a megnevezésben megelőzi a másikat. Így mondom azért : komorkóri dühösség (melancholische manie) ha ez alak, a másik nem lényeges felett elsőbbséget érdemel, és viszont : bőszült, vagy dühös komorkór, ha a busongás a logszembeötlőbb tünetmény. Majd így fejezzük ki : ábrándos dühösség ; majd dühös ábrándosság ; — dühösség butasággal, vagy butaság dühösséggel (dementia cum mania.) nehézkori dühösség, vagy dühösség nehéz kórral. Tehát elmebetegségeknel megkülönböztetendők : a lényeges, egyszerű tünetmények, és másodlagos, járulékos tünetmények. Az első a betegség fő alakját jellemzi, a többiek csak járulékosak, melyek a betegség lefolyása alatt megjelennek, és eltűnnek, ismét.

Régibb, és újabb szerzők osztályozását elhallgatom, mert nem célom történeti kutatásokba bocsátkozni.

Átalános kórjeltan.

Minden lelki betegség két módon jelenik meg, a mennyiben az mind a testi szervezet, mind a lelki világ körében mutatkozik, lefolyását úgy a test, mint a lélek működésének rendetlensége kíséri. Igaz ugyan, hogy minden egyes lelki betegség, saját jelekkel, és kórjelekkel bír, mint azt alább ki is mutatandjuk; mindazáltal általános kórjelek is léteznek, melyek lelki beteget általános vonásokban jellemzik; azért az elmebetegségek alapos tanulásához az általános kórjeltan nélkülözhetlen. Azon szoros összekötetés, mely test, és lélekközt létezik okozza, hogy kétféle osztályzatú kórjelek is merülnek fel, s ennél fogva az elmebetegségeket tárgyaló kórjeltan két részre oszlik:

I. Az elmebetegségek testi kórjelei.

II. Az elmebetegségek lelki kórjelei.

I. Az elmebetegségek általános testi kórjelei.

Majdnem hihetetlen, mennyire el van tompulva az elmebeteg fogékonysága, a testi behatások, különösen a hideg, meleg, fájdalmak, és gyógyszerek iránt. Az nem épen ritka tünetemény hogy az elmekórosok testüket különfélekép sértegetik, vagy mint ez a buta hülyéknél gyakori, szemérem részeikről minden szórt kitépnek a nélkül, hogy csak legkisebb fájdalmat mutatnának. Ép oly gyakran látunk megkötözött dühösöknél, bőrlehamlásokat a kézizületen, s tetemes daganatot, mit a kéz folytonos mozgatása

idézett elő, s bár törekvésük sikertelen mégis folytatják erőlködésüket megszabadításukra, s a megsértett helyen semmi fájdalmat sem mutatnak érezni.

Elég bizonyóságot találunk minden tébolydában arra, hogy mennyire el van tompulva a szervezet fogékonysága, különösen pedig a gyomor, bélsatorna a hashajtó, és hánytató szerek iránt. De az ideg rendszeren feltűnő közönyösség tapasztalható, a mákony, és más hasonnemű szerek irányában, melyek egyenesen az ideg rendszerre hatnak. Hogy ezekkel az elmebetegnél a kívánt sikert eszközölhessük. sokkal nagyobb adagot kell adnunk mint másoknál.

A bélsatorna, és a húgyhólyag lomhasága. Átalánfogva majd minden betegnél hasdugulás, és kemény, száraz székelést találunk a nélkül, hogy mindenkor a bélsatorna zsongtalanságát lehetne okozni; hanem azok a betegnek majd mély elműségében, mely a természet intéseit érezni nem engedi, majd nyakasságában keresendő, mely szerint a kiüritést mennyire csak lehet, és képesek visszatartják. Ép így tartatik vissza a vizelet is 24—60 óráig is.

Az elmekóros emésztése, étvágya, és szomja. Az elmekórosok nagyobbára igen kitűnő emésztő erővel bírnak, s képesek minden eledel, még a nehéz emésztetűekből minden rosz következés nélkül nagymennyiséget magukhoz venni; mindazáltal sok elmebetegnél savanyu felbőfögés, gyomornyomás, bélsikarás stb. szokott előfordulni.

Az éhség, és szomj érzete majd minden elmekórosnál igen élénk, sőt elég gyakran fordul elő náluk a torkosság; ellenben a tompaelműek, és komorkórosok gyakran közönbösek az étel, és ital iránt, vagy éppen nem is akarnak sem enni, sem inni; némelyek azon rögeszmével bírnak, hogy az ételek, és italok megvannak mérgezve, stb. mások ellenben csak akkor esznek, midőn egyedül vannak, és senki sem látja őket.

Az elmekórosok külbőre száraz, és hoporjas, egyenetlen, pergamentszerű; majd vörös mint a dühösöknél, majd halvány mint a komorkórosoknál, és átalán minden lelki lehangolás alakjainál.

Az érverésben nincs semmi változás, noha Fovill állítja, hogy az érverés akárminemű betegségnél is gyorsabb mint egészséges állapotban lenni szokott. Mások úgy találták, hogy az orsó

üter verése különbözik a fejüter verésétől olyformán, hogy mikor ott az érverés lágy, gyenge, itt erős, és kemény. Azon esetben, midőn az érverés lassubb a rendesnél, az akkor erős, és telt szokott lenni.

Izom tevékenység. Az elmebetegség legtöbb neme rendkívüli izomerővel szokott jelentkezni, mely különösen egyes rohamokban, például a dühösségnél is nyilvánítja magát. Ezek jelentékenyen emelik. Emlékezzünk csak azon erőemelkedésre, mely a haragosnál tapasztalható; továbbá azon óriási izomerőre, melyet némely görcsöknél találunk.

Elmekórosoknál a nemiösztön igen erős, noha kivételek itt sem hiányoznak; egyébiránt a betegnek az mindegy szokott lenni, hogy kivél, és mimódon elégiti ki ösztönét. A nemi részek vizsgálata még nem vezetett kielégítő következtetésekre. Auenbrugger több betegnél mint sajátságot, azon jelenséget emeli ki, hogy a himvessző összezsugorodott, kemény, kicsi, és némileg a mellfelé látszik hajolva lenni. Mindkét here egész a herezacskó gyökereig, sőt néha egész a hasgyűrűig felhuzódott; a herezacskó ráncozott, öres tapintatu, s átalán a nemirészek kevésbbé melegek, mint a test többi részei.

Külső testalkat. Ha elfogadjuk, hogy a szem a lélek tükre; ugy ez az elmekórosoknál bizonyára csallhatlan jel; mert rajtuk ez állítás még mindég hebizonyodott. Az elmekóros tekintetében semmi nyugodtság, őszinteség, vagy egyenesség nincs; szeme szüntelen forog ide-oda, a nélkül hogy érdekkal egy tárgyon megállapodnék. Vagy pedig pillanata mercedten egy ponton nyugszik, vagy végre lomhán száll egy tárgyról a másra, ugy hogy még akkor is affelé fordulva marad, midőn már a szemlélt tárgy helyéből tovamozdult, s ugy látszik mintha hiányzanék képessége, hogy egy tárgyon rögzitse tekintetét. A roham alatt is erővel huzódnak szét a szempillák, és csukódnak ismét be, ugy hogy a fehér (tülk) hártya egy része láthatóvá lesz, mi miatt ugy tetszik, mintha a szem domborubb, és kiállóbb volna. Az elmekórosok egész arcz-kifejezése valami sajátos, mely őket az ép, és józan elmével bíróktól megkülönbözteti. A test külalakjait illetőleg az bizonyult be, hogy a közép crejü egyének leggyakrabban, a soványok ritkábban, a kövérek pedig logritkábban esnek elme kórba.

Az elmekóros állása, mozgása, és fekvése is fontos az észlelő előtt. Az elmekórosnál többnyire nagy nyugtalanságot, mozgást

tapasztalunk; ide-oda futkoznak, és szüntelen működnek, de minden terv nélkül. Csak a komorkórosok, és hülyék képeznek kivételt, kik kiváló hajlammal bírnak a nyugodtságra, és egyedül létre. Némelyek makacsul megmaradnak egy azon állásban, például : a vallási ábrándozók órahosszat is elállnak emelt szemek és kezekkel.

Erzéki csalódások. Noha az elme-kórosok minden érzékei alávetvék a csalódásnak, de tapasztalásból tudjuk, hogy különösen a szaglás, és izlés érzékei jobbra a betegség első kitörése előtt már jó időtől beteges állapotuk; ellenben a hallási, és látási csalódások csak a kór kifejtettebb állapotában állnak be. Vannak esetek, midőn a betegnek nemcsak egy, de több, sőt néha minden érzékei csalódásban szenvednek; ily esetben a beteg mérőn képzelt tárgyakat hall, lát, szagol, érez, és álérzésektől szakadatlanul gyötörtetvén valóságos képzeleti világban él

Most az egyes érzéki csalódásokat, soroladjuk elő, megjegyezvén, hogy mindegyiknek egy fölingerelt, vagy tompult állapot szolgál alapul, mely karöltve jár az elmebetegségekkel.

I. Látási csalódások; igen gyakran fordulnak elő, s rövid időn annyira emelkednek, hogy a beteg tárgyakat lát, melyek nem is léteznek, vagy legalább túlesnek láthatárán; avagy másképp ábrázoltatnak le mint milyenek valóságban; végre néha látási képtelenséget is idéznek elő.

II. Hallási csalódások gyakoriságuk, és különféleségük miatt tűnnek ki. A beteg különféle hangokat hall, melyek nem is forognak fenn, s melyeket különféle irányból vélnek jönni maguk felé. Vannak betegek, kik határozott beszédet, szavakat, hallanak, felettük jól mulatnak. E hangokat a felhőkből, fákból, sat. képzelek eredni, áthatják a falakat, és szüntelen üldözik, nyugtalanítják őket : szüntelen füleikben zúgnak ezek éjjel, nappal, magányban, és társaságban; a hang néha valamely rokon, vagy barát, vagy ellenség szavához hasonló, s majd vidám, szerelmes, fenyegető, sértő, és néha oly tettekre buzdítja a beteget, melyek becsületét, érdekeit, állatát ásák alá.

A rögeszme minőségére gyakran a hallási csalódásból lehet következtetést hozni. Egy érzék sem tartja meg oly sokáig a benyomást, mint a hallás.

III. A szaglás, és izlés érzékeinek csalódásai hasonlóak azokhoz, melyeket olykor-olykor a méhgörcsösök, és lépkórosoknál tapasztalunk.

IV. A tapintat csalódása abból áll, hogy a beteg megtapintván a tárgyakat, azokban más tulajdonságokat fedez fel, miut melyekkel azok bírnak valósággal.

V. Közérzéki csalódások is fordulnak elő, és ezek a beteget saját testükröli állítéletekre vezetik.

II. Az elmebetegség általános lelki kórjelei.

1. A jellemnek erkölcsi tekintetbeni megváltozása, s bizonyos személy, vagy tárgy iránti ragaszkodás, elmekórosoknál egyike az első, és legfőbb tüneteknek. Az elmekóros gyakran egészen ellenkező jellemet cserél; az egyébkor legszemérmesebb egyének szemtelenekké; a különben legigazságosabbak a roham alatt a legsemmirekelőbbekké lesznek. Vanuak olyanok is kik legközelebbi rokonaikat szüntelenül üldözik, sértik, noha előbb a leggyöngédebbek voltak azok iránt.

2. Az emlékező tehetség a legtöbb elmebetegnél meg van zavarva, vagy változva. A visszacmlékezés általán hiányos, vagy csalatkozó oly tárgyak, vagy eseményekre nézve, melyeket betegsége előtt látott, valamint oly egyénekre nézve is, kikkel azelőtt érintkezésben állott. De nem így vaunak azokra nézve, mik betegségök óta környezik őket; orvosukat igen ismerik, és sem a büntetést, vagy fenyegetést nem felejtik el, mikkel czek illetik.

3. Az összevetési tehetség (combinatio). Sok betegnél az érzéseket, és eszméket összekapcsoló tehetség oly magos fokra lépett, hogy a leglázasabb eszméket is összehozza, és kapcsolja, ha csak a legcsekélyebb viszony létezik is az érzés tárgya, és a régi benyomás közt. Az elme e tevékenysége a legkülönbözőbb eszméket, összevetéseket, és itéleteket okozza.

4. Ármány, és tettetés. Az elmebetegek oly találón színlelik az őszinteséget, hogy ki fortélyukat nem ismeri, általuk könnyen rá engedi szedni magát. Perfut elismert igazságnak mondja, hogy az elmekórosok általán ravaszabbak, mint más betegek.

5. Az értelem megzavarodása. Minthogy a betegek elméje hébekórba szabad működést tanusít, tehát értelmi erejük sem lehet mindenkor ugyanazon állapotban. De általán azt látjuk,

hogy a beteg elméje csak egy irányban zavart, a többiekre nézve pedig működése oly rendes, hogy akárki is, ki rögeszméjét nem ismeri hajlandó öt jozan eszünek tartani. Nem ritkaság, hogy ily betegek órákig a legokosabban, és értelmesebben elbeszélgetnek velünk, sőt elménczséget, és éles észet tanusitanak, úgy hogy kénytelenek vagyunk őket egészségeseknek nyilvánítani, míg végre kisül, hogy koránt sem olyanok. Az elmekórosok némelykor egyik vagy másik lelki tehetségben oly kitünő erőt tanusitanak, hogy a lelki és érzéki élet közt levő hasonlatosság-ból azt következtetjük, miszerint valamint ha egyik érzék igen gyenge, vagy egészen hiányzik, a másik annál nagyobb erővel lép fel: úgy a lélekre nézve is, ha egyik működése zavarva van a másik annál nagyobb tevékenységet és élességet fejt ki. Ezt észlelhetjük igen sok egyszerű elmebetegségekknél, kivéve hol az összes lelki működések szunyadoznak. A roham alatt igen sok beteg rendkívüli elmeélességet mutat, s az elmekór ideje alatt nem ritkán új tehetségek fejlenek ki, melyekkel az előtt nem bírt, u. m. ékesszólás, hőbeszéd, költészeti, zene festészeti stb. képesség.

6. Félelem és aggodalom csaknem állandó, jellemző tüne-
mény, mi az elmekórosok beszéde- és tetteiben mutatkozik, s még a legdühösebb rohamokban sem szünik meg. Épen oly könnyen megijednek lárma-, vagy segítségkiáltás-, hullamegte-
kintés-, vagy valamely betegségi roham látására, és egyéb ese-
mények is kellemetlenek, és káros hatásuak rájuk nézve. Szint-
oly gyakran találunk náluk bizalmatlanságra, gyanakodásra,
titoktartásra, s mi sem oly nehéz, mint az ily betegek bizalmát
megnyerni.

7. Harag és boszúállási hajlam minden örütnél előfordul; semmiféle megbántást sem tudnak eltűrni, hirtelen haragra gerjednek, s a bántalmat igen ritkán feledik el. Oly egyén, ki őket valaha megsérté csak látására is nyugtalanok, kedvtelenek lesznek; azért főszabály a tébolydába be nem bocsátni oly egyé-
neket, kik az örültekkel illetlen módon tréfálni merészkednek. A makacsság, és akaratosság is jellemző tulajdona e betegek-
nek; hasonlókép az állhatatosság is. Mit kívánnak azt minden
módon elérni törekesznek, s kérésüket meg nem szünnek foly-
ton ujítani, s ha akaratjuk nem teljesül, néha dühösségig fel-
ingerülnek.

8. Az igazság, és igaztalanság érzete. Minden elme-kóros, még a buta is hacsak még teljesen el nem tompult, megismeri, mi az igazság, különösen a velök való bánást illetőleg. Ha valamely igazságtalan tetten kapatnak, szégyenlik, s magukat elrejtteni igyekeznek; mások, azokért, miket rohamuk alatt elkövettek, bocsánatot kérnek, s ha büntetésben részesülnek, gyakran igen jól megtudják itélni, hogy ezt igazságosan szenvedték-e vagy nem!

9. Háladatosság, és tisztelet az orvos, és felügyelő iránt. A vett jótéteményeket az elme-kórosok ritkán felejtik el, s azon törekednek, hogy kifejezhessék hálájukat, valamint orvosuk, és ápolójuk iránt is tisztelettel viseltetnek, s minél ügyesebben, szelídebben bánnak ezek velök, annál nagyobb bizalmat tanúsítanak irántuk. Az orvosnak gyakran egy fenyegető tekintete, egyetlen komoly erő-, és tekintélyvel kiejtett szó a legdühösebbet is képes lecsillapítani. Sőt a büntetések is bár mily szigorúak, ha illő kimélettel alkalmaztatnak legkevésbé sem csökkentik a bizalmat, hajlamot, sőt inkább azokat gyermeki megadással fogadják.

10. Különös rokon, és ellenszenvek. Az elme-kórosoknál gyakran a legkülönfélébb hajlamokra, rokonszenvekre találunk, fölvaltva hasonló ellenszenvek idegenkedések által. Így gyakran megátokkodott ellenszenvet éreznek oly egyén iránt, ki őket soha sem bántalmazá, de csak soha nem is láttak. Ily egyének jelenlétében a beteg nyugtalan, aggódó, szórakozott, a hozzá intézett kérdésekre nem felel stb, ha pedig e bizonyos egyén eltávozott ismét fölvidulnak, örvendenek. Másrészt ismét valamely előttük ismeretlen egyént nagyra becsülnék. Némelyek még a buták közt is a zenét igen kedvelik, mi arra bizonyít, hogy az elmebeli tompaság, nem von maga után hasonló kedélyi tompaságot; más betegek ellenben irtóznak a zenétől, s nyugtalanok lesznek ha hallják.

11. Sok örülteknél találunk hajlamot a gyilkolásra, ugy szintén ösztönt a kegyetlenségre, mely gyakran borzasztó. Pinel írja, hogy találkoznak az örültek közt, kiknél a képzelő erő nem kóros, s mégis szeretik kezüket vérbe mártani, s embertársaik zsigerci közt turkálni. E vérengző hajlam, még a buták, és hülyéknél is előfordul, holott ezeknél majd minden vágy hiányzik.

Sok elme-kóros gyújtogatási vágygyal (Pyromania) bír, mely szerint minden gyújthatót meggyújtani akar, másoknál a

lopási ösztön (Kleptomania) igen nagy, holott betegségük kitörése előtt a legigazságosabbak, és becsületesebbek voltak.

Hogy az elmeködrosok annyit beszélnek önmagukban, ennek sokféle oka lehet. Az elmeködrosok lelkiélete közönségesen vagy felmagasztalt, vagy eltompult állapotban szenved, s mindkét esetben lehetséges, hogy figyelmüket nem képesek egyetlen tárgyra függeszteni, valamint nem képes valami tárgyat a többi közül kiemelni; első esetben azért, mert lelki erély hiányában az eltompult állapot azt tenni nem engedi; a másik esetben pedig az a különmemű egymást keresztező eszmék, és gondolatok sokasága miatt nem lehetséges. A szavakat melyeket gondolataink kifejezésére használunk, vagy maguk az érzékek, vagy csak a képzelő erő által hozzuk az eszméletebe. Azon szavak, melyeket hallunk, és így érzékeink által észlelünk sokkal alkalmasbak erre, mint azok, melyeket csak képzelünk, s minthogy az elmeködros képzelni képtelen, azért folyamodik a szavak valóításához, s kénytelen azokat kiejteni. De vannak esetek, midőn a főnhangon gondolkozás az ábránd élnksége és érzéki csalódásokból ered, midőn például: bizonyos egyéneket képzelnek látni, és felelnek is azon szavakra, miket azok által hozzájuk intéztetni vélnek.

Hasonlókép van ez a nevetési ösztönnel is. Az elmeködros minden külső ok nélkül is szokott nevetni; ez vagy lassu mosolygás, miközben a beteg egy pontra néz, vagy fenhangu kacajban tör ki. Ilyenkor a beteg vagy ábrándjai kedves jelenetével foglalkozik, s lát, hall, kedves dolgokat, mik hahotára ingerlik; vagy pedig testi ingerből teszi, mely esetben e nevetést inkább görcsnek nevezhetni.

Az elősorolt hajlamokon kívül bizonyára még többek is vannak, melyeket észlelni szükséges. Végül még itt megemlítem, hogy némely elmeködros különös előszeretettel bir a burnót iránt, miről tébolydák látogatásánál azonnal meggyőződhetünk. Ez onnét magyarázható, hogy az agy izgultsága, izgultságha hozza, és ingerli a szaglás szerveit is. Mindenki tudja, hogy az igen kifejlett szaglás mellett a lélek is igen élénk, és izgékony, s ki szaglással nem bir az képzelődéssel sem bir, a mindennapi tapasztalás is mutatja, hogy ki burnóttal él, ha foglalatossága izgatással jár, lelki izgatottsághan él, s nagy, és gyakori burnót adagokat vesz magához.

Az elmebetegségek általános kórjelei.

Valamint a testi, úgy a lelki betegségek is lefolyásuk alatt két fő időszakkal bírnak. t. i. kifejlődési, és visszafejlődési időszakkal. Az első kezdődik az elmebetegség első nyilvánulása és tüncményeivel, és ott végződik, hol a betegség legnagyobb kifejlését érte el. Ha e szakban a betegség fokonkinti fejlődését figyelemmel kísérjük, úgy azt ismét három szakra osztjuk; az elő jelek, lényeges fejlődés, és a betegség legmagasb fokának, vagyis tetőpotjának időszakára.

Kifejlődési időszak.

1. Előjelek időszaka. Az elmebetegség kifejlődése előtt, mint hirmondók, többféle tünemények mutatkoznak, s hogy e rendellenes tünemények részint testiek, részint lelkiek, oka a lélek és test közt létező kapcsolatban keresendő.

a) A testi rendelleniségek, mint hirmondó tünemények e következők: teljes hiánya az alvásnak, vagy pedig nyugtalan tulélénk álmok által zavart alvás; nehéz lélegzés, gyakori fohász-kodás, csekély mennyiségű vörös, vagy pedig nagy mennyiségű halvány huy; hajlam a reszketésre; étvágy-hiány vagy rendki-vüli nagy étvágy, torkosság; gyakori felbőfögés, szelek; vörös, vagy halvány duzzadt arc; fényes, kiálló, s gyakran könyező szemek; az izmok meredtsége, feszültsége, vagy azok bágyadt-sága, lankadtsága, eleven, vagy ingadozó csuszó járás, az arczvo-nások, tag- és testmozgatás hirtelen megváltozása, mi által a beteg egészen szokatlan tekintetet nyer.

b) A lelki rendetlenségek mint előjelek:

A beteg egész jelleme megváltozottnak látszik, így tapasztalunk például valamely csöndes egyénnél: nagy elevenséget, hő-beszédet, vagy pedig bűt, levertséget, egy különben vidám élénk egyénnél. Minden beszédben, tettben valami szokatlan idegen modor vehető észre. A beszéd sokszor szavalathoz hasonló, az imádság nagy ájtatossággal megy végbe; a nevetés végnélküli, s a sirás görcsös csuklással jár. A lelki érzékenység magas fokú, a legcsekélyebb ok is igen megtámadja a kedélyt, szokatlan

nyugtalanság áll be ; az ily egyének szüntelen mozognak ide-oda, s gyors, siető, indulatos beszédük arra mutat, hogy gondolatjaik egymást űzik, hajtják. Az értelem működésében, és a visszaemlékező tehetségben már zavarok vehetők észre ; csak nagy megérőltetéssel képes figyelmét egy tárgyra fordítani, gyakran elejtik beszédük fonalát, egy tárgyról másra térnek át, s a legkülönbözőbb eszméket hozzák egymással kapcsolatba ; a betegek gyanakodnak, leskelődnek a legkisebb nesz után. Némelyek ruházatuk-, járásmódjuk- s kifejezéseikbeni különczködés által tűnnek föl, s igen hajlandók minden csekélyben gonosz szándékot gyanítani, stb.

2. Lényeges fejlődés időszaka. A főnebb elősorolt körjelek lassankint elvesztik tarka, sokféle alakjukat. Bizonyos tünetmények egybeolvadnak, állandóbb jellemet öltenek, s így fejlődik ki lassankint, a határozott elmebetegség lényege. Nincs nehezebb, mint az elmebetegségek fejlődéséről határozott szabályokat állapítani meg ; mivel minden nagyobbára a természet-hajlamok változó összevetésétől, s esetleges körülményektől függ.

3. A betegség tetőponti időszaka. A betegség tetőponti időszaka az által alakul, hogy a rendellenesség erejében és kiterjedésében lassanként növekedik mindaddig, míg csak tetőpontját el nem éri. Ekkor a betegség megváltozik, és egy kimeneti időszak következik be, mely gyógyulásra, vagy a sirba vezet. Ennek oka kétféle t. i. az vagy eredetileg a lélekben, annak a testi életre való viszonylásában és hatásában, vagy pedig eredetileg a testben rejlik, s a beteg testi nyavalyában hal el, mely oka, vagy kifolyása a lelki kórnak.

Burron néhány testi betegségről, melyek az elmebetegek életének véget szoktak vetni, következő észrevételeket tön :

a) Zsongtalanság (atonie). Általános tapasztalás, hogy minden lassu lefolyású elmebetegségeket gyöngeség szokta kísérni. Lelki és értelmi erejük megfogy, valamint testben is megsoványodak.

b) Sorvadás (phtisis), mely az örülteknek több mint felét előli, s gyakran még ott is jelen van, hol nem gyanítanánk. Észleltem és gyógyítottam elmebetegeket, kiknél jelentékeny gyengeség, de egyetlen tüdőbántalom sem állott be, azaz : sem nem köhögtek, sem nem köpködtek, csak kevéssel a halál előtt, mi-

kor is a tünetmények hirtelen állottak be, s a honczolás alatt, világosan kitünt, hogy tüdőgyulladás, tályogok, és tüdőgenyedés volt jelen.

c) A bél-takhártya idült gyulladása, a hosszasabban tartó örültségnél közönséges, és halálos tünetény, mely hasmenéssel és gyakori ingerrel a székelésre szokott párosulva lenni. Ily hasmenés az örültek halálához közel közönségesen be szokott állni.

d) A halál néha megelőzött gyengeségre rögtön beáll, különösen a több hónapig tartó komorkórnál.

Visszafejlődési időszak.

Ez időszak tüneténye, hogy minden lelki rendelleniségek erőben és kiterjedésben lassankint fogyni kezdenek, míg végre a lábadozási időszakban az előbbi rendes állapot helyre áll. E szak is három alszakra osztható:

1. A betegség enyhülési időszaka, midőn t. i. a betegség ereje- és kiterjedésének fogyása legelőször tapasztalható.
2. A betegség megszűnésének időszaka.
3. A lábadozási időszak.

Az elmebetegségek bírálata.

Az elmebetegségek ép úgy, mint a testi betegségek birnak bírálattal, azaz: léteznek a betegen bizonyos észrevehető tünetmények, melyek az egészségre-átmenetet jelentik; sőt a gyógyulás nem is biztos, ha ily jelek hiányzanak, s ha az elmebetegség valahogy rögtön megszűnt, vagy közeli visszaeséstől, vagy félbehagyó lefolyástól kell tartani. Az elmebetegség bírálata két-féle uton történik, t. i. vagy a lelki, vagy a testi életkörben.

A) Bírالاتok a testi életkörében.

1. Az elmebetegség néha az által szünik meg, hogy a szívó-edényrendszer tulnyomó lesz. A betegek erősödnek, s a halhit azon mérvben szünik meg, melyben a test kövérsége gyara-

podik, mely ezután több hóig, sőt a felgyógyulás után is megmarad, de ha a kövéredéssel egyúttal az örültség is meg nem szűnik, az rossz jel, s gyakran a gyógyíthatlanságnak hirdetője. Ellenkező esetben a betegek csak akkor gyógyulnak meg, ha a legnagyobb mértékben elsoványodtak, s csak akkor látشانak életre visszatérni, midőn valóságban már a halálhoz közel álltak.

2. Vérzések. Már Hippocrates, Celsus, Boerhave állíták, hogy őrzöngök aranyér beköszöntése által kigyógyultak, s Hoffmann a vérzés előidézésére köpölyöket s pépeket ajánl; ugyszintén a sokáig elmaradt havitisztulás nőknél ha beáll, gyakran a gyógyulás előhírnöke, nemkülönbén az orrvérzések is. Hasonlólag egy esetet említ, melyben a gyógyulást vércöpés előzte meg.

3. Felmagasztalt bőrkigözölgés. Ha a bőrkigözölgés és izadás, mely legtöbb elmekórosnál hiányzik, mit kezök szárazsága eléggé bizonyít, beáll, a betegség gyakran megszűnik; azért tébolyodottaknál, kikenél a bőrműködés rendetlen, a tavaszi idő kinyilta, és a langyos fürdő használata, egészségük helyreállítása végett igen jótékony.

4. Némely tébolyodottaknál a gyógyulást általános, vagy részletes bőrküteg előzi meg, mely majd sömör-, majd rüh-, majd csalánalakban jelentkezik.

5. Sok elmekórosnál a váltó-, sőt idegláz is kedvező birálatra vezet, s sok esetben gyógyulást okozott, mit több orvosok is tapasztaltak.

6. A fültő-mirigydag, pokolvar, tályogok, ha bő genyedéssel járnak, ugyszintén oly fekélyek megjelenése is, melyek elnyomása az elmekórt okozá, hasonlókép gyakran szolgálak birálatúl.

7. Nyákos, epéssárga, vagy fekete piszkos anyag kiokádása, valamint a hasonló székletételek is a betegséget, különösen a komorkórt jóra fordítják. A hasmenés megjelenése is, mely által nagy mennyiségű kemény és rossz büzü anyag távolíttatik ki, birálatúl szolgál.

8. A nyálfolyás is többnyire jót jelentő tünetény.

9. Az álom gyakran törí meg az elmebetegséget, mely az elmebetegséghez egyébként is oly közel áll; vannak, kik hosszú álomba merülnek, s midőn fölébrednek, eltűnt elmebetegségük.

B) Birálatok a lelki élet körében.

1. A különböző elmebetegségek közül egyik a másikat töri meg; a dühöngést (mania) a komorkór, ezt pedig amaz töri meg. A vallási örültség nem ritkán dühöngésbe megy át, mit gyakran gyógyulás követ.

2. Az erkölcsi hatások is birálatul szolgálhatnak, valamint okai is lehetnek az elmebetegségnek. Előre nem látott öröm, véletlen szerencse, valamint nagy ijedtség is a leghonyolultabb, s gyógyíthatlannak látszott elmebetegségeket is már nem egyszer szünteté.

Ezek által töretnek meg a betegségek a testi, vagy lelki élet körében. Hátra van még azon tünemények tárgyalása, melyek a szerencsés birálat előjeleikint tekinthetők. Ezek:

1. Fájdalom, és a test természeti szükségei iránti érzékenység, mi különösen akkor kedvező tünemény, ha a beteg az előtt a fájdalmas behatások iránt érzéketlen volt, mi jobbára úgy is szokott lenni.

2. Ha az emlékezet a betegséget megelőző időkre ismét felébredt, mivel az emlékezés tudjuk, hogy az elmekórosoknál, oly körülményekre nézve, melyek egészséges állapotukban történtek, vagy homályos, vagy hiányos, vagy egészen megis semmisült.

3. A hajlam oly személyek iránt, kiket azelőtt szerettek; a volt foglalatosság utáni sovárgás, vagy ha a beteg oly tárgyakat emleget, melyek iránt azelőtt hajlammal bírt, avagy hivatásával kapcsolatban vannak.

4. A félelem a közeledő rohamtól. Ilyenkor a beteg tisztán kimutatja aggodalmát a visszatérő roham miatt; az adott tanácsokat készséggel teljesíti, melyeket egészsége helyreállítása végett, és a rohamra vonatkozólag közlünk vele.

5. A nagy levertség, és kedvetlenség a roham szabad időszakaiban. A kimerülés érzete, a betegben a nyugalom utáni vágyat költi fel; kedélye szomorú, de épen ez tekinthető kedvező jelnek, ha okul szolgál, hogy a beteg maga belátja szerencsétlen állapotát s lelkileg érzi annak súlyos voltát.

A beteg arckifejezésének megváltozása, a mennyiben előbbi tekintetét visszanyeri; szeme szabadon, nyugodtan forog, s vonásainak eltorzulása elsimul. A bőr visszanyeri előbbeni mér-

sékletét, minőségét, szárazsága, érdekessége elmulik, puha lesz, s időnkint gyonge izzadtság áll be. A bélkiürítések lassanként szabályosabbaká lesznek, vagy szintén az álom, és étvágy is szabályos, s rendes időben áll be

A bonyolódott elmekóri alakok általános kórjelei.

Szükségesnek tartom a figyelmet különösen azon valóságos bonyolódásra, vagy esetleges összeköttetésre hívni fel, mely a tesi betegség, és elmeháborodás közt előfordulni szokott. mi igen gyakran előfordul, s az illető esetnek mind lefolyására, mind kiemenetelére nézve nagy jelentőséggel bír. E figyelmeztetés annál fontosabbnak látszott előttem, mert az elme háborodás s a hozzá járuló elmebetegség jobbadán közös forrásból erednek, és ezek vagy a vérkeringés akadályozása az agyban, vagy az agy szerkezeti sérelme.

1. Bonyolódás általános bénulással. Ez fordul elő leggyakrabban, s mindenek közt legfontosabb. Ez állapot közönségesen „az elmekórosok általános, vagy tökéletlen bénulása“ név alatt fordul elő, s az izmok mozgató erejének általános, vagy fokenkénti megszűnésében áll. Nehezült nyelvmozgatással kezdődik; a beteg nehezen tagol, egyes szótagoknál akadozik melyeket csak erőltetéssel bír kiejteni, s némely betűket különösen az R betűt csak nagy fáradsággal, vagy épen nem is képes hangoztatni. Utóbb az alsó, és felső végtagokban, s később az egész izomrendszerben hasonló akadály áll elő. Kezdetben e betegség, kórisme tekintetben több akadályt gördít előnkbe; de később a kórisme eléggkönnyűséggel jár; a beteg nem képes beszélni anélkül hogy minden izmait tevékenységbe ne hozná, járása ingadozó. tagjainak mozgása bizonytalan, kezei folyvást reszketnek, s nem képesek biztos állást elfoglalni. Ha szalad, majd jobbra, majd balra tér el a kiszabott iránytól, mint valamely részeg. Az érzés mindinkább tompább lesz, ugy annyira, hogy a bőr jelentékenyebb izgatását sem érzi azonnal. E bénulás néha egyik oldalon jobban kifejlik, mint a másikon, s a betegség lefolyása közben ritkán változik, s hol egyik, hol másik oldalon mutatkozik.

A bénult elmekóros többnyire torkos, s a mit az ételből már le nem nyelhet, a szájür hátsó részébe gyűjti össze. Bénult elmekórosoknál gyakori tünetemény a székrekedés, s ha a végbél is bé-

nult a székelés majd nem lehetetlen, hasonló körülmény fordul elő a hügy kiürítésnél is, melyet nem ritkán hügycsappal kell elősegíteni.

2. Szédülés az elmebetegséget igen gyakran megelőzi, vagy kíséri, és pedig a tevőleges vértódulásból származó alakot ép úgy mint azokat, melyek az agyban a vérmennyiség elégtelenségéből erednek. Az első alakoknál oly érzés mutatkozik, mintha a fő sebesen forogna, fülzugás, s a halántékban kopogtatás támad, mire néha émelygés, hányás következik, s alkalmilag megszűnik az eszmélet is. A második alaknál pedig úgy tetszik mintha a tárgyak a látás szervei felé közelednének, vagy ellenkezőleg azoktól eltávoloznának; minden lebeg a szemek előtt, s nem ritkán ájulás áll be.

3. Az elmebetegség igen gyakran görcsökkel, és nehézkórral jár, s a nevezett idegbajok majd előjelei, majd következményei az elmekór különféle nemeinek. Minden ily nemű roham alatt a főben nagy vértorlódás van. Elmekórosok, kiknek hajlamuk van nehézkórhoz, és görcsökhöz, nehézkórosok valamint viszont is, kiknek elmeháborodáshoz van hajlamuk sajátosan kiálló szemekkel bírnak, s az azt környező bőr duzzadt, mi a szomszéd véredények, névszerint a viszerek vértorlódásától származik. E tüneteményt a dühöngésnél (manie) különösen a nehézkórnál találjuk, hol a szem mintegy zománczczal bevontnak látszik, s azért különbözik a rövidlátók domboru szemétől. Ha a nehézkórt valamely elmebetegségi roham követi, úgy ez utóbbi több napok, vagy hetek múlva, ismét eltűnik, ha helyesen kezeltetik; de a nehézkóri rohamokkal mindannyiszor visszatér, s a rohamok gyakori megnyulása után hevesebb, általánosabb s makacsabb lesz, míg végre teljes butaságba megy át. mihez később szélhűdés, vagy bénulás járul, mi bizonyos idő múlva a sirba vezet.

Ha a dühösség nehézkórral van összekötve, akkor azt valgyilkolási vágygyaljáró, rögtön beálló rohamok jellemzik, s e düh, vagy saját személyük, vagy az előttük legkedvesebb egyének ellen van irányozva.

4. A szélhűdéssel bonyolódás sem ritka; de a szélhűdés valamint az elmeháborodásnak oka, úgy lehet következménye is, azon szöveti sérelmeknek, melyekből az elmebetegség ered, vagy evvel összeköttetésben állnak. Az elmebetegség előidézésére együtt működő szélhűdés közönségesen, vagy torlódási, vagy pe-

dig vérömlenyos, s ilyenkor többnyire a bénulás előpóstája, miután az elmebetegség később egyoldalú szélhüdéssel, vagy még részletesebb alaku bényolódással bonyolódik.

5. Bonyolódás méhgörcscsel, dermengéssel (Cateleptasia) dermengési lelki elragadtatással (Extasis cataleptica). Ez említett kóralakok az elmeháborodásnak néha szintén előhírnökei, vagy kísérői, s habár az utóbbi két betegség csak ritkán fordul elő, mégis több tébolydai orvos észlelé már; ellenben a méhgörcs az elmebetegségek kezdetén nem is ritkaság, s gyakran megy át kedélyi, vagy részletes elmebetegségbe.

6. Vannak végre még több kórok, melyek az elmebetegség lefolyása alatt jelentkezni szoktak, s nem ritkán halált okoznak. A legközönségesebbek: sorvadás, a bélcsatorna betegségei, súly, szívbajok, vízkór stb.

Általános kóroktan (Aetiologia).

Az elmebetegségeket előidéző okok két rendre osztatnak közönségesen t. i. előkészítőkre, azaz olyanokra, melyek az elmét megzavarodásra, hajlandóvá, fogékonyrá teszik, és gerjesztőkre, azaz olyanokra, melyek a betegségnek közvetlen okai. Mindkét tényező egymással gyakran különfélekép egyesül.

Az előkészítő okok tanulmányozása kettős érdekléssel bir, mert jobbára ezen okok fürkőzésén kell alapulnia a betegség megakadályoztatásának, mely a családi, és polgári életre nézve majdnem fontosabb, mint maga a kitört betegség meggyógyítása. Ki fog tűnni, hogy egy némely elmebetegségek most gyakoriabbak, mint azelőtt, mások ismét a polgári társaság, s mivelődés folytán az elmét jobban gyengítik, kimerítik, mások végre a társalmi viszonyok, és körülmények természetes következményei.

I. Előkészítő okok.

Ezek közt első helyet foglal :

A) Alkotmányi hajlam.

(Die constitutionelle Anlage).

Ez háromféle forrással birhat. 1) öröklött, a szülöktől származott test alkat, és lelki állapot 2) veleszületett noha nem a szülöktől öröklött szerkezett. 3) lassankint később keletkezett, vagy szerzett hajlam, mely folyvást az idegekre, életerőre ható, és ezeket megváltoztató okokból származik.

a) Az öröklött hajlam Esquiról, s több mások tapasztalatai szerint oly gyermekeknél, kik a szülők betegségének kitörése előtt születtek, nem oly erős, mint azoknál, kik azután születtek. Ezenfelül mint Esquiról, Burnov, Falret s mások által felhozott példák bizonyítják, az elmebetegség egy család tagjainál többnyire ugyanazon életszakban törik ki. Bizonyos elmebetegségi alak, némelykor örökségkép terjed tovább, úgy hogy némely családban butasági, örültségi, komorkóri, vagy öngyilkolási viszsztatérő dührohant lehet tapasztalni, sőt hasonlakra elmebetegségen kívül gyakran ugyanazon lelkibetegség mint a bonyolódás, és halál oka szokott megjelenni. Csakugyan oly családban, melyben öröklött elmekór létezik, nagyobb hajlam is uralkodik az elmebetegségre, mint más családban; ilyenek a nehézkór. vitéstáncz-görcsök-, és benuháshozó hajlamok

Könnyen belátható, hogy az öröklött hajlam sokkal hatatós, ha mindkét szülőtől ered, mint akkor, ha csak egyik-től származik, s ép oly valószínű, hogy a mely gyermek testileg lelkileg leginkább hasonlik anyjához, vagy atyjához, az nagyobb hajlammal is bír az azoktól öröklött betegségre. Vanak példák, hogy az elmebetegség a harmadik nemzedékre is kiterjedt.

b) A veleszületett hajlam. Fájdalom, nincs többé kétség, hogy az elmekóri hajlam veleszületett is lehet, a nélkül hogy a szülőktől, vagy nagyszülőktől örökölt lett volna. Már a régi orvosok tették ezen észrevételt, hogy a szülőknek vénkorukban nemzet gyermekei hajlandóbbak az elmekórra, mint mások. Kinek anyja terhessége alatt nagy ijedtséget, félelmet állt ki, az oly gyermek különösen hajlandóvá lesz az elmebetegségre, a mint ezt Esquiról tapasztalta.

c) A szerzett hajlam nem eredeti hajlamon alapszik, hanem inkább következménye a gyengítő okoknak, melyek az emberre a gyermekkor, és első életévei alatt maradandólag hatottak. Bő táplálati elküeyeztetett nevelés, rosszúl intézett első tanítás. önfertőzés, időelőtti kicsapongó nemi társalgás, gyöngítő élvezetek tulzott testi, és elmebeli megeröltetések, s izgatások a szerzett hajlamot észrevétlenül az általános érzékenységet, s névszerint az agy ingerlékenységét pedig, miből elmekórhozó hajlam könnyen támad, bizonyosan növesztik

(B. A véralkat (Das Temperament).

Különféle álláspontján többféle irányban, és bonyolódásban érhet elmebetegséggé az ember kedélye, melyben az elmebetegségsi csira már benne rejlik, s csak ingerre vári hogy előbb, vagy utóbb, (mint határozott kóralak) élőalakott öltön. Az álláspontok különféleségét pedig a véralkat különfélesége feltételezi. Tekintsünk csak a véralkat befolyását a kedély fejlődésére, s látni fogjuk, hogy minden véralkat bizonyos ösztön kifejlésének kedvez, mely ugyan a véralkat jó tulajdonára mutat, de könnyen tulhághat a szabályos mértéken, s szenvedélybe mehet át, melyből az elmebetegség fejlődik.

A véralkat különfélesége.

1. Hidegvéralkat. (T. phlegmaticum). A hidegvérű indulata leghajlandóbb a nyugalomra, s ellenszenvvel viseltetik az ész és akarat, úgy szintén a test és lélek megeröltetéseiről; vágya, és törekvéscinek iránya egyedül a nyugalom fentartása, és lételének biztosítása. Ebből két borzasztó elmekóri hajlam támadhat: a fűsvénység, és gyávaság, melyek, miután az egész indulatot elfoglalták, uralkodó lelki hangulattá válnak, s csak alkalomra vár, hogy tökéletes elmekórt, megzavarodott örültségi hajlamot idézzen elő.

2. Vérmes véralkat (T. sangvinicum). A vérmes tétovázó csapodár indultu ingerekre, változásra, s általában minden külsőség iránt legfogékonyabb, s iránya a külvilági élet után törekszik; az élvezetvágy és hiúság azon érintési pontok, melyekben uralkodó lelki állapotá válván valamely heves inger elmekórokat idézhet elő. (Dühösségi hajlam).

3. Epés véralkat. (T. cholericum) melyet nagy fogékonyág, ingerlékenység jellemez. s a dühösség, s részletes tébolynak igen kedvez.

4. Komor véralkat (T. melancholicum) melynél az alhas zsigerei tuluyomók, leginkább komorkórhoz vezet.

Átalán a feketehaju, izmos és vérmes alkatu egyének inkább dühöngök, betegségük lefolyása gyorsabb, a bírálatok feltünőbbek.

A kékszemű, szőkehaju, hideg véralkatu egyének dühösek, és részletes tébolyban szenvedők lesznek; de elmekóruk könnyebben tér át az idült állapotba, s megzavarodott örültségbe csap át. A feketeszemű, s hajju, s ideges egyének leggyakrabban esnek komorkórba. A vöröshajuak dühösek, árulkodók, s veszélyesek.

C) A fej alakja.

Sok irók a koponya alakjának, és alkatának eltéréseit tekintik okul az elmebetegségre. A butáknál a koponya alakja majd mindég szabálytalan, a falcsontok, és halántékok táján lapos, a nyakszirt kidudorodása csekély; másoknál a fej igen kicsi majd nem tekeidomu, a homlok igen alacsony. A született butáknál igen gyakori alakeltérés a koponyacsontok rendkívüli vastagsága; e vastagodás néha a koponya egyes csontjain is kiválóbb, mint egyebütt; a butáknál szerfölött ritkán találunk vékony koponyacsontokra. De az elmekór egyéb nemeinél is találunk eltéréseket a koponya alakjában; így majd a homlok rendkívüli kicsi, és keskeny, majd a halántékok vannak benyomva, majd a falcsontok igen laposak, s a fej szerfelett kicsi. Az elősorolt hiányosságok mind a koponyaúr megkisebblésével vannak kapcsolatban, miáltal az agy összcsonorulván kifejlésében gátoltatik, s így elmebetegségre okot szolgál. A koponyának mindezen, s egyéb rendellenességei semmi határozott tapasztalatokhoz mind eddig nem vezettek, valamint tanulságos következményeket sem lehetett megállapítani.

D) A nem.

Ila a két nem egymáshozói lélektani viszonyát tekintjük elméletileg könnyen megoldhatónak látszik azon kérdés: vajjon a férfi, vagy nő hajlandóbb-e az elmebetegségre? A nőnemenél az ingerlékeny ideg- és érzékrendszer vagy a náluk hevesebb szenvedélyek, továbbá a férfiaknál jelen nem levő egyéb nemi változások, mint a terhesség, szülés, hős szám gyakran okai az elmebetegségnek; de több a nevelést, foglalkozást, életmódot illető

fontos polgári, s egyéb viszonyok a nem belső természetét, életét annyira megváltoztatják, hogy az eredeti lelki kinyomat többé meg nem ismerhető, s így történik, hogy különböző körülmények szerint, hol a férfi, hol a nő örültek száma tulnyomó.

Ha az eddigi tapasztalatok nyomán nem is fürkészhető ki, hogy melyik nemnél nagyobb az elmekérosok száma: azt mégis tudjuk, hogy az elmebetegségek a nőknél igen elő vannak segítve nagyobb érzékenységük, és az által, hogy vágyaik, érzelmeik szűkebb korlátok közzé szorítvák; továbbá náluk elterjedtebb oly művek olvasása által, melyek képzelődésüket fölizgatják a nélkül, hogy elméjük hasonló mértékben fejlődnék, továbbá az ő inkább lankasztó, mint edző foglalkozásuk által. Nem különben a természeti okok is hatnak nőknél az elmebetegség előhozására, névszerint a nemirészek bántalmai. Tudjuk, hogy a méh, vagy idegeinek izgatása, elnyomása, vagy a hószám zavara, s a nemirészek több szervezeti baja is, mily határozott lefolyással bírnak az agyműködésére. A terhesség alatt beálló lelki, és kedélyi változások oka azon együttérzési viszonyban keresendő, melyben a test, s különösen a méhanya az agygyal létezik. A szülés alatt támadó elmebetegségek könnyen megmagyarázható következményei azon hathatós izgatásnak, melyben a nő összes szervezete, s a testi, úgy a vele kapcsolatban lévő lelkiállapot is létezik.

Vannak sok erkölcsi okok, melyek csak akkor hatnak a nő agyára, miután előbb már a méh működését zavarba hozták, és ez visszahatott az agyra. Erőszakos rázkódtatás által a vérkeringés az agyban néha annyira zavartatik, hogy ennek hatása közvetlen kitűnik működésében, s bekövetkezik mielőtt valamely más szervben beteges állapot jöhetett volna létre, vagy a zavar néha egy időben áll be az agyban, és méhében, mint gyermekágyi állapotban, nemsokára a szülés után láthatni.

Végre még Esquiról azon észrevételt teszi, hogy az elmebetegség gyorsabban kifejlik nőknél mint férfiaknál, s hogy a nők a tébolyodottságra, vallási örültségre, szerelmi őrzöngésre hajlandóbbak; ezenfelül minden elmekóri bajok náluk méhgörcscsel bonyolódnak; továbbá több zajt csinálnak, fecsegnek, lármáznak, állapotukat törekednek elrejteni, s sokkal nehezebben gerjednek bizalomra környezetük iránt. A különböző nem szintén nem csekély befolyással van a kóralakra nézve; így a fér-

finál, hol a lélek amugy is tulnyomóbb, több lelki besegségek, nőknél hol inkább az indulat uralkodik inkább kedélyi betegségek lépnek fel.

E) A kor.

Mindenekelőtt azon sokak által kétségbe vont kérdést akarom megfejteni, valjon lehetnek-e a gyermekck is elmekórosok?

E kérdésre a tapasztalás igenlőleg felelt. Haslan gyermekeknél előfordult három igen érdekes elmehabozódási esetet közlött; az egyik egy negyedfél éves leányt illet, ki testi- és lelkileg épszülőktől származott, s ki élte 30-ik hónapjaig tökéletes egészséggel, szokott élénkség- elmetehetséggel birt, mi szépreményekre jogosított. Ekkor olták be himlővel, s ennek lefolyása alatt, heves rángatások álltak be, s a lefolyást tébolyodás kísérte. A kütég rosz nemű volt, de nem hagyott heget maga után, s ez időtől fogva a gyermek elmekóri állapotban maradt. A második eset egy körülbelől hét éves fiuval történt, ki előbb gyakran szenvedett göresökben, s testileg lelkileg lassan fejlődött, s midőn a tébolydába fülvették különböző irányban meg volt tébolyodva. A nő osztályban vitetvén át, ugy látszott, hogy ennek örült, minden tárgy fölkölté kíváncsiságát, de egyiknél sem állapotott meg, mert oly tárgyak után is nyult néha, melyek tőle jelentékeny távolságban álltak, különösen a magassági távolságot vétette el, és igen gyakran nyult a hold után. A harmadik eset egy 10 éves egészséges szülőktől származott gyemekkel történt; ki is már két éves korában rendkívül gonosz, s ügyetlen volt, s 9-ik évében őrjöngési tünetemények mutatkoztak, arcvonásaiból tisztán kiolvasható volt az őrjöngési hajlama, s egyéb e tébolyodást jellemző tünetemények is fordultak elő.

Spurzheim a londoni Bethlem kórházban egy 13 éves gyermeket látott, ki dühös volt, s Liwerpoolban egy 14 éves fiut, ki ijedtség következtében elbutult. Én pedig midőn Bécsben az örültek intézetében mint alorvos működtem egy 8 éves fiut kezeltém, ki székröli leesés által veszté esztét.

Eddig a hiteles észlelők által közlött tapasztalatok, mikből tisztán kitetszik, hogy a gyermekkorban nemcsak butaság, de már dühösség is előfordul.

Már a serdülő korban, a hószám beköszöntekor több ilyenmő betegségek észlelhetők; az érettségi koron tul sok szerelmi, méh-görcsi és vallási örültek láthatók. Az ifju korban a dühösség, részletes örültség minden változataival feltalálható; a komorkór csak előhaladt koruaknál található; a megzavarodott örültség a vén, és agykór sajátja. Ifjukorban az elmekórok gyorsabb lefolyásuak, s szembeötlő hirálatok által töretnek meg. Fiatalkorban lefolyása idültebb alhasi bajokkal, agyi vértorlódással, és szélhüdéssel párosult, végre lassu aranyéri, és alhasi folyások miatt, gyógyulása bizonytalan. De ezzel nem akarom állítani, hogy tébolyodás ifjakknál, őrzöngés, és komorkór pedig öregeknél nem fordul elő.

Az elmekórokat tehát korra nézve következöleg lehet osztályozni; butaság a gyermekkorra, dühösség, és részletes örültség az ifju korra, komorkór az előhaladt korra, s megzavarodott örültség az aggkorra.

F) A nevelés.

52.546
Az elmebetegségi hajlamra nem kevésbé befolyó okok a nevelés körül elkövetett hibák, s fájdalom ily hibák napjainkban gyakoriabbak, mint valaha. Egy részről az ifjak szenvedélyét, vágyait, akaratosságukat igen szabadra eresztik a nélkül hogy önlégyszésre szoktatnák őket; másrészt pedig a bizonyos czélok elérésére megkivántató nagy tanulmányozás, és az evvel járó elmebeli megeröltetés, s ennek kísérője, gyenge testalkat mellett a növekedő nemzedék oly gyengült állapotban jut, hogy a később ráható ingerlő okoknak nem igen képes ellen állni. Legnagyobb gondot az ifjak elmebeli kimivelésére fordítunk, a nélkül hogy a szivre tekintettel volnánk; mindenki a nagy világnak akarja nevelni gyermekeit, de saját állásukat, s azok elmebeli tehetségeit, belső hajlamát, testalkatát nem veszik tekintetbe; s kénytelenek oly ismereteket szerezni maguknak, melyek szülők véleménye szerint fényes, nyereségteljes jövővel kecsegtetnek. Ily viszás a leánynevelés is, s e mellett náluk a zabolátlan előszeretet a regényes, hiu élet iránt még neveltetik, semhogy elnyomatnék. Tulterhelik így az észet az anyaggal mely e mellett még általános, és emészthetlen, s mely mivel áthasoníthatlan kóros tüneteményekre vezetni kénytelen. A szülők szenvedélyei közönségesen a gyerme-

kekre is kiterjednek, s későbbi életpályájukon is a szülői háznál képviselt gondolkozás mód vezérelti őket, s az ezekkel ellenkező felfogásokat csak igen ritkán képesek elsajátítani.

G) A kormányalak.

Ha a kormányalak a nemzet erkölcei, és szenvedélyeire befoly, úgy nem lehet csudálkozni azon, ha elmebetegségekre is bír befolyással. Legkeveseb elmebetegségek fordulnak elő Törökországban, Chinában, és Mexicóban, mivel ezek legnagyobb zsarnokság alatt állnak, mely minden vitatkozást, és szenvedélyt elfojt. Másrészt a köztársasági, és képviseleti kormányforma, minthogy a szenvedélyeket szabadon ereszt leginkább kedvez az elmebetegségek keletkezésének. Hasonlót eredményeznek némely állam szerkezetek is. Azon törvények, melyek nyomán már a római császárok is egyes elitáltak javait elkobozták szaporiták az öngyilkosok számát, hasonló történt Franciaországban a rimkormány alatt.

Nem kevésbé hatnak a nép mozgalmak, s államfelforgatási változások, mivel az értelmi erőt ingerlik, a szenvedélyeket felizgatják; felsarkantyuzzák, s dicsvágyat, becsületérzetet, hirtelen váltakoztatják a szerencsét, és szerencsétlenséget, s oly sok egyén társalmi állását felforgatják! Így volt ez Francia-, Angolország- és Amerikában a forradalmak alkalmával; honunkból csak gróf Sz. I. esetét említjük fel.

Megkísértem e helyen azon 50 év óta fennálló kérdés megfjtését: valjon a forradalmak óta több elmeróros találtatik-e mint volt az előtt?

A politikai mozgalmak valamint az uralkodó eszmék is nem előkészít, hanem gerjesztő okok, melyek az elmebetegséget ez vagy ama jelemmel bélyegzik; e behatás azonban noha általános mégis csak rövid időig tart. Franciaországban a régi egyeduralkodás megszűntével több egyének az ijedtség, és javadalmaik elvesztése miatt lettek elmerórosokká. Mikor Napoleon trónokat alkotott, és döntött meg, királyok, és királynék is találtattak a tébolydáknban. Franciaország megszállásakor a rettegés sok elmerórt idézett elő; különösen vidéken. Ugyan ez történt Németországban midn a Franciaók oda betörték.

De miért találunk mai nap annyi elmebeteget? s miért ket-
tözi meg magát ezek száma évről évre? Könnyű felelni. Mióta
a betegek menhelyei szaporodtak, s az orvosok e betegekkel töb-
bet foglalkoznak, jobban gondjukat viselik, s többen meggyógyul-
tak közülök. Mai nap e betegekről nagyobb érdekl, és remény-
nyel szoktunk beszélni, kigyógyulásuk valószínűbb, s életük hosz-
szabb. Megjegyzendő, hogy a számbeli szaporodás mindenütt ak-
kor történt, midőn a javulók száma is nagyobbodott. Azelőtt az
elmekórosokat valamely zárdába, vagy imaházba csukták, hol a
közhatóság szemei elől elvonattak, s senki sem gondolt többé
rájuk.

Mind ez észrevételből azt következtethetjük, hogy ha az
elmekórosok száma a forradalom óta szaporodott, e szaporodás
inkább csak látszólagos mint valódi, s nem oly jelentékeny, mint
azt közönségesen hiszik, s hogy nem annyira a forradalom ziva-
tarainak, melyek következményei mulékonyak, mint inkább er-
kölcseink mélyen ható változásának tulajdonítandó, minek hatása
sokkal tartós.

H) Az évszakok és éghajlat.

Az elmekórok előidézésére nem csekély befolyással vannak
az évszakok. Tavasszal, és nyáron szokott kitörni a dühösség,
ősszel valamint szintén télen a komorkór.

A meleg, és hideg is hat az elmekórosokra, csak azon kü-
lönbséggel, hogy a hosszantartó meleg nagyobbítja az izgatást,
mig a folytonos hideg el nem nyomja, csillapítja. Nagy szelek
szintén fölizgatják a beteget, ezért napj-egyen körül több figyel-
met kell azokra fordítani.

Az évszak meg az elmekór lefolyására is hat; vannak egyé-
nek, kik nyáron dühösködnek, és igen felingereltek, mig télen
ellenkező állapotban vannak. Az örültség évszak szerint változ-
tatja jellemét.

Az elmét nyáron, s tavasszal érő betegségek heveny le-
folyásuak, s ha gyorsan meg nem gyógyítatnak, télen történik
bírálatuk; a részletes téboly, és dühösség, mely télen tör ki csak
tavasszal éri el bírálatát idejét. A nyár kedvező a tébolyodás gyó-
gyítására nézve. A kigyógyulás ritkán történik meleg napok jár-

tával, de ha történik annál tartósabb lesz. A visszaesés leggyakoribb a betegség kitörésének évnapja körül; gyakoriabbak nyáron, és tavasszal, de télen sem hiányzanak.

Az éghajlatra nézve nehéz pontosan meghatározni, mily befolyással bír e betegség előhozására, mert itt sok mellék körülményt kell tekintetbe venni, melyek egymást támogatják de megis döntik. Esquirol szerint nem a forró, hanem a mérsékelt éghajlat alatt fordul elő legtöbb elmekóros, de itt úgy látszik a légváltozás hatását tulbecsülik. Angolhonban a gyakori ködött tekintik a számos öngyilkosság okának, mindaddig mig hathatós ok, ki nem mutatható. Léggerjes (miamaticus) területű hazamok, s hadjáratos, különösen pedig lapályos áradásoknak kitett vidékek az elmebetegséget névszerint a veleszületett esztelenséget előmozdítják, mivel az ily befolyások az ész és test kifejlődését gátolják, s az ész könnyen megbetegszik, mi által a test ereje is fogyatkozást szenved.

J) A hold befolyása.

Van-e befolyással a hold az elmekórosokra?

Némely elazigetelt esetek, és tünetnyek, melyek ideges egyéneknél előfordulnak, tán alkalmasak igazolni e véleményt. Mi engem illet e behatást soha sem voltam képes felfedezni, noha sokat fürkésztem e tekintetben. Igaz, hogy az elmekórosok holdtöltekor élénkebbek, de épen így van ez naponkint hajnalban is. Sem a hold, sem a hajnal nem izgatja őket, hanem a szobába beható világosság ijeszti meg az egyiket, örvendezteti a másikat, s mindannyit mozgásba hozza. Azonban évszázadok óta mindenütt el van terjedve azon vélet, hogy a hold az elmekórosokra befoly, azért e vélet az észlelő figyelmét igénybe veszi.

K) Mesterség és foglalkozás.

Minthogy a különböző mesterségeknél előforduló elmebetegségek kisebb, vagy nagyobb száma, igen sok egyes e mesterséggel összeköttetésben álló körülményektől függ, azért itt csak általános nézeteket adhatunk elő.

a) A tudományos pályáni munkálkodás ugyan legkevésbé szokot elmekört előidézni, mintegy az elmebeli tehetségeket gyermekkortól fogva, még pedig azoknak megfelelőleg fejlesztik, erősítik a nélkül, hogy a képzelő erőt tulságosan ingerelnék, vagy a szenvedélyeket, és érzelmeket sarkalnák.

Hogy kivételekről itt szó sem lehet, magától értetődik. A bölcsészeti fejtörések, tartós éjjelezés, a szükséges testmozgás elmulasztása, étrendhibák, miket a tudósok közönségesen elkövetnek, hogy az elmebetegségnek mind annyi forrásaiul tekinthetők tagadhatatlan, de azt nem kell magának a tudományos képezésnek tulajdonítani, mert ellenkezőleg ez az elmét erősíti, s védi a betegségek ellen.

b) Ellenben kézműveseknél a szó teljes értelmében az elmebetegségek gyakoriak. Csak kevesen részesülnek közülök oly nevelés- és műveltségben, mely értelmi erejüket támogatná, míg képzelődésük folytonosan tevékeny, és izgatott. Alig van szenvedély, mely behatásának a kézműves, és művész alá ne volna vetve, s a legveszélyesbek leginkább ostromolják őket, névszerint az irigység, sértett hiuság, bosszúság. Színészek, énekesek, zenészek annyiban vannak leginkább kitéve a kártékony befolyásoknak, a mennyiben mindennapi fölléptök vizálgodásba helyezi őket a szakértőkkel; de írók, és költők is képzelődő erejük megerősítéséért, s tulzott hiu vágyaikért gyakran lakolnak örülséggel.

Ha talán az a) és b) alatt felhozottakból következtetni akarunk, hogy a nagy értelmi tehetségűek hajlandók elmebetegségre, úgy igenis csalatkoznánk, mert a legnagyobb lángeszű tudósok, költők és művészek ép eszüket késő vénségig megtartották, s ha közöttük is fordul elő tébolyodás, ez nem értelmi tehetségeik gyakorlatának, hanem életrendi kihágásainak rovandók fel; gyakran követnek el kicsapongásokat, melyek sokkal inkább okai az elmebetegségeknek, mint a tanulmányokbani kihágások.

c) Más esetekben az értelem kirekesztő irányt vesz; az ember helytelenül gondolkozik bölcsészeti, nyereszségi tárgyokról, s e szemlélethez annál makacsabban ragaszkodnak, minél kevésbé vonhatják azt értelmük, és érzéseik bírálata alá. Ez által minden természeti, és lelki szükségük mellőztetnek, elhanyagolják a legszükségesebb szórakozást, s oly kutatásokra kárhóztatják magukat, melyek szervezetüket megemésztik. Az emésztés megzavaratik, és ezt nem sokára alhasi görcsök követik, az elválasztások

rendetlenül mennek végbe; a bőr kigőzölgés elnyomatik, miután lépkór, és komorkór áll be, mely a mélyen elmerült tudósoknál, kik éjt napot könyvek közt töltenek, majdnem mindennapos. Még nagyobb veszély fenyeget, ha a gondolkozás valamely vallási eszmék körül központosul; mind e zavaroknak oka a vakbuzgóság, itt teljes vallási örültség tör ki minden kihágásaival, és ferdeségeivel.

d) Minden mesterségnél az a kérdés, hogy mily fokban veszi igénybe a szenvedélyek izgatását, vagy a test megeröltetését. Az üzletvivők előbb egy jómodu osztályt képeztek a polgári társaságban, s ezért nem igen volt kitéve az elmebetegség okainak. De most, midőn a kereskedő a legmerészebb vállalatokban bocsátkozik, s pár nap vagy meggazdagítja, vagy tönkre teheti midőn minden politikai változás félelemmel, vagy reménnyel tölti el — ez által ez osztály elveszté előbbi nyugalmát, s ép annyi elmekórost tud felmutatni, mint a művészek — és tudósoké. Sok mesterségeknél a szakadatlan egyféle foglalkozás, mely e mellett még ülő életmóddal is van kapcsolatban; a mellkast, és alhaszt kóros hajlamba helyezik, s gyakran okul szolgálnak a lépkór, vagy komorkórra. A takácsok különösen hajlandók a komorkórra, és öngyilkosságra. Az ülő életmód, egyforma foglalkozás, mely az észnek semmi változatosságot sem nyújt, s az üzlet bizonytalansága könnyen felfoghatóvá teszik e következményeket. Skothon gyáraiban az ólomgőz az örültség egy nemét okozza, melyben a beteg fogaival testét marja, s ezt ott mill-reck-nek nevezik. Különös figyelmet érdemel a bányászok kedély hangulata; ők a bányákban mindent nélkülöznek, mi életüket csak némikép is kellemessé tenné, gyakran az egész napot egyedül töltvén nélkülözik a társasélet kellemeit, s csak a felettük lebegő veszélyt ismerik; e foltonos ridegség andalgóvá, s komorrá teszi őket. Állítják, hogy az indigóval dolgozó festők szomoruk és kedvetlenek lesznek.

L) Betegségek.

A kigyógyult elmekóros könnyen visszaeshetik bajába; igen ingerlékeny, könnyen haragra lobbán, minden benyomás igen határa, s nem adhatja magát nyugalommal, s kitartással semmiféle elmemunkára. Minden új roham mindinkább megváltoztatja han-

gulatát, jellemét, s elsőbb csak félbenhagyó, de később állandó jellemet ölt magára, mely végre megmaradó tébolyodásba megy át. Az agy, és hártýáinak gyuladása, ismételt nehézköri, s szélhüdési rohamok, valamint a kiváló agybántalommal járó láz növesztik a hajlamot az elmebetegségre.

M) A vallás.

A vallás a maga valóságában felfogva csak közelebb vezet az embert az istenhez, de tisztátlan kedély mellett annak valódisága is veszt. Nem is szorul azért hamisításra önző szenvedélyek által; mert minden vallási ábránd, mely az elmét elhomályosítja, s távol esik minden megfontolástól, vigasztalhatlan tébolyodásba tévedhet el, s ez annál könnyebben, mert a vallási ábrándot tapasztalati adat nem zabolázhatja, hanem egy képzeleti világba helyezi az embert, s mivel érzéki természeténél fogva fogalmait, és érzelmeit határozott ábrázolatokba kénytelen önteni, azért csak józan gondolkozású ember képes a vallási fogalmakat eredeti tisztaságukban felfogni, míg a többiek azokat jelképekhez s érzéki jelekhez kötni kénytelenek, s az ábra nyomán vajmi könnyen feledik a helyettesítetett; így aztán a vallási szertartás, melynek legfőbb célja a kedély erkölcsi nemesítése, érzéki bálványozássá fajul, melynél az erkölcsi cél csak mellékes dolog marad, sőt néha egészen is elhanyagolatik.

Minél inkább megérezkítve adatik elő valamely vallás, annál inkább leköti a kedélyeket, de annyival hajlandóbbá is teszi az embert az örültségre. Ha a vallási eszmék csak a képzelő erőt csigázták tul, akkor belöle könnyen oly elmebetegségi alak fejlődik ki, de bár melyiknél is veszélyesebb; mert az egyszer már elfogadott vallási fogalmak, kizárnak minden egyéb meggyöződést, s a józan s okszerű alapra nem hallgatnak.

II. Elöidézö, és gerjesztö okok.

Valamint az előkészítő, ugy a gerjesztö okok közt is találkozik olyan, mely lassankint, s idomitva hat a testre, ugy annyira hogy inkább a betegséghez hajlamot, mint sem annak kitörését

okoza. S azért igen okosan cselekszünk, ha mindenkor szemünk előtt tartjuk, hogy egyes esetben egy azon ok majd előkészítőnek, majd gerjesztőnek tekinthető; valamint néha valamely lelki okra nézve szorosabb vizsgálat után kitünik, hogy az testi, vagy is természetesi.

Minden eddig tett összehasonlításokból az tűnik ki, hogy a lelki okok tulnyomók a természetiek felett, s ez könnyen megis magyarázható, ha meggondoljuk, hogy a szenvedélyeket mind magukban foglalják, s hogy ezek közül többen nemcsak ellenállhatlanul hatnak, hanem az általános polgári, s politikai mozgalmak alatt a társaság minden osztályain mintegy uralkodnak.

Mielőtt a lelki okok további fejlődésére átmennék azt ohajtom még megjegyezni, hogy a gerjesztő okok egész csoportját két osztályban adom elő. Az első osztály a gerjesztő lelki, a második a gerjesztő természetesi okokat tartalmazza.

A) A gerjesztő lelki okok.

1. Az érzési tehetségről általában.

Az érzet mérsékelt tevékenysége a test, és lélek egészségéhez tartozik, s a mérsékelt indulat mindkettőt sok veszélytől óvja meg; némely már létező zavart kiegyenlít, sőt úgy látszik hogy egyes esetekben az ember viszonylagos egészségéhez szükséges is. Azonban e szükséges indulati izgatottság épen korlátolt, s fokban, s nemben minden egyénre nézve különböző. Az érzet ha más nemű, és nagyobb foku, mint a hogy azon időben a test, és lélekre nézve megkívántatik, jó hatás helyett zavart okozhat, s ekkor kártékonyan hat.

2. Az érzési tevékenység mennyiségi fokának kártékony hatásáról.

Miképp hathat az érzéketlenség a lelki életre kártékonyan, kitetszik a következő szemléletből. Testünk léte a közérzet által jön tudatunkba, s annak gyöngítése által test létét is kevésbé

érezzük, és minthogy a lélek magasabb működései a testiekkel ellentétben állnak, úgy saját teste létének hiányzó érzete, s a magasabb lelki erők, különösen pedig a magasabb fokú érzési tehetségnek tulképzettsége okozza a valóságos megfledkezést a testről.

De a test érzetének eltompulása más, sokkal határozottabb módon is kártékony lehet. Az élet érdekét, s a tárgyak értékét is az érzések alapítják, s határozzák meg; mert az élet csak az által nyer érdeket, hogy saját létünk érzete mindenkor valamely kellemes, vagy kellemetlen érzéssel van kapcsolatban, a kultárgyak értékét pedig szinte csak az általuk bennünk költött kedves, vagy kellemetlen érzések határozzák. A mi testi lételünk az, mit a közérzet által érzünk; a testi élet tehát ez által nyer érdeket, s ennek közbenjárása által válik élvezetté a pusztá lét. Ez érzet tompulásával természetesen az érdek is fogy, s az élet mint ilyen elveszti értékét, s beáll az életunalom.

Ez életunalom, mely egyedül a közérzetből ered, s semmi erkölcsi alappal nem bír, s mely többnyire oly egyéneknél fordul elő, kik a testi érzetet tulságos élvezetek által eltompíták; igen kártékonyan hat a leki életre; ez által az élet szellemi érdeke is elvesz; minthogy a lélek ez állapot valódi alapját felismeri, erkölcsi okkal cseréli fel, és így abból vagy komorság ered, melynek öngyilkosság a vége, vagy pedig a testi érzetek tompultsága hasonló állapotot idéz elő a lelkiekben és úgy ily szerencsétlen valóságos lelki bénulásba esik, s merő géppé aljasul.

A test, és lélekre az érzet tulfeszítése is kártékony hatást gyakorol.

A közérzetben ez mint tulérzékenység, fájdalom a lelki érzetben pedig mint kedélymozgalom, s indulatoskodás. Tekint-sünk előbb a kártékony hatást, melyet a közérzet tulfokozása a lélekre nézve előidéz.

A közérzet tulfokozása szükségkép a test létének tulélénk érzetével van kapcsolatban, mi által az élet érdekei elhomályosittatnak, s végre a testi élet által kormányoztatik, mi nem csak erkölcsi hibákra, de valóságos beteges zavarokra vezethet. A közérzet tulfokozásával a fájdalomnál a lélek minden magasabb tevékenysége elnyomatik, s az elnyomatás hosszan tartván maradandóvá válik, s valóságos szellemi eltompultságba megy át.

De a közérzet tulfokozása a lelki életre nézve más módon is ártalmas lehet. Ez állapotnál a képzelő élet belső történetei észleltetnek, s az öntudatba jutnak, melyek máskor a nélkül mennek végbe, hogy legkisebb hatást gerjesztenének, milyenek az emésztés, szivverés stb.

Ez új ismeretlen érzetek most már könnyen okul szolgálnak érzéki csalódásra, még pedig annál inkább, mert homályosak, s bizonytalanok. A beteg, kit ezek gyötörnek, nem tudja ezek székhelyét, vagy okát kijelelni, hanem azokat gyakran személyén kívül keresi, s saját én-jében gyakran mást fedez fel, s nem a valódit. Így támadnak a lépköri tünődések az ugynevezett képzelődések, rögeszmék. Az ezektől elfoglalt egyének képzelik, hogy testökben békák, lovasok vannak, vagy a fejében madarak, s hogy teste üvegből, viaszból, írósvajból stb. áll. E ferde érzések ferde itéletet, következtetést vonnak magok után, s így ered az elmebetegség. Az indulat egyoldalú, tulzott izgatása, a lélek többi tevékenységének részvéte nélkül, főkép ha gyakran ismétlődik, s huzamosabban tart, kártékony tulsulyt szerez neki a többi lélekerőkön, úgy az akarat- s ismerőtehetségben is. Nagy indulatoskodás alkalmával a lélek elhomályosodik, gyengül az öntudat, és szabad akarat nagyobb foknál pedig egészen elenyészik, s végre ez aránytalanság a lelki tehetségek közt maradandó lesz. Ily ember egészen a maga érzéseiben él eszének használatát, valamint ítélő tehetségét is elveszti, s midőn csak egy érzet él benne akkor képződik az alap az elmebetegséghez, például a komorkórhoz, vagy örültséghez. A képzelődés az érzékkeli szoros összeköttetésénél fogva gyakran együtt tevékenységre ingerül, s okot szolgáltat az ábrázolásra, melyre az indulat vonatkozik. Ez ábrázolat erőben annyira növekedik, hogy örültségbe csap át. A hevesebb kedélymozgalmakat néha erősebb ösztönök kísérik, melyek aztán könnyen rendellenes tettben törnek ki s örültségi dühösöket okoznak.

3. Az érzési tevékenység minőségi fokának kártékony hatásáról.

Minden érzetek tevékenységének korlátozása, gátlása, vagy szabad fejlődése által csak az élet helyes, vagy helytelen állapotát

érezzük, s e szerint az érzések kellemesek vagy kellemetlenek, s kedvvel, vagy kedvetlenséggel kapcsolvák össze, mi általános, s lényeges különbséget állapít meg köztük. Minden egyes érzet, vagy indulat, vagy az egyik vagy a másik bélyegét hordja magán, s ez alpnál fogva azok könnyen két rendre oszthatók. Egyikben a kedv, öröm s kellem, a másikban pedig a kedvetlenség, kellemetlenség, s a fájdalom érzete az alapzat.

E kettős különbségnél fogva az érzések az élettevékenység emelkedésével, vagy süllyedésével vannak kapcsolatban, melyek amazoknak vagy okai, vagy előidézői. Ha a legközelebbi eredetük testi akkor a lélekben is, s megfordítva, ha eredetük lelki akkor ugyan azt a testben is előidézik. E különböző hatások szerint az indulatok feloszthatók gerjesztő-, vagy felindítókra, és elnyomó-, vagy leverőkre.

E két osztály még egymástól sokkép különbözik. Először is tartóságára nézve; az emelő, kellemes érzések hatása gyorsan szokott beállni, de aránylag tartása is rövid. A kellemetlenek hatása lassan áll be, de tartósabb. A hatás minősége is különbözik a felindító, s elnyomó indulatoknál, sőt néha hatásra nézve egymással ellentétben is állnak.

Valamint a felfokozó emelő indulat egy szabadabb, s célirányosabb élet fejlődésének következménye, tehát hatása is a központtól kifelé terjedő, a leverő indulat ellenben a maga céljai elérésében korlátolt élet következménye, s hatását mintegy befelé közpotosítja, minthogy a tevékenység szabad nyilvánulása kifelé meg van akadályozva, s mintegy ellenkező irányban hat.

Ennél fogva az ingerlő indulatoknak, az élettevékenységet emelő, a lenyomóknak pedig azt kisebbitő, gyengítő befolyást nem lehet tulajdonítani, mert tetteleg mindegyik fölingerlőleg hat, csakhogy irányuk ellenkező: amaz a központtól kifelé ezek be a központ felé terjedő irányban hatnak.

A fölingerlő érzések a lelki erőket majd mind, de különösen az alsóbb rendűeket az öntudat nélküli akaratot, és ábrándozást általános, nagy kiterjedésű, de nem tartós tevékenységbe hozzák, a gondolat játéka gyors, s folytonos változatban halad. Ellenben a leverő indulat a lélek tevékenységét kisebbiti; kivéve a közvetlen reá vonatkozókat, a szellemi fellengés lassításával magába zárttságot s szellemi központosulást okoz.

Mint könnyen belátható a leverő indulatok kártékony hatása épen ellenkezik a fölindítókéttől; sokkal lassubb, de annál károsabb is. A gyakran ismétlődő felingerlő indulatok tulsúlyuk által, melyre az alantabb körűek a felsőbb körűek fölé vergődnek, lesznek ártalmasok a velök mindég kapcsolatban álló szellemi szórakozás által, mely végre valóságos tehetlenségbe, a figyelemnek bizonyos tárgyra függesztésébe, s tébolyodásba megy át. A legnagyobb fokon szellemi bénulást (butaságot) okozhatnak. Az igen erős lenyomó érzések veszélyesekké lesznek az által hogy majd minden lelki erőt oly tehetlenné tesznek, mint milyenné teszik a testi érzéseket, s az által hogy ez utóbbiaknak igen egyoldalu, magába zárt, s korlátolt irányt adnak. Ebből könnyen lelki betegségek támadnak, milyenek az uralkodó rögz, komorkór, avagy rögtöni, s heves behatás mellett a lenyomó kedélyállapot bélyegével butaságot okoznak.

4. Az öröm szellemi hatása.

Az öröm, hogy így szóljak, részegséghez hasonló állapotot szül, s valóban a tulzott öröm szellemileg veszélyes is lehet, részint a nagy szórakozás miatt, melynél fogva figyelmét nem képes egy tárgyon megállapítani, s így könnyen tébolyodást okozhat, részint a lelki tehetségek teljes bénulása által, mi aztán butaságot okoz.

Az örömmel rokon lenyomó állapotok, milyen a szomorúság, gond, fájdalom, betegség stb. a folyton tartó lelki, s testi korlátozás érzései, s a belső pillanatnyi öszhangzás nélküli, s eltévesztett életmeghatározás által ellentétben állnak a lét céljival; mint lényegben ugyanazonos, de irányra nézve ellenkező indulatok, ellenkezőkép is hatnak, mint az öröm okozók t. i. öszpontosítólag. A lélek minden magasabb tehetségeit különösen a tevékenység erejét, megbénítják. A megismerő tehetség letompult, s legfőlebb belső, bus indulatokra vonatkozó tevékenységgel bir. Ki bus szellemileg csak magával, s a maga gondolataival foglalkozik, s kizárólag ennek szemléletébe van elmérlülve, s azért a bú a kedély egyoldalu izgatása, s iránya által zavarólag hat a lelki életre, s ez által könnyen komorkóri örültséget okoz rögeszmével.

Az öröm, és bú tárgya által, és még más uton is módosítást szenvedhet, így a káröröm (más szerencsétlensége feletti öröm) könnyörület, irigység (bú más szerencséje felett) stb. csak az öröm és bú, a tárgy természete által előhozott módosításai. Még jelentékenyebb az idő viszontagságai által előhozott változatai, mi által az öröm, és fájdalom a jelen, mult, és jövő különbségei szerint ugyanannyi alakváltozást nyernek, mint a következő osztályozás mutatja.

- a) jelenben (szorosabb értelmű) öröm, vagy fájdalom.
- b) multban utó öröm vagy búbanat.
- c) jövőben remény, vagy sovárgás.

E kedélymozgalmak élet- és kórtani hatása az örömet, és fájdalmat illetőleg ugyanaz, s csak fokra különböző; valamint a jelenlevőt elevenebben érezzük mint a jövendőbelit; ez pedig hathatósabb érzéseket költ, mint az elmúlt; így a sovárgás, és remény káros behatása is csekélyebb, mint az öröm, és fájdalomé, a búbanat, és örömé pedig csekélyebb még ezekénél is. Csak hogy közülök némelyek igen korlátolt, és fajilagos hatások által tűnnek ki. A honvág a sovárgásnak csak a tárgy által előhozott módosítása; ez az egészségre veszélyesen, s néha halálosan is befoly.

A szellemi körben az önmeghatározás csorbitásának az önállóságra visszahatni törekvő felingerelt érzete, mint harag jelenik meg; de e törekvés korlátozásának érzete a tehetlenség azon érzete, mely szerint a szellemi egyéniséget a külkárosítások ellen nem képes elég hathatósan megvédeni, mint boszankodás; ha pedig ez érzet, az akarat, és tevékenység erejére vonatkozik, mint bátorság, félelem, s aggodalom lép fel.

A bátorság a saját akarati, s cselekvési erő, valamint a testi erő érzete, mely által saját létünk fentartására még előforduló veszélyek alkalmával is elég képeseknek tartjuk magunkat. A kislelkűség, ön szellemünk, és testünk gyengeségének, valamint veszély alkalmával az önvédelem képtelenségének, aggodalomnak, és félelemnek érzete. Végre az érzetnek a megismerési kört illető iránya, s saját hibáinak, és előnyeinek önismerete, mint önelégedés, vagy önelégedetlenség nyilvánul; az első nagyobb mértékben mint saját személyének tulbecsülése; önhittség, hiúság, dicsvágy, kevélység, ez utolsó mint szégyen, önmegvetés ismeretes. A tökéletes, vagy tökéletlen tárgyilagos megismerés,

valamint a tárgyak nagyságának, és terjedelmének felfogási, és kellő megismerési, és megfontolási képtelensége, mint bámulat, csudálkozás stb. rémülés, zavar, vagy megvetés nyilvánul.

Miután az érzetek egyes főneveinek élettani különbségeit ábrázolni megkísértém, azoknak rendellenes hatását a lélekre fogom előadni.

Erre nézve már előlegesen is általánosan megjegyzendő, hogy miután azok nemre nézve különféle kedély állapotok, a nem szerinti különbség pedig azon sajátos viszonyon alapszik, melyben az érzési tehetség egyes lelki tehetségekhez áll; a befolyás azért nem lehet általános, mint az öröme, s fájdalomé, hanem fajszerinti azaz olyannak kell lennie, mely legelőbb csak részletes fajszerint sajátlagos változást hoz elő a lelki, és testi életben.

a) A harag és boszankodás hatásáról. A harag testi, és szellemi önállóságra hevesen működő törekvés külső károsítás mellett; rokon vele az öröm felindító érzete, mely kellemesen hat. A harag föllépése az önállóság elé gördített külső kényszerítést jobbra felfüggeszti, mely felfüggesztés legalább az indulat pillanatában lehetségesnek látszik. A harag ha legfőbb fokát elérte (düh) gyakori ismétlés által, szellemi szempontból, mint maradandó lelki állapot valóságos dühösséggé fajul.

A boszankodás a haragnak megfelelő leverő lelki állapot, a szabadon visszaható öntevékenység, vagy önvisszatermődés korlátolt nyilvánulásának érzete, tehát önkéntesen visszatartott, vagy visszanyomott s kitörésében gátolt haragnak ezzel hasonló, csak irányra nézve különböző hatása vagyona. A boszankodás az érzési képesség épenleges (absolut) nagyobbulása, a megismerő, s akarat képesség viszonzlagos elnyomatása által könnyen hozhat elő örültséget, s minthogy egyuttal leverő, s központosító indulat, azért az általa előidézett örültségi alak is e hatáshoz lesz mérve, mely jobbra komor, néha rögeszmékkal párosult örültség leendő.

b) A bátorság, kislelkűség, és félelem hatásáról. A bátorság a testi mozgó, és szellemi akaraterőnek érzete, melynél fogva az ember testi, és lelki önfentartása képesnek tartja magát még a fenyegető veszély idején is. Ez indulat igen ritkán hat a szellemi életre kártékonyan, mert habár vakmerőséggé, minden veszély megvetésévé válhat is, mind e mellett nem oly

könnyen fog maga után elmebetegséget vonni. A kislelkűség, és félelem az izom gyöngeségnek, és a szellemi tetterő bádgyadásának, s a bekövetkező szorultságban saját testi, és lelki gyengeségének érzete. Az aggodalom a félelem magasabb foka. A félelemnek hirtelen, váratlan jövő veszélyre beálló legmagasb foka az ijedtség.

Ez indulatok hatása a bátorságéval nemre nézve egy, de irányra nézve mint leverő kedély mozgalom ellenkező. Az érzékek, és agy tevékenysége meggyengített, lelkerők törekvés, és megkezdett tevékenység lankadozó kiterjesztése közt ingadozásban vannak. Ezért nem képes magát valamire elhatározni, annál kevésbé azt ki is vinni a félénk ember; fél hogy önakarata ellen is gyakran czéliránytalan tetteket visz véghez; az alsóbb megismerő tehetség azonban a képzelem gyakran felizgatott, s a féltett tárgyat illetőleg igen élénk. Az ijedtség mint a félelem legmagasb foka szinte minden elősorolt tüneményekkel bir, csak-hogy nagyobbított mértékben, s itt többnyire az öntudat is végkép megsemmisült.

5. A megismerő érzet, gög, kevélység, szégyen, önmegvetés hatásáról.

A gögkevélység az önbecsülés tulmagasztalt, vagy a magas foku önelégültség, tehát a czélirányosság, tökéletesség, s önismerő képesség öntudatának érzetei; azért kevésbé homályosak, és bizonytalanok.

Mivel az öntudathoz minden lelki képesség hozzájárul, innét felfogható, hogy a reá vonatkozó indulat által miért izgattanak fel a többi alapindulatok is. Szabály szerint a gög is tett erővel van összekötve, tehát bátor, és ép oly könnyen haragos; azért azon érzet kíséri, hogy valamely egyént hatálylyal akadályozni képes, s innét magyarázható, hogy a bátorság gyakran a saját mellre tett ütés által jellemzi magát. E kedély mozgalom könnyebben lesz káros befolyásu a testre, mint sem a lélekre nézve, s ebben jobbára az ismerő képességen alapuló zavart p. o. rögzieszmével járó örültséget hoz elő.

A szégyen sajátsemmiségének érzete; elnyomja az érzékek, s agy tevékenységét, úgy hogy az érzékeket, különösen a szemet

elhomályosítja, s a tisztátalan érzéki lenyomat következménye a szelidülés, és néha az ájulás. A lelki életben az öntudatot, mint a megismerés legmagasabb fokát, gyakran egészen felfüggeszti, s lelki zavart vonhat maga után. S e megsemmisülés érzete gyakran a test megsemmisülésének érzetéhez, sőt öngyilkossághoz vezetethet.

6. Az akarat erő káros hatásáról.

Az akarat erő, vagy akarat képesség igen nagy, vagy csekély tevékenység által károsan hathat; az akarat igen nagy erélyessége leigazza a kedélyt, s ismerő képességet, s az ugynevezett akaratosságot okozza, mi nem más mint igen nagy állhatatosság annak kivitelében, mit magunkban feltettünk, s egyoldalú uralkodás önmagunk felett, és teljes idegenség magunkat mások akaratának alávetni. Ebből tevőleges jellemeknél bizonyos keményszivűség fejlődik, a feltett határozat gyors kivitele, megfontolás, s az eshetőségek tekintetbe vétele nélkül. Az akaratos, hirtelenkedő minden iránt vak, mire elméjének körülnéző élességét a tulnyomó akaraterő csakugyan eltompítja; s e tulfoku akaraterő könnyen megy át maradandó aránytalanságba a többi lelki képességekhez mérve. Innét aztán teljes rendetlen törvénytelenes, s cél nélküli cselekvésmód támad, mely mint valóságos elmebetegség, mint az örültség, és dühösség kisebb foka, vad rombolási düh alakjában jelenik meg.

Az akarat által még előbb támad zavar a lelki életben, ha annak legalsóbb foka, a magasabbakhoz képest tulizgatottságban találhatik, s az állati ösztönök lesznek tuluralkodók. Az eszélyes önuralkodás akkor érte el végét; az öntudat meggyengült, vagy végkép megsemmisült, s az ember minden tekintet nélkül csak ösztönei kielégítését keresi a nélkül, hogy azokat eszélyesen izgatni tudná. Ez ösztönök fajkülönbsége szerint az azokból eredő örültségek is különféle alakban jelennek meg; például a tulzott fajtalanság, mint méhdüh, bujálkodás (satyriasis), és a tulzott evési vágy mint torkos kór stb.

Az akarat nagy tevékenységéhez, s káros behatásához csatlakoznak a szenvedélyek, melyek tulzott hevességű érzelemből, és ösztönökből összetett lelki állapotok.

A szenvedély alapja az érzéki képességnek valamely indulat gyakori ismétlése (tehát megszokása által előhozott nagyobb, és maradandóbb ingerlékenysége, úgy hogy csekély inger is már nagy izgatást okoz, mely aztán ez, és az akarat tevékenysége közt fenálló szoros együttérzés, s az eszmetársulati törvények útján, az utóbbit hasonló együtt működésre bírja, még pedig inkább mint egészséges állapotban, s azért hathatósb vágyakat ösztönöket okoz, melyek mindinkább gyakoribb kielégítést követelnek. Tehát a szenvedélyességnél oly heves érzési, és akarati képesség izgatása van jelen, mely a maga tárgyával öszhangzásban nincsen.

A szenvedélyek hatása részint a nekik alapul szolgáló érzés, és akarat képesség felmagasztaltsága, részint az azokat képező, és sokkép változó indulatok természete szerint ítélendő meg. A megismerő képesség minden de főképp magasabb fokaiiban, melyek az öntudat, ítélő tehetség stb, valamint a legfőbb akarati tevékenység, önkormányzás még nagyobb bűnülést szenved, mint a merő indulatoknál, és önakarát tulizgatótásánál.

Ebből valamint a szenvedélyes egyéneknél mintegy szokássá vált kedélymozgalomból magyarázhatjuk meg, miért hozhat elő a szenvedély érzési, és akarati tulsulyon alapuló lelki betegséget, örültség, és dühösség alakjában, mintsem maga a nagy indulat, vagy ösztön. A szenvedély elnyomására intézett sikeretlen törekvés — melynél tulfeszítés által a lelki önkormányzás annál hamarább elvész — és az ellenkező indulatok gyors változása által, melyek azokat képezik a szenvedélyek hatása még nagyobbul.

7. A megismerő tehetség kártékony hatásáról átalában.

A külvilágot észlelő, és megismerő képesség tulsulya, vagy hiánya valamint sajátos hatása által is a lélekre, és testre kártékony lehet; ezen kívül még különböző kártékonytságot okozhat különféle fokai, és alakjai szerint. E nézet szerint határozzuk meg a megismerő képesség káros hatásait.

a) A megismerő képesség káros hatásának mennyiségéről.

A megismerő képesség tulsujának kártékony visszahátása a lélekre azon ellenvetett viszonyon alapszik, mely közte, és a másik két lelki képesség közt létezik.

Minthogy legnagyobb ellentét a megismerő, és érzési képesség közt létezik, azért a tuzott megismerési tevékenység káros hatása az utóbbiban leginkább, és legelőbb fog mutatkozni, s az érzetek, és indulatok egészen el fognak némulni. A gondlkozó ember jéghideg észemberré ridegszik, s evvel szunnyadásba megy át az önérzet is, mint őre a lelki képességnek; a belső egység megzavartatik, s valóságos kórhajlam készítettetik elő.

Mivel az akarati képesség az érzettel oly szoros összekötetésben áll, azért az utóbbinak ingerhiányból eredt tompulása amannak gyengülését vonja mag után, az alsőbb állati ösztönök valamint az ember magasabb vágyai elhalnak. Végre minden szellemi izgatás, mozgás hiánzik, s az egyoldalú gondolkozási alakokra igen könnyen szellemi megmerevülés következik be. Az önmeghatározás a gondolkozásra átalán, s különösen annak tárgyaira szabad befolyását elvesztette. Az uralkodó eszmék köréből kilépni, és azoktól megszabadulni bizonyos képtelenség fejlődik ki; ez által azok egyeduralkodása támadhat, és megrögződnek, s így fejlődött ki a balhit, és ferde gondolkozás, mint a lélek betegség bizonyos alakja. Ha a gondolkozás tulsulya nem is okoz közvetlen zavart, de ez közvetve mégis jobbára megtörténik. A megismerő tehetség tuzott megeröltetése, tulfeszüléssé, tulingereeltséggé, s végre teljes eltompultsággá fajul. Gyógyíthatlan gyengeség, szchüdéses állapot áll be, mely nem sokára mint gyermekesség, butaság, tompaság mutatkozik, majd inkább mint örültség lép fel, ha a különféle megismerő képességek egyoldalú tevékenysége aránytalanságot idézett elő azok között. Ha megismerő tehetség nagy tevékenységével másnemű erős kedély-mozgalom párosul, például gond, bu stb. akkor az utósónak megeröltetése annál nagyobb, mivel a kedély, és ismerő tehetség egymással ellentétben áll, s a belső egység veszélyes fokban zavartatik meg az innét támadó rossz következmények annál lényegesebbek.

A gondolkozni nem szokott s a szellemi foglalkozástól idegenkedő egyéneknél az, ha rögtön ilyes foglalkozást vállalnak, s

nagy buzgalommal üzik kétszeresen árt. A tulzott tanulás s az ebbeli szeszély sokkal nagyobb mint gondolnók, mint ezt gyakran láthatjuk a köznépnél, kik egyszerre a biblia, vagy homályos könyvek tanulásához fognak. Továbbá a gondolkozás, ha testi erőssel aránytalanságban van nagy kárt okoz, például ha a mozgás elhanyagoltatik, s a testnek álom által visszatermődés nem engedtetik, s ha a gondolkozás megerőltetése ép oly időben történik, midőn szabály szerint a testi működéseknek a lelkiek felett tulsulyt nyerni kellene. Így ha növés, fejlődés idejekor a gyermekek magukat megerőltetik, ez fejlődésükben rendetlenséget, és akadályt szül, és testi lelki erejük kimerülését okozza; gyöngék ingelékenyek, és elnyomorodottak lesznek.

Késő vénségben mikor a test ismét tulsulylyal bir a lélek felett az aránytalan elme megerőltetések szintén kártékonyabbak.

Az ismerőképeség gyakorlat hiánya mellett szintén át megy valóságos gyengeségbe, s elsőbb az alsóbb érzések, és akarat tulsulyát vonja maga után az önuralkodás hajlamának megtörése mellett. De az inger lassankint a lélek más kétrendü képességére is kiterjed, mivel az ismerő tehetség eltompulása mellett hiányzik a szellemi táplálkozás, és izgatás, s ezek is hasonlag megbé-
nolván általános szellemi lomhaság butaság áll be.

b) A megismerő képesség kártékony hatásának minőségéről.

Az ismerő tehetség sajátos működése. vagy a tulzott egyformaság, egyoldalúság, vagy igen nagy változékonyság, és irányának különfélesége által történik. Első esetben, hol az ismerő tehetség igen sokáig és egy tárggyal foglalokzik, könnyen támad e tehetség nehézkessége, és egyoldalósága, úgy hogy figyelmét különféle tárgyakra nem is irányozhatja, s evvel korlátolt-ság, együgyűség, és nem ritkán rögz képzelmekek is támadnak. Utóbbi esetben szédüléshez hasonló érzet áll be, s képtelen figyelmét hosszabb ideig egy tárggyra fordítani. Innét a szórakozottság, tökéletlen érzelmek, homályos felfogás, tompa itélet, a szellemi egység hiánya, tökéletlen öntudat, s végre a változó örültség azon neme, melyet tébolyodásnak neveztek, de mely később közönségesen butaságba megy át.

c) A megismerő képesség egyes fokainak káros hatásáról.

Az ismerő tehetség különféle nemei, és fokai szerint is különösen kóros befolyást gyakorol a lélekre, miről is itt bővebben értekezni szándokom. A legalsóbb ismerő tehetséggel kezdem meg, mely is a képzelő erő a legtágasabb értelemben.

A képzelő erőnek a lélek többi tehetségeivel szükségkép arányban kell lennie, hogy épségét megtarthassa. De mivel ez arálynak háromféle eltérése képzelhető, tehát mint ártalom is háromféleképp hathat a lélekre, még pedig mint igen nagy erőgyengeség, vagy pedig nemre nézve átirányzatu.

1. A képzelő erő tulzott tevékenysége tulsulyt szerez az érzéki benyomásokon, és magasabb ismerőképességeken; kisebb fokban ez éber álmodozás, a külső valóság semmire becsülése, az érzékenység fogékonytalansága a benyomások iránt az ábrándozás belső tünetnyecinek élénk foglalkozása miatt. Magasabb fokán pedig az érzéki rendes külvizonyokba a szellem visszatérésének lehetsége elenyészik. Az ábrándozási állapot maradandóvá válik, minthogy a belső világnak a külsőtől való megkülönböztetése végkép megszűnik. A folytonosan ábrándozó saját világában él ezt tartja külsőnek, és az alany, és tárgy felcserélése által örültségbe esik, s továbbá minthogy a nagy izgatás könnyen tulizgatottságba csap át, azért később a képzelő tehetség eltompulása következik be, mely emlékezeti gyengeség által ostobaságba, s valóságos butaságba megy át. Művészek, és költők leginkább ki vannak téve ez elme zavarnak, ábrándjuk egyoldalú, s tulzott megeröltetése miatt.

2. Az ismerő képesség gyengesége az embert csak alsóbb rendű állatoknak sajátos fokra súlyesztí; egész szelleml élet elhal inger, és táplálat hiány miatt; mert mivel az ismerő képesség az anyagot külről megszerzi, mely a magasabb lelki képességek által megemésztendő, a szelleml szerzeztre nézve valóban táplálati, s áthasonítási képessége van, tehát az ismerő képesség gyengesége által egész létele megsemmisül; szelleml sorvadáshoz hasonlítható állapotba esik, mely a szelleml szegénység általános, vagy épenleges butaság alakjában lép fel.

3. A képzelő képesség ferde működés által is lelki ártalomvá válhat. Ha a belső szemléletl képesség az érzékl szervek

által nyert benyomásokat helytelenül utánozza, hamisan veti össze, úgy a külvilág teljesen ferdén van ábrázolva; ezen oly ítéletek, és következmények alapulnak, melyeknek semmi igaz alapja nincs, álfogalmak, és a szellemi tevékenység egész láncolata épülnek, mely a külvilággal legkeveseb összhangzásban sincs.

Ha az emlékezet nem a kívánt, hanem más ábrázolatokat nyújt, vagy elferdíti, megtoldja, mint ezt a guta ütötteknél láthatni, kiknél az emlékezet akarat ellen is más szavakat hoz elő, mintsem mely a tárgyat kifejezné, s olvasás közt egészen más ábrát mutat, mint melyet a betű jelel stb. ez által a szellemi élet tevékenysége szabad nyilvánulásában sokkép gátoltatik. Ha végre a teremtő ábránd egészen rendellenes összevetéseket tesz, képeket hoz elő, mely még alaprészeikre nézve sem léteznek valóságban, vagy legalább a kérdésben forgó egész által soha sem vétethettek ilyenekül; ha tehát csuda szülöttestet teremt, agyrémeket szül, úgy a legérezhetőbb modorban zavarja a lélek működésének egységét, s alkalmat szolgáltat az agyrémes örütség támadására.

Az ismerő képesség második fokának az elménczésnek, éleselműségnek, valamint az ítélő erőnek is túlzott tevékenysége szinte elmebőrözéshez vezet a fejtörés, szörszálhasogatás, vagy álmelelczés alakjában.

Ezen esetben az érzési, felfogási képesség teljesen henyé, mivel a megismerő erők csak az elmúlt érzések útváltozásával foglalkoznak. A töprengő mindenről megfelejtkezve félreismeri a külső valóságot, azért viszáson cselekszik, és igen közel áll az elmezavarodáshoz. Ha a tárgy olyan, melyre elméye minden tevékenységét ráfordítja p. o. mértani, de mely természeténél fogva meg nem oldható, mint a kör négyszegítése, vagy az örök mozdony feltalálása stb. vagy pedig olyanok, melyek az egyéni erőt mégis fölülhaladják mint p. o. bölcsészeti rendszerek tanulása stb. nem mivel, s korlátolt eszü egyének által karoltatnak fel, kiknél az elménczés, és mély belátás kimerül, úgy rögz álmelelczés támad. Néha folytonos, nyugtalan egy tárgyról a másra szökdelő elménczésre találunk, mint ezt a tébolyodás némely nemeinél láthatni.

B) A gerjesztő természeti okok.

1. Közvetlenül az agyra ható okok.

a) A nap, valamint a tűz melegsége tagadhatatlanul befolyanak az elmebetegségek előidőzésére. Ily esetek sok tekintetben hasonlítanak az agygyuladáshoz, s gyakran mint ilyenek kezdőknek is.

Esquirol szerint VII. Károly, mivel vadászott alatt a nap sugarainak igen ki volt téve, esztét veszté; Spanyolországban több bevándorlott francia megtébolyodott, mielőtt az éghajlatot megszokta volna. A nap sugarainak behatása által néha előbb nehézkór támad, s közvetlen után, vagy csak a rohamok többszöri ismétlésére kitör az elmebetegség.

A széntüz szintoly hatása, s úgy látszik hogy erre a füst is együtműködik, s tán ez oka hogy szakácsok oly gyakran esnek elmebetegségbe.

b) Az agy vérdussága, agygyuladás, s a vérnek az agyfelé torlódása a leggyakoribb okok közé sorolandó. Vértorlódásnál az elmebetegség alakját közönségesen az oda torlódó vér mennyisége határozza meg, és nagy foku vértorlódásnál az agy működések bénulása, és lelki bajok lehangolási bélyeggel; kisebb foku torlódásoknál ellenben az agy tevékenységének izgatottsága, és lelki betegségek az ingerültség bélyegeivel támadnak. Általános tapasztalás, hogy mérsékelt vértorlódás az agyba annak tevékenységét emeli, és eleven képzelődésekkel valamint heves szenvedélyekre hajlamot támaszt.

c) Nehéz kóri, s görcsös rohamok, valamint szélhűdés bénulás az elmebetegségek leggyakoribb forrásai, különösen az ostobasági fokoknak. Így Esquirol Salpetrierben 300 nehézkóros közül felinél többet elmekórban talált. Betegség mint a nehézkór, mely a lelki élet szervét annyira megrázkódtatja, s azt legbensőbbjében megtámadja, kikerülhetlenül kártékony hatást kénytelen gyakorolni a lelki állapotra is.

A nehézkór gyermeki, valamint későbbi korban is elmebetegségre vezet, mert minél gyakoribb a roham, annál gyakrabban változik az értelem, s lassankint gyengül; az érzések elvesztik elevenségüket, az emlékezet, és képzelődés fokonként elenyész-

nek, s így butaság fejlődik kik. Más esetekben a nehézköri rohamokból dühöngés fejlődik ki, mely gyakran különösen vad természettel bír.

d) Valamely betegségnek kórletéte az agyfelé nem ritkán okoz elme-kört, főképp ha arra hajlam is van jelen. A bőrkütegek, valamint a szokott kiűritéseknek, elválasztásoknak úgy szintén fájdalommal járó betegségek hirtelen eltűnése elmebetegséget vonhat maga után. Az elmebetegségek, melyek gyakran elnyomott, s visszaverődött rüh után törnek ki, közönségesen a lelki hangulat alakjában, mint butaság, mélakór lépnek fel, mely utóbbi az önmaga feletti aggodalom érzet által tűnik ki.

e) Az agynak gyuladással, s másnemű betegségei szintén gyakran okoznak elme-kört, de itt a lélek megtámadása mégis inkább esetleges, mint szükséges következménye a szervi bajnak.

f) A fejsértések is néha elmebetegséget vonnak magok után különösen az agy, és hártáinak lassu idült gyuladása miatt. Legelső hatása néha heveny örvöngésből kísért betegség, melyet aztán idült örülségi alak követ.

2. A szerves idegerőt kimerítő okok.

a) Nemi kicsapongások, és önfertőzés. A nemi kicsapongás a nemi részek ingerlékenységét lassankint kimeríti, s elmebetegségek támadnak, melyek e részek beteges állapotján alapulnak. Ily kicsapongásoknál a lelkiismeret furdalása, a bánkódás méla-kört is okozhat; vagy pedig az elme mindig azon ösztönnel foglalkozik, melyet az ész korlátozni nem képes; mindig erről töprengnek, agyuk izgatottságba jön, s könnyen támad tébolyodás, dühöngés, mely nem ritkán, és pedig elég hirtelen ellenkező állapotha, agybénulásba, lelki gyengeségbe, butaságba megy át.

b) Kábító italok, s izgató szerek.

Mi a bort illeti, ennek hatása igen jótékony izgatást idéz elő, mely a legtisztább élenkítéssel, és minden testi, és lelki erők legközvetlenebb ösztönzésével kezdődik; sőt állithatjuk, hogy minden a bor által előhozott tébolyodás a szellemi élet gazdaszta-tában elsőb egyedül az öntudatba jutó tulfokozott ingerek által ered, mely az észert legyözi, és azt egy erősebb indítat irányában elragadja, minek ellenállni nem tud, nem bírván ellenállási

képességgel. A gyakori részegeskedés káros következményeit mellőzve, csak a következőket emeljük ki. A folytonos ingerlés, mit a bor az agyra gyakorol a szellemi mivelődésre okvetlen a legkárosabb hatással bír. Az ily ember eszméletét veszi, az ész szavát megveti, s merő ábrándozásai közt könnyelműségbe süllyed, mely a következmények komoly megfontolását nem engedi; a szigorú kötelesség teljesítést nevetségesnek veszi a romlás minden örvényeibe bele botlik. Hogy az életezél ily eltévesztése közvetlenül örültségre vezet, magából értetődik, főkép ha hatalmas szenvedélyek is működnek együtt, melyeknek az iszákos föltétlen oda engedi magát; úgy hogy a következmény, s kimenetel magyarázata tán felesleges is volna. Az iszákosság rettenetes bűnnek alapja inkább a kedélyben, mint a testben rejlik. Az ily szerencsétlen elveszté az ingert az önállóságra, mely midőn a bor működni szűnik, lomhaság, üresség, undor, tompaság, és levertség állapotát szüli. A bánat, szégyenérzet, és öntudat, hogy élete szerencsáját tönkre tevő, s a közeli romlás látása kinozzák az ily nyomorultat, ki e kintől meggyengült erkölcsi erejénél fogva csak új részegség- vagy öngyilkosságban talál menekülést. Ily indokok nagyon is elégségesek szellemi betegséget előhozni.

Pálinka ivóknál legelsőbb is az értelem jut tönkre, mely a tiszta megfontolást vissza sem nyeri többé, hanem magát előbb tompult bódulásából kell kiszabadítania, hogy csak a legegyszerűbb fogalmakat ítéleteket is egybekapcsolhassa; de kissé bonyolultabb gondolkozási feladattal tisztába jönni éppen nem bír. Annál szabadabb terük van a szenvedélyeknek, melyek korlátot nem ismerve teljesen esztelen kitérősekké válnak, s a valóságos elmeháborodástól csak annyiban különböznek, hogy rövidebb ideig tartanak. Az átmenet ezekre igen könnyű, s ha nem is lesz teljes eszméletlenséggé, még is a vén iszákosok oly tompa eszüekké, és közönbösekké lesznek, hogy lételük rideg tengésben vész el, s a szellemi halál a testét sokkal megelőzi. Ehhez kapcsolódnak még közönségesen a legkülönfélébb, és legmakacsabb testi bajok is.

Ily körülmények közt nincs is hosszú időre szükség, hogy a szenvedélyek az észet körülhálózzák, mert már maguk a heves indulatok is gyakran elmeháborodást vonnak magok után. A beteg idegekben kellemetlennel érzések, és mindenféle érzéki csaldódások merülnek fel, melyek az észet a legbalgatagabb ábrándozásokra csábitják el.

A pálinka a bódító szerekhez minden tekintetben átmenetet képez, melyek az ideg felingereltségnek az önrontáshoz szükséges csirát közvetlen szolgáltatják, mint ez a tébolyodás jelleméből, annak minden mozdulataiból, és képzelmeiből kitűnik.

A mákony használata az idegerőre, s a lélek működéseire ép oly ártalmas, mint a szeszes italok, nálunk azonban sokkal ritkábban fordul elő, mint keleten, noha arra sem hiányzanak példák, hogy nők nálunk is vettek be eczetsavas szundékat (accas morphii) mint fojtó, s részegítő szert, s utánna elmekórba estek.

De a higany, különösen az édes higany használata haszajtókép, továbbá az őszike (Colchicum) a köszvény ellen, s minden hathatósan lehangoló szerek, milyen a hosszan tartó nagy hideg is, lehangolják az idegerőt az érzékekben beteges felmagasztaltságot s végre mélakórt, vagy egyszerű tébolyt hoznak elő.

3. Oly szervek betegségei, melyekkel az agy rokonszenvi összeköttetésben van.

Igaz, hogy ily betegség behatását mint okot néha igen nehéz figyelembe venni oly fokban, hogy állítani lehessen, valjon a lelkibetegség az agyból ered-e? a többi szervek pedig csak rokonszenvből betegedtek meg, vagy megfordítva. Ennélfogva a betegségek lefolyásának, s a fejlődő tünetmények szorgos vizsgálata szükséges, mivel csak egyedül erre lehet hatásos gyógykezelést alapítani.

Tervünk hatásain kívül esvén kimerítő gyógytant írni, ezuttal be kell elégednünk az idevágó dolgok rövid áttekintésével, s néhány szembeszökő tünetményekre szoritkozni, hogy ezeken bemutassuk mikép lehet teljes figyelmct fordítani azon kóros befolyásra, melyet a test a lélekre gyakorol.

Az altest zsigereinek betegségevel, s ezek működésének rendellenességein kezdjük.

a) A kölcsönös befolyás, melyben a gyomor az idegek által az agygyal létezik, ép oly ismeretes mint azon mindennapi tapasztalás, hogy e zsigerek jelentéktelen zavarai, milyenek azok tulterhelése stb, lélekbetegséget előmozdítani képes, és ez oly könnyen belátható, hogy alig szorul további bizonyításra.

b) A vékony-belek lassan támadó, s idült lefolyású gyuladása életunalommal, és öngyilkossági ösztönnel komorkórt okoz.

Bayle az idült alhasi gyuladásokról érdekes tárgyalást irt, valamint az ezekkel kapcsolatban álló lélekbetegségekről is, mi-ből mint lényegesb, a következő említést érdemel; az idült gyomor- és bélgyuladás a lelkibetegségeknél ép azon boncztani jellemmel bír, mint milyennel akkor, ha lelkibetegség nélkül lép föl. A gyomor, és a belek takhártyája, de különösen az első, s néha az egész emésztő készülék takhártyája a rózsapiroostól egész a feketebe átmenőig különböző fokú verességet mutat, és pedig majd általában mindenütt majd pedig csak foltonkint. Némely esetekben fekete mintegy üszkös helyeket, máskor csak barna szinezetet veszünk észre; a gyomorban, de gyakrabban a belekben, különösen a csipbél felé, a vakbélben, és a remcsében néha nagyobb kisebb fekélyeket találunk. A takhártya mindenkor jelentékenyen meg van vastagodva, dagadt, s egyenetlen, az altest minden edényei többé kevésbé belöveltek. Ez életművi zavarok hatásút Bayle kétfélének tartja. Ha igen jelentékeny úgy a hollygideg által, vagy más uton a fájdalom elhat az agyra s ezáltal másodlagos agyizgatás támad, az egész agy szenved, s ez által oly ingereltség áll be, hogy a kormánya alatt álló valamennyi működéseknél általános háborodás, mint valóságos örültség mutatkozik. Ha az idült gyomor- vagy gyomorbélgyuladás kevésbé heves, vagy ha az agy kevésbé hajlandó az izgatottsághoz, úgy a beteg helybeli bajának esik martalékul; aggodalmat, gyomorfájást érez, melyek az emésztési zavar, és az evvel járó főfájás által a beteget szakadatlanul kinozzák, képzelő erejét foglalkoztatják, s komorkóri állapotba hozzák, mely különösen gyengetehetségű egyéneknek komorkóri örültségig növekedik. E szellemi háborodásoknál, mint jellemző tünetényt hozza fel Bayle a rögzeszmet, mely szerint a beteg magát megmérgezettnek tartja. Az értelem e felbomlása közben ugymond, a beteget rögtön a megmérgezésből félelem támadja meg, s magától minden eledelt makacsul elutasít, mintha maga is érezné a betegséget, nem tekintve a zavart felfogási képességet, melyben gyomra szenved. Erkölcsei jelleme is változik, és arra is hat az általános elmeháborodás; e betegek azonban sokkal nagyobb fokú izgatottságban vannak, hogy sem náluk a gyűlölet, barátság, s más érzetek lábrakaphatnának.

c) Bélgiliszták, azon izgatás által, mit a hélesatornára, és függelékeire gyakorolnak, szintén gyakran okai az elmeháborodásnak, különösen fiatal egyéneknél a fanasodás ideje felé. Mily befolyása van a giliszták izgatásának a lélekre tanítja a tapasztalás, hogy igen gyengetehetségű gyermekek még a giliszták bántották nagy lélekelevenséget mutattak, mi a giliszták eltüntével ismét megszűnt. Egy 21 éves egyént, ki örültségbe esvén több megkisértett szerek nem javítanak, Vogel pontosabb vizsgálat alá vevén, kiderült, hogy gilisztákban szenved. Erre minden reggel erős rhubarbaragyökér Sennalevél forrázatot, s czitvarmagot (Sem. Cinae) kapott, mire nagymennyiségű giliszták mentek el tőle, s örültsége megszűnt.

d) A máj sok tekintetben a lélekkel viszonyos összeköttetésben áll, úgy hogy annak betegségei lélekháborodásokat is képesek előhozni. A májbeteg ingerlékeny, nyugtalan felizgatott, s ez az izgatottság vagy befelé fordul, hol mint aggódás, gyermeki félelem jelentkezik, vagy külsőtárgyakra vonatkozik, s mint harag, boszankodás, irigység lép fel.

Nem kevesb befolyással bírnak az elmebetegségek támadásáranézve azon tünetnyek, melyek a verőczéri rendszerben előforduló pangások nevezete alatt foglaltatnak össze.

A verőczér rendszerben a pangásfogalma csak mint általános elnevezés érvényes, mert az említett ütér a vérkeringés szerve lévén minden általa kapcsolatlan álló zsigerek kiscbbült tevékenysége, a vérmozgás meglassulása nélkül alig gondolható. E működéseknél ép oly fontos, sőt tán főszerepet bizonyára a duczidegek visznek, melyek kiterjedt ágazataiknál fogva, az ingerek öszhangzatát közvetítik, s mivel a zsigerekben is sokkép elágazvák, azért összeségükben joggal neveztetek el szétszórt hasi agynak. A duczosidegek változása nélkül semmi alhasi bajnak sem lehet lábrakapni, s ez reánk nézve annál fontosabb, minthogy ennek ismerete nélkül a vélt bajok minden hatásai a lélekre értetlenek maradnak, névszerint az alhasban öszegyült tömeg erőművi nyomása mit sem magyaráz, mert különben minden gyomortulterhelésnél, sőt minden terhességnél is ugyanezen tünetnyeknek kellene mutatkozni. A duczosidegek lehangoltatása sok esetben megmagyarázható a bódító hatásból, melyet a sokáig visszatartott megkeményült bélsár a vastagbél gurdélyaiiban okoz, mert még a legegészségesebb egyén kiürítés után minden idegei-

ben könnyebbülést érez, s hogy a székrekedés legyőzése által sokszor mennyi baj hárittatik el, minden orvos tudja. Ha továbbá megfontoljuk, hogy a gondolkodásnál folyton tartó agymegegerőtetés, a duczosidegeket tevékenységükben korlátolja az által, hogy az ingerlékenységet az altestről elvezeti, valamint más részt a lehangoló kedélymozgalmak bénító hatása az agyidegekről a duczidegekre is elterjed, s mindkét feltételben az említett pangások feltétele rejlik; így tehát a duczok a szellemi, testi szenvedés közt mint azon egybefoglaló rész jelennek meg, mely eredetét rosz táplálatnak is köszöni; de ekkor sokkal ritkábban jelentkeznek az ideges bajok sorában. Ha e fogalomhoz erősen ragaszkodunk, úgy kitűnik, mikép a duczos idegek gátolt ingerlékenysége, melyből okvetlenül emésztési, ugyszintén tápanyakisztési, és kiürítési zavar következik — elterjed az agyrendszerre is, valamint viszont ennek lehangoltatása amazokra is elágazik; tehát itt is azok, és hatáskölcsönösen előidéznek, és emelik egymást. De ez által a lélek minden erőnyilvánításaiban gátolva van, s lassankint tespedő állapotba sülyed, hol aztán sötét kétkedésekben, aggasztó gyanúsításokban, mardosó fejtörésekben, reménytelenség- és kétségbeesésben kinlódik; s ha valamely hevesindulat megis ment minden talányos önkinzástól, de az idegekre erőszakolt ingerlékenység hiányát legyőzni még sem képes.

Ily körülmények közt leverő indulatok előidőzésére csak csekély ok kívántatik, melyek egészséges állapotban, soha sem jöttek volna napvilágra, s vagy a komorkórt, vagy evvel határos kedélyállapotot okoznak.

A verőczér rendszerbeni pangások a senyves bajokra tagadhatlanul egyikét a legnagyobb bajoknak szolgáltatják, mert a rosz emésztés, és epeelválasztás teljesen kóros pangást okoznak, s azt a vérbe vezetik. S így a táplálás mindjárt eleinte szenved, s innét már magától érthető, hogy az idegek a felélénkítésben hiányt szenvednek, s a szabad ingerlékenység teljesen többé soha vissza nem tér.

e) A lép betegségei is képesek az elmekór keletkeztét elősegíteni, mi e zsigernek a lélekhez rég elismert fontos viszonyánál fogva további részletes bizonyításokra nem szorul.

f) A hugyrendszernek a szellemre hatása sem tagadható. Így beszéli Chiarugi egy földmivesről, kit fájdalmas hugyrekedés lepvén meg egyuttal nagy húba esett, mely rokonai, s saját éle-

tének gyűlöletére vezetett. A vesebetegségnél is többnyire bu lelkiállapotot találunk.

g) A hőség zavarai többnyire komorságra szolgáltatnak okot, mely mély bú, és egy eszmefeletti magában töprengés, élet-unalom, öngyilkosságihajlam, s igen gyakran vallási komorkór által jellemzi magát. Az elnyomott hőség általában kétféleképp idéz elő elmebetegséget.

1. A vérkeringés ez elnyomás által más irányt nyer, s a főfelé vértorlódást szül; mi az agyat kétféleképp támadja meg a vértorlódás nyomása által lehangoló jellemű betegségek képződnek, mint butaság; vagy pedig ha a vértorlódás igen nagy foku, akkor az agy felingerült állapotba jön, s könnyen dühösség támad.

2. Az elmebetegség alapoka a verőczerrendszerben keresendő, melyre a hőség felakadása károsan hat, aztán különösen komorkór támad. Ez eset gyakoribb, mint a főnebbi. Egy leány hőszáma 20-dik évében indult meg, mely kétszer megjelenvén ismét elmaradt; szokatlan nyugtalanság lépé meg, aggódott, s azon rögeszméje támadt, hogy csupa üldözők környezik, kik őt, és atyjút akarják meggyilkolni; a hőség beálltával a betegség eltűnt; öt év mulva ismét elakadt hőszáma, és elmekóra ismét visszatért minden előbbi tünetényeivel.

Ha a hőség megis jelenik a maga idején még is fejlődhetik elmebetegség, s ekkor fölingerlő testi tünetények kísérik, milyenek a nagy főfájás, ideges rohamok. Így gyógyítottam egy leányt ki valahányszor hőszáma, mi nagy fájdalommal, és ideges rohamokkal járt, megjelent, mindannyiszor megőrült. Mig ez örültség tartott a beteg igen eleven volt, kifejezéseiben jólhangzó rimeket használt, noha ép állapotban legkeveseb költői hajlammal birt.

h) A kóros viszonyok, melyek gyermekágyban oly gyakori okai az elmebetegségeknek, következő négy módon fejlődnek.

1. A szülés alatt előrement kimerülés, élénk fájdalmak, görcsök stb, a gyermekágy ideje alatt gyakran idéznek elő elmebetegséget, melynek fővonásai az eszmezavarodás összefüggés nélküli fecsegés, vidám örültség, és szentelenség.

2. Nemkevésbé gyakori ok a hetifolyás zavara; itt a vérnek főfelé torlódása okozza az elmebetegséget, mely mint magába visszavonuló álmélkodás, komorkór, dühösség, s gyilkolási vágy küllöli magát.

3. A gyermekágyas összes nedvei egy a tejhez hasonló folyadékkal, mely az emlők felé tolul fertőzvék. S ha e tolulást az emlők felé valami akadályozza, más zsigerekben áll be a tejnemű anyag kiömlése. Az agyacs, mely mint tudjuk a nemi részekkel szoros összhangzásban áll, szintén részesül e bajban, s e kiömlések székhelyévé válik. Az ez által támadó elmebetegségek fővonása a szemtelenség, illetlen beszédek, és tettek váltakozva vallási örültséggel.

4. Buzzorini, és Abrahamson a gyermekágyi örültség egyik okául még a csorvás tisztatlanságokat tekintik, mely az altest zsongjának gyengüléséből ered. Az így támadt elmekór jobbra mint dühösködés lép fel, mely bosszuvágy, czivakodás, fecsegés, és a haragrai hajlam által külöli magát.

i) Hosszadalmas, és forrólázak után szintén gyakoriak az elmebetegségek; az ok itt az életerő megfogyásában keresendő, mely hosszantartó forróság-, álmatlanság- és hiányos visszaszerzésből ered, mely mintegy következménye a velőállományt károsan érő behatásnak.

E tekintetben a váltólázak különös fontossággal bírnak. Gonosz természetű görcsökkel, gutaütéssel, ábrándozással, álomkórsággal bonyolódott váltóláz gyakran hagy maga után elmebetegséget. A váltóláz a komorkór álarca alatt is megjelenhet, midőn a természeti helyett az edényidegrendszernek szellemi köre van megtámadva. Ha a váltóláz magától megszűnik, vagy elnyomatik, gyakran lelkibetegségek követik bírálat nélkül, melyek komorkóri, szerelmi vagy vallási örültség, vagy gyilkolás vágy által jellemezvék. Nem ritkán láthatni 19—25 éves fiatal egyéneket, kik örültségbe esnek hirtelen, s hogy semmi egyéb okot nem találhatni, mint a serdülést megelőző váltólázatot, különösen a negyednapit.

k) A szellemikór, és szivközt különösen pedig a lélek, és kedélyi állapot közt levő jelentékeny viszony elégséges bizonyosság arra, hogy e zsigerek zavarainak kórokai, mily hathatós befolyással bírnak az elmekórokra. E viszonyt itt közelebbről akarjuk vizsgálni.

1. A szivbajok rendes kísérői a különféle nemű szellemi lehangultság, húbánat, komorkór, öngyilkolási hajlam stb.

2. Ha szivbajoknál nem is mutatható ki mindenkor a tökéletesen kifejlődött elmebetegség, mindazáltal a legtöbb szivba-

joknál egyes szellemi zavarodásokat, vagy tünetenyeket láthatni. Helyesen mondja Nasse, hogy ha a láznélküli szivbajoknál elmebetegség fordulhat elő, mint ezt a tapasztalat mutatja, úgy nem igen látható át miért ne volna ez lehetséges a lázzaljáró szivbajoknál is, s hogy továbbá a szivgyuladással járó félrebeszélésnek nem kell okvetlen agygyuladásból származnia, mutatják ezt a hullák bonczolásai, hol az agy vagy egészen épnek, vagy legalább a gyuladás minden nyoma nélkül találtatott; azért a nagyfoku szivgyuladásnál megjelenő örütség egyedül a szivbajból származhatik.

3. Még azt akarjuk megemlíteni, hogy a lélek gyarlóságai-ban a sziv rendtelenségei is osztakoznak, s evvel is csak azt véljük bebizonyíthatni, hogy t. i. a szivbetegségei képesek elmebetegséget előidézni. A tébolyodott, és gonosztevő lelkiállapota közt lehetlen félreismerni a közeledést, s mily nehezen huzható a kettő között választófal, könnyű azért bebizonyítani, hogy minden büntett pillanatnyi örütségi állapotban vitetett véghez. A tapasztalás megmutatta, hogy gonosztevőknel a szivfekvése, és alkotása jelentékenyen eltér a rendes állapottól.

1) A vérrendszerbeni betegségek.

Többé senki sem fogja tagadni, hogy a vérnek jelentékeny befolyása van a szellemre; újabb vizsgálatok ezt eléggé bizonyítják. Azon viszony azonban, melyben a vér az elmebetegségek előhozásához áll, három oldalról tekinthető.

1. A vér belső minőségében van kórosan megtámadva, s így lesz oka az elmebetegségnek. Annak bizonyítására, hogy a vérvegyületi viszonyai fontos lelkijelentéssel bírnak, felhozzuk a vérátöntést, melyet újabb- és régibb írók a komorkór gyógyítására ajánltak. Heinroth szerint butáknál, valamint komorkórosoknál is a vérátöntés új felélénkítést fogna szülni, ha erre fiatal-, egészséges-, és erős állatvére fordíthatnák, mi tapasztalás szerint oly magas életerőt hoz elő, hogy egész az örütségig fokozható.

Sokféle tapasztalatokat tettek e tekintetben, hogy állatok- és embereknél, kiknek ereibe más egyének vére öntetett, feltűnő szellemi és testi változások mutatkoztak.

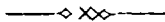
Egy álomkóros fiatalegyén, kibe Denis bárányvért öntött át álmát legyőzte, mit előbb tenni képtelen volt, elmetompasága végkép elmúlt. Egy 34 éves egyén ereibe, ki szerencsétlen sze-

relemben örült meg Denis borjuvért öntött; a beteg nyugodtabb lett, s ismét helyreállott értelmes lelkiállapota. Egy szélhűdött asszonytól Denis fiteres bárányvért öntvén át nemcsak a mozgás, érzés visszatért, hanem lelki hangulata is változott, kedélye sokkal vidámabb lett, mint azelőtt volt

Az elősorolt tényekből azon következtetést véljük hozhatni, hogy a vér belsőéletét, és vegyületi viszonyát tekintve oka lehet az elmebetegségnek.

2. A vértömeg mennyiségi viszonya, vagy általán vagy bizonyos szervekre vonatkozólag eltér a rendes szabálytól; egyes szervekben vértorlódások, részletes vérbőség fejlődik ki, és elmekóri orvosok tapasztalatai nyomán eléggé ismeretes hogy a főbeni és alhasi vérbőség mily borzasztó forrása az elmebetegségeknek, annyira, hogy több esetek elősorolását feleslegesnek tartjuk.

m) A légzési szervekben támadt zavarok szintén képesek elmebetegséget előhozni; tekintsük csak a légzés fontos lelkijelentőségét, s kiviláglik, hogy légzési zavarok a lélekkörében is zavarokat idéznek elő. A szerelmes, ki boldogvárakozásban, vagy boldogbirásban él teltebb huzamokban lélegzik; a leánykérő mély lélegzete sóhajba sovárgásba megy át; a harag, dühösség gyorsabb lélegzést kíván, a dühöseknél még nagyobb lélegzés szükséges, ugyszintén kellemes kedélymozgalmaknál is növekedés a lélegzés szükségége. bizonyítja ezt ily kedélymozgalmak kártékony hatása oly egyénekre kik légzőműszereik alkotásánál fogva e szükségnek eleget nem tehettek, így a tüdővészések, mellvízkórosok stb. A lélegzés elszorulása, félelem-, bú- és ijedtség által jelentékenyen nagyobbodik. Megerőltetett gondolkozásnál, mely nincs kapcsolatban érzések- és vágyakkal, visszaemlékezésnél, számolásnál a lélegzés gyenge; a sokat gondolkozó egyének általán rossz lélegzők.

Az elmebetegségek kórjóslatáról általában.

A tébolyodottak fölötti észlelések, melyeket orvosok irataiban följegyezve találunk, oly tökéletlenek, s néha egyoldalúak, hogy a tett tapasztalatok nyomán határozott általános érvényességű elveket, melyek a kórjóslatban biztos kalauzok lehetnének, felállítani igen nehéz, s a kórjóslat még is, és pedig jogosan, a kórtani jártasság próbakövének tekintetik; mert az előremondás helyessége, és biztossága a lényeg elég tökéletes ismeretét, megítélését feltételezi, s képessé teszi az orvost a gyógmódot vele lehető legnagyobb öszhangzásba állítani. Ebből következik egyzersmind, hogy a kórjóslat annál heceseb, minél természetibb öszhangzásba tudja hozni a minden egyes kórjeleket az egész kórlefolyással, miáltal aztán teljes értelmet nyer; ellenkezőleg egyes tételek, mint melyeket igen gyakran találunk, semmikép sem vezethetik az embert a dolog elhatározásához, mert az egyes esetek különböző jelleme szerint érvényességük a végzetlenségig módosíthatatik, s a kórjóslati jeleknek csak igen kis száma bír általános jelentőséggel.

Hogy mégis némi támpontjaink legyenek, az eddig gyűjtött tapasztalatokat, és az ezekből eredő ismejeleket fogjuk használni, s a kórjóslat megállapítására egy egészbe foglalandjuk.

Az elmebetegség kedvező, vagy kedvezőtlen kimeneteléről szóló kórjóslatnál a következő főpontok bírálendók meg.

I. Mily tünetenyek után lehet gyógyulást várni, vagyis melyek a kedvező birálat hirmondói?

Azon tünetenyek, melyek a kigyógyuláshoz vezető kimenetelt gyanittatják, a következők :

1. Az elmebetegség sajátságos és jellemző alakja, mely mind testi, mind lelkitünetenyekben fejezi ki magát lassankint eltűnik ; a kedvező tünetenyek pedig következők : beálló érzékenység, és fájdalom a test minden szükségei irányában. Bizonyos testi működések, melyek a betegség alatt megváltak zavarva, visszatértek a rendes állapotba, milyenek az álom, étvágy, rendetlen székiürítés ; a száraz, durva köhőr ismét nedves lesz, s gyenge izzadás áll elő ; a tébolyodottak annyira jellemző arczki-fejezése elmulik, arczvonások eltorzulása elsimul, a szem szabaddon, nyugodtan néz körül. Az előbb kedvelt egyének iránt a ragaszkodás és szeretet ismét visszatér, a multa emlékezés föléd ; előbbi foglalkozása után vágyódik, s ha a beteg intézetben van visszavágyik előbbi viszonyaiba óvéihez.

2. Némelykor oly sajátságos lelkiállapotot észlelünk, melyből jó kimenetelt következtethetünk. Ez a bekövetkező rohamtöli félelem, és bizonyos levertségben áll a rohamnélküli időszakban. A beteg a rohamok visszatérése miatti aggodalmát tisztán kifejezi előttünk, s egész készséggel teljesíti a rendszabályokat, melyeket teljes helyreállításá végett teszünk, söt olyakat is kíván, melyek neki a bekövetkező rohamnál jó szolgálatot tehetnének. A beteg néha a rohamnélküli időszakban feltűnő levertséget, s kedvetlenséget tanusít ; kimerültnek érzi magát, nyugalom után sováro, s szomorúsága annál jobb jelnek tekinthető, ha onnét ered, hogy nyomasztó állapotát maga is belátja, és érezi.

II. Mily alapok nyomán lehet a lelkibetegségek gyógyíthatóságát, vagy gyógyíthatatlanságát meghatározni?

Közönségesen a következő pontok szoktak elősoroltatni :

1. A beteg kora. Minél ifiabb a beteg annál nagyobb a remény is kigyógyulásához ; a fiatalok fogékonyabbak is ugy a testi,

mint a lelki gyógyszerek iránt. Esquirol szerint a gyógyításra nézve legkedvezőbb kor 20—30 évig. Hippocrates mondja, kik 40 évnél korosabbak megöregülnek, jobbára gyógyíthatlanok, a vének pedig csak ritkán gyógyulnak meg.

2. A nem. Nehéz meghatározni, hogy férfi, vagy nő gyógyul-e több meg? minthogy e tekintetben hiányzanak pontos számítások; mégis elfogadható, hogy általán a nők könnyebben gyógyulhatók, mi tán onnét magyarázható, hogy a különféle fejlődési mozgalmak, melyek a női testben előfordulnak, gyakran okozzák az elmebetegség gyógyulását. Így nem ritka eset, hogy az örültség a hőszám, vagy terhesség, vagy szülés beállásával megszűnt, avagy ezek legalább gyógyítását előmozdították.

3. A betegség tartásának ideje. Idült lelkibetegségek csak nehezen, de jobbára épen nem gyógyíthatók; annál könnyebben gyógyulnak azonban a rég támadtak; mert az idülteknél természetű válik a rendelleni állapot, mely annál mélyebb gyökeret ver, s annál nehezebben gyógyítható, minél tovább tartott. Mindamellet vannak följegyezve esetek, hogy idült lelkibetegségek is elmúltak még. A tartási időre nézve még az is számbaveendő, hogy mikor került a beteg az orvos keze alá, mert minél előbb bizatik orvosi kezelésre, a gyógyulás is annál inkább lehetséges; de e részben követnek el legtöbb hibát. Némely elmebetegségek, de különösen azok, melyek nem nyilatkoznak élénken, feltűnőleg már hosszabb időtől tartanak, míg a körüllevők megismerhetik, ilyen a komorkór. Más esetekben kevélység, önzés, kincsszomjas tervek, s más okokból a betegséget meddig csak lehet eltitkolják, s az orvosi kezelést, s valamely intézethe felvételt elhalasztják.

4. A betegség alakjára, és a fenforgó bonyolódásra vonatkozólag. A dühösséget sokkal gyakrabban sikerül kigyógyítani, mint az örültséget, ez ismét többször gyógyul meg mint a tébolyodottság. Pinel szerint minden elmebetegségek közt az időszakonként megjelenő, és ábrándozással járó dühösség az, mely legtöbbször meggyógyul. A folyton tartó dühösség, valamint azon dühösségek melyek nincsenek ábrándozással egybekapcsolva a nehezen gyógyítható betegségekhez számíttatnak.

Ha a buták petyhüdt, s minden ingernélküli testiállapotát, s a feltűnő szellemi tétlenséget tekintetbe vesszük, mely a komor-

kórosok tulajdona, úgy nem fogunk csudálkozni, ha látjuk, hogy körülök az orvos iparkodásának ritkábban van sikere, mint a dühösek, vagy örülteknél; mert már a rendkívüli megrázkodtatások, melyeket a dühösség rohamai, valamint az egyes úgy az összes szervezetben eszközölnek alkalmasak arra, hogy némely kóros testi állapotot elmozdítsanak, s ha ezek a lélekbetegséggel okbeli összeköttetésben állnak, ennek gyógyulását is eszközlik. De az ugynevezett természeti gyógyerőtől a komorkórnál ritkán várható kedvező siker.

Ha a dühösség butaságba, vagy komorkórba megy át a gyógyuláshoz kevés reményünk lehet; a dühösségi és komorkóri rohamok gyakori váltakozása, szintén nem engednek kedvező kórjóslatot.

Ha az elragadtatáshoz (extasis) vagy butasághoz dühösség csatlakozik, ez kedvező tüneteknek tekinthető, ugyszintén jó jel, ha az egyszerű, vagy a dühösséggel bonyolódott tébolynál az elnehezéési időszakok mindég gyöngébbek, rövidebbek, az alábbhagyás pedig mindinkább hosszabbul, és tisztább lesz. De szerencsétlen előjel ha a dühösségi rohamok mindig gyorsabban követik egymást, és erőben is növekednek.

Az elmebetegség tartása alatt a kórjóslatra nézve különös figyelmet érdemel még az életműségek állapota; működései rendszeresen mennek-e véghez, vagy nem? a test szenved-e valami bajban, s nem-e csak látszólagosan egészséges? Ha a tébolyodottság (Paranoia) valami testi bajjal bonyolódott, ezáltal annak gyógyítása előmozdítatik, és könnyítetik, avagy nehezítettik, vagy épen lehetlenné válik.

Kedvező bonyolódásnak bizonyítá magát a láz, és pedig úgy a heveny, mint az időszakonként megjelenő, ugyszintén a bőrküteg, vérzések, tályogok, fekélyek, vízkór sárgakór stb.

Kigyógyulás előtt több elmekóroson bőrkütegek jelentek meg így a sömör, rüh, majd ismét a csalánküteg.

Haslam kigyógyulás előtt némely betegein vérköpést vett észre. Különös jó hatásúnak mutatkozott az aranyér megindulása, még pedig nem csak azoknál kik azelőtt is aranyérben szenvedtek, hanem azoknál is kik e bajban előbb nem szenvedtek.

Azon testi betegségekhez, melyek ha tébolyodáshoz csatlakoznak ennek gyógyítását nehezítik, vagy végkép meggátolják, tartoznak leginkább a görcsök, nehézkór, és bénulás.

IHa az örültek végtagjai megbénultak akkor közönségesen gutaütésben halnak meg, vagy teljes butaságba esnek, mely aszázzal végződik.

Mindazon esetek, hol az elmebetegség ideges hajjal van összekapcsolva, nagy valószínűséggel valami szerkezeti hiba jelenlétét lehet gyanítani, mely vagy az agyban, vagy a gerinczagyban székel.

Oly betegek, kiknek tébolyodása elérhetlen célokra alapszik, s ennél fogva rut szenvedélyekkel van kapcsolatban, s magukat méltatlanul üldöztetve hiszik, könnyebben gyógyíthatók, mint olyak, kik magukat céljaik birtokában vélik lenni. E kettő oly különbség, mely a kórismére, valamint a gyógymódra nézve is legnagyobb fontosságu; mert míg az első fajú betegek közönségesen hangos panaszokra fakadnak, aggodalmukat nyilvánítják, s csak szabadulni ohajtanak vélt szerencsájukben jól érzik magukat, s ha rögeszméjük mélyen hatott belsejükbe állapotukat fön tartani törekesznek, félvén valaki ellenmondásától. Ily esetben az orvos nem magával a betegséggel, hanem a beteg irántai hajlamával is kénytelen küzdeni.

IHa végre a betegség időszakonként lép föl, akkor a kórjós lat többnyire nem kedvező. Amelung mondja a tapasztalás tanított reá, hogy a félbenhagyó elmezavarodás teljesen tiszta időközökkel, legyenek bár a rohamok határozott időben megjelenők, a kórjós latot igen kétségessé teszi.

Ily esetek valóban a legnehezebben gyógyíthatók közé tartoznak, s ha a rohamot sikerül is gyakran megrövidíteni, s visszatérését hosszabb időre hátráltatni, mégis többnyire minden nyilvános ok nélkül visszatér.

5. Az okokra vonatkozólag.

Átalán az erömüvi befolyások által támadt elmebetegséget gyógyíthatóbbaknak tartják, mint azokat, melyek lelki bajból eredtek. Ez állítás mellett szól a tapasztalás, valamint azon körülmény is, hogy a kóros testi viszonyok nagy része, melyek a tébolyodást okozzák czélszerű gyógymód által eltávolíthatók; míg a lelki okok jobbára oly nemüek, hogy azok elhárítását eszközölni az orvos legnagyobb iparkodása is sikertlenek, s

csak arra lehet számítnia, hogy kártékony hatásukat enyhítse, kisebbitse.

A lelki okok közt találkoznak némelyek, melyek az önszeretetet igen igénybe veszik, s ezért a képzelődést, és kedélyt annyira meghatják, s folytonos tevékenységben tartják, hogy ezáltal az elmezavar gyógyítását rendkívül nehezítik. Ide tartoznak a visszás vallási elvek; nagy veszteség feletti bú, kevélység.

Semminemű örültség sem gyógyul oly nehezen, és egy sem vezet oly gyakori öngyilkosságra mint a vallási örültség.

Ihol a betegség visszavert bőrküteg, visszatartott, vagy elnyomott vérkiürítés, vagy egy nem annak idejében begyógyított fekély után támad, a gyógyítás legtöbb esetekben sikerül, ha a küteg ismét megjelenik, a vérkiürítés ismét beáll, vagy ha a begyógyult fekély hege ismét kifakad, s a fekély kiujul ismét.

Nők, kik gyermekágy következményeiben örültek meg, nagyobb arányban gyógyulnak meg, mint akármely más okból ugyanazon életkorban támadt elmebetegségek.

A gyógyulás ritkán következik be hirtelen, sőt többféle tünetmények szokták ezt megelőzni, mik szerencsés előjelekkül tekinthetők, ezek leginkább a testállapotábani sajátos változásokban nyilvánulnak. Többek ezek közül egészen bíráló alakúak, miután feltűnő javulás, s a lelki rendelleniségeknek, melyek a lélekbetegséget jellemzik fogyása vehető észre.

Kedvező előjelek közé tartoznak a következő tünetmények:

1. Nyálfolyás. Egy 22 éves férfi házassági viszontagságok miatt komorkórba esett, s egész heteket töltött álmom, s beszéd nélkül. A kiürített huy mennyisége 24 óra alatt nem tett többet egy kávéfőző fűrésze alá; 3 hó múlva nyálfolyás állt be, mi 5 napig tartott; ezalatt álma, étvágya is megjött, kissé elevenebb lett, eszesen, s megakadás nélkül beszélt. E kiürítés megszűntével ismét vissza állt az előbbi állapot. Nyolcz hónapon át minden holdtöltekor visszatért nyálfolyása, mimellett betegállapota feltűnően javult; ezután e folyás 7 hóig föntartatott, mi célból minden este 2 szemér édes higanyt vett be; ezután teljeseu visszanyerte egészségét.

Egy 18 éves leány 9 hó óta komorkórban szenvedett, mi mellett teste annyira elsoványult, hogy haláltól lehetett félni.

Váratlanul erős nyálfolyása támadt, ugyannyira, hogy sokszor 2 óra alatt egész pint ment el tőle. Lelki, és testi állapota napról napra javult, úgy hogy rövid időn nem csak értelmét, hanem előbbi vidámságát, és testierejét is visszanyeré. E fölülte tanulságos észleletek mutatják, mennyire szükséges tébolyodottak kezelésénél a mirigyek állapotára ügyelni, s mily hasznos ily betegknél oly folyadék bő kiürítése, mely az agyhoz közellelvő valamely szervben választatik el.

2. Vérzések. Mindig jó jel ha az órrból, vagy végbélből vérzés áll be. A tébolyodott nők jobbára elnyomott havitisztulásban szenvednek; e kiürítés szabályosságának beállása joggal nyujt reményt a betegség szerencsés kimenetelére; ellenben kedvezőtlen tünetény ha ily kiürítések alkalmával a betegség rosszabbul.

3. Gyakori vizezés sok üledékkel.

E tünetény nem csak a betegség alábbhagyását, hanem azt is mutatja, hogy a meggyógyulás már közel van.

4. Nagyobbodott bőrkigözlégés. Nedvesbőr, s a reggeli órákban általános kigözlégés igen óhajtott tünetények, melyek közönségesen a fölülülés szakát jelentik.

5. Bőrküteg. Sok elmebetegnél kevésel a felgyógyulás előtt bőrküteg jelent meg, még pedig olyanoknál is, kiknél a betegséget nem lehetett ily kütegek elnyomásától származtatni.

III. Mikor határozható meg, hogy a beteg alaposan felgyógyult? s az intézetből, vagy a fölviigyázat alól teljesen fölmenthető?

E kérdésre feleletet adni igen bajos. A tapasztalat megmutatá, hogy a maradandó kigyógyulásnak nincsenek saját jelei, s a legcsekélyebb ok is képes visszaesést idézni elő; valószínűséggel lehet azonban gyanítani, hogy a gyógyulás tartós lesz következő körülmények közt:

1. Ha örökölt hajlam ki nem mutatható.

2. Ha a kórtünetények megszüntével minden előbb észlelt nyilvánulásaival, ismét vissza tér.

3. Ha a kigyógyulás után már hosszabb idő óta a visszaesésre semmi hajlam nem mutatkozott.

4. Ha az egyén testileg, és lelkileg jó erőben van, mert a tapasztalat szerint az ily egyén képes a gyógyulásra, s a visszaeséseknek nincs alávetve annyira mint azok, kik már természetüknél fogva gyenge észszel bírnak.

5. Ha a betegség nem félbenhagyó lefolyású.

Az elmebetegségek általános gyógymódja.

Legrégibb időktől fogva a mostaniig az orvosok törekvése volt az elmebetegségekről rendszereket, és fényes föltevéseket állítani fel; ezekből, s ezek szerint fejlődtek aztán azon az elmebetegségek kezelésében a különféle irányzatu gyógymódok. A régiek az elmebetegségeket hunyorgyökérrel (Helleborus) gyógyították; a vérkeringés felfedezése után véreresztést alkalmaztak egész a pazarlásig; mikor pedig a nedvek kórtana kapott lábra csikaró hashajtókat használtak. Pinel volt első ki az elmekórosok sorsán változtatott, és javított, mert a lánczokat széttörte, s a durva bánásmódot, mely azelőtt az elmekórosok kezelésénél napirenden volt, elvetette. Ez emberbarát a betegekkel felebarátiilag kezdé bántani, s a kezelést józanabb gyógymód kezdé vezérelni.

A különböző alaku elmebetegségek fölismerésének nehézsége, a vad durvaság az egyik makacs hallgatása, a másik megvetése, sértései, a dühösek fenyegetései, méltatlan bánásmódjuk, a buták általános tisztátlansága okozzák azon előítéleteket, melyek e szerencsétlenek sorsát nehezítik, és melyek sokakat visszariasztottak, kik magukat a gyógytan ez ágának szentelék; e szerencsétlenek jóléte azonban valamint a tudomány maga is megkívánja, hogy az orvos az elmekóros körül legyen, hogy magának az okok, tünetmények, lefolyás, bírálata, s a betegség kimenetele felől tökéletes ismeretet szerezhessen; velök kell élni, hogy a kezelésükhöz megkívántató számtalan apróságokkal megismerkedhessék. Mily hasznos e betegekre nézve, ha a kezelő orvos barátságosan, s gyakran társalog velök, s mily nagybecsü tapaszt-

talatokat szerez ez, midőn látja, hogy mekkora befolyást gyakorol a test a lélekre és viszont. Az orvos gyakran mások előtt oly csekélységnek látszó árnyéklatokból p. o. tagmozgatás- egy tekintetből stb meríti a gyógyítás, és kezelés tervét, mely minden egyes reá bizott elme-kóros-t külön illet.

Ki az elmebetegségek különféle alakjait, szakait, bonyolódásait ismeri, továbbá ki azokat okaival, és az életműsére gyakorolt behatásaival összeköttetésben tekinti, könnyen belátandja, hogy semmiféle betegség sem igényel oly különböző, s ellenkező rendszabályokat, gyógyszereket, s hogy egy betegnél sem szükséges az okok-, alakok- s egyéni körülményekre oly szorosán ügyelni, mint itt, hogy az elmezavarodás minden egyes eseténél sikeres gyógyítást eszközöljünk, mindenekelőtt a következő pontokra szükséges ügyelni:

1. Megfontolandók az okok, legyenek azok akár erkölcsiek, akár eröműviék, továbbá előkészítők, vagy gerjesztők, míg pedig saját viszonylagos behatásukra nézve, melyeket úgy az egész testre, mint az agyra, vagy más szervre gyakorolnak.

2. Pontosan meghatározandó az alak, és a kóros tevékenység valamint fokra, úgy az elmére tett befolyásra nézve is.

3. Megvizsgálandó a szervműködések állapota, mennyiben az a jelenlevő általános, vagy kóros tevékenységnek részint oka, részint hatása lehet. E mellett a szokásokat, gyakorlottságot, s a beteg némely egyéb viszonyait nem kell figyelem nélkül hagyni.

Ezek szerint mint általánosak következő gyógyjavallatok volnának felállíthatók:

a) Az okok eltávolítása által a betegség természetének, és bonyolódásának megfelelő módon.

b) Az általános, és helybeli kóros tevékenységnek szabályozás által, mely túlzottan van felmagasztalva, vagy süllyedve, vagy milyenségére rendellenes alakban mutatkozik.

c) A zavart életműves működéseknek helyrehozása, az akadályozottak elősegítése, és a rendelleniesen felmagasztaltak korlátozása által.

De a szükséges gyógyszerek is gyakran összehasonlítandók, mert elmebetegségeknél nincs fajlagos gyógyszer. Valamint e betegségek, nem minden egyének-nél ugyanazonosak, okaik, és jellemeik eltérése miatt, úgy minden gyógyítandó elme-kóros-nál egy új feladatot kell megoldani, és gyógyelveket felállítani

Nem csak a kórok eltávolítására, de a természettani, és erkölcsi hánásmódot illetőleg is egyike az első, és legfontosabb kérdéseknek, az elmekórosok elkülönítése.

Az elkülönítés által mindenek előtt új érzetek támadnak, az eszmék köze, melyektől a beteg nem tudott megszabadulni, megváltozik, s ezáltal meg is törik; a beteget váratlan új behatások veszik körül, figyelmét serkentik, és alkalmasabbá teszik azon tanácsok befogadására, melyek őt gyógyuláshoz vezetendik. Az elkülönítés pillanatától az orvos betegét meglepve, elcsudálkozva találandja, ki nem képes magát összeszedni, és mindenkor fontos engedelkenységre talál benne. A betegnek előbbi környezetétől e visszavonulása által az orvosra nézve könnyebbé válik megnyerni az ő bizalmát, mivel előítélet nélkül találandja.

Nemkevésbé hasznos az elkülönítés arra nézve is, hogy a beteg szellemihajlam zavarán erőt vegyünk. Az idegrendszer zavarai az érzetek természetét megzavarják, s gyakran fájdalmassá teszik; a külvilággali természetes viszonyok már nem ugyanazok. A betegnek minden megfordítva látszik, s minthogy nem hiszi, hogy ennek oka ő benne rejlik, azért mindennel mit lát aránytalanságban áll. Ezáltal eszméi túlmagasztosulnak, s ő mindennel, sőt magával is ellenmondásba jön. Ő arról van meggyőződve, hogy mi szándékosan mondunk neki ellent, minthogy, mit csak cselekszik roszalunk, s minthogy mit neki mondunk nem érti, kifogy türelme, s mit meg nem oldhat gyakran sérelemnek, vagy talánynak veszi, reá nézve a leghuzgóbb gondoskodás is nyomasztó, s szíve csak gyanuskodást ismer. A beteg féltékeny, gyanakodó lesz; fél mindenkitől, ki hozzá közeledik. Gyanuja az előtte legbecsesb személyekre is kiterjed, s azon meggyőződése, hogy mindenki csak kinoszni, sérteni, szerencsétlenné tenni akarja, s megrontani törekszik, elmezavarát csak nagyobb fokra emeli.

Ila az ily betegeket családi körükben hagyjuk, ugy ebből a rokonokra, és a háziakra kimondhatatlan sok kellemetlenségek várnak; a fiu, ki előbb szerencsének tartá, hogy otthou lehetett, most a szülői háztól megszökni törekszik; a szerető megveti kedvesét, mint hűtelent, s a jó tanácsok az ily betegnek csak még inkább elősegítik zavarát; jó barátait elutasítja, s ha baján segíteni törekesznek, megvetéssel utasítja vissza, és gyűlöli őket. Az ily jelenetek mily szomorítók a betegre nézve elképzelhetni; de e szomorú jelenetektől megszabadul, ha elkülönítés által azokra

többé alkalom nem fog nyilni. De egy más nem kevésbé jó hatású körülményt, szintén csak elkülönítés által lehet elérni. Azon beteg ki magát a föld urának tartja, parancsokat osztogat a körülte lévőeknek, s azoktól vak engedelmességet követel, kik tiszteletből, vagy hajlamból teljesítik akarátát, sőt annak ellenszegülni nemis merészelnek. Családja tagjai félnek ellenkezőleg cselekedni, nehogy még inkább elkeseredjék, s mindez csak arra vezet, hogy a beteg hatalma, urasága rögeszmévé erősödik. De ha hozzátartozóitól elkülönítettik, úgy kivettetik képzelt köréből, melyben korlátlanul zsarnokoskodni akart; eszméit újra megfontolja, figyelme fölébred, hogy e neki új világban magát kiismerje, s hogy a körülte levőkkel mint léphessen viszonyba.

Az elmebetegség oka néha a beteg családjában keresendő: az aggodalom, házi egyenetlenségek, s szerencsétlenségek, melyek folytán a betegség támad, még ezt tovább is fejlesztik, valamint az atyafiak, s barátok jelenléte is csak növeli az elmekóros bajját, melyet néha a tulzott gyöngédség is táplál.

Azt is tapasztalhatni, hogy az elmekórosok bizonyos személyek iránt minden ok nélkül idegenkedést, gyűlöletet éreznek a nélkül, hogy ezt náluk megszüntetni lehetne. Gyűlöletük tárgya többnyire oly egyén, kit azelőtt szerettek. Ez által e betegek közönségesen közönbösök lesznek a rokonok iránt, sőt néha veszélyesek is, míg idegenek kedvesek nekik, mi által ábrándozásuk fentartatik.

E rövid előadásban csak azon akadályokat szándékozom elősorolni, melyek akkor fordulnak elő, ha az elmekóros családja körében gyógyittatik. Most azon kérdést fogjuk fejtegetni, mint kelljen az elmekórost házaköréből eltávolítani?

Legtöbb esetben egy különösen e végre felállított intézet szolgál; noha e rendszabályok nem mindig szükségesek, sőt bizonyos viszonyok közt nem is tanácsosak. Könnyebb esetekben részletes elzárással is megelégedhetünk, s a beteg előbbi lakában maradhat, csakhogy környezetétől, családjától elválasztva alkalmas egyének ápolására, s őrizetére bizatik, vagy utazást is tehet czélszerű kíséret mellett. Ellenben ha a beteget egészen külön tartózkodási helyre utasítjuk, ezt tökéletes elkülönítésnek nevezük, hol őt egészen idegenek környezik, ápolják. Itt ismét különböző módosításokat lehet tenni t. i. a beteg vagy egy magán lakásba, hol csak maga, s ápolói számára van hely, vagy nyilvá-

nos tébolydába költözik. Legtöbb esetben csak ez utóbbi módon lehet célt érni, s erre egy jól rendezett elmekóri gyógyintézet legalkalmasabb, mivel itt leggyakrabban föllelhetni minden a körülményekhez mért rendszabályokat. Az hogy itt több elmebetegekkel él együtt kigyógyulására inkább hasznos, mint káros, a mennyiben ez őt maga felett elmélkedni ösztönözi, neki szórákozást, s alkalmat nyújt a környezőkkel foglalkozni, s így önmagát felejtteni, mi a kigyógyuláshoz már magában is közeledés. A nélkülözésből ered vágya a szabadságra, és látni rokonait. Az unalom is az elmekóros eszméi- és hajlamaira kedvező hatást gyakorol. Oly házban, mely elmekórosok számára áll fen a lakások czélszerűbben rendezvék, mint magán házban; a beteg kevesebb háborgatásnak van kitéve, s könnyebben őrizhető. Itt az ápoláshoz is jobban értenek, a cselédek jobban be vannak gyakorolva; a tébolyda nagysága megengedi, hogy a beteget körülmények szerint egyik lakásból a másikba lehessen vinni: magán házban azonban kéntelen az ágyat őrizni, s hogy el ne szaladjon megkötözik, mi az örültséget csak nagyobbitja.

Az orvos, ki az intézetben mindent kormányoz, kinek minden tudomására jön, s gyakrabban látja betegeit, s azokra jelenléte által gyakran jótékonyan hat, s általuk is többféle körülményekről nyer értesítést. Az elmekóriorvos ugy szólva lelke intézetének.

A betegek egymásra is jól hatnak, mert a lábbadozó a kigyógyult a többiekben bizalmat, s reményt ébreszt. A lábbadozók bátorítják s tanácscsal támogatják a többit, azért nagy hasznukra vannak. E szerint egy jól rendezett intézetben minden a kezelés sikerének előmozdítására egyesülve van, minthogy intézkedve van, hogy a betegek sem magukban, sem másokban kárt ne tehessenek. Az intézet csende, foglalkozások távolléte által élvezett nyugalom, valamint házi gondjaiktól felszabadultság kigyógyulásra igen kedvező. Minthogy pedig szigorú fenyíték alatt állnak, rendes életet követni, és étrendet tartani kénytelenek, mi őket helyzetük felett gondolkozni készíti. A gyógyítás fontos elősegítői ha a beteg idegenekkel társalgás miatt gondolatait összeszedni kényszerítették, és ha hasonló szerencsétlenekkel együtt él.

Némely elmekórosok, ha idegen helyre viszik őket, rokonaiktól, barátaitól elhagyva hiszik magokat, s ha figyelmünkre mel-

tatjuk, s vigasztaljuk őket, hogy kigyógyulnak, s ígérjük segedel-
münket, ez által reményt nyernek. Ez érzeti ellentiség, mit az ide-
genek irántoki gyengéd gondoskodása költ bennük, belső küz-
dést költ fel náluk, mely diadalmasan végződik az ész ellenében.

Ezek az elkülönítésnek az észlelés, és tapasztalás által is
megerősített előnyei, mely nélkül akarmily józan kezelés is töké-
letlenül fog sikerülni.

Ez adott vázlat által, úgy hiszem, ki van jelölve az út, me-
lyen tovább kell haladnunk, hogy az erkölcsi kezelést fejtegethes-
sük. Hogy az elkülönítés első és legfontosabb része e kezelési
módnak az világos; mert úgy szólva ez szolgáltatta az alapot,
melyen most tovább haladhatunk.

Az elmebetegség legközelebbi széke, s okúróli nézetek, s
föltevések az erkölcsi gyógykezelést, mint majd nem egészen
sikeretlent, elvetették; majd ismét elfogadták, mint egyedüli
célhoz vezetőt; de még azok is kik használták, és ajánlták nem
kötöttek hozzá egyenlő fogalmat mindannyian, úgy hogy né-
mely írók az erkölcsi kezelés hatását csak azért találták és áb-
rázolták különbözőnek, mivel az egyik barátságos társalgást,
vallási vigasztalást, figyelmet, czélszerű szórakozást, mások pe-
dig kényszerítő köntöst, hideg zuhanyt, forgó széket, az éme-
ly gési modort, éhet, szomjat, ostor használatát, csalánt sth, értet-
tek alatta.

Vegye az elmebetegségek természetét kiki mint akarja; ke-
resse azt a véteken, tulzó szenvedélyekben, a lelki élet, és agy
változásaiban, vagy a szervezet kóros állapotaiban mindenkor el
kell ismernie, hogy az elmekóros majd a zavart lelki erők világos
tüneteményeit, majd pedig egy időben félreismerhetlen testi kórtü-
neteket külöl, s hogy e különböző állapotok elégségesek-e annak
megítélésére, hogy valjon az erhölcsi kezelés czélszerű-e, vagy
hasztalan? ő az utmutató.

Ha megfontoljuk, hogy az elmekórosok kezelése mily hasz-
nos, és fontos, s hogy mily keveset segítik elő az általános kór- és
gyógytanbóli elvonások, az elmebetegségek megismerését, és
sikeres kezelését, s hogy e téren a hasonlati okoskodás az egyéni
eset megítélésére, mily kevéssé alkalmazható könnyen beláthat-
juk, valamint azt is, hogy az elmebetegségeknek az orvosi tanul-
mányok köréből teljes, vagy általános kirekesztése mellett, a fiatal
orvos itt magát egészen új és ismeretlen mezőn látja, s előforduló

esetekben a kezénél levő könyveken, s tébolydai orvosok utasításain kívül nincs egyéb kalauza, de még itt is az ő esetében nehéz neki az egyoldalú rendszer helyett a gyakorlatilag kivihető tanulmányt föllelnie.

Az erkölcsi kezelésnél az eszközök, és segédszerek czélszerűségét, alkalmas voltukat, s használhatóságukat a körülmények határozzák meg.

A régiek dicsérik a zene felséges hatását; a phrigiai zenedühösséget, a lydiai komorkórt, az acolai szerelmi szenvedélyeket gerjesztett. Minden szenvedély bir egy saját merénnyel; az újabbak mindent az összehangzatnak áldoztak fel. A zene a testre hat; mert idegrázkódást, és gyorsabb vérkeringést idéz elő. A lelket illetőleg pedig éleszti a figyelmet, s kellemes visszaemlékezéseket költ, s a képzelő erőt, valamint a szenvedélyeket is fölébreszti. Ha az elmekórosokra akarunk hatni általuk, úgy kevés számú hangszerek választandók, s a zenészek úgy állítandók, hogy a beteg ne láthassa őket, s oly zeneműveket játszanak, melyeket az gyermekeségtől fogva ismer, vagy melyek betegsége előtt előtte kedvesek voltak.

A szórakozási eszközök munka után leghathatósabbak az elmekóros gyógyítására. De oly szórakozásoktól, melyek a képzelő erőt, s szenvedélyeket fölizgatják, soha se várjunk kedvező hatást. A dühöngő, ha színházat látogat a szenvedélyek előadása, a beszéd elevensége, s a színészek játéka által felháborodik; az egyes tébolyu nem nagy tanuságot von ki a színjátékból, s a buta érzéketlen marad az iránt. Ma már a játékszini szórakozást a tébolydákban eltörölték, mivel kitűnt, hogy nemcsak nem használnál, sőt árt a betegnek.

Seneca állítá, hogy elmeháborodottaknál az utazás keveset használ; mind a mellett a régiek még is utazni küldék őket, különösen Anticyrába hunyor gyökeret venni. Az angolok komorkórosaikat Franciaország déli tartományaiba, vagy Olaszhonba, avagy a gyarmatokba küldik. Részemről azt tapasztaltam, hogy a beteg utazás után mindenkor könnyebbséget érez, különösen, ha oly távol eső helyet látogatnak, melyek képzelődésüknek foglalkozást nyújtanak; s ha az utazással járó kellemetlenségek-és nehézségekkel küzdeniök kelle. Az utazás mennyiben a hasonoskodás tevékenységét fölserkenti, még étvágyat, alvást és elválasztásokat is gerjeszt.

A természeti kezelés elvei nem vezethetők vissza ily általános alapokra. Kétséget sem szenved, hogy midőn az elmebetegséget előidéző, s fentartó okot le akarjuk győzni, az agyra szükséges hatni. De ez okok természete gyakran ismeretlen előttünk, nem mindenkor az agy az eredeti szék, s egy azon ok nem minden egyénnél bir ugyan azon hatással. Azon természettani eszközök, melyek alkalmasak arra, hogy e szomorú következményeket eloszlassák, igen különbözők.

Az elmekóros teste igen hamar elgyengül, s bőrbajokban, mirigy daganatokban, s súlyben szenved. Ez arra mutat, hogy mily fontos a tébolyda fekvése, szerkezete. Durva csalódás azt hinni, hogy az elmekórosok a légbefolyása iránt nem fogékonyak; legtöbben a hideget kerülik, a meleget fölkeresik.

A régiek javasolák, hogy az elmekórosok hűvös, homályos helyre szállítandók. Ez a hevenyszakban kitünő jó hatásu, de az idült szak beálltával Pinel szerint, legjobb őket szabad mozgásuknak, még pedig a szabad légen, átengedni. A komorkórosokra legjobban fog hatni a világos, regényes fekvésű tájék.

Az el- és kiválasztásokat minden lehető módon elő kell segíteni; s mivel a székrekedés gyakori tünetény, s állapotukat súlyosbá teszi, azért ügyelni kell, hogy a betegnek mindég rendes széke legyen.

A testgyakorlatok, milyen a lovaglás, labdázás, vívás, a többi gyógyeszközökhöz sorolandók, különösen a komorkórban. Bizonyos osztálybeli elmekórosoknál a földmivelés minden egyéb test gyakorlatot pótol; több elmekórost sikerült már kerti munka által, kigyógyítani.

Hogy elmekórosoknál a gyógymódra nézve biztos alapunk legyen, ismerni kellene a betegség minden általános, és egyéni tünetényeit biztos jelek által, sőt a bajok székét is melyekből a zavarok erednek, s meghatározni kellene tudnunk valljon a természettani a szellemire, vagy ellenkezőleg hat-e? végre a betegség nemeit kellene megállapítani, hogy melyek gyógyulnak meg maguktól, s melyek engednek lelki, s melyek természeti gyógyszereknek, vagy melyek kívánnak vegyes kezelést. S azért nem csuda, hogy azon orvosok, kik minden elmebetegséget csak egynek tartottak, annyi legyőzhetlen nehézségekre bukkantak. Igen jól tudták, hogy az őrjöngés majd minden betegségeknel a kimenetel közeledtével körjeles, azért az elmebetegségeknel is

kórjeles lehet; azt is tudták, hogy léteznek szemmel látható ro-konszenvi betegségek, s hogy az elmebetegség ezer gerjesztő, és előkészítő okból származhatik, de mivel figyelmüket csak a leg-szembeötlőbb dolgokra fordíták, csak inkább azok hevességére ügyeltek, s elhanyagolták az elmebetegségek, valamint azok és tünetények közt levő viszony tanulmányozását.

Az elmélet által félre vezetve, egy rész mindenütt csak gyuladást talált, s okozá a vért; ezért éltek vissza a véreleszté-sekkel. Mások ismét azt gondolák, hogy az epe ingerli, s akadá-lyozza működésükben a szerveket; ezek hánytató, s hashajtó szereket alkalmaztak. Mások ismét csak ideges befolyásról álmo-doztak, s görcs ellenes szereket adtak egész a tulságig. Ezek mindannyian elfeledték, hogy a tudomány feladata azon tünetényeket kifürkészni, mely által a betegség okát, székét, szóval természetét ismerni tanuljuk.

Ha elmekóroshoz hivatunk, s a megelőző körülményekről természeti hajlamról, s a gerjesztő okokról tudomást szere-zünk, akkor arra kell tekinteni, hogy nincs-e valami sürgően teljesítendő javallat; a hószámot, ha el van akadva ismét el kell indítani; elfojtott fekélyek, hörhajok, stb, szintén újra elő-hozandók.

Ha nagy vérteli fölizgatás volna jelen, ugy a tünetényeket vérbocsátás, langyos fürdők, és lágyító szerekkel kell legyőzni, frissítő italok, hashajtó szerek nyujtandók, néha a hőrre mustárt is sikerrel lehet alkalmazni, s a beteg egyuttal könnyü cledelü étrendnek vetendő alá. Ha a betegség heveny lefolyásu gyanánt kezeltetik, ugy mindig a 8, 14, 21 és 30-ik napokon jelentékenyen alább hagy. Ezután az anyagi kórokat kell előmozditani ipar-kodni, melyek a betegséget, vagy előidézék, vagy megelőzék. De mind e mellett a jellemnek megfelelő gyógymódot sem szabad elmellőzni.

Ha az általános hajlamokat, s a külön okok szomorü követ-kezményeit elmozdítottuk, s az elmebetegség még sem gyógyulna, akkor tapasztalati (empiricus) gyógyeszközhöz folyamodunk. De mielőtt ezt tennénk, kísérreljünk meg minden szereket, me-lyeket a tapasztalás szentesített. Ez eszközökről bővebben szó-landok, midőn majd az elmebetegségek különféle nemeiről fogok értekezni, itt elégedjünk meg annak fölemlítésével, hogy némely hősiebb kezeléseik mikép szoktak hatni, az elmekórosoknál.

A vizet az elme kór minden nemeinél, s minden mérsékben használják. A melegfürdőhöz a 20—25° a leghasznosabb; s elsoványodott ideges, s igen érzékeny egyének több óráig is benn ülhetnek. Ha vértorlódások a főfelé nagyok, ugy igen czélszerű fürdés alatt a főre hideg vízzel telt hólyagokat tartani. Nagy nyugtalanságnál, mely álmatlansággal jár igen ajánlják a langyos fürdőket, s ha a többi szükséges szerekkel össze vannak kapcsolva az elmebetegség legtöbb cseteinél igen jótékony hatásuaknak bizonyultak. Az edény rendszer nagy izgatásainál természetesen a langyos fürdők alkalmazandók, melyek gyakrabban ismétlendők, ha idült hörbaj, lomha vérkeringés, álmatlanság, s nagy ingerlékenység van jelen. Minden gyógyszerközök közül felüditő álmat, s a test, és lélekre üdvös csillapítást a meleg fürdők hoznak elő legbiztosabban.

A lábfürdők, és a levonó lábfürdők gyakran távoli, de üdvös ingerként hatnak, még izgatóbbá tehetjük azonban a víz magasabb mérséke, továbbá konyhasó, könlegeg (ammoniak), s mustárliszt hozzáadása által.

Mint gyógyszer a hideg víz sokféleképp használtatik.

Vagy az egész test, vagy annak csak egy része tétetik ki a hidegvíz hatásának pár perctől egész egy óráig, de ez már legtöbb.

Használjuk azért a hideg vizet :

a) Mint általános egyszerű fürdőt. A levetkeztetett beteget egy hideg vízzel telt kádba ültetjük, s a kiszabott ideig benne hagyjuk.

b) Mint roham fürdő. A beteget üres kádban megerősítjük, aztán oly hirtelen mint csak lehet pár akó vizet öntünk fejére, testére. Ide tartozik egyszersmiad, noha kis különbséggel azon eljárás, melyet a régiek annyira dicsértek, s mely abból áll, hogy a beteget észrevétlenül hirtelen vízbe lökjük, s a víz alá buktatjuk, mindaddig, míg csak életveszély nélkül lehetséges. Ez ugynevezett meglepetési fürdő az ijedtség miatt jótékonyan hat, s a benyomás könnyen felfogható, melyet a beteg érez, midőn váratlanul vízbe esik, s e mellett fél a megflúlastól.

c) A víz alá buktatás abban áll, hogy a beteget vízbe mártjuk, s azonnal ismét kihuzzuk, ezt 3, 4, 5, 6-szor ismételjük egymásután.

d) A leöntési fürdő a következő. A beteget kádba ültetjük, feje fölé hideg vizet öntünk, melynek mérsékét minden fürdéssel

alább szállíthatni. Az alábuktatási, s leöntési fürdőket különösen oly egyéneknél kell használni, kik önfertőzés, vagy hosszantartó aggodalom által meggyengültek, s kiknél ellenhatást akarunk előhozni.

e) A zuhany fürdő abban áll, hogy inkább nagyobb magasságról a fejre vizet öntünk. Ezt már a régiiek is ismerték, s különféleképp használták is; itt a vízmérséke közönségesen egyenlő a földköri lég mérsékével. A zuhany alatt a beteget támlásszékre, vagy még jobb ha meleg, vagy hideg fürdőbe ültetjük.

A zuhany, vagy a hideg, vagy azon erő által, melylyel lecsik hat rokonszenvileg az alhasi tájra, csikarást okoz, s hányásra kész; a használat után a betegek halványak. néha sárgák. De mint szellemi elnyomó szer is hat, s gyakran a dühösség lecsillapítására egyetlen zuhanyozás is elegendő — hogy a veszélyes elhatározást megtörje, vagy a beteget engedelmességre kényszerítse. A zuhany leginkább akkor alkalmazandó ha főfájások vannak jelen. Az időt mindig meg kell választani; mindjárt evés után soha se alkalmazzuk, se magokra az ápolókra ne bizzuk, mert könnyen illetlenség történhetnék, s arra is gondoljunk, hogy rossz következményt is idézhet elő használata.

A főre jeget is szoktak alkalmazni, melynek hosszabb ideig tartó használata főfájást, dühösséget, mely érvágásra sem átalános fürdőre sem zuhanyra nem enyhült, lecsillapítja. Különösen hasznos a lühösség kezdetén, ha az arc vörössége, forrósága az agyfelé való vértorlódással fenyeget. Ennek alkalmazása annál hasznosabb, ha a beteg lábát igen meleg vízbe tesszük, vagy izgatópéppel (cataplasma) körül vesszük.

A hideg vizet még egy módon használják t. i. a buták arczába kismennyiségű vizet fecskendünk ismételve. E könnyű váratlan, s ismételt izgatás a betegeket néha kihuzza mámorukból.

Auenbrugger javaslá, hogy nagymennyiségű vizet igyanak még pedig minden órában egy pohárral. Ilufeland azt mint dühösség elleni szert kiemeli. Antverpi Le Roi egy röpiratot bocsátott közre, melyben a hidegvíz hasznát az öngyilkosság ellen fel-dicséri. Többrendű tények látszanak ezt megerősíteni. Thedeni, egyike a legjeleseb porosz orvosoknak, miután fiatal éveiben lépkóros volt, komorkórba esett öngyilkolási hajlammal; de folytonos víz ivás által visszanyeré egészségét — naponkint 20—30 fontot ivott meg.

Éhség, és szomj Az ismert közmondás a tébolyodottaknál is áll : az éhség a legjobb tanító — a mennyiben hosszabb ideig tartó böjtöltetés, és szomjaztatás jótékony hatást eredményezett. Azonban ezt csak oly betegnél lehet alkalmazni, kiknek étvágyuk, és szomjuk igen élénk, és nem olyanoknál kik már ezeket elvesztették. Hasonlókép nem alkalmazható oly betegknél, melyeket általános gyöngeség, és erőtlenség kísér.

A fájdalom. A testi fájdalom a lélekre gyakorolt általános hatásán kívül, még különös hatással bír a képzelő tehetségre is, és az érzéki csalódásoknál legjobb gyógyszerköz. Itt a főszerepet a csalánnali, vagy vesszőveli ostorozás, tűzkupák, izzóvas, fájdalmat gerjesztő bedörzsölések, genyszalag, herztüszurások játszák. Az írók nem egyaránt egyeznek meg e szerek jótékony hatásában ; legtöbben elismerik ugyan jó hatásukat, de mindazáltal e szereket nem ajálják.

Ez eszközökhöz számítom még azon erömüvi szereket, melyek igen kellemetlen érzetet szoktak okozni.

Műszeres eszközök.

I. A kényszerkötös (Zwangjacke) egy erős durva anyagból készült köntös, mely elől össze van varrva, hátul pedig nyitott, s itt az összekötésre erős szalagokkal van ellátva. Az ujjaknak oly hosszuknak kell lenni, hogy azokat kétszer, háromszor is a test körül lehessen tekerni. Kire ezt ráadják, kezét mellén keresztbe helyezik, aztán a végükön zárt ruhaujjakat hosszúságuk szerint kétszer, vagy háromszor is a hátírányában a test körül tekerik, s végükön erős csomót kötnek E köntös minden kényszerítő eszközök közt a legszelidebb, és mégis igen hathatós. Minden elmekóri gyógyintézetekben használják, s haszna sokoldalú tapasztalatok nyomán általán el van ismerve. Minden nyugtalan dühösködő betegnél nélkülözhetlen eszköz ez, hogy erőszakos, s veszélyes tettektől vissza lehessen tartani, szintugy az öngyilkosok, vérszomjasok, és önferetözöknél. Ily betegekre nézve valódi jótétemény, ha oly állapotba hozatnak, hogy maguknak ártani nem képesek, s az őket tönkre tevő ingerek, s szenvedélyek ellenében mintegy meg-erősödnek.

II Karkötők (karperecz) a kézizületet veszik körül, s azt érjük el vele, hogy a beteg nem képes ütni, minthogy kezeit nem képes egymástól eltávolítani; legszelidebb biztosító eszköznek tekinthető. A karszijakat erősbőrből készítik, s csatokkal látják el; általuk a dühöngők karjai tartatnak féken.

III. Kényszerítő szijak. Egy a test körül erős bőrből készült, s belől bélelt széles öv, oldalain fülkék alkalmazvák, melyeken kötelékeket lehet áthuzni, hogy a betegeket az ágyhoz, vagy akárhová is meglehessen kötni. Hasonlókép választékkal elkülönített kettős övbe csatolják a lábakat is. A nyoszolya, melyre így a beteg megerősített közepén lyukkal birjon, melyen át a kiürítések az alól levő edénybe folyhassanak; a beteg jól kitö-mött hőmatraczon vánkoston fekszen.

A kényszerítő szék, befűzés, álarcz, hinta, vagy forgógép üres kerék stb, oly kényszerítő eszközök, melyek ma már nincsenek használatban.

Testi, vagyis általános anyagi gyógy mód.

A kiürítoszerek legrégebb időtől, és hosszú időn át igen jó hirben álltak; az elmekórosok gyógyításánál ezek tevék az alapot különösen pedig a komorkórnál; de minden betegségben nem alkalmazhatók; mert a bajt gyakran csak öregbitik. Újabb orvosok hánytatókat ajánlottak, melyeknek kitünő helyet kellene elfoglalni. az egyes tébolyodásnál, s a komorkórnál, mely butasággal van kapcsolatban. A hánytatók oly betegeknek valók, kiknek érzékisége le van hangolva, míg a tulfinom érzésüeknél ártalmasok. Rusch hiszi, hogy a hánytató a lépkóri komorkórnál nagy haszonnal adathatik. Több napon át kell folyton beadni, s az előhozott jelentékeny kiürítéseken kívül még a hörkigőzölgéet is serkentik, s hasznos rázkodtatásokat okoznak, mennyiben az alhas görcseit legyőzik.

E czélból dicsérték a hashajtókat is. A hashajtók megválasztása nem közönbös; egyes esetekben azoknak adunk elsőséget, melyek a májrendszerhez, aranyérfolyásokhoz, bélgilisztákhoz stb különös viszonyban vannak. A hashajtók gyakran izgatók, s a bőrrendszer működését felfüggesztik; hogy ezt megelőzzük langyos fürdőkkel hozzuk összeköttetésbe.

Sok elmekóros állítja, hogy igen jól érzi magát, s vonakodik bármely gyógyszert is bevenni; ezeknek tudtuk nélkül adunk oly szereket, melyek gyomrukat, belciket izgatják, fájdalmat, s hasmenést is okoznak. E miatt a betegek egészségük felett nyugtalanok lesznek, s engedni fognak. A guttmezga (gummigutt) hunyorgyökér (helleborus) gőnye (Brionia) aloe hashajtó vizek azon gyógytani eszközök, melyeket leginkább használnak sikerrel.

Ha a vérkeringés megvolt akadályozva, úgy vélekedtek, hogy a betegség minden okát valamint a gyógyeszközöket is feltalálták. Nagymennyiségű vért bocsátottak, s az elmekóros vérét annál kevésbé kimélték; mert hitték, hogy az által meggyógyulnak, hogy vérüket egész ájulásig lecsapolják. A tévedést nem látták be, miszerint a beteg ily vérbocsátás után a legnagyobb tébolyodásba esett.

E gyógykezelést minden elmekórosokra kiterjeszték, s azon elvből kiindulva, hogy a vér vagy tulmennyiségű, vagy szerfelett meleg, azért ki kell eresztetni, s megújítani — a kórházakba vérbocsátási kezelést hoztak be. Pinel kikelt ez ellen, és eseteket sorolt elő, melyeket szükséges minden orvosnak emlékezetben tartania. Részemről hozzá teszem, mit magam is láttam, hogy t. i. az elmebetegség hősám, aranyéri vérzés 1, 2, vagy 3-szori vérbocsátás után nagyon is rozabbodott. Vérbocsátás után gyakran láttam a szomorúságot dühösségbe menni át, és viszont a dühösség helyét tébolyodás által elfoglaltatni. Nem akarom állítani, hogy az elmekórosok gyógyításánál a vérelesztés egészen félre-vetendő; vérmes egyéneknél, ha nagy vértorlódásban az agy felé szenved, vagy ha szokott vérkiürítések volnának elnyomva, szükséges az.

Ellenben a helybeli vérelesztések sokkal általánosabb használatban vannak, s a vélemények e fölött sokkal kevésbé hasonlanak meg, úgy hogy még azok is elfogadják, kik különben az érvágást félre vetik. Mindamellet azonban ők is óvatosságot ajánlanak, s a heveny dühösségi, és komorkóri állapotokhoz leginkább illenek, csakhogy ez utóbbiaknál kisebb mértékben alkalmazandók. Alkalmazási helyet illetőleg, ez a fülmögött volna, de legalkalmasabb a tarkón.

Hűsítő gyógyszerek. Ide sorolandók főkép a salétrom, tisztá borkő, tamarandpép. Minthogy a szék kemény sőt több napokig is elakad, igyék a beteg szorgalmasan tisztá borkővel, vagy ta-

marinddal kevert savót. Hol a gyuladásos állapot tulnyomó, ott némi kámforral kevert salétromot kedvező sikerrel használhatunk. Az edény rendszerben a vérfelhevülés legyőzésére igen alkalmas szer a gyöszüvirág. Ennek használata leginkább ott javallandó, hol elegendő vérelesztés után is a vérkeringés még mindig gyors, az érverés telt, és kemény. Cox szerint ez leginkább ott alkalmazandó, hol a lelki bajt gyors vérkeringés kíséri minden más lúzas tünetmenty nélkül, s azt némiképp meghatározza. A port fél szemernyivel, s pár csöpp festvényvel kezdjük, s az adagot lassankint nagyítjuk a körülmények szerint.

Görcs elleni, és bódár szerek.

Sok szerek tartoznak ide, melyek egyenesen az idegrendszerre hatnak, s az agynak, s idegeknek rendetlen működéseit majd felingerlő, majd kábító tulajdonuknál fogva megszüntetik, vagy legalább kisebbitik.

a) Az ideg felingerlőszerek közt első helyen áll a pézsma (moschus) melyet néha jó sikerrel használtak dühösségben. Reil ajánlja mindazon elmebetegségekben, melyek visszavert hőrkütegekből származnak, s görcsökkel kapcsolódnak.

A kámfor elnekörosoknál nagy óvatossággal használandó, de ritkán s csak nagy nyugtalanságnál, gyöngye érverésnél, hideg, s ragadós bőrrel veszik igénybe.

A gyökönkének (valeriana) ugy festvénye, mint forrázata azon esetekben tanusítottak jó sikert hol nehézkóri rohamok voltak jelen, s hol a beteg lép- vagy méhkóri bajokban szenved Gyakran igen jó szolgálatot tett már dühösségi, egyes téboly, és komorkóri esetekben, de még leginkább akkor ajánlható ha a beteg öngyilkolási gondolatokkal van elfoglalva; de hasznos vele a gyöszüfüt, belindet (hyosciamus) vagy szénsavas égvényeket összekapcsolni előrebocsátva a szükséges kiüritéseket.

Moschus, castoreum, ammonium, assa foetida, horgéleg, bizmuth, valamint az égény (ather) hasonló körülmények közt szintén ajánlhatnak, s az elmezavarok ideges alakainál, s uralkodó gyengeség- s kimerültségnél leginkább jó istápoló szerek

Idegkábitó szerek. Régente főszerek voltak, melyekkel minden előleges megfontolás nélkül minden elmebetegséget le

akartak győzni noha kevés esetet találunk följegyezve, hogy a beteg ez által gyógyult volna fel. Mivel minden kábító szerek nagy vértolulást okoznak a föfelé, azért soha sem kellene használnunk azokat, mielőtt meg nem győződünk, hogy legkisebb agyi felhevülés sincs jelen.

A mákony (opium) hogy illő alkalmazás mellett jótékonyan hat, legkevésbé sem vonható kétségbe; azonban ily hathatós szer nagy elővigyázatot feltételez, s épen nem alkalmazható mindenkor. Gyakran szükséges mákonyt kámforral, gyököknét, égényt adni, komorkórnál, valamint az inkább az ideges természetű dühösségnél, részletes örültségnél, és bonyolódásainál méhgörcs állapottal. A tébolyodás különféle nemeinél, hol a felingerültség nagy, az érverés telt, és kemény, a bőr forró, s fejevérédények duzzadtak, kevésbé alkalmasak a mákonyszerek. Ha a betegség már tartott egy ideig, a vérkeringés lecsendesült, s csak ideges tünetmények győzendők le, akkor nincs többé akadály a mákony használata ellen, s ha az álomtalanság elégséges kiűritések után is tart, vagy épen kimerülés, tagreszketés, hideg izzadság, heves ábrándozások volnának jelen igen gyors, s kis érverés mellett, ott sürgősen ajánlandó. Dehogy a mákony jótékonyan hasson, sok függ a készítmény megválasztásától az adag nagyságától, valamint a beadási időköztől.

Az eczetsavas, és sósavas szundék (morphium) következményeiben az agyra kevésbé zavarólag hat, mint a mákony, vagy az egyszerű mákonyfestvény.

Magyal (stramonium) szépnőnye (belladonna) és a belénd (hyosciamus) oly szerek, melyek elmekórosok gyógyításánál ritkán, vagy épen nemis használtatnak.

A gyöngeségi állapot kezelése.

Itt az erősítőszerek folytonos használata, valamint a felélesztőleg ingerlőszerek összekapcsolata tápláló, s csillapító étrenddel van javalva. Ide tartozik, a china készítményeivel, a kesernyészűvek, s az ezekből készült vonatnyák, s szeszcs forrázatok. A fölélesztő, ingerlőszerek közül különösen ajánlatok a naphták, a higitott ásványsavak, kunkor (vanilla) berz- és galvaneró.

Erősítő étrend. A beteg erejének helyreállítására jó táplálát, s élesztőitalok szükségesek, melyenek a huslevek, lágyan főtt tojás, sagó, és kosbor (salep) gyök főzetek. csokolád, bor.

Külső szerek.

A genyszalag, tüzkupok, égetés, köpölyök, hólyaghuzók, ingerlő, s higanybekenések, kitünő szerek, melyek ellenhatást eszközölni, valamely hörbajt helyettesíteni, zsongtalan bőrt fölélesztetni, s általános ellenhatást eszközölni használnak. Különösen jó sikerrel használtam a dárdanykenőcsöt a koponya falcsont táján bekenésre, s ennélfogva ajánlom is.

Az elmebetegségtől megóvó szerek.

Az óvszerek arra szolgálnak, hogy a betegség kitörését, s rohamok visszatérését megakadályozzák.

Már föntebb, hol az elmebetegségek okairól szóltunk érintettük, hogy e gyógyeszközök, vagy általánosak, vagy egyéniek.

Oly személyek, kik elmekóros szülőktől származnak ne házasodjanak össze. Az ember nevelése a bölcsőben kezdődik, azért óvakodjunk gyermekek előtt oly történeteket beszélni, s regélni, melyek a gyermeket megijesztik, s agyát megrázkódtatják. A gyermek lelkét mivelvén, szivét is képezni kell, s meggondolni, hogy a nevelés nem csak abból áll mit tanulunk.¹ Ha a nevelés sem vallásos, sem erkölcsi, sem kívánatai, s akaratja ellenmondásra nem talál, mint fogja akkor majdan később az élet kellemtelenségeit elviselni, melyek vajmi gyakran érik az embert. Az agyat tulságos feladatok által soha sem szabad idő előtt megterhelni, az étrendi hibákat, melyek gyakran a legzsengébb korban elmebetegségre vezetnek, elkerülni, s a fiatalkor szenvedélyeit elnyomni, kormányozni szükséges.

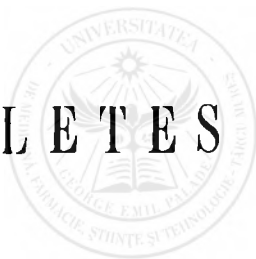
Kik egykor elmekóros szülőktől származnak úgy neveltesenek, hogy inkább testi, mint lelki erejük fejlődjék ki. A nevelő, ha a szülők tévedéseit ismerő annál czélszerűbben fogja a nevelést intézni, a tulzott kívánatokat mérsékelni, s a szenvedélyek hatalma ellen óvni; mig az orvos a szülők betegségét

előidéző természeti okokat ismervén, ez okok fejlődését megakadályozni, s azok szomorú hatását étrend, s gyógyszerek által megelőzni fogja.

Hogy kell a lábbadozást biztosítani, s a visszaeséseket kiküldni, ha a lábbadozó állandóan egy életmódnál meg nem marad, mely reá előbbi betegségét illetőleg legcélszerűbben alkalmazható, s ha az előkészítő testi, s lelki befolyások okait el nem kerül, s nem mellőzi az étrendi hibákat, elme megerőtétést, szenvedélyeinek felháborítását, — ekkor a tapasztalat bizonyítása szerint, a betegség a testi, és lelki okok kifejlése által talál helyet. Az okokat, mihelyt mutatkoznak, le kell győzni, a nélkül, hogy bevárnánk az örütség kitörését. Annak idején adott hánytató, vagy hashajtó gyakran megakadályozza az elmebetegség kitörését; hasonló szolgálatot tesznek a nadályok a legcélszerűbb havitisztulási zavarnál. Az elmebetegség csak vigyázatlanság miatt örököltetik oly gyakran, s e miatt tér is az vissza oly sokszor a legtöbbeknél.

R É S Z L E T E S R É S Z .

R E S E R V E S

RÉSZLETES RÉSZ.

Dühösség.

(Mania Tobsucht, Tollheit).

A dühösséget minden írók, kik azt külön nemnek elismerték, ugyan azon szóval jelelik. Mintegy nem szabad, s öntudat nélküli állapot jelenik meg. A cselekvőn a heves ösztön működik, a nélkül hogy célja tiszta, s a legközelebbi, s távolabbi következmények tiszta öntudatára jutna. Ha a dühösség rohama elmúlt, úgy az eszmék képzése az előbbi egymásutáni rendre visszatér, a lecsillapult dühöngő öntudatát mindinkább visszanyeri; de a rohamok visszatérésének hajlama fenmarad, s a betegre a legszigorubb felvigyázást teszi szükségessé. A dühöngő nem tudja mit akar, mit cselekszik, s dühöng jobbára minden cél nélkül.

A dühösség idült agybaj, közönségesen láz nélkül, melyet az érzékiség, értelem, s akarat zavara, s felingerlése bélyegez. Azt mondom, hogy közönségesen láz nélküli, mert néha kezdetén, s a dühösség lefolyása alatt is észlelhetni lázas tünetenyeket, mik a kórismét nehezítik.

A dühöngők arcza ingerült színes, vagy halvány, hajai felborzadtak, szemei beesettek, fénylenek, vad tekintetűek; a világozottságot kerülnek, s bizonyos színektől megijednek, fülei igen vörösek, gyakran zugnak, s a legcsekélyebb zajra is izgatottságba esnek.

A dühöngők nevezetesek álérzeteik, csalódásaik, továbbá eszméik hibás összekapcsolódása, itéletökbeni tévedés, s hajla-

maikbani zavar miatt. Igen felvannak ingerülve, őrzöngésük általános, s minden, akár természettani, akár lelki benyomás, sőt még képzelő erejük hiu teremtménye is fölingerli öket, s örülésük hiu tárgyaivá lesznek.

A dühösség föl nem cserélendő sem a komorkórral, sem az egyes tébolylyal. Az elsönél a szomorú, vagy vidám örütség csekély számu eszmékre szoritkozik. A komorkórnál, és egyes tébolynál a tünemények a hajlamok zavarainak kifejezése, míg a dühösségnél a tünemények, az értelem zavarának következményei. A dühösségben az ítéletet a sokféleség, gyorsaság, összefüggéstelenség, s a beteg szenvedélyei zavarják meg, s határozzák el őt a cselekvésre, valamint a kihágásokat az értelem zavarodása idézi elő. Ellenkezőleg a komorkórban a baj forrása a szenvedélyekben rejlik. Az eszmék, érzések, kívánatok, s határozatok az uralkodó szenvedély uralma alatt állnak, mely elnyeli az egész gondolkozó tehetséget.

Minden író, de különösen a régiek, minden elmekórost dühöngőnek mondtak, ki őrzöngése folytán heves, s dühös tettekre vetemült, s innét származott, hogy a dühösséget komorkórral cserélték fel. A dühösség nem más mint az örült egyén haragja, mely az elmebetegség minden alakjainál még a butáknál is kitörlik.

Melyek a dühösség legfőbb okai?

Szemmel látható, hogy az évszakokat illetőleg a dühösségnek tavaszkor, vagy nyári melegben kell leggyakrabban kitörni, mi leggyakrabban esik meg június, július, s augustus havakban. A magasabb légmérséknek van-e befolyása; azért a dühösség a forró ővi tartományokban sokkal gyakoribb, mint a hideg, és mérsékelt őviekben. A melegség lefolyása a betegség menetét is módosítja; a nyári melegség sulyosbitja azt, a betegek mozgékonyabbak, ingerlékenyebbek, s a hühösségre hajlandóbbak, s ez állapot igen tartóssá lesz; míg a nagy, és száraz hideg azt kezdetben fölingerli, de lassankint lecsillapítja.

Azon életkor legkedvezőbb a dühösségre, melyben az erő legnagyobb, a szenvedélyek leghatalmasabbak, az értelmi erők legtevékenyebbek. A képzelő erő csaldódásai egyesülve a szerelem csábjaival a dühösséget a fiatalkorban gyakoribbá teszik.

A dühösség azért leggyakrabban fordul elő 25—30 évig.

Nemre nézve tapasztalás szerint a dühösség a férfiaknál gyakoribb mint a nőknél, a férfiaknál hevesebb, vadabb természetű, s jellemű, egy természet ellenes erő érzete, mely némely dühösöket megszáll, a parancsolási szokással egyesülve őket hevesebbé, bátrabbá, felingereltebbé, s dühösebbé teszi, veszélyesebbek is, nehezen igazgathatók, s zabolázhatók. A dühösségbe esett nők lármásabbak, többet beszélnek, többet szinlelnek, s nehezen buzdulnak irántunk bizalomra.

A vérmes, epés vérmérsékűek, s az erőteljes testalkat szintén gyakrabban készítik elő az egyént dühösségre.

A foglalkozás, előkészítő oknak tekintetvén, semmi különöset sem mutat.

A dühösség okai, melyeket némely esetekre nézve külön természetűeknek lehet tekinteni, vagy természetiek, vagy lelkiek. Az öröklés, habár távoli de kétség kívül leggyakoribb ok. Nőknél általában a hőség zavara a legközönségesebb ok a dühösség keletkezésére, mely befolyását az egész életen át gyakorolja.

Ezután a leggyakrabbi, s méltán félelmet gerjesztő ok a szülés; a tej-elválasztás is ha utját nem az emlők felé veszi, vagy a szoptatás folyama alatt elnyomatik.

A nap, vagy tűz hatásának kitett egyén, könnyen dühösségbe esik, mi a meleg évszak befolyásával nevezetes viszonyban áll.

A visszatért, vagy sokáig tartott sömör néha dühösségre vezet; ez ok mindazáltal csak a 35-ik és 45-ik évfelé hat; nőknél pedig midőn a havitisztulás elmaradni készül, abban rendetlenségek állnak elő.

A nehézkór, mely a butaság- és tébolyodottságnak oly gyakori oka, dühösséget is hoz elő, azaz a nehéz-kórosok a roham után dühös állapotban maradnak.

A komorkórt, és lépkórt, miut a dühösség előkészítőjét tekintették mindenkor; több orvosok pedig a komorkórt a dühösség első fokának nézték — és ez igaz is némely esetekben. Valósággal vannak egyének, kik mielőtt dühösségbe esnek szomorúak, nyugtalanok, gyanakodók, bizalmatlanok, s fölingerelve némelyek részletes örültségbe esnek, mások betegnek érzik magukat főfájásba esnek, tagjaikat törődötteknek, s általában úgy érzik magukat, miutha valamely nagy betegség fenyegetné őket, sőt félnek az

őrüléstől, igen nyugtalanok, s kinukban gyógyszereket kérnek, mikhez [igen nagy a bizalmuk. A komorkóri, s lépkóri tünetek mindkét esetben hirmondói a dühösségnek, s a gyakorolt orvost meg sem is csalhatják.

A dühösségnél a lelki okok száma sokkal nagyobb mint a természettaniak; ez nőknél jelentékenyebb, mint férfiaknál, még jelentékenyebb pedig, ha a dühösség okait a tébolyodás okaival összehasonlítjuk. A nők, kiknek egész életében a szerelem a legfőbb esemény, a szerlelem befolyásának inkább ki vannak téve, mint a férfiak.

Az előkészítő, vagyis legközelebbi lelki, és természeti okok ritkán hatnak egyenkint, hanem mielőtt dühösséget idéznek elő összekapcsolódnak. Az ijedség a hószám kimaradását okozza, mely elnyomás dühösségre szolgál okul, mi a hószám megindul-tával ismét elmarad. Szülés közben az asszony gyermekágyi tisztulása, a nagy ijedség által elnyomatik, s kitör a dühösség stb. Mondjuk, hogy a dühösség ritkán tör a nélkül, hogy egyidejűleg a lelki, és természettani okok ne működnének, pedig vannak esetek midőn az minden észrevehető ok nélkül tör ki, s csak csekély étrendi kihágások előzték meg. De itt már az étrendi kihágások első jelenetei voltak a kezdődő betegségnek. Láttuk már a dühösséget váltólázak, különösen negyednaposok után támadni ugyszintén a köszvénynek, aranyér- és bőrhajok rögtöni megszűnése után is.

A dühösség ritkán tör ki hirtelen; majd nem mindig többé kevésbé látható jelek előzik meg, de a melyek a rokonok, és barátok figyelmét gyakran kikerülik. De minden elmebetegségek közül leggyakrabban a dühösség tör ki magától, és zivatarosan. Ilyenkor kevéssel előtte semmit sem venni észre, és egy élénk benyomás, vagy az életrendtől csekély eltérés elégséges, hogy rögtön kitörjön. Ekkor az úrjöngés általános, s a düh rendkívüli; ilyenkor a dühösek, mert nem tudják mit mivelnek, megölik magukat szándékosan, vagy esetlegesen; mert nem voltak elég szemesek, vagy kétségbeesésből, mert érzik állapotjukat. De legtöbhnnyire lassan, és fokonkint lép föl. Kezdetben csak hajlamaiban, s viseletében mulékony rendellenességeket látunk, ki e betegség első tünetei által kifárad. A dühöngő kezdetben bus, vagy elégült, tevékeny, vagy lomha, közömbös, vagy munkás, aztán türelmetlen, ingerlékeny haragos lesz, családját elha-

nyagolja, foglalkozását, házát elhagyja, s oly tettekre adja magát, melyek annál szomorítóbbak, mert ellenkeznek eddigi életmódjával. Miután őrjöngés, értelem, csendes fölingerülés egymást fölváltva követék, most szabálytalan érdekéhez, és állásához nem illő cselekedetek következnek. A visszaemlékezés, barátinak tanácsai, szülői gyengédség, szerelem mind unalmas neki, ingerlik őket, s a beteget lassan lassan a dühösség legmagasb fokára juttatják.

Vannak némely egyének, kik a kitörés előtt pár órával nappal, vagy hónappal szerfelett lépkórosok, s komorkórosokká lesznek, még mások nagy álmétkodásba esnek, minden érzés- s eszmélettől megfosztva lenni látszanak. Hova állitjuk ott maradnak mozdulatlanul, úgy kell őket levetkeztetni, s az eledelt szájukba rakni. Az arczvonások ránczosak, a szemek vörösek, fénylők, s a dühösség rögtön kitörik teljes örültségével, és izgatottságával.

A dühösség legközönségesebben minden lázas mozgalom nélkül törik ki, de kitöréskor néha elég komoly tüneteményeket szemlélnünk. Ez majd agyi vértorlódás által nehézkeóri görcsökkel, majd esorvás, vagy ideges lázzal történik. Sok dühös közvetlenül a roham előtt nagy melegséget érez a belekben, mely az alhasból fölfelé egész a föig terjed, mások pedig nagy föfújásról panaszkodnak.

A dühöngő igen zavart képet mutat, melynek mozgásba elemei egymást érintik, egymásnak szakadatlanul ellenmondanak, s a zavart rendetlenséget, s tévedést nagyitják. A természeti, s értelmi világtól elkülönítve él, az érzetek, eszmék, ábrák, rend, és összeköttetés nélkül jelennek meg szeme előtt a nélkül, hogy nyomot hagynának hátra. Külső benyomásoktól végnélkül vonatva figyelmét nem rögzíti külső tárgyakra, melyek igen élénk benyomást tesznek, s igen gyorsan követik egymást. A tárgyak tulajdonait megkülönböztetni, viszonyait felfogni nem képes; elragadtatva az emlékezetében feléledő eszmék tulságoskodása által az időt és távolságot összezavarja, összehozza a legtávolabbi helyeket, idegen egyéneket, s a legkülönösebb eszméket kapcsolja össze; így támadnak a legfuresübb ábrák, legvisszataszitóbb beszédek, legneveztégesebb tettek. A jelen és emlékezet közti behatás megzavart, s néha az emlékezet által előhozott ábrák elevensége olynemű, hogy a dühöngő a tárgyakat, miket tulságosodott képzele előhoz mint valódiakat, s most jelenlevőket

szemléli. Eszével ezer érzéki csalódások játszanak; lát oly tárgyakat, melyek nincsenek jelen, távollevő személyekkel társalog, s gyakran felháborodik ellenük. Nem ritkán látni e betegeket, mint heveskednek, s dühöngnek képzelt tárgyak ellen, melyeket látni, s hallani vélnek. Sokszor azért jönnek dühbe, mert a külső, s belső benyomásokat rosszul itélik meg.

A dühöngő, ki külső tárgyak, s saját képzelő erejük által folyton szórakozott, s magánkívüli állapotba hozatik, mindent félreismer mi környezi, megfélekedzik önmagáról, s ugylátszik, hogy meg van fosztva eszméletétől. Mindamellett a külső tárgyak benyomása, s az öntudat egészen meg nem szünik; mert a dühöngő kigyógyulása után oly tárgyakra is emlékezik, melyeket örjöngése alatt észre sem látzott venni. Ha lecsendesült s értelmel ismét visszatért ugy a látottak, hallottak, érzettekről, és önhatározásáról számot ad; de e visszaemlékezés közönségesen csak több hónap mulva áll be a kigyógyulás után.

Az értelem, s hajlamok tökéletes zavarodása szükségkép megsemmisíti a jogos- és nem jogosnak öntudatát, s ugylátszik, hogy a dühöngő nem bir vallásos eszmékkel, sem szeméremmel, vagy igazságérzettel. Legkedvesebb embereit is makacsul elutasítja magától, ellenvetéseik, tanácsaik, melyekre a beteg állapotja ad okot, még inkább fölingerli őt.

A beszéd, mely az ember gondolatai, s érzelmei kifejezésére szolgál, elárulja a dühöngő zavarát. Mily rendetlenül keletkeznek agyában a gondolatok ép ugy jönnek ki ajkain a szavak, s mondatok, minden összefüggés, s következés nélkül. Egy némelyek saját alkotott nyelven, mások mindig csak a harmadik személyben beszélnek önmagukról. E betegek különben nevetéses, és jelentéktelen mozgásaik, hajlásaik, eszméik, és hajlamaik zavarát eléggé kifejezik.

A dühöngők közönségesen elsoványodnak, arczvonásaik megváltoznak; arczkifejezésük egészen más, épen ellenkező jellemet vesz fel, mint milyennel egészséges állapotukban birt; a fő jobbára magasan áll, a haj borzadt. Az arcz, hol a pofák, és szintén a szemek is vörösek, fénytelenek, görcsösen forognak ideoda. vadon merednek az ég felé, s daczolnak a nap sugaraival is. Majd ismét halvány az arcz, bőre ilyenkor ránczos, s gyakran az orrtőfelé központosult; a tekintet bizonytalan, határozatlan, nem állandó. A dühösség rohoma alatt a nyak megdagad, az arcz vörös

lesz, a szemek fénylenek. az arczvonások élénkek, és fenyegetők. Mind e tüneteményekhez. melyek az életzigerek görcsös kitartásához tartoznak, járulnak még azok, melyek bizonyítják, hogy e felháborodásokban, az emésztési műszerek szintén részt vesznek. Az előhaladt betegségnél a küllem még jobban megváltozik, az arcz színe sárga barna, földszinü, az arczkifejés görcsös lesz, szóval a dühöngőre eltorzult vonásai miatt rá nem ismerhetni.

Némely dühösöknél az izomerő kifejlése rendkívüli, kétészakitják a legerősebb kötőket, s több embert is, kik őket letartóztatni akarják, földhöz vernek. Mindenek közt a nélkülőri dühösség legborzasztóbb, mert meg levén fosztva minden értelmiségtől, semmire sem lehet őket kényszeríteni; ellenben vannak dühöngők, kik bátortalanok, félénkek, bizalmatlanok, s kiket meglehet szelidíteni, ha oly nagynak látszó erőt állítunk ellenükbe, melynek legyőzésére magokat képtelenek tartják.

Szokták állítani, hogy a dühöngők sokáig kiállják az éhséget, és szomjat; mindazáltal a legnagyobb rész nagyehető torkos, és nagy szomj által kinoztatik, miáltal fölingerülnek. A hosszú ideig tartó nélkülözésből eredt fölingerülés igen kinozza őket, gyöngeség áll be, s halál. Pinel megmutatá, hogy a rossz eledelek, s azok helytelen felosztása a bajt nagyobbítja, s hosszabbra nyújtja. Az is megszokott történni, hogy a magát a szájjár szárazsága, és a nyelv meghévnulása által külölő csorvás állapotban a beteg az eledelt visszautasítja. E csorvás állapot okozza sokszor a mérgezési eszméket. miből aztán új okok támadnak az eledel visszautasítására. Ily esetekben az evési vonakodás nem állandó, s az örvöngés csillapultával, s a csorvás tünetemények el-tüntével megszünik.

A dühöngők álmatlanságban is szenvednek, mi több hetekig, sőt hónapokig is eltart. Az alvás nyugtalan, s gyakran zavarjuk a rossz álmok, és lidércnyomás; e betegek makacs székrekedésben szenvednek, némelyek azonban lágyszékkal bírnak. Ez utóbbi veszélyesebb a székrekedésnél, különös pedig ha az első szakban mutatkozik, s lefolyás közben megújul.

Ezek a dühösség általános tüneteményei; az értelmi erők használatában mindenütt felháborodásra, s egység hiánya mutatnak.

A hühösség lefolyása.

Bár mily szabálytalanságot tanusítanak is, s bár mily ideig tartanak is a dühösségi tünetények, az észlelő szeme mindazáltal mint más betegségeknel, ugy itt is rendes lefolyást fog találni. A dühösségnek megvannak a maga előjelei, s hirmondói. Három szakot különböztetünk meg; az elsőben a betegek leirhatlan kellemetlen érzetről panaszkodnak, milyenek a főfájás, nagy forróság a koponyában s belekben; az eledelek iránt ellenszenvvel viseltetnek, nagy szomjban, s székrekedésben szenvednek. Belsőkép felvannak ingerülve, nyugtalanok, álmatlanok, rosz álmaik vannak, s különös előérzettel birnak, öröm, és szomorúság váltakoznak náluk, s néha mulékony örülségbe esnek, de rokonaik, és barátaik iránti szeretetüket még megtartják. E tünetények később erősödnek, az őrzöngés átalános, s tartós lesz, a hajlamok megváltoznak. E második szakba átmenetelt hirtelenkedő tettek, avagy önkéntes, vagy előidézett dühösség jellemzik. Hosszu idő után lecsillapul, a beteg nyugodtabb lesz, nem hajlandó annyira a felháborodásra, az adott tanácsok iránt fogékonnyabb, s az idegen benyomások iránt figyelmesb lesz. Végre fölébrednek régi hajlamai, arczvonásai nem annyira görcsösek, többet alszik, s a beteg önmaga megítéli állapotát

A mint a táplálati működések ismét helyreállni kezdenek, a körülmények szerint egyszersmind nagyobb vagy kisebb tökélyü birálat is mutatkozik. De ha a táplálati működések a nélkül álltak helyre, hogy az őrzöngés aránylag gyengülne, akkor attól tartatni, hogy a dühösség idültté válik, s tébolyodottságba csap át

De nem mindig ily rendes a dühösség lefolyása mint az itt leirt három szakban említett; különfélekép is kiszokott az törni. A tünetények egymásra következésében, valamint a tartási időre, s megszünésre nézve is szokott különbség lenni. Majd mindjárt a kitörés alkalmával eléri legmagasabb szakát, mely a rögtön végződő roham végeig tart. A betegnek ugy tetszik akkor, mintha álmából ébredne fel, s ugy érzi mintha őt a külvilágtól elválasztó akadály levolna gyözve. Majd a tünetények száma, s heveisége hágy alább, miből a betegség közel végét lehet remélni; majd egymást fölváltó, többé kevésbé élesen jelelt alább hagyások után következik a felidülés. A félbenhagyás, mely a kitörés utáni első

hó folytán áll be, oly tárgy, mire nem tudom eléggé figyelmeztetni az illetőket. E félbenhagyás állandó.

A dühösség leggyakrabban idült betegség; mindemellett néha igen rövid ideig tart. Vannak rohamok, melyek csak 24 óráig, vagy pár napig avagy hetekig tartanak, de ekkor félni lehet, hogy előbb utóbb új roham fog bekövetkezni.

A dühösség, mint minden betegség, közbenhagyó, állandó, vagy félbenhagyó, s lefolyását már fönebb láttuk. A félbenhagyó dühösség a folytoutartótól csak abban különbözik, hogy az eszmék és tettek zavara többé kevésbé jelölt, s többé kevésbé félbenhagyásokat mutat. Vannak dühösek, kik igen jól alszanak, s fölébredéskor igen fölingerültek; mások ellenben nem tudnak aludni, éjjel felvannak ingerelve, s az álmatlan éj után nyugodtabbak. Vannak végre kik este, és reggel nyugodtabbak, s az idegen benyomás jobban hat rájuk. A félbenhagyás néha oly szabályos másodnapos, hogy az ember hajlandó hinni, miszerint közbenhagyás van jelen.

A közbenhagyó dühösség majd szabályos, majd szabálytalan rohamokkal bír; igen gyakori betegség, s a nagyszámu dühösségek egy harmadát teszi. A közbenhagyó dühösség egy, három, vagy 8-ad napi nyomatot követ, néha a rohamok minden 8 nap, minden hóban, minden 5 hóban, vagy éveukint kétszer, vagy minden 2, 3, 4-ik évben ismétlődnek. A rohamok vagy magoktól hirtelen minden ok nélkül törnek ki, mikor t. i. a határidő eljött, melyben az előbbi rohamok megjelentek, vagy pedig ugyanazon okoktól idéztetnek elő, melyekre az első rohamok támadtak; néha pedig mások által. A rohamok majd lelki bántalmak, majd erőművi zavarok, mint nyálbőség, dugulások, főfájás, vagy valóságos betegségek által idéztetnek elő. Némely nőknél a roham hószám, terhesség, vagy heti folyás idején mindannyszor kitér.

Az iszákosság gyakran idézi elő a rohamokat; a nehézkör pedig azok visszatérését okozza. Vannak a visszatérési időre nézve szabályos rohamok, valamint a tünetények természetére, bírálatra, s tartásra nézve is. Léteznek állandó megelőző jelekkel bírók is. Némely dühöngök a roham előtt sokat fecsegnek, vagy komolyak, mások sokat járkálnak, s egészségesnek, s boldognak érzik magukat, mások dalolnak, füttyölnek, vagy igen komor kedélyűek, szomorúak, nyugtalanok, kislelkűek, vonakodnak enni, s keveset alszanak. Többen a roham előtt előérzettel bírnak. *

érezik az előjeleket. Általán a rohamok rögtön döntetnek meg, még pedig néha bíráló nélkül. A félbehagyási időszakban közönségesen visszatérnek azon eszmék, hajlamok, szokások, melyek egészséges állapotban is jelenvoltak — de mindamelllett néha maradnak vissza tünetények, melyek arra mutatnak, hogy a roham még nem mult el egészen.

A dühösségnél a közbenhagyás gyakrabban előfordul, mint más elmebetegségeknel.

Nem ritkán a dühösség a tüdővészszel, lépkórral, komorkórral jár együtt, még pedig igen szabálytalan modorban.

A dühösség első feltünésénél néha a láz minden tünetényeit mutatja, s e miatt ez időszakban a kórisme nem is oly könnyű. A tévedésnek, például ha az ideglázt, vagy agygyuladást dühösségnek nézi, igen kétes következményei lehetnek. A bőrbetegségekkel bonyolódások igen gyakoriak. Fialat nőknél a dühösség ritkán áll be, méhkóri tünetények nélkül; szinte így van férfiaknál, kiknél a komorkóri hajlam mindenkor jelen van. A dühösség más elmebetegségekkel is bonyolódik, mi alkalmat nyújtott arra, hogy az elmebetegségeket oly sokfélekép osztályozták.

A dühösségi bírálóatok, más betegségekre átmenetel által döntetnek meg; ha a dühösség bírálóatai eléggé nem észleltettek, akkor nem lehet állítani, hogy hiányoztak; hanem hogy az észlelés a dühösség által okozott félelem, idegenkedés, vagy teljes elhanyagolás miatt mai időig meg van nehezítve.

E betegség mindennemű nyálkás, vagy véres kiürítések által bírálódik, milyenek a hányás, nyálfolyás, takár, orrvérzés, hószám, aranyér, vízdag, hördag, és orbancz. Végre még pokolvar, tartós váltó lázak által is bírálódik, s komorkórba, tébolyodásba csap át. E tébolyodást nem kell összezavarni a dühössök azon állapotával, mely az őrzöngés, és felingerlés megszűntével áll be. A föl-idültek, leverték, fáradtak nincs kedvük a mozgáshoz; keveset beszélnek, de sem beszédükben, sem tetteikben nem esztelenek.

Nagy megnyugtatóást nyújthat azon öntudat, hogy ezen a tünetényei, és hevessége által oly borzasztó betegség több reményt nyújt a felgyógyuláshoz. Szabályul állitható fel, hogy minden elmebetegségek közül a dühösség legbiztosabban gyógyul ki, ha egyszerű, s ha az előkészítő okok nem voltak számosak, s nem gyakoroltak tulerélyes befolyást.

Az első roham ha csak bénulással, nehézkórral nincs bonyolódva, jobbára gyógyulásba megy át, a második roham is így gyógyul; de a 4-ik után kétes a felgyógyulás. Tartása is sokkal rövidebb mint a többi elmebetegségeké. Majd minden dühösség már az első évben meggyógyul, mely időn túl csak kevés szokott kigyógyulni.

A dühössek közönségesen ideglázban, vagy tüdővészben halnak el, vagy görcsökben hirtelen mulnak ki, mintha csak az érzékiség ki volna merülve.

A tapasztalás megmutatá, hogy a dühösség nem gyógyíthatlan mint sokan állították, némelyek még most is állítják. Ez előítélet a dühösökre nézve elég szomorú következményekkel bírt nemcsak hogy a gyógyuláshoz alkalmas szerekben nem részeltettek, hanem még az éltük fentartására szükségeseket is megtagadták tőlök. A dühösseket még ma is majd mindenütt bezárják, megfosztva az életfentartásához minden szükségesektől nemcsak, de lánczra verik, s az állatokéhoz hasonló bánásmóóban részeltetik őket.

A dühösség orvoslása.

Nem kell felednünk, hogy a dühösség folyását három szakasz jelöli, melyek mindegyike saját orvoslást kíván.

Kezetkor, s az első időszakban a beteget homályos szobába kell vinni, melynek lége, ha kint nagy a hőség tiszta fris, és hű legyen, de ha kint hideg van fel kell azt melegíteni; ha a beteg szerfelett indulatoskodó, az ágyhoz köttendő, s mozgásaiban korlátozandó kényszerítő köntös által; valamint egyszersmind szigorú életrendnek kell alávetni; adjunk neki salétromos hideg italt, vagy tiszta vizet stb. A főre hideg borogatásokat rendeljünk, s hagyjuk a beteget szobába magánosan, s csak a szükséges ápolók közeledjenek feléje. A rokonokat jelen lenni, s barátjai látogatását meg ne engedjük -- hogy a beteg minél kevesebb benyomásoknak, s felingereltetéseknek legyen kitéve.

E szerk csak az első szakban alkalmazhatók, mely idő után a beteg más életrendet igényel. Bocsássuk a szabad levegőre, s a szabad mozgásnak engedjük át. s csak akkor alkalmazunk kényszerítő eszközt, ha miattuk ön, vagy más élete veszélyben forogna,

de ekkor is csak rövid időre használjuk. Ezeket csak az orvos rendelje meg, s csak valamely botrányos tett után közvetlen kell alkalmazni, s félre tenni. Mihelyt lecsillapul a beteg. Mióta a betegetek nem tartják fogva, sőt nekik minden biztosságukkal nem ellenkező szabadságot megadnak, a dühöngők száma jelentékenyen megkevesült. Hány bémult meg az által, hogy ágyhoz, székhöz, tovább leköték mint sem szükséges lett volna.

Vannak dühössek, kik semmiféle öltözéket meg nem szenvednek magukon; ezeket kényszerítő köntöshen tartjuk különösen pedig télen, és a rohamok alatt.

Szellemi orvoslás. Az előtt azt gondolák, hogy a dühöngők szellemi orvoslásának abban kell állnia, hogy velök szóváltásba bocsátkozunk, s őket meggyőzni törekedjünk, mi magában nevetséges. A dühöngők figyelmüket nem bírják rögzíteni, hogy az értelmes előterjesztéseket meghallgathatnák, s követhetnék. A szellemi gyógyítás abban áll, hogy figyelmüket hatalmukba kerítjük, értelmüket kormányozzuk, s bizalmukat megnyerjük. S e betegek, noha vakmerők, bátrak, mégis megszelidíthetők, és éberségünk oly hatalmat gyakorolhat fölöttük, hogy megfélemlenek, reszketnek, s alá vetik magukat azoknak, kik elég ügyesek előttük hatalmat mutatni. A félelem gyöngítő hatása által mérsékli fölingerlésük kihágásait, s így hajlandókká teszi őket az adott tanács meghallgatására, s követésére; nem szükség azonban egész az ijesztésig mennünk. Félelmüket számtalan módon fölgerjeszthetjük, csakhogy ez ne bizassék durva. miveletlen egyénekre. mert könnyen visszaélhetnek vele. Nem mindenki ért e gyógyeszköz egyes alkalmazásához, de nem is czélszerű az minden dühöngőnél. E betegek figyelmét, néha az által is sikerül fölébreszteni. ha csudálkozásra, s meglepetésre bírjuk őket; valamely érdekes váratlan jelenet őket eszükhöz visszahozza, a mennyiben érzésüket élénken meglepi. Az egyének természeti, s lelki tulajdonai is, kik őket kezelik, nagy hatalmat gyakorolnak rájuk; ugyan ez történik erömüvi megrázkódások, élénk, váratlan benyomások által, melyek a gyógyulást elősegítik.

Dühösségüknek látszólag nagy hatalmat állítsunk ellenébe, mely őket meggyőzze, hogy hasztalan minden ellenállás, mire engedelmeskedni fognak; de ezt csak akkor tesszük ha kényszerítve volnánk erőszakot használni. A beteggel soha se bánjunk rosszul, mert ez lealázza, és megfosztva méltóságától, vagy ha-

ragra ingerli, s dühöngő haragja már maga dühösség. Minden elmekóros kedélyét kiméljük, de különösen a dühöngőét. A zsarnok büntetések, hosszas bezárások, lánczok, ütések, durva szavak, fenyegetések csak ingerlik a helyett, hogy csillapitnák. Ha szigor szükséges, azt hirtelenkedés, s durvaság nélkül gyakoroljuk, ellenkezőleg a beteg a körüle levők tetteiben csak rosztatartat látand.

Az orvos, ki a beteget kezeli, soha se törekedjék maga gerjesztetni abban félelmet, hanem tartson maga körül egy egyént, ki azt teljesíti, s ki ha szükséges képes a beteg dühösségének hevesességének ellentállni. Az orvos mint vigasztaló jelenjék meg a beteg előtt, s ügyesen ragadjja meg az alkalmat, melyben bemutatassa, hogy neki jó akaró védője. Beszéde barátságos, de komoly, s jó szívü bánással kísért legyen, mely tiszteletre gerjeszen. Így fog bizalmat gerjesztetni maga iránt, mi nélkül a gyógyítás nem lehetséges. Az orvos büntetéseket szabjon, de jutalmakat is osztogasson. Általán a látogatások megengedésében szigoruak legyünk; mert a barátok, vagy rokonok látása gyakran oly eszméket ébreszt, melyek bizonyos emlékekhez lévén kapcsolva az örjöngést élénkitik, s föntartják.

Az előre bocsátottakból kitünik, hogy a dühöngők a felidülés alatt is különböző orvoslást igényelnek. Legnagyobb rész vigasztalást, felhátoritást, valamint kellemes szórakozást, sétákat, s különböző testmozgásokat kíván. Mielőtt szokott foglalkozásához, és rokonaihoz visszatérni engednének, előbb hosszabb rövidebb próbaidőt kell kihuzniok, mi alatt nem szabad oly szobába lennie, hol neki kellemetlen tárgyak vannak, s hol egész hevesességének szabad kör volna engedve.

A dühöngők fölüdülése néha elég hosszas, és nehéz, néha gyorsan folyik le. ekkor attól lehet tartani, hogy közbenhagyó dühösséggel van dolgunk. Vannak fölüdülők, kik visszaadtván családjuk, s előbbi foglalkozásuknak csak még hónapok mulva. eöt később gyógyulnak ki egészen. Ezek nagy fokú ingerlékenységet tartanak meg, mely a benyomások iránt fogékonyvá, és a boszankodásra hajlandóvá teszi őket. Némelyek szégyenlik állapotukat félnek rokonaikkal, s barátaikkal összejövetelettől, kivált ha örjöngésük közben feddendő tettet vittek véghez, melyek emléke sérti önérzésüket, és szívüket szomorítja. Többen azok iránt kik ápolták legyözhetlen idegenkedést tartanak meg, mely ide-

genkedés gyűlölség ha igen nagy komorkórt, öngyilkosságot vagy új dühöngési rohamot okoz.

A gyószerek alkalmazása a legérettebb megfontolást igényli. Ha a dühösséget megakarjuk gyógyítani, úgy óvakodjunk minden rendszer hajhászástól, s méltán gyanakodjunk minden kirekesztőleg ellene ajánlt szerek ellen, mert nincs könnyebb, mint a tünetmények hevessége által tévutra vezetetni. Ne rendeljünk egy azon szert valamennyi dühöngőnek sem a betegség valamennyi szakáiban. A gyógyszer nemcsak évszak, de kor, nem, vérmérsék, s az egyéniség szerint is kell módosítani. Igen fontos mindjárt kezdetén bizonyosságot szerezni, valjon a dühösség nem származott-e valamely kór-okból? s ha a betegség okát ki nem tudhatjuk, úgy legjobb nemleges, s időnyerő gyógytervet követni.

Ha betegség kezdetén, annak első szakában csorvás tünetmények mutatkoznak, úgy könnyű szerek által az első utakat kiüríteni igyekezzünk, e célból adjunk hánytató borkövet nagy mennyiségű árpaléval stb. meghigitva.

Ha vérbőségi tünetmények mutatkoznak, rendeljünk pióczákat a fül mögé, vagy halántékra, vagy a tarkóra száraz köpölyöket, vagy nádályokat csekély számmal, de gyakrabban alkalmazzuk a segnyilás körül. Az arcnak, s a szemek vörössége, a fülek zugása, s kongása, a halánték tájon, vagy a főben kopogás, fájdalom, az agyfeléi vértólulásra mutat. A vér cresztésekkel takarékosak, s óvakodók legyünk. Ha a dühöngőket igen gyengítjük, könnyen tébolyodásba esnek. Pinel mondja: az érvágás ritkán alkalmazandó szer; hány dühöngő nem vesztett vért, s meggyógyult, s hány maradt gyógyíthatlan, kinek eret vágtak. Langyos fürdőket alkalmazunk, s valahányszor a beteg fürdőt vesz hideg vízzel mossuk, vagy locsoljuk le fejét.

Ha a tünetmények hevessége alább szállt, akkor engedjük, hogy a beteg magát dühöngésbe kifárasztza, s tevékenységét szabad levegőn gyakorolhassa, azután táplálékonyabb étrendre fogjunk, s ha időnkint józan pillanatai vannak, kettőztessük meg jószágunk, és részvétünk tanusításait. Ha bírálatok állnak be ezekre különösen vigyázzunk, s segítsük azokat elő tápláló, és könnyű zsongító szerek által, s ha végre a nyugalom ismét helyre állt, s ha a dühöngők állapotukat megismerni kezdik, noha az örvöngés még jelen van, s a hajlamok nem ébrednek fel, akkor eltávolítan-

dók azon helyről, hol ők kihágásaiknak át voltak engedve; új tárgyakkal foglalkoztassuk, melyek alkalmasak őket szórakoztatni; buzdítsuk munkásságra, testmozgásra, s rendeljünk erősítő étrendet.

A közbenhagyó dühösség minden rohamánál az orvoslás, a közbenhagyási időszakban pedig alkalmas szerek adassanak, ilyen a China, mely váltólázaknál helyesen alkalmazva oly jó hatása, a közbenhagyó dühösségnél is gyakran jó szolgálatot tesz; sokszor azonban hatás nélkül marad, tán mert a beadott adagok nem elég nagyok, s mert csak megrögzött betegségben szokás adni, midőn egyéb szerek sikeretlenek maradtak. A Chinát némely közbenhagyó dühösségnél, melynek rohamai 3—4 nap közönkint ismétlődnek igen hathatósan találtam. Ha a dühösség idült állapotba ment át, akkor a gyógyszerközöket az időhez kell szabni és változtatni.

Ha a dühösség hószám, vagy aranyérfolyás elnyomása után támadt, úgy időről-időre megnyitandó helybeli vérelesztéseket a végtagokon, a segnyilás körül, s más szereket alkalmazunk, melyek alkalmasok a kiűritéseket ismét helyreállítani.

Ha a dühösség hetifolyás közben, a tejnek hirtelen elapadása után támadt, akkor hashajtók, allövetek (klistirek) hólyaghuzók, geny, szalag, közönségesen elégségesek a gyógyításra.

Ha a dühösség a köszvény, vagy sömör eltünése, vagy a rüh hirtelen megszünése után támad, vagy valamely fekély elnyomása adott okot reá, akkor oly szereket adjunk, melyek alkalmasak e bajokat ismét előidézni, vagy pedig a betegséget helyettesítsük levonó, vagy elszolgáltató szerek által.

Ha a dühösséget bélgiliszták okozzák, akkor az édesbiganj, jalappa, aloe stb. legjobban hatnak.

Ha a dühösség váltóláz, önfertőzés, gyöngeség, idegláz után nehéz betegség folytán támadt, akkor szamartej, china, keserű szerek, s langyos fürdők jó szolgálatot tesznek, melyek az ideg ingerlékenységet mérséklék. Ezekről aztán folyóvízi, vagy tengeri fürdőkre mehetünk át.

Ha a dühösség a visszatermődési zsigerek izgatottságával bonyolult, úgy e szerveket langyos, vagy hideg fürdőkkel, belénd, mákony, borostyánviz által stb. csillapítjuk.

Ha a dühöngő fiatal, erős izmos, jóltáplált, vérmes, akkor ismételt vérelesztések alkalmazhatók; a piócákat a segnyilás

körül rakva a beteg erejéhez képest 3-at 4-et minden 8-ik 14-ik napon igen hathatósan találtam. Az aranyéri folyást ülfürdők által istápolom, vagy aloe-t adunk belsőkép, hogy pedig az agy felé irányult vértorlódás csillapuljon a főre jeget rakatunk.

Csikaró hashajtókat is használtak, és egyetlen hashajtó since melyet igénybe ne vettek volna. E szerek, mennyiben a bélesatornában izgatást támasztanak, s így az agyat könnyebbitik, s jól hatnak.

Ha a dühöngők bármily orvosi szert bevenni vonakodnak, de a bélesatornára még hatni akarunk, akkor az étel közé hashajtó szert keverünk, vagy pedig hánytató borköveli italt rendelünk; bedörzsöléseket is tehetünk Croton olajjal; az alhasra állóvetek, sőt zuhany által is hassunk. Ne feledjük végre, hogy dühöngőknél a székrekedés ép oly gonosz tünetény, mint a bő vizenyős székletétel.

Sok orvos a bodár szerekre fordítá figyelmét, de ezek vérmes egyéneknél nem használhatók. Valsalva, Morgagni mákonyt rendeltek, s az első állítja, hogy mákforrázat által több dühöngőt kigyógyított.

Több angol orvos, különösen Socher a gyüzüfüt dicsérik; ez utolsó azt egész állományban adá, naponkint 1—20—30 szemernyt. Az angolok gyüzüfű festvényt rendelnek napjában kétszer, háromszor 20—50 cseppet.

Ezek a dühösség ellen dicsért, s ajánlt szerek, Lehetlen el nem ismerni, hogy e hősiesszereknek tulajdonított hatás elég csekély, sőt a gyógyulás is sokkal csekélyebb utánuk, mintha okszerű étrendet, s beváró óvatos gyógymódot követünk; azért mindenkor tanácsosb az időhez, s természeti gyógyiparhoz magunkat alkalmazni, mint kétes szereket igénybe venni melyek ritkán használnak, s gyakran veszélyesek.

Egyes téboly, vagy részletes örültség.

(Monomanie, fixer, partlieller Wahnsin).

Az egyes tébolyról mint magán álló betegségnemről szóló tan érvényre csak újabb időkben vergődhetett, s habár jelentékeny felszólalások történtek is ellene, s az egyes téboly fajait sok

oldalról a dühösség, és komorkór változatainak ismerték el, a törvényszéki, és tébolydai orvosok nagyobb része mégis az egyes tébolyt mint olyant tagadni épen nem hajlandó.

Mit értünk az egyes téboly alatt általán ?

Espuiról, ki először írta le kimerítőleg láznélküli idült bajnak nevezi, mely az értelmiség részletes, valamint a hajlamok, és akarat zavara által jellemzi magát. Az értelmi zavar néha csak egyetlen tárgyra, vagy a tárgyak bizonyos sorozatára szoritkozik, s a betegek helytelen elvből indulnak ki, de jól következtetnek, s e részletes örültségen kívül eszesen beszélnek, és cselekesznek. Ez örültségnek (értelmi egyes téboly) érzéki csalódások, s tévedések az eszmék helytelen társulata, ferde tévedő meggyőződések teszik alapját.

Najd pedig épen nem is beszélnek félre az egyes tébolyiak. de jellemük, hajlamaik megzavarvák, s érzetöket esetlegét indokok, s meggyarázatok által igazolják, s a viseletükben feltünőt, czélszerűtlent védik. Ez alakot közönségesen ellenmondó egyes tébolyiak nevezik. Esquirol szerint : monomanie affectiv. Más esetekben végre akarata van megbántva, s tettekre vetemedik, mikre érzete, sem esze nem ösztönzi, s melyeket lelkiismerete is rosszal ; de nincs annyi ereje hogy elnyomhatná ; nem cselekszik szabad akarata szerint, hanem ösztönszerűleg, s ez az örjöngés nélküli egyes téboly, melyet Esquirol monomanie instinctiv-nek nevez.

A részletes örültségnek, vagy is egyes tébolyiak ezek általános jelenetei ; de még más különbség is fozog fenn a szerint mint az örültség kiterjedt, vagy inkább összepontosult vidám, vagy szomoru stb.

Komorkornál az érzékiség szomoru, fölingerelt, s megsértett, az értelmiséget, s akaratot a szomoru, s elnyomott szenvedélyek módosítják. A komorkóros eltitkolja minden gondolatait, hajlamait, igen önző, és igen magába zárva él. Az egyes tébolyiak ellenben az érzékiség kellemesen fölingerelt, s a felvidító szenvedélyek, az érzékiségre, s akaratra visszahatást eszközölnek. Az egyes tébolyiak igen külsőleg irányzott éltet él ; tekintete élénk, vonásai mozgékonyak, szemei fényesek, élénkek. A komorkóros arczzsine sárga, halvány arczzvonásai összezsugorultak, mozdulatlanok, szemei merők bátrak, vakmerők. A komorkóros szomoru, gyanakodó, félénk. Amaz sokat mozog, fecseg, lirmáz, hamar megharagszik

mintha szabad működéseit semmi sem akadályozná; az utóbbi gyűlöl minden mozgást, védi magát, s önmagát vádolja be, működései lassan, nehezen mennek végbe; az egyes téboly lefoyása hevenyebb, tartása rövidebb, s kimenete, ha csak más betegséggel nem bonyolódik kedvezőbb. Komorkórnál ép ellenkezőleg történik; az örültség itt különösen az alhasi zavarokból látszik származni, az egyes tébolynál pedig közvetlenül az agy rendellenes állapota hozza elő.

Az írók az egyes tébolyt a dühösségtől nem mindég különböztetik meg, minthogy némely egyes tébolyuaknál az ingerlékenység, s izgatottság igen nagy, s reá néha düh is következik. Az egyes tébolyt komorkórral cseréltették fel, mert az örültség mind kettőnél rögzött, s részletes.

Az egyes tébolyt sokan tagadták is; mert ugymond nincs elmekóros, ki csak egy irányban, s egyes pontra nézve volna érthetlen, és mivel e betegnél az érzés, és akarat mindenkor zavarra mutat. Azt kérдем már most - vajjon a dühöngők minden tárgyról félrebeszélnek-e s értelmi tehetségeik épek-e mindenkor?

A részletes örültség oly megjegyzésre méltó tünet, melyet mindenkor csudálunk, hogy ember, ki mint a többi érez, ítél, cselekszik, egyetlen pontra nézve másképp érez, ítél, és cselekszik.

Lehetséges-e az örültség nélküli egyes tébolyt összezavarni a dühösséggel?

Ennél az egész értelem viszás, annál az értelem ép, sőt néha tevékenyebb, világosabb. Dühöngésnél az egész észbeli, és erkölcsi mivolt viszás, minden működés rendetlenségben van; az egyes tébolynál mindezek csak részletesek.

Az egyes tébolynál a szenvedélyek felmagasztaltak, az izomerő nagyított; a beteg önmagával, s másokkal elégedetlen, boldog, örvendő, közlékeny, dalol nevet, tánczoll, s kevélység, hiúság s önzés által vezéreltetik; s hiu meggyőződésében, gazdaság — s nagy koruság, s hatalomról képzeteiben tetszik önmagának; különben tevékeny, követelő, beszédes, ingerlékeny, a benyomásokat élénken érzi, hajlamai kitartók, határozatai hirtelenkedők, az ellenmondásnak ellensége, könnyen haragra lobbanik, sőt dühbe is jön. Vannak az egyes tébolyuak közt, kik istennek tartják, és az éggel összeköttetésben lenni állítják magukat; valamint azt is, hogy menyei megbízásban járnak el, s látnokoknak adják ki magukat stb.

Az egyes tébolyoknak, valamint a többi elmekórosok is érzéki csalódásokban, s tévedésekben szenvednek, s gyakran csak ezek jellemzik az örültséget, s a hajlamok vizátságainak, valamint a tettekbeni zavarnak okai. Az egyes tébolyuak barátaik- s rokonaikhoz kevés hajlammal viseltetnek, mivel ugy vallási, mint politikai vakbuzgalom, s szerelmi szenvedélyek, vagy pedig képzelt szerencse, melyre magukat érdemesnek tartják, kormányozza őket. Valamint minden elmekórosok, ugy ezek is elhanyagolják saját érdeküket, s foglalkozásukat.

Vannak elmekórosok, kik a legszigorubb elvek szerint nevelkedve, itéletük világossága, jellemük szelidsége által tűnnek ki, s kik szokásaikat, maguk viseletét, jellemöket lelki, és természettani okoknál fogva megváltoztatják, zajosak, czivakodók lesznek, feddendő sőt néha veszélyes tetteket visznek végbe, melyek hajlamuk- s érdekeikkel ellentétben állnak. E változást az értelem részletes zavara okozza; így például, azon beteg, ki angyal szavát véle hallani, ki neki fiát Ábrahám példájára feláldozni parancsolá-, e vélt parancsot telyesítvén — egyes tébolyu volt.

Ugy látszik, hogy az áthasonlitási működések az egyes tébolynál nincsenek megzavarodva; mindaz által érverésük kifejlett, kemény, bőrük meleg, sokat esznek, keveset alszanak, álmuk majd borzasztó, majd kellemes. A bélcsatornában gyakran égetést, és fájdalmat éreznek.

Ha egyes tébolyunál az értelem csak egy irányban eltérő is, a többiekben pedig szabályosan nyilvánul, azért még ily egyént nincs jogunk ép elméünek nyilvánítani.

Az egyes téboly okai ugyanazok, melyek a többi elmebetegségekéi. A vérmes, és idegvérmes vérmérsékményü egyének, kik eleven tulzott képzelő erővel birnak, vagy olyanok, kik csak bizonyos meghatározott eszmékkal vannak elfoglalva, vagy kik önzés, hiúság, kevélység, vagy önbecsből tulzott vágyakat, s ki nem vihető terveket táplálnak magukban, sokkal inkább hajlandók az egyes tébolyra, mint mások. Megjegyzendő, hogy az ily egyének valahányszor szép reményükben csalatkoztak, vagy szerencsétlenség érte őket, mindannyiszor megbetegülnek. Azért az valóban szerencsés ember, ki mérsékelt vágyakkal bir, s ki bármely gerjesztő ok által elmekóros lesz, nem fog egyes tébolyba esni, mig a nagyravágyó, kevély, vagy szerelmes, ki

szerencsétlenségbe esett, vagy ki szerelme tárgyát elveszté, egyes tébolyba esik.

Szintugy a gyenge egyének, kevésbbé fejlett értelműség, nevelés hiány, vagy ennek hibái szintén egyes tébolyra vezetnek.

Fölgerjesztő okok : étrendi hibás, heves szenvedélyek, különösen a balsors, elkeseredett önzés, nagyravágyás. Kiben a hiúság, nagyravágyás uralkodik, tulzott vallási eszmék, szórszálliasogató nyomozások, vagy regények olvasása által is e betegségbe esnek.

Az egyes téboly félbenhagyó, vagy közbenhagyó tünetenyei különösen a havi tisztulás ideje felé igen gyakoriak, néha komorkór előzi meg, s nehézkórral, vagy méhkórral bonyolódik, gyakran bénulással is, s ekkor gyógyíthatlannak tekinthető.

Az egyes téboly lefolyása heves, gyors, néha egészen váratlanul végződik, s híralatok által megy végbe, mint a többi elmebetegségek, nem ritkán minden ismert ok nélkül hirtelen, vagy pedig heves lenyomás által végződik.

Az egyes téboly néha dühöngésbe megy át, vagy komorkórral váltakozik, vagy néha különösen ha tovább tart tébolyodásba, avvagy némi közép állapotba csap át.

A heveny egyes tébolynál a beteg teljes értelmiséggel bir mindenre nézve, mi örültsége körén kívül esik, s ha feltesszük, hogy az alap eszme helyes, ugy beszéde, s ítéletei ellen sem lehetünk ki. De ha a betegség kitör, akkor az egyes tébolyu eszméjében is félrebeszél, s tettei, melyek eddig eszméi szigoru következményei voltak, valamint hajlamai is nem birnak észszerü természetes összefüggéssel. Végre a tébolyodottságnál azt vesszük észre, hogy noha az örültség egyes meghatározott tárgyra vonatkozik, az eszmék, hajlamok, és tettek mégis összefüggés nélküliek, miként ez a komorkórnál is előfordul.

Az orvoslás itt is, mint más elmebetegségeknel, az előkészítő, gerjesztő okok, és a lelki megzavarodás szerint intézendő, s a lelki tünetenyek itt is fontos jeladásul szolgálnek. E betegségnél igen hasznosak a görcselleni szerek, minthogy félre nem ismerhető ideges jellemmel bir. Folyamodjunk meg-
lepetésekhez, elmésen kigondolt kellemetlenségekhez, melyek illenek a beteg körülményeihez, s melyeket csak az orvos képes meghatározni.

A szerelmi örültségről, vagy szerelmi tébolyról.

(Erotomanie, Libeswahnsinn).

A szerelmi téboly oly idült agy bántalom, mely valamely ismeretlen egyén iránti tulzott szenvedélyü szerelem által jellemzi magát. Itt a képzelő erő sérült, az ítélet ferde; oly kór ez, melynél a szerelmi eszmék megrögzének, s teljesen uralkodóvá lesznek, mint a vallási eszmék a vallási komorkórnál.

A szerelmikór a méhdühtől (nymphomania) és bujálkodástól (satyriasis) lényegesen különbözik. Ezeknél a baj a nemzőrendszerből ered, melynek ingerlése az agyra hat. E betegségeket természetani zavar hozza kitörésre, holott a szerelmi téboly a képzelő erő játéka által támad. Még a méhdüht, és bujálkodást a legundorítóbb beszédek, leggonoszabb, s alábvalóbb tettek kísérik, addig a szerelmi tébolyban szenvedő szerelme tárgya részéről kegyenyilvánosításról nem is álmodik, s szeretete néha még lelketlen tárgyakat is megragad.

Szerelmi tébolynál a szemek elevenek, ébrek, a tekintet szenvedélyes, a beszéd gyöngéd, a tettek kifejezésteljesek, s a beteg az illem korlátait soha sem hágja át; némely tekintetben egészen megfélekedik magáról, s szerelme tárgyát tiszteli, mint valami istenséget, s nem ritkán titkon rabszolgájává teszi magát, parancsai- szeszélyeinek engedelmeskedik, s néha egészen el van ragadtatva képzelt előnyei által. Ha szerelme tárgyától távol van, akkor a beteg tekintete levert, elhalványul, arcvonásai megváltoznak, álma, étvágya elvesz, nyugtalan, ábrándozó, heves, haragos stb lesz. Ha imádotjuk visszatér közelükbe, újra fölédrednek, s külsejükről olvasható a boldogság, mit éreznek, de az ily szerelem kóros volta, ha a vizsgálat nem is a legszigorubb, mindenkor megismerhető. Az ily beteg éjjelei is nyugtalanok, a szeretett tárgyról vagy általán a másik nemről álmodoznak.

Valamint minden egyes tébolyu, ugy a szerelmi tébolyu is éjjel nappal egy azon eszmétől, s érzéstől van elragadtatva, melyek annál szabálytalanabbak, mivel különböző szenvedélyből erednek. Félelem, remény, féltékenység, öröm, dühösség egymásra következnek, hogy e szerencsétlenek kinait öregbítsék, kik is elhanyagolják, elhagyják, kerülnek rokonaikat, s barátjaikat, s a

szerencsét, s társalmi viszonyokat megvetik, s képesek a legkülönczebb legkegyetlenebb tettekre.

Az elősorolt tünetények azonban korántsem állandók; a betegek nem mindég mutatkoznak olyanoknak, mint milyenek; szenvedélyeiket gyakran magukba zárják, s a haj természetét csak igen szorgos kutatás után sikerül megismerni. Szomorúak, magukba zártak, halgatagok, étvágyuk elvesz, elsoványodnak, kis láz lepi meg őket (szerelmi tébolyláz), s a betegség igen gyorsan vehet szerensétlen kimenetelt. Nőknél ez állapot sokat hasonlít a fehérvérkórhoz; de ha ez utóbbi eset nincs is jelen, a heves szenvedélyek, s a kétségbeesés a fölött hogy szerelmök tárgyát nem bírhatják, mégis gyakran öngyilkosságra vezeti őket. A szerelmi téboly fiataloknál, és városokban fordul ugyan leginkább elő, de kivételkép meglepi az öregeket is, s néha a vidéki földmivelő osztálynál is előfordul.

Más esetben a tárgy csak képzelt, vagy pedig oly személyekhez hajlanak, kik rangjuk, vagyonuk, vagy egyéb okoknál fogva szenvedélyüket nem viszonzhatják, vagy nem is akarják, avagy nemis gyanítják, hogy ily érzet tárgyai, s gerjesztői.

A szerelmi téboly, mint az egyes téboly minden neme el-fajulhat; az örültség ilyenkor nagyobb számú tárgyakra terjed ki, vagy általános örültség következik be, vagy előhaladt kor miatt tébolyodásba megy át, hol aztán az értelmi, s erkölcsi zavarok első elemeire, melyek a betegség kezdetét bélyegzik, találunk.

Kór-ok kutatás. A szerelmi téboly kór-okának mozzanatai nem különböznek a többi egyes tébolyokétól. Támadásukat, nevezetesen nagy városokban, ingerlékeny vérmérsékű fiataloknál elősegíti a képzelő erő izgatása, történnék ez czélszerűtlen felingerlő olvasmány, vagy elkényeztetett henye élet, és nem alkalmas bánásmód által; de ez sem egyedüli ok, mert e betegséget korosabbaknál, s a nagy városok határain kívül is találhatni. habár kivételkép is, mindazáltal valószínű, hogy e betegség kitérését legfőképp nagyobbodott ideg inger okozza, vagy az sem tagadható, hogy a betegség széke a főben van, de valjon maga az agy, vagy az agyacs van-e megtámadva még teljes bizonyossággal nincs eldöntve. De elég legyen tudni, hogy e betegség az érző, és gondolkozó tehetségnek valóságos megváltozása; ebből lehet aztán következtetni, hogy maga az agy van megtámadva.

A kórjoslat általán véve elég kedvező, ámbár elég eset van feljegyezve, mely halállal végződött.

Gyógymód. Minthogy a szerelmi téboly valóságos elmebetegség, tehát úgy kell szerelni azt, mint a többi agybántalmakat. Ha a szerelmi eszmék zavarják a táplálati működéseket, s az életet fenyegetik, akkor majdnem a házasság az egyedüli eszköz, mely hatással bír; mert itt ép úgy van a dolog, mint a honvágnál, — a beteg csak vágyai teljesülése által gyógyulhat meg. Ha szerelmi tébolynál rendkívüli szomorúság mutatkozik, s ha a hervadás oka rejtett, akkor nagy ügyesség, és fortély kívánatik a betegség okának kikutatására; mert ha egyszer ez ismeretes, már is nagyot haladtunk a gyógyításban. Ha azonban a beteg szívéhez még más ut is nyílik, használjuk fel azt is, s hozzunk elébe oly egyént, ki szerelmi tárgyának benyomásait képes gyengíteni; az új érzet képes leendő az elsőt eltörölni. Ha a szenvedély tárgya csak képzelt, tehát a házasság lehetetlen, oly eszközökhöz kell folyamodnunk, melyek az ingerlékenységet módosítani alkalmasak. Langyos, sokáig tartó fürdők, higitott italok, mint savó salitrommal, növénytáplálát, előbbre teendők, mint a görcsellenes szerek, melyek a bajt inkább eltakarják, semhogy javítanak.

Egyes esetekben, ha a betegség gyöngítő okokból támadt, hasznosak a zsongító szerek. A kórokok legyőzését sem kell elhanyagolni, s tartsuk szem előtt, hogy szerelmi tébolyláznál mindig a nemirészek izgultsága forog fenn. Hasonlókép az elkülönítés, szórakozás, utazás, testmozgások, s kézimunkák is előveendőek a gyógykezelés támogatására. A lelki megrázkódtatások, mint az egyes téboly többi nemeinél, úgy itt is általános megrázkódtatást szülnek mely hasznossá is válhat.

A gyújtási örültség.

(Pyromanie) vagyis ellenállhatlan vágy tüzet rakni. (Die Sucht Feuer anzulegen.)

A gyújtási örültség kóros tüzkár öröm, vagy is gyujtogatási ösztön alatt egy belső beteges ösztönt értünk, mely oly egyéneknél is beállhat, kik előbb nem voltak elmekórosak, és pedig tapasztalat szerint leginkább a serdülési korszakban 10—24 évek között; vagy pedig előfordul már elmekóros egyéneknél,

hol aztán szintén oda tartozik, mit Esquiról monomanie incendaire-nek nevezett, de itt kevésbé vétetik tekintetbe.

Kórtüneteménylan. Itt csak azon tüzgerjesztő ösztönről lehet szó, mely valamint az örültség is az értelem visszasságára nélkül (monomania sine delirio) az által mutatkozik, hogy a beteg külső ösztönének tesz eleget, midőn a gyujtogatási vétkes tettet véghezviszi; tehát a gyujtogató mulékony elmebetegség tüeményeit fogja mutatni, s mint pillanatnyira szabad akaratát vesztett fog tekintetni. Azon esetek, hol nem a betegség maga, hanem más mozzanatok vannak jelen, majd mind 10—24 évek közti egyéneknél, s pedig több nő mint férfinnál, s gyakrabban vidéken, mint nagy városokban fordultak elő. Számos példa bizonyításakint a tüzvággy világossági vágy gyakran előfordul fiataloknál, mely időszakonkint fog, vagy növekszik, s a bevégzett fejlődéssel eltűnik. E tüzvággy ugyan néha a szokott körülmények közt is talál kielégítésre a nélkül, hogy törvénytelen tettekre vete-mednék; de más esetekben az ösztön oly heves lesz, hogy jelentékeny testi és lelki zavar mellett tüzrakási hajlamba mehet át. Ily esetek tisztán állnak előttünk, s nem szolgáltatnak okot tévedésre; mert a megháborodott észérő kiviláglik; azonban fordulnak elő más esetek is, hol a kifejlett elmebetegség semmi alakja sem látható, semmi betegség sem vétetett észre, szintugy hiányzanak indító okai a káröröm, boszuvággy — és ezek azon esetek, melyeket a szó szorosb értelmében a nehezen megítélhetők közé sorolnak. Ha ily egyének a nemi részek kifejlődésében rendtelenséget, az edény- s idegrendszerben visszaható tüneményeket mutatnak, habár csak időszakonkint jelennek is meg, s ha megfelelnek is a lelki zavarodásnak, s mint rendkívüli kedély állapot majd nagy ingerlékenység, boszonzkodó s dühösködő indulattal, majd pedig minden ok nélküli bus, szomorú kedély, vagy csekély okból ered, milyen a magabazártság, vagy komoly tusakodás, borzadózó felháborodások, álombai felkiáltások, ok nélküli aggalom stb. akkor a fejlődés befolyása félre nem ismerhető, s s ha ezeken kívül még ily egyéneknél láng-sovárt vagy tüz-vágyat vennénk észre, a tüz megrakása előtt, s míg más gonosz okok ki nem mutathatók, s ha a véghez vitt tett után magukat könnyebben éreznék, avagy önmagukat bevádolnák, akkor ez állapot föltétlenül beteges, s ösztönszerű tüzvággyanak lehet elnevezni.

Kór-ok kutatás. Valamint jogi szempontból önállósága még nem állapítatott meg, ép oly kevés kielégítőt lehet mondani lényegéről; minden mit róla tudunk csak föltételes, s nagyobb részt egymásnak ellenmondó. Osiander azon nézetet állítá fel, hogy sok büntett alapja az agy különös bántalmában rejlik; ily alap van jelen a különös tüzrakó váagnál is, különösen a serdülési korszakban mindkét nemnél, valamint a tüzzeli játszás tűz utáni sovár a hülyéknél, némely kutyáknál, és macskáknál, melyek mint ő észlelé órákon át képesek a tűzbe nézni, anélkül, hogy szemeiket elfordítják. E világosság- és tüzvágy valószínűleg az üteres vérnek bizonyos helyeni kitérésében áll különösen a szem ideg táján; mert ép akkor, midőn a serdülési korszakban a vér a nemzörészek felé veszi irányát, s vén állatoknál melyeknél az üteres vérnek föfelé tódulása gyengébb, a viszeres vér összegyülemlése pedig erősebb, valamint hülyéknél, kiknek sülyedező agya gátolja a viszeres vér visszafolyását, nyilvánul a tűz utáni sovár, azaz ingerlékenység hiányában szenvedő látszerveknek világosság utáni sovárgása. E tüzvágy, ezen néha egész éltén át tartó oknál fogva, néha oly ellenállhatatlan, hogy a megbüntett tüzrakó nem képes visszatartani magát, habár tudja, hogy halál büntetés várja őtet. De ép e legyőzhetlen hajlamnál fogva öngyilkosok is lesznek. Ezen a test hibás, s kóros szerkezetében alapuló büntetteknél, az okra eddig sokkal kevesebbé ügyeltünk, részint mivel a bűnösre nézve ebben egy védelmi alap rejlik, részint mivel az életműség kóros szervezetének bonczani fölfedezése gyakran oly nehéz, s így a kóros testalkat, s büntett közti összefüggést tisztán előállítani még nehezebb, minél kevésbé kielégítő a lélektani, és éptani előismeret. Nem tagadhatni, hogy ez elmélet bir némely mellette szóló értékkel, de a betegséget megmagyarázni semmikép sem képes, mivel csak föltétel, mely még bizonyításra szorul.

Illy ezen valamint más magyarázati kísérleteket is több jeles tébolydai orvosok kétségbe vonták, félrevetették, nagyon természetes, valamint a betegséget is mint önállót el nem ismerik. Flemming volt első, ki a fiatakorban gyakorlati tüzrakást, az erkölcsi álláspontnak, és gyermekiességnek tulajdonítja, s azon különös körülményekből magyarázza, melyek a gyógyítást kísérik, megengedi ugyan hogy a nemzörészekbeni fejlődés elmezavart. s ez utóbbi gyujtogatási hajlamot okozni képes, de e haj-

lam ekkor csak másodlagos, s a rend ellenes nemzórész kifejlésével nem áll egyenes összeköttetésben.

Kórisme. Hogy fiatal egyéneknél a gyujtogatási dühöt helyesen megítélhessük, Henke következő szabályokat állított fel:

I. Azon időszak, melyben a kóros tüzvág, s gyujtogatási hajlam, mint a rendellenes kifejlődés hatása mutatkozik 12—24 évig is számítható; mely időszak lánykánál előbb beállhat, de férfiaknál tovább tarthat.

II. Ha a rendelleni kifejlődést, és birálati megerőltetést illetőleg, általános tünetenyek, vagy nyilvános jelek mutatkoznak, melyek segedelmével a természet a kifejlődést kivinni törekszik, akkor ez a vádoltnak kedvez.

E jelek általában visszamaradt, vagy gyors növés magaságra nézve a legzsengébb kortól fogva, valamint a szellemi fejlődés visszamaradása a kórhoz képest, rendkívüli bádgyadtság, nehézség, tunyaság a tagokban, fájdalom minden látható ok nélkül, mirigy keményedések, s bőrkütegek stb.

Hozzá tehetjük még, hogy a rendellenes tüzvágynak többé kevésbé előbb is kelle mutatni magát, különben a gyujtogatás csak oly erőszakos tettnek tekintendő, mely általán va' amely lelki-állapot folytán követtetett el, s ennél fogva az akaratnak a tett előtti, vagy a közbeni szabadtalan állapota mutatandó ki.

III. Ha az elkövetett gyujtogatás előtt a nemirészekben a kifejlődésnek oly tünetenyei mutatkoztak, mint például fiatal leánykánál hószámi nehézségek; akkor e tünetenyek figyelmenmel vizsgálándók. A kifejlődési előzményeknek az agy működésére zavaró behatást annál valószínűbbé teszik, minél inkább kísérik oly tünetenyek, melyekről legközelebb szólni fogunk.

A hószám halasztása, hiánya, rendetlensége, cinyomása, gyujtogató fiatal egyének testi állapotának megítélése körül legnagyobb jelentőséggel bírnak.

IV. Különösen azon tünetenyekre kell fordítani figyelmenüket, melyekből a vérkeringési, vagy idegműködési zavart ismerhetjük meg.

A vérkeringési zavarok vértorlódási rohamok, rendetlen érverés nyilvános tolulása a vérnek a fő felé, főfájás, szédülés, kábultsági állapot, torlódások a mell felé szívszorulás, aggodalom, a közönséges tünetenyek, melyek fiatal egyéneknél kik serdülési korszakban vannak, bár mely neműek legyenek a nemi kifejlő-

désben akadályoztatás- és zavarra mutatnak. Nem kevésbé gyakoriak a háborított ideg tevékenység tünetei, melynek a reszketés, akarat elleni izommozgás, különféle görcsök, rángások egész a dermenetségig, és nehézkorig.

A tünetek közönségesen az értelem működési zavar jeleit is magok után vonják, de melyek főképp ha rövid ideig tartók, mindenkor meg nem ismerhetők.

E jelek a jellemben megjegyzésre méltó változást árulnak el; a beteg néha a haragra igen hajlandó, s czivakodó lesz, máskor bus, hallgatag, s minden legcsekélyebb ok miatt sokszor a nélkül is könyezni kezd; mély ábrándozásba látszik merülni, hirtelen ijedtség lepi meg, s hirtelen eszméletéhez visszatér, álmában fölkiált stb. Ez állapot néha e fokon megmarad, a tünetek elmaradnak, ismét visszatérnek, vagy egymást fölváltják. Máskor ismét nagyobbodnak, s egészen nyilvános elmebetegséggé változnak át. Ez okból lelki elragadtatás, látványok, érzéki csalódások, holdkór, komorkór, félrebeszélések, s öngyilkossági hajlam szintén származhatnak.

De ily tünetek mutatkozása nélkül is véghezvitethetett a gyujtogatás, ha az erkölcsi szabadság hiányzik. Ez erkölcsi szabadság hiányát, mely természettani zavarból származik annál nagyobb joggal lehet elfogadni, ha a 3. és 4. alatt elősorolt tünetek jelen vannak, s ha lehetséges volna megállapítani, hogy a szóban levő tünetek folytonossága, vagy időszaki visszatérése, a véghez vitt cselekedetig is jelen volt.

V. Az elmebetegséget bizonyító jelek hiánya, valamint az olyanok, melyek ép észre látszanak mutatni, tévutra ne vezessék az orvost.

Létezik oly állapot, melyben eltekintve az erkölcsi szabadság hiányától, az ész nem látszik zavartnak; ez állapot fiatal gyujtogatónál fordul elő. Ha tehát náluk gyujtogatás előtt az elmebetegségnek semmi nyoma sem látszott, sőt szokott foglalkozásukat teljesíteni képesek voltak, s kihallgatáskor a tett kérdésekre mindenkor helyesen felelnek, s maguk bevallják, hogy e tette boszuvágy vezette őket még sem lehet ebből teljes bizossággal következtetni, hogy erkölcsi szabadságuk teljes hirtokában voltak legyen. Mert lehetséges, hogy adott esetekben e szerencsétleneket egyetlen rögzeszme foglalá el, s kormányozá, mely csak a tett véghez vitele után derül napfényre. A kórtanilag meg-

állapított gyujtogatás igen könnyen fejlődhetik ez okból egyidejűleg, például: ha beáll a hószám, s akkor hirtelen ellenállhatlan ösztönbe megy át, mely közvetlen magára a tette vezet.

Mint a főnebbiekből kiviláglik a kórjósolat, és gyógyymód a körülmények szerint hol könnyen, hol nehezen határozható meg, s teljesen az orvos belátására bízandó. De mivel gyakran akadályozott vérkeringéssel; s kóros edényműködéssel állnak kapcsolatban különösen az agyban, s ezen fölül pedig nőknél a némirézek bántalmával, vagy havitisztulás elnyomásával, valamint férfiaknál az emésztés rendetlenségével, s vértolulással a fő felé, azért hathatós orvosi kezelést kell foganatba venni; minthogy a kóros ösztön néha oly hatalmas, s oly rögtön tevékenységbe lép, hogy a csupán erkölcsi kezelés, vagy későn, vagy épen nem hat elegendőképen. Ily esetekben tehát az általános, vagy helybeli vérbőségi fokhoz, s a felmagasztalt edény tevékenységhez mérve helybeli, vagy általános vérbocsátások, hideg zuhanyok, hashajtók, levonó, s a bőrre ható szerek, milyenek a gyűszűfü, s általában az el- és kiválasztások elősegítése vannak javallva.

Lopási őrültség.

(Kleptomania, Diebeswahn.)

A lopási őrültség, tolvajdüh alatt értjük az ellenállhatlan ösztönt a lopásra. Ez ösztön az elmebetegségnek, vagy több alakjainál jön elő, s akkor csak mint a fenforgó elmebetegséghez tartozó tünetény tekintendő; vagy mint önálló kóralak lép fel, s akkor az egyes tébolyhoz tartozik. Az első alakot itt nem lehet tekintetbe venni, s azért csak az utóbbit fogjuk tárgyalni közelebbről.

Kór jellem. Valamint az őrjöngés nélküli dühösséget (mania sine delirio), úgy a lopási őrültséget is mint kóralakot sokan tagadták, s csak mint az erkölcsi romlás jelképét, vagy céliránytalan nevelést, vagy végre mint más fenforgó betegség egyik tünetényét tekintették, s nem is lehet tagadni, hogy a terhes nőket kivéve, kikenél ez ösztön a vágyak sorába számítható, a lopás mint rendellenes kívánati képesség nagy talányossággal bír, mind az által ilyféle esetekre oly számos példák fordulnak elő, hogy az egyes tébolyi alaknak ideiglenesen helyet nem engedni lehetetlen,

mig az idő, s további tapasztalatok a dolgot el nem döntik. A kör-jeltan a lopásnál csak a tettben áll, a nélkül hogy másnemű elmeza-
varodás volna jelen, mert ha az is találtatnék, úgy már nem lehetne
önálló betegségnek tekinteni. Ily betegeknel egyedüli jellemző
tünetemény, hogy a tett elkövetése előtt bizonyos nyugtalanságot
a végrehajtás után pedig megelégedést mutatnak, de még e tüne-
mény sincs mindannyinál, sőt némelyek a véghez vitt tett után
még nyugtalanabbak, mert félnek hogy tettök kitudódik.

Az ok kutatása. A betegség oka felmagasztalt kívánatké-
pességen alapszik. Vogel G. L. szerint a belső inger mélyen a
lélekbe van elrejtve, mely valamely tárgy birtoka utáni szenvedé-
lyes s túlzott vágy által ébresztetik fel. Ily ösztön vagy csak
pillanatnyi vagy pedig a lélekben állandóan megfészkei magát
oly formán, hogy rögzeszmehez, s részletes tébolyodáshoz köze-
ledik. Hogy e betegségnek a felmagasztalt kívánati képességben
kell rejleni, kitűnik az első gyermekkorrali hasonlatosságából,
melynek sajátosságai közé tartozik az idegen vagyon elkívánása
és eltulajdonítása.

Terhes nőknél a lopási örültség gyakrabban előfordulhat,
másoknál, mely ilyenkor mint egy nekik sajátos vágymenthető.
Hogy terheseknél a lopási örültség ép úgy előfordulhat mint má-
soknál, annál kevésbé vonható kétségbe, mert ez állapot, noha a
nő életére, és rendeltetésére nézve nem mondható rendellenesnek,
mégis rendellenes élettüneteményeket képes előidézni. E rendellenes
vagy kóros állapot azonban nem csak a képzelődési képességre mu-
tatkozik, hanem nem ritkán a kívánati képességben is föllép. Bizony-
ságul a terhesek vágyai szolgálnak, melyek időnként oly hevesse-
lesznek, hogy a beteget képesek szabad meghatározási állapotukból
kihozni, és a tett véghezvitelétől magokat visszatartóztatni nem
birják. Ebből következik, hogy a terhesnek törvényellenes tettei,
melyek a kívánati képességből erednek mint ilyenek fel nem ró-
hatók, mert akkor, ők szabad elhatározással nem bíró állapotban
cselekedtek.

Kör isme. Ha a lopási örültség jelenléte fölött elhatározó
ítéletet akarunk hozni, akkor Marc szerint a vádoltnál első tekin-
tetbe veendő körülmény társasági helyzete, erkölcsi jelleme, és a
lopott tárgynak az ő vagyonságához hasonlított értéke. Azért
megállapítandók az erkölcsi feltételek, melyek ily sejtelmet való-
színűvé tesznek. Bizonyára meglepő midőn egy tisztas állásu va-

gyonos egyén lopással vádoltatik, s tette bebizonyul; s ha nincs más körülmény mint a lopott tárgy csekély értéke a tolvaj vagyonaéhoz képest, tárgy választása, s a tett indoka meg nem fejthető, úgy kirkesztési uton elkerülhetlenül annak elfogadásához jutunk, hogy itt valamely elmekór, nevezetesen a lopási gyakorolta hatását míg az ész egyébiránt megmaradt teljes épségében. Mind a mellett azonban a legnagyobb ovatosággal járunk el, különösen arra kell ügyelni, hogy más szenvedély, mint a ritka tárgyak birhatása, melyet csak vétel által lehet megszerezni, vagy tán fukarság nem volt-e oka a tettnek?

De a lopási örütség bebizonyodásához még más jelek is járulhatnak; legnyomósabb bizonyság azonban a tolvaj saját valomása, s különösen a lopott tárgy visszatérítése, vagy az okozott kár gyors kármentesítése. Ide sorolandó még a lopott tárgy csekély becse, melyet az illető vagy elvet, vagy másnak ajándékoz; végre ide számítandók még bizonyos természetani tünetmények, melyek minden ösztönszerű egyes téboly kísérői. Ez bizonyos aggodalom- s nyugtalanságban áll, mi addig tart csak, míg a tett véghez nincs vive, aztán ismét nyugalom áll be. A vizsgálatoknak nem kevésbé kell oda is irányozva lenniök, mit az egyes tébolynál átalában emliténk, azért figyeljünk az örökölt hajlamokra, az el- és kiválasztásokra, a hősám- aranyér- s különösen a terhesek ideges tünetényeire.

A gyógyomódról nem mondható több, minthogy az akarat erejét erkölcsi uton kell erősítüünk, s minden kóros tünetényeket, különösen a terheseknél, el kell mozditanunk, ott hol az ösztön már megrögzött igen ritkán távolítható el, névszerint ha épen nem hozathatik némely testi baj vele kapcsolatba. Terheseknél ha egyedül ez állapot alatt lépett fel e betegség, szülés után önként elmulik.

Örütség értelenzavarodás nélkül

(Manie sans délire, Wuth ohne Verkehrtheit des Verstandes).

Vannak egyes-tébolyuak, kik nem beszélnek esztelenül, kiknek eszméi föntartják természeti összeköttetésüket; beszédjük, következtetésük józan, gyakran élénkek, lángeszűek, de tet-

teik, hajlamaik érdekükkel, társalmi szokásukkal ellenkezik, s az értelemben esztelenek is. Bármily rendetlenek is tetteik, ez egyes tébolyuak maguk igazolására mégis elfogadható indokkal birnak, úgy hogy elmondhatni róluk, hogy eszes bolondok.

Az egyestéboly ez alakjánál a beteg tevékeny folyvást mozog, sokat, s nagy elevenséggel beszél, s ha előbb jó, nyílt nagy lelkű volt, úgy most gonosz, színlő, czivakodó. Ha rokonaik iránt előbb szivesek, gyengédek voltak, most elégedetlenek, azokról kik előbb takarékosak, most pazarlók lesznek. Ha tetteik előbb rendezettek, most megfontolatlanok, regényesek, sőt feddendők; s ha viseletük az előtt állásuk — s társas létükhöz mért volt, az most rendetlen, s polgári állásukkal valamint vagyonosságukkal is ellenkező. Őket mindig indokok vezetik. Illedelmes társalgásuk által gyakran megcsaltnak azok, kik betegségüket nem ismerik, vagy pedig csak pillanatra látják. E betegek közt vannak olyanok is, kik rajongók, kerülik a társaságot, nevetséges feddendő tetteket követnek el, magukat sehol sem érzik jól, helyzetüket szüntelen változtatják, gonoszat beszélnek, és tesznek merő gonoszszágból. Mig mások minden munkát kerülnek, mindent felforgatnak, széttörnek, szétszakitnak. Jellemük változása, családjuknak, s azon háznak hová fölvétetnek valóságos ostroma. Ellenben mások igen jól megismerik állapotukat, e fölött nyíltan kifejezik magokat, s óhajtják, hogy tőle megszabaduljanak. Ezek csak önmaguknak ártalmasak. Hajlamuk tárgyát elhagyják, s magukat, családjukat, foglalkozásukat kockára teszik, s többé kevésbé esetleges indokok által engedik magokat vezérelni. Az értelem-zavarodás nélküli örültség jelei általában a szokások, valamint a jellem, s hajlamok változatában állnak. S a rohamok alatt ily betegek értelme ugyan elhomályosodik, értelmök megzavarodik, de valódi értelemben vett dühöngés soha sincs jelen, mint ez a közönséges dühösségnél előfordul. Más esetekben valóságos bosszuvágy is mutatkozik, a mennyiben a beteg némely személyek ellen szüntelen ellenségeskedéssel viseltetik, azoknak ártani törekszik, sőt még éltök után is leskelődik, de itt csak azon természetelleni gyűlöletről lehet szó, melyet igazolásul szolgálható sem képzelt, sem való alap nem előzött meg.

E betegség, mely vagy heveny, vagy idült lefolyásu, három időszakra osztható. Az elsőben a jellem, szokások, valamint a

beteg magaviselete is megváltozik; a másodikban visszás hajlamokat mutat, a harmadikban ehhez az értelmi erők elnyomásával a szenvedélyek erőszakos kitörése, és a vad felingereltség járul, vagy lankadtság áll be, mely nagyobb, vagy kisebb tébolyodásra vezet. E kór állapot néha félbenhagyó, vagy közbenhagyó, sőt a kigyógyulás után visszaesések is történnek. E betegség céliránytalan, vagy nem teljes orvoslás mellett komorkórral, vagy lépkórral, méhkórral, de leggyakrabban szélhűdéssel bonyolódik. E betegség nem a legnagyobb figyelemmel tanulmányozandó, mert az ilyenmü betegek néha a legügyesebb orvost is félrevezetik, mivel az elkülönítéstől irtóznak, s gyakran épen akkor csálnak meg bennünket, midőn róluk törvényszéki véleményt kell adni.

Gyógymód. Arra kell itt hivatkoznunk, mit az általános részben, és a dühösséget illetőleg már említettünk, mihez csak azt mondjuk még, hogy ide erkölcsi, és erőművi kezelés egyaránt szükségesek, még pedig az illető egyéniség szerint. A beteg elkülönítését illetőleg nem lehet általános ítéletet hozni. Néha a betegnek csak oly visszás tetteivel van dolgunk, melyek egy részről az elkülönítést nem igazolják, más részről pedig a bajt nagyobbítják, és csak ha a beteg oly heves dühösségi kitörésekre hajlandó, hogy magának, s másoknak ártalmára lehetne, szükséges az elkülönítés; itt különös javallat föl nem állitható. Mint-hogy az állapot gyakran kitünően ideges, a görcs elleni szerek hasznosak.

A most említett betegségi alakot (*mania sine delirio*) törvényhozóink eddig nem igen méltatták figyelemre, de minthogy az létezik, s be van bizonyítva, s a beszámítási képesség hiánya a szenvedő vádlottat fölmenti; azért kívánatos volna, hogy a bírák ne csak az ő törvényes szabdjukban netán egyenkint elősorolt lelkibetegségekhez ragaszkodjanak, hanem tekintve a gyakorlatilag, s tudományosan képzett törvényszéki orvos véleményét, azt mint hitelt érdemlőt kövessék, hogy a törvényszéki gyilkosság mindenkép elkerültesség.

Kór történet.

1. Egy izmos egészséges lelki erejének teljes használatában levő földművelőt, utolsó évben koronkint vak ösztön lepett meg

minden embert kövel hajjálni, e mellett folytonos égetést érzett alhasában; hevesvérmérsékekkel bírt, s közönyös dolgokról vitatkozás alkalmával azonnal kész volt ellenét torkon ragadni, s jól elverni. Reil kezelése alá került. Sem beszéde- sem tetteiben a legcsekélyebb fonákság sem mutatkozott, ápolá a többi beteget, s a kitüzött órákban orvosságot adott be nekik; egyszer csak haza szökött ép észszel, kártyázott társaival, s ezek eltávozta után elküldé cselédjét, és ez alatt teljes megfontolással meggyilkolta nejét, s minden gyermekeit.

2. N. N. még roham alatt is eszén volt, összefüggés nélküli beszéden soha nem lehetett rajta kapni, s minden kérdésre helyesen határozottan felelt, sőt szerencsétlen betegségről, és következményeiről is volt tudomása, mi őt igen leveré. Mielőtt Bicetre-ben bezárták roham jött rá, melyben feleségét, kit igen ezeretett azonnal távozásra inté, hogy így az erőszakos halált kikerülje; Bicetre-ben pedig a felvigyázó szelidségét, és figyelmét nem győzé magasztalni rohamában, azonban mégis megkísérté azt megtámadni. Végre vérszomját maga is megsokallván, öngyilkosságot kísértett meg, mi azonban a szigorú felvigyázat miatt elmaradt.

Iszákossági reszkető örültség.

(*Delirium tremens potatorum, Säufferwahnsinn*).

Noha e bajt nem minden író sorolja az elmebetegségek közé, mert vélik, hogy a reszkető örültségnél jelen levő lázas állapot az elmebetegség fogalmához képest valami idegennnek tekintendő, az újabb írók közül azonban többen az elmebetegségek közt jelelték számára helyet. Azt tartjuk mi is, hogy mit Esquirol „monomanie d' ivresse“-nek, az a reszgetítő italokrai ellenállhatlan hajlammak nevez, hasonlója a reszkető örültségnek, mert mindkettőnél a betegségi tünetenyekben, sőt a kimenetben is öszhangzás tapasztalható, csakhogy Esquirol magát a reszgetítő italok utáni nagy vágyat, mint ilyent már elmebetegségnek tartja, míg más írók ezt csak oknak tekintik a reszkető örültségre. E nagy vágy mindenesetre az erkölcsi lélekzavarodás valóságos módosításának tekinthető, s az is bizonyos, hogy ugy a részletes

mint általános dühöngés néha ily ellenállhatlan ösztön által hirdeti előre magát. S e betegséget tetteleg csakugyan nem annyira az iszákosság idézi elő, mint sokan vélik, hanem inkább a részegségi hajlam már csak tüneténye a kezdődő elmebetegségnek. Ez eset fordul elő név szerint ha valamely, eddig rendes mérsékelt életü egyén hirtelen az itálnak adja magát, mert a betegség kezdetén a gyomor állapotát, sőt minden zsigerekét is az ingerlő folyadékok utáni ellenállhatlan ösztön, mintegy szomjvágy kíséri. Az ösztön ezt kielégíteni jobbára hirtelen fejlődik, s alkalmilag elégséges kielégítés után hosszabb időre eltűnik. Ide járult az erkölcsi erő gyengültsége, és hogy az ész a beteges ösztönnek nem képes ellenállni; azért ez mindinkább sürgetőbb lesz, s a beteg kielégítés után elvadul, sőt veszélyes fokig dühöng; annyi részegítő italt nyel el, mennyit csak kaphat, vagy a meddig elég erővel bír, s míg a roham el nem mulik. A beálló józan állapottal a dühöngés is enged, de néha az agy, s hártái edényeinek fölizgatása mellett még pár napig tovább is tart, vagy az által nyújtatik továbbra, hogy a részletesen kijózanult beteg újra lerészegszik. Végre a roham mégis megszűnik, és a részegítő italok vágya eltűnik, sőt van eset, hogy a beteg azokat utálattal kerüli az új roham beálltaig. Némelyek, kik a részegségi hajlamnak nem tudnak ellentállni, a környezőket, hogy vissza nem tarták, meggyilkolják, vagy magukat kétségbeesésből hogy az ivást nem hagyhatják abba.

Valamint az egyes rohamokhoz dühöngő fölingereltség vezet, ugy ez elmezavarodási alak is dühösségre, sőt tébolyodásra viszen, mely nem ritkán bénulással bonyolódik.

Kórjelten. Az ide tartozó körülmények minden erőltetés nélkül két osztályba sorozhatók; t. i. vagy olyanok, melyek az iszákossági senyvnek, vagy olyanok, melyek magának e betegségnek tulajdonai: nehéz emésztés, gyomor tájoni, s a májban nyomás, vizes folyadék kihányása, józan állapotban reszketés, étvágyhiány, az idegrendszer sajátságos lehangoltatása, mely aggodalom, heveség, s állhatatlan magaviseletben küöli magát, előzik meg jóval a bajt. A szokott pálinka vagy egyéb szeszes ital mennyiségének nagyobbítása közvetlen az ivás utáni kedélymozgalom, kitörésre hozzák a betegséget, mely a következőkben áll.

Feltűnő nyugtalanság, mozgás, s mihez csak fog a beteg mindenben némi aggodalmas sietség mutatkozik; az alvás vagy

egészen hiányzik, vagy nyugtalan, ijesztő álmok által háborgatott; a betegség előhaladtával álmait valóságnak tartja, és a szokott foglalkozás körül forgó őrjöngés valóságos eszmevadással, érzéki csalódásokkal, állatoktól félelemmel, rémalakkal, büntetéssel járulnak hozzá, mi különösen jellemző; aggodalom, gyanakodás; kettős személynél őrült eszme, a környezők gyakori félreismerése; a beteg egészen idegen helyen lenni képzeleli magát, s kijelenti ösztönét, hogy dolgai végeztetésére haza menni vágyik; néha nagy egyhanguságot árulnak el, mely napokig tart, s mindig egy azon eszmék körül forgolódnak, mi néha ismételt rohamoknál is észlelhető. Arczkifejezésük belső aggodalmat, nyugtalanságot, s sajátos félnék bandzsázkodó tekintetet mutat. Roppant hőbeszédűség, ritkán kevésszavuság, lármázás, dübösködés, rontási vágy, de jobbra boszuvágy nélkül, reszketés minden akarati izmokban, a kezekben, lábokban, innét aztán a gyakran reszkető dadogó beszéd. Hő, néha ragadós izzadság a felső testrészen; étvágyhiány, fehéren, vagy sárgán bevont nyelv, néha 48 óráig is eltartó székrekedés, de a kiűritett bélsár jól megemésztettnek látszik.

Agy vérbőség, lomha, vagy egyaránytalanul gyorsított vérkeringés, iszákosoknál a kórosan meg nem változott vérnek ez sajátos állapota. A szeszes italok gyakori, s mértékletlen használata hozzá elő, és tartja fenn az ideg, és vér élte közt ez állandó aránytalanságot.

A láz, és őrjöngés hevessége nincsenek viszonyban egymáshoz; a szomj csekély, az érverés jobbra lágy, gyors, gyenge, reszkető, és alig érezhető. A reszkető őrültségnél kezdetben a haj este rosszabbul, reggel azonban enged a nyugtalanság, s őrjöngés. A láz a betegség lefolyásának néha csak egy részét képezi, kezdetben hiányzik, s a betegség befejezte előtt el is mulik.

De a láz gyakran gyuladással jellemű, s ez az agyi tünetekben is mutatkozik. Az uralkodó betegségi hajlam a betegség idomára nézve félreismeretlen befolyást gyakorol. Gyuladással jellemű a betegek heves főfájásról panaszkodnak; az arcz piros, a szemek vadul forognak ide oda, az érzéki csalódások láng, tüzes alakok látásában állnak, az érverés telt, kemény, a lélegzés gyors, a szomj nagy, a test melegsége nagyobbodott, a félbenszakadások nem oly nyilvánosak.

Heveny vagy félig heveny alakokat különböztethetni meg a betegség gyorsabb, vagy lassabb lefolyása szerint.

A tökéletes betegség kitörését megelőző időszakban a beteg keveset, vagy épen semmit sem eszik, még a szeszes italokhoz hajlama is enged, s kedélyhangulata szomorú borult.

A senyv piszkos sárga arczzsinezet által mutatkozik, a kezek reszketők, a beszéd dadogó, az emlékezet kevésbé hű, az egész magaviselet nyugtalanosságot árul el, valamint az álm is nyugtalan, erőt nem hozó, feljedezések által zavart; az álomtalanosság néha több éjjel át megelőzi; a beteg hosszabb ideig főfájásban, szédülésben szenved, mely különösen reggel, míg a beteg valami szeszeset nem ivott jelentékeny. Az idült senyv c lassu hatását, mint idült alakot is leírták, vagy az iszákos örültség első fokának jelelték meg.

Magoknak az örültségeknek jelleme valami vidámat, neveltséget, gonyolódót mutat, minthogy az öntudat pillanatnyira többször fölébred bennök, de mely a dőreségnek az eszmék összszefüggetlenségének valamint az érzéki csalódásnak azonnal ismét helyt enged. Az eszmék, valamint az izmok szökdelése, és ugrálása is jellemző. Az egyént gyakran egész betegsége alatt egyetlen eszme üldözi, mely egészséges állapotában vele történt eseményre vonatkozik. Az érzéki csalódások jobbára látványokból állanak; a beteg hiszi, hogy élő lényeket egereket, tipolyokat, mindennemű férgeket, embereket stb. vagy fényes tárgyakat, pénzdarabokat, üvegeket stb. rémalakokat, ördögöket lát. De gyakran hallási csalódásai is vannak; a zenét vagy szélzugást, vagy esőt hall; legritkábban szenved a szaglás, és izlés érzéke. A beteg mozgását leginkább a látni vélt ábrák eltávolítására irányozza. Fiatal, izmos egyéneknél néha hiányzik a reszketés, s annál hevesebb minél gyöngébb volt a test már az előtt is, s annál hővebb az izzadás is. Az izzadás, és reszketés az agy ingereltségével egyenes viszonyban állnak, evvel nagyobbodnak, vagy kisebbednek. A reszketés helyett vagy evvel együtt lép fel a fej vakarása, az ing, és nyakravaló tépése. A reszketés legmagasb fokán valóságos in ugrásba megy át. A szemizmok is folytonos nyugtalanosságban, s mozgásban vannak; néha az állkapocs is hacsak a felső állkapocshoz nem szorittatik, félénken mozog.

Ha most mindazon tünetenyeket, melyek a reszkető örültségre nézve korlátozó heccsel bírnak, egybekapcsoljuk, úgy kö-

vetkezők volnának a jellemzők: nyugtalanság álmatlansággal, reszketés a tagokban, s érverésben is; egyhangúság, sajtáságos örültségek, érzéki csalódások, különösen látványok, hő izzadás, rendtelenségek az emésztési takhártyákon, nagy hajlam az erők megfogyására nézve, és gyors felidülés a bekövetkezett álom után.

Ok kutatás. A reszkető örültség előidőzésére leglényegeseb föltétel marad az ivás mértékletlensége, és az ez által előidézett iszúkossági senyv. Ez alap megvetésére legalkalmasb a fiatal, s roszt pálinka, valamint a sörnek bornak is mértékletlen élvezése. A mondottak bizonyítására csak némelyeket akarok kiemelni. A folytatott tulingerlés szeszes italok által legközelebb a szellemi miveltséget illetőleg, szellemi tekintetben is a legkárosabban hat. Az ember elveszti eszméletét, s a világot vágyai, és tulfeszített reményei üvegén nézi, az avatosság intéseit megveti, s kellemes könnyelműségbe ringatja magát, mely a következőzmények szigoru megfontolását elnyomja, a szigoru kötelesség teljesítést nevéssé teszi, s az örvényfelé tántorog, mely minden életkörülményeket semmivé teszi. Hogy az életmód ily eltévesztése közvetlenül az örültségre vezethet, főképp ha heves szenvedélyek is együtt működnek, s hogy az idegérzékenység közvetlen lehangoltatásának, és ily kimenetelnek magyarázatára nincs is igen szükség magából kiviláglik. Ezután az iszúkosság borzasztó következményei állnak be. Azt állítják, hogy a szeszes italok utáni eme vágy sokkal inkább a kedélyben, mintsem a testben rejlik.

Az ingerlőleg, és egyenesen a kedélyreható befolyások a fájdalmak, melyek kívülről erednek; a kedélymozgalom, harag, bosszankodás, különösen ha az ivó e fölindulásokat szeszesitalok élvezete által akarja elfojtani, éjjelezések, meghütések, fejszűrülések, valamint az ital hirtelen elfogása, a mámor kialvásának gátolása, miután az álom minden egyes részegség bírálatát képezi, egyéb véletlen sérülések, csonttörések, sebláz, csorvásláz, egyéb heveny-betegségek, heveny-köszvény stb, szóval minden betegség, mely az iszúkost meglepi, a gerjesztő-okok közé sorolható. Az elsőleges betegség gyakran visszalép, mihelyt beáll a reszkető láz, és ujlag csak ez utóbbi elmellőzése után lép fel, vagy avval együtt el is mulik.

A betegség tartás aszerint annak heveny, és idült alakját különböztették meg. A betegségre gyakran 3—4 nap mulva egészség áll be. a beteg nyugodt lesz, mély álomba merül, mely

sokszor 24 óráig, vagy még tovább is tart, bőséges meleg izzadás áll be, a hügy üledéket képez, s a székelés néha kása idomu, fekete, s igen büdös lesz. E birálatok nem mind egyszerre következnek, hanem fokonként; kezdetben az álom csak pár óráig tart, s fölébredéskor a beteg nem egészen ment örültségétől, s az érzéki csalódásoktól; de ábránd képei minden fölébredéssel jobban eltűnnek, míg végre eszének teljes birtokába jut ismét. Az álomból fölébredő beteg a történetekre gyakran épen nem emlékezik, a reszketés elmulik; némelykor a kórrohamok egész sorozata képződik; a beteg felváltva alszik kis ideig, de aztán visszatér a nyugtalanság, örültség, s a betegség így hetekig is elhúzódhatik. A visszaesés igen gyakori; a legkisebb kihágás is előidézheti.

A halált a kórizgékonyosság, és az agynak vérrel telteltsége okozza, mely heves gyuladásig, sőt gutaütésig is növekedhetik. Ily esetekben a bajt közönségesen álomkór előzi meg, vagy rángások állnak be.

A betegség maradványai közt, melyek leggyakrabban előfordulnak említendők: valóságos elmezavarodások, dühösség, tébolyodottság, butaság, hénulások, szokásos izzadás, életművi hénulások a májban stb.

Kórjósolat. A jósolat átalánvéve elég kedvező. A betegség, ha azonnal helyesen fölismerjük, s helyesen orvosoljuk, gyógyítható, ha csak mélyen gyökerezett senyv vagy egyéb életműves szenvedések nincsenek jelen; de a bonyodalmak jelenléte mindig elég veszélyes. Különösen a mellbetegeket dönti a reszkető örültség legnagyobb veszélybe; az idült betegségek veszélyesebbek a heveny lefolyásuaknál, mert vagy halált okoznak, vagy gyógyíthatlan utóbajokat hagynak magok után. Legkedvezőbb jel a nyugodt egészséges álom, a tünemények általános kisebbedésével, s az érverés lassulásával. A legveszélyesebbek közé sorolandók pedig, szédülés, nehézkór, reszketés legnagyobb foka, szivszorulás, a nyelvnek igen bevonása, bő hideg izzadás stb, melyek a gutaütéssel következő halált jelentik.

Gyógymód. Az iszákosságnak, és senyvének legyőzése egyike a legfontosabb javallatoknak; [mindazáltal magából értetődik, hogy ez csak a megelőző gyógymód feladata. Az iszákos örültség egyenes gyógyítása a következők szerint intézendő:

I. Az agybántalom alakja, és jelleme szerint; tehát heves, és gyuladós tüneményeknél erőteljes visszahatásnál a gyuladás

ellen, a gutaütéses alaknál pedig a gutaütés ellen intézzük a gyógyítást. E javallatok teljesítése oly fontos, hogy minden másnak elébe teendő. Azonban ez agybántalom külön természete nagyobb tért enged a kór izgékonyági fogalmának, mint azon esetekben hol az agygyuladás egyszerű. Hogy a gyuladás elleni gyógymóddal erőlyesen felléphessünk, a gyuladásnak itt erősen kell kifejlődve lennie. Érvágás gyakran szükséges, de a tuzás ebben felette ártalmas, s csak hamar gyengeséget, s erőroskadást idéz elő. Gyakrabban használhatók a helybeli vérelesztések, de szükség felett ezek sem. Nagyfotosságuak a hideg borogatások, leöntések, melynek Bernd egy kétségbeejtő esetben még jó sikerét tapasztalá.

Ha a kóralak jelleme csak izgékony, vagy ha sikerült azt ily jelleműre visszahozni, akkor:

II. A különtermészetű orvoslás következik. Az idetartozó külön hatású szerek közt az első helyet a mákony foglalja el, mely meglehetősen nagy adagban nyujtandó. A mákony ez esetekben nem okoz székrekedést, valamint a hánytató borkő sem okoz hányást. Ha a mákony álmot hozott, azért nem szabad azonnal félre tenni, hanem kis adagokban még pár napig folytatni kell. A mákonyhoz legközelebb áll a gyüsüzűfű.

Az említett szereken kívül vannak még mások, melyek különösen a reszkető örülség ellen ajánlandók; ilyenek a hánytató gyökér (ipecacuanha) dohány, komlófestvény, beléndek vonat, kigyóége (serpentaria) gyökönke, assa foetida, kámfor.

El van ismerve, hogy a kényszerítő eszközök kerülendőek; de ép oly határozottan hasznos a beteget szokott környezetétől eltávolítani, és idegen egyéneket rendelni mellé ápolókul. Legtöbb esetben kellő felvigyázat mellett a szobában, vagy más térségen szabadon engedjük járkalni. Ez által mindinkább lecsöndesedik, s a betegség kevésbé zivatarosan, vagy veszélyesen folyik le.

Ha hajlam következik az álomra, akkor a beteg közeléből minden háborgató zajt el kell távolítani. Megrögzött ivóknál a betegség alatt minden borivást eltiltani, sem őket szigoru életrend alá vetni nem szabad.

Felidülési szakban a senyv ellen dolgoznunk, az emésztési zsigereket keserű szerek, kénsav, s jó bor stb által erősíteni kell.

A betegség maradványai ellen akként működünk, miként azt a fenforgó eset követeli; szokásos izzadások ellen ásványsavakat, szék eröltetések ellen szappanos vonatokat rheummal stb használunk. Ha a fő elfogultsága, fülzugás, vagy valami hasonló maradna vissza, akkor a hólyaghuzók jó szolgálatot tesznek.

Gyilkolási örültség.

(Monomane homicide, Mordmonomanie).

A gyilkolási egyes téboly alatt részletes örültséget értünk, melyben az elmeróros többé kevésbé heves ösztönt érez öngyilkosság elkövetésére.

Esquiroirol két alakot különböztet meg; az elsőnél a gyilkolás a heves itéleterő, s a visszás, de a kedélyben mélyen rejlő meggyőződés által fölmagasztalt dühöngő ábrándozás, és a szeszélyes szenvedélyek által van indokolva. Ez ellentmondó egyes téboly. A másikonál valami megmagyarázhatatlan vak ösztön van jelen, mi a beteget ellenállhatlanul a gyilkolásra ösztönzi. — Ez ösztönyszerű egyes téboly. Ez utóbbi nem mutat semmi szembeszökő észbeli, vagy érzéki zavarodást, de az első alaknál ez igen is megtörténik.

Körjeltan. Ha a gyilkolási egyes tébolyt ábrázolni akarjuk, ugy ez általánosságban sokat hasonlít az egyes tébolyokhoz, különösen pedig az örültség nélküli dühöngéshez. Sőt Pinel ez egyes tébolyt manie sans delire-nek nevezi. Nem igen lehetséges általános kórábrát adni, mert szabályosan visszatérő tünetmények egész a gyilkolási ösztönig sehol sem mutatkoznak; minden eset egy külön egyéni ábrát mutat, mindannyi csak egy pontban t. i. a gyilkolási vágyban találkozik.

Főnebb mondtuk, hogy a gyilkolási egyes téboly részletes örültség, melyet többé kevésbé heves gyilkolási ösztön bélyegez, valamint a többi egyes tébolyok más czélban nyilvánulnak.

Az okoskodó gyilkolási egyes téboly a beteget gyilkolásra ösztönzi, belső de örült meggyőződés, eltévedt képzelődési erő, felmagasztaltsága, ferde ítélő erő, vagy örültség közbeni szenvedélyek által. Tettének undokságát, melyet követni akar, néha megmutatja neki lelkiismerete, de a róros akarat magával ragadó

hevessege által győzedelmeskedik. Az ember elveszté erkölcsi szabadságát, vagy részletes örütségbe esett. Ily egyes tébolyuak megismerhető indokkal bírnak, melyet bevallanak, engedelmeskednek, sőt néha az ösztönt előbb megfontolják, és óvatosságot használnak, hogy szándokukat végrehajthassák. Mások, mert rossz tettük öntudatával bírnak, elrejtik magukat. Mások ismét az elkövetett tett után vidámok, nyugodtak, megelégedettek, különösen pedig azok, kik vallási tévedésüknek eleget tettek. Ha az ily betegeket közelebből észleljük, életművi zavarokra fogunk találni náluk.

A másik alak ellenben az, hol sem értelmi, sem erkölcsi zavarodást nem lehet észrevenni. A gyilkost egy ellenállhatlan erő, vakösztön, megfoghatlan határozat, legyőzhetlen hajlam kényszeríti minden érdek, indok, tévedés nélkül követni el valamely vad tettet, mely egészen ellentmond a természet törvényeinek.

A gyilkolási egyes tébolyban szenvedő betegek néha komoly komorkóri jellemmel bírnak; más esetekben meg szelidség, jóság, s jó erkölcsök által tüntetik ki magukat. Ily betegeket néha egy belső küzdés foglal el, mely a gyilkolási ösztön, s azon érzések, s indokok közt talál helyet, melyek őt attól visszatartják, s e küzdést a gyilkolási ösztön, s a még jelenlevő értelmiség, s érzékiség okozza. Ennek megfelelőleg találunk betegeket kik bírnak ugyan gyilkolási akarattal, de ez csak feltűnő mulékony gondolat; másoknál már e vágy nagyobb fokú. de habár gyakrabban visszatér még is legyőzetik, mihez a beteg még elég akarati erővel bír. Ismét másoknál az akarat még erősebb, s ily módon belső küzdés támad, mely a beteget nyugtalanítja, mozgásba hozza, s borzasztó aggodalomba helyezi. Végre vannak némelyek kiknél a gyilkolási ösztön oly heves, s hirtelen támad, hogy semmi küzdés sem keletkezik, hanem csak közvetlenül tettebe megy át, a beteg közönségesen úgy viszi véghez tettét, hogy az semmi külső tett által előre nem látható. Ha a tett már el van követve, a roham befejezettnek látszik, s a beteg a nagy fölingereltség és aggodalomtól, mely reá nézve elég kínos vala, magát megszabadulva érzi, s most nyugodt, semmi félelme, lelkiismeret furdálása nincsen. Legtöbben meg nem szöknek, hanem a hullánál maradnak, s maguk jelentik fel magukat a hatóságnál, s a tettet elbeszélik. Némelyek azonban magukat, s gyilkos eszközeiket elrejtik; de azért

mégis elszokták árulni önmagukat, vagy ha a hatóság kezébe kerülnek, kivallják tetteiket, s minden legkisebb körülmény felől számot adnak.

A gyilkolási egyes téboly nem kimél meg semmi kort, még a 8—10 éves gyermekeket sem véve ki. Közönségesen időszakonként lép fel, s a rohamot tünemények előzik meg, melyek általános fölingerlésre mutatnak. A beteg hascsikarásban szenved, mely bélcsatornáját égeti, mellében meleget érez, főfájás- és álmatlanságtan szenved, arczuk elvörösödik, vagy igen elhalavá nyul, a bőr megbarnul, az érverés kemény tölt, az egész test reszket.

Ok-kutatás. A gyilkolási egyes téboly nál leginkább a heves küzdelemre kell figyelni, melyben léteznek a betegek; mert ez a főfeltétel, melyre az egyes tettek megbíralásánál ügyelni kell.

Ha ezt, valamint másoknál a gondolkozásmódot, s tetteket tekintjük, megfogunk győződni, hogy az egész lelki élet merő ellentétek láncolata, melyek gyakran kiegyenlítik ugyan egymást, de ép oly gyakran egymással ellenmondásban is vannak, s ez által legyőzik egymást. Azonban ez ellentét egyike a legfőbb jellemvonásoknak, az emberi öntudatnak a legtöbb egyéb természet működésektől lényeges megkülönböztetésénél, mely természet működések semmi ellenküzdést nem foglalnak magokban. Ebből következik, hogy a lélek különféle önálló erőket foglal magában, s csak így lehetséges a belső küzdelem; mert valamely oszthatlan erő belső meghasonlásának elfogadása már magában ellenmondás volna. S itt azon kilátás nyílik, hogy minden önálló lelki erők ki fognak fürkésztetni, mert a léleknek önmagávali összeütközéseit kell szorosán vizsgálnunk, hogy minden elemeket megismerjünk, melyek valaha ellenmondásba jöttek benne.

Egyetlen szenvedély, vagy zavart kedélyállapot sem fogható meg, hacsak azt ellentőrekvő elemeire szét nem szedjük, s az összeütközésekből az egész gondolkozási, s cselekvési módot meg nem fejtjük. A szenvedély nem más mint valamely hajlam (indulat-ösztön) tulzott kifejlése, mely azért a többi hajlamokat elnyomni, s az észet a maga érdekéhez kötni, tehát ez utóbbinak megfelelő életnézletet reá kényszeríteni törekszik, innét kiviláglik, hogy a szenvedélyesnek élte egy ellenmondásokkal telt végtelen hálózatot képez, melyet hasztalan iparkodik jóvá tenni az

által, hogy szándokosan minden érzeteket megsemmisíteni, s rendes csalódása gondolkozását végcéljától félrevezetni törekszik. Ez csak tökéletlenül sikerül, mivel az ember keblébe ültetett érzetek azon rugók, melyek a mellőzhetlen szükségek teljesítésére ösztönöznek, és ezek nehezen győzhetőek le, mindenkor a szenvedélyes embereknél a legóvatosabb számítás mellett is, mivel céljának más életkörülmények állják útját.

Kórisme. A gyilkolási egyes tébolyt a közönséges gonosztevőtől következő kórismeai adatok különböztetik meg.

A gyilkolási egyes tébolyiak körül tett észleletek a legnagyobb hasonlatosságot mutatnak azokkal, melyeket a részletes örültségnél, vagy részletes tébolynál láttunk, s azért az ily egyéneket a gonosztevőkkel nem lehet felcserélni; mert a gyilkolási tett magában véve még nem büntett. Minden, vagy legalább majd minden egyének, kiket Esquirol észlelt, ideges alkotásuak, s szerfelett ingerlékenyek voltak. Mindannyian a gyilkolási düh jeitelenkezése előtt ártani képtelenek, szelid, jó, sőt vallásos emberek voltak, s valamint a többi elmekórosnál ugy ezeknél is természetani, s szellemi érzékiségökben, jellemök- és életmódjukban változást tapasztaltak. A változás időszakát, a baj kitörését, és megszűnését mindannyinál könnyű kiszámítani.

E hajlamot az észrevehető természetani, s lelki okok határozták meg majd mindenkor. Két esetben a tett a serdülési megeröltetés következménye volt, négy esetben az utánozási ösztönből származott. Miután e szerencsétlenek egy nő érzeteinek tanui voltak, ki gyermekét megfojtá, s fejét leszakítá, nálok is gyilkolási vágy mutatkozott. Ez utánzási ösztön, különösen az öngyilkosoknál, gyakori oka a betegségnek.

Ha a kóros állapot meglehetősen hosszú időig tart, s ha a gyilkolási ösztönből szenvedő egyéneket szorgalmasan észleljük, ki fog tűnni, hogy valamint elmekórosoknál az örültséget főfájás, gyomornehézségek, alhasi fájdalmak előzik meg, ugy e tünetmények a gyilkolási ösztönnél is, és még erélyesebben lépnek fel. Azon személyeknek, kiket ők áldozatokul kijeleltek, jelenléte, s borzasztó vágyuk végrehajtására alkalmas eszközök látása, gyilkolásra vezérlő ösztönüket, fölébresztik és nagyobbítják.

Majd mindannyi előbb utóbb gyilkolási vágy megszűntével e szerencsétlenek a legcsekélyebb körülményről is számot adnak. Vallomásuk szerint semmi indok sem gerjeszté, s csak bizonyos

eszme ragadta el őket, s mint egy belső szózat által bujtattak; többen állítják, hogy csak eszök győzelme tartá vissza, s elsiettek, avagy mert gyilkosságuk tárgya nem volt jelen.

A gyilkossági egyes tébolyuak egyedül, büntársak nélkül állnak, kiknek példája, vagy tanácsa vezethette volna tévutra őket; míg a gonosztevők erkölcstelen kicsapongó életüek, s többnyire büntársaik is vannak.

A gonosztevő többnyire indokkal bir, s nála a gyilkolás csak eszköz valamely más szenvedély kielégítésére; gyilkolása majd mindig más gazzettel bonyolódott; míg a gyilkolási téboly-nál épen ellenkezőleg szokott lenni.

A gonosztevő oly egyént választ véráldozatul, ki nézeteinek kárára lehetne, vagy ellene kikelhetne. Az egyes tébolyu előtte közönyös egyéneket áldoz fel, vagy azt ki rohamában épen jelen volt; de leggyakrabban véráldozatul az előtte legkedvesebbeket választja ki. Az anya megöli saját, és nem más gyermekét; a ház-as megöli kedves feleségét, kivel tán 20 éven is át a legboldo-gabb napokat élte; a gyermek megakarja ölni anyját. Ily elme-kórosoknál ez a jellemző vonás. Nem elégséges bizonyság-e ez arra, hogy a véráldozatnál választásnál az akaratot sem az ész, sem az érzet nem kormányozza, s ennél fogva ezek működésében zavar van, mely a tettet vezéreli.

A gonosztevő büntette után kerüli az üldöztetéseket, elrejtí magát, s ha elfogják mindent tagad, s felhasznál minden lehetsé-ges eszközt, hogy tévutra vezessen bennünket, s tettet csak ak-kor valja be, midőn már a bizonyságok sokaságának engedni kénytelen, de bevállása még ekkor sem tökéletes, valamit még mindig elrejt, s legtöbbnyire mindent tagad azon pillanatig míg a büntetést ki kell állnia, mert még mindig van reménye az igaz-ság sujtó kezét kikerülni.

Ellenben ha az egyes tébolyu vágyának eleget tett, célját elérte, semmire sem gondol; a gyilkolás után nyugodt, s többnyire nem is törekszik magát elrejtetni, néha még tettet ki is hi-reszteli, s maga megy el az előljáróság-hoz. Néha a tett után ép eszét ismét visszanyeri, újra föléled kellemes érzete; kétségbe esik, a halált hívja, s önmagát akarja meggyilkolni. Ha a liatóság kezébe adják át, durczás, komor, sem tettetést, sem cselet nem használ, azonnal nyiltan, és őszintén elbeszél mindent, a gyilko-lás legrejtettebb körülményeit is.

Az egyes téboly, és a gonosztevő közti különbség sokkal feltűnőbb, hogy sem egymással felecerélni, vagy amazt e mellé sorolni lehetne.

Gyógymód. A gyilkolási egyes téboly ugyanazon gyógymódot igényli, mint az egyes téboly többi nemei. Egyes tébolyuak, kik már tettet követnek el, ritkán gyógyulnak meg. A gyógy-módban czélszerű óvatossági rendszabályokat kell használni, hogy e borzasztó hajlam következményeit megelőzzük.

Komorkór.

(Részletes rögzött örültség, Melancholia, Schwer-muth).

A régibb irók a komorkór fogalmat igen szűkre szabták; szerintük e betegség jelei a szomorúság, félelem, aggodalom, s lehangoló indulatok valának. Kénytelenek voltak némely részletes örültségeket is hozzá esatolni, melyek a képzelő erőnek heves felingerlése, vagy vidám kedélymozgalmak által tartatnak fenn. Hypocrates a szomorúságot, s hosszabbított félelmet jelölé ki a komorkór ismertető jeléül, s az örvöngést meg sem emlité. Aretäus szerint a komorkór dühöngés dührohammal. Coelius Aurelianus a komorkórt, s lépkórt egynek mondá. Hoffmann F. és Boerhave a komorkórt a dühöngés első fokának mondták. Lorry pedig azt három nemre osztá: u. m. anyagi, anyagnélküli, és vegyes komorkóra. Pinel a szomorúságot, és félelmet összekötve részletes örültséggel, mely egyetlen tárgyra, vagy bizonyos sorozatra összpontosul, mint a komorkór jellemző tulajdonát említi meg. Esquirol a komorkór helyes meghatározásának ezt gondolja: az örültséggeli komorkór agybetegség, melyet részletes idült, de lüznélküli örültség jellemez, s mely bus, gyengítő, vagy elnyomó szenvedély által tartatik fenn. Reil szerint a komorkór a képzelő erő részletes fonáságában áll, mely egy tárgyra, vagy bizonyos tárgyak sorozatára vonatkozik, melyek léteről a beteg meg nem győzhető, s mely azért kívánati képességének szabadságát korlátozza, s rögeszméje szerint határozni kényszeríti. Mindkét jelen-ség azon rögeszme, és alanyi meggyőződés, hogy az ábránd való-ság, lényegesen e betegség jelleméhez tartoznak; mert vannak ábrándozás nélküli rögeszmék is. Jakobi mondja, hogy a komor-

kór ugyanazon forrásból ered, melyből az ő nézete szerint a dühösség t. i. a kívánati képességből, mely a lehangoltsági állapotban, a kifejlés különféle fokain gyakori egyidejű elfajulással, az ily állapot legcsekélyebb alig észrevehető nyomától a legmélyebb szomorúságig, s a legnyilvánosabb életunalomig mutatkozik.

E különféle határozatok, egybeállításából kitetszik, hogy a komorkór ismejelei, és természetete mindeddig mi bizonytalanok; e betegségnek azonban véleményünk szerint elég tiszta képet fogunk adhatni, ha a további lefosyás alatt a kórjeltant, és ok kutatást közelebbről szemügyre vesszük. De mielőtt ezt megkezdénénk, további ismételések elkerülése végett czélszerű lesz egy tévedést megemliteni, mely itt ott még mindig előfordul t. i. a komorkórt igen gyakran lépkórnak tartják, és viszont. Igaz, hogy a lépkórost is kinozzák a rögeszmék testi állapotára nézve, azonban van akarata, és képessége is magát azoktól megszabadítani, mit nagyon is óhajt; váitozik tünődéseivel, ma mellbetegnek, holnap májbetegnek hiszi magát stb. — szóval rögeszméi még nem határozzák őt szükségkép, és teljesen tetteiben. Enuél fogva ő lépkóros, de még nem örült. Történhetik azonban, hogy a rögeszméjének alapját átlátó képesség, a csalódás legtisztább öntudata által észrevétlenül elhal, s a kétkadás közbenjárása által lassankint azon teljes meggyőződésig jöhet, hogy rögeszméje való; tehát az örültség fejlődik ki. Esquiról e két betegség megkülönböztetésére állítja még, hogy a komorkór gyakrabban örökölt, továbbá, hogy a komorkórosok saját kedély állapottal, és komorkóri vérmérsékkel születnek, mely őket a komorkórra igen hajlandóvá teszi, és e hajlam hibás nevelés, valamint oly okok által, melyek egyenesen az agyra, vagy az érzékiségre, s értelemre hatnak, növekedik. Az azt előidéző okok közönségesen lelkiek, míg a lépkór nagyobb részt anyagi okok következménye, melyek a gyomor tevékenységét módosítják, s az emésztési működéseket zavarják.

A butasággal nem igen lehet fölcserélni, mert még a legtompább eszű is bizonyos munkásságot, s különféle vágyakat nyilvánít, s ha nem is képes tisztán beszélni, legalább gagyog. mozog, különös arczán a szellemi semmiség jelét hordja. Ha egyes esetekben mégis kétség támadhatna, a kórelőzmény mindenkor elégséges felvilágosítást nyújt; mert a komorkór legnagyobb fokát is jobbára keserű veszteség előzi meg, mely a kedélyt semmivé

tevé, s csak ha a komorkór hosszabb tartása által a lélek erőit végkép elbénítá, mehet át észrevétlenül butaságba; de a mély fájdalmat még itt is nyugalom követi, mert a kedély habár belső-kép feldulatot mégis könnyölvé érzi magát a kintől, mely csak addig tarthat míg a butaság az iránta való fogékonyságot el nem törölte.

Kórjeltan. Minthogy a komorkórost lebilincselő rögeszme oly különféle lehet, mily különféle az alanyi, és tárgyilagok képzelése, s kívánata, azért a tünetmények is különféleképpen lenednek. A rögeszme agyrém is lehet, mely ellenmondást foglal önmagában, vagy az emberi élet lehetséges esetét illetheti, de a mely a fenforgó körülmények közt nem bír valósággal. Ugy szintén vonatkozhatik elért, vagy még csak elérendő czélra, melynek akadályai nagyobb- vagy kisebbeknek tarttathatnak, továbbá szenvedt, vagy rettegett szerencsétlenségre — továbbá vágy vagy irtódzás tárgya is lehet. Az eszme a beteget érdeke által, de a nélkül is lebilincseli a mennyiben az szokássá vált. Majd mintegy erőszakosan szüntelen előtte lebeg, gyűlöli, de el nem távoztathatja, üldözi őt mint furia, mely szerencsétlenné teszi, majd érdeke által bilincseli le őt, a mennyiben tárgyait a czélhoz, melynek valóságát reméli, vagy rettegi, jónak, vagy rosznak hépzeli. Az érdeke nagysága a tárgyak valódi, vagy képzelt becsétől függ. Leginkább érdekelnek azon rögeszmék, melyek vallásra, országalkotmányra, becsület- vagy szerelem-, s szellemi nagyságra vonathoznak.

A komorkór jobbára mint egyes szenvedély lehangolása kezdődik, mely feldult érdekét ábránd képeiben tisztán elárulja. ki becsülete csorbitásán busul. azt általános megvetetés- és lemoshatlan gyalázatnak tartja, s mit csak lát, hall ez értelemben magyaráz. A legtöbb esetben a rögeszme el nem ért czélokra. vagyonra mit el nem ért, szerencsétlenségre melytől retteget. vonatkozik. Az akadályokat többé kevésbé eltávolíthatóknak tartja. s majd önmagában majd a tárgyban. majd a külviszonyokban keresi. Ettől függ annak befolyása szenvedélyére. Tevékenytelen hiba, kétségbeesésbe jön ha undor tárgyat, melyet eltávolíthatatlannak, vagy ha valamely vagyont általa elérhetlenné képzel. Majd gyűlöletes szenvedélyt okoz kereskedési ösztönnel, vagy gyűlölséggel, bosszuvágy- és dühhel, ha czélja elérhetlenségét nem magában a tárgyban, hanem a külviszonyokban helyezi. Majd pedig, ha ábrándképét nagyra becsülé, s jelenleg azt birni hiszi,

örömet, s kicsapongó vidámságot gerjeszt. Végre vannak még rögeszmék, melyeknek a betegre nincs közvetlen vonatkozásuk, s ennél fogva szembeszökő szenvedélyvel sincsenek kapcsolatban.

Ily nemű örültségben volt azon nő, ki közép ujját nem akarta meghajtani, mert azt hitte, hogy a világ támaszkodik rája. Ugyanazon eszménél a szenvedélyek gyakran változnak, a mint a beteg magát a célhoz közelebre, vagy attól visszavetve lenni tartja: mind a mellett vidám, bus, tevéketlen, vagy nyugodt, vagy dühös lehet. Ez tehát azt fogná bizonyítani, hogy a szomorúság, bu csak esetleges, és nem mint mondani szokás szükséges jelensége a komorkórnak. De minthogy legtöbb eseteknél a rögeszmék gyűlöletes tárgyakra, elérhetlen vagyokra, vagy valósult erkölcsi, vagy természeti bántalmakra vonatkoznak, ennél fogva azokat közönségesen rosz szenvedélyek kísérik.

Minthogy a többi tünemények éghajlat, évszak, életmód, továbbá miveltség egyéni, s nemzeti hajlam szerint változnak, ennél fogva könnyebb tájékozhatás miatt a komorkór több nemét különböztették meg; de melyek nem egyebek a komorkór-féleségeinél.

E féleségek közt első az ugynevezett megmerevedett komorkór (*melancholia attonita*). A mely lelki baj ez állapotát helyesen nevezték így el, mivel a betegek, mintha menykő ütötte volna meg őket, kábulásba esnek. E féleség jellemző bélyegei a következők: a beteg azon fekvésben, vagy állásban, melyben a betegség meglepi megmarad, s minden élet és érzés nélkül szoborhoz lesz hasonló. A komorkór ez alakjánál az érzékek egészen el vannak rekesztve a tárgyilagoss világtól, s úgy tetszik, hogy az egyén se nem lát, se nem hall, se nem érez, úgy annyira, hogy éhen szomjan is elhalna ha csak evésre ivásra erőszakkal nem kényszerítetnék. Majd semmit sem beszélnek, s csak néha sóhaj-tásukat lehet észre venni.

Ugy látszik, hogy a külvilágtól egészen elszakadtak, s annál mélyebb belső életbe sülyednek. A külvilágróli e lemondás, s az emberiség fölötti teljes kétségbeesés annyira megy e betegeknek, hogy vagy csak saját kiürítésükkel táplálkoznak, vagy egészen kiéheztetik magukat.

A komorkór ez alakjánál a lélek egészen elfajulhat, elzordult öntudatában, valamint az épen kialakuló alkonyat fényénél a betegnek önmagáról, s a külvilágról alig van még általános képze-
te,

mely szellemi szemei előtt mintegy ködbe burkolva elmosódik, és csak a kínzó fájdalmak homályos érzetét hagyja vissza. Érzékei elzáródtak, beeset élet nélküli szemei kimeredtek; nem figyel a legfeltünőbb tünetenyekre seín, a leglármásabb zajt sem hallja, azonnal ismét visszaesik mámorába, ha valamikép abból fölébresztetett is. Mult, s jövő reá nézve nem léteznek, annál kevésbé juthat valami fogalomhoz, vagy itélethez, mivel minden érzéki előterjesztések panganak nála. Épen így nyel el mély fájdalom minden akarat nyilvánítást; a beteg semmi testi szükségét sem érez, s ha nem etetnék éhen halna; egész nap sem mozdul ki helyéből, hanem szoborként nem mozdítja sem kezét, sem lábát, áll, vagy ül meghajtott testtel, vagy lekukorodik az ágyba, vagy valami zugba.

Ily beteg arczáról a változó érzetek játéka eltűnt, a keserű fájdalom kifejezésére halványan, beesetten huzódik az össze. Sokáig hangot sem ad, vagy csak halk nyöszörgést hallat, mely gyakran félben szakad. Ideler a komorkórt leggyakrabban észlelé nőknél szerencsétlen szerelem után.

Noha az ily betegek sok fáradságot okoznak az orvosnak, mig csak némi ételt beadni, orvosságok iránti idegenkésüket legyőzni, s őket tisztaságra, tevékenységre szoktatni sikerül; mind a mellet nem ritkán egészen kigyógyulnak, s a gyógyulás nevezetesen fiataloknál többször sikerül.

De a komorkór gyakran más alakban is jelenik meg, mely az előbbinek meglehetősen ellentéte. E féleléget tünetenyei szerint változó komorkórnak (melancholia errabunda) nevezték el. A beteg ennél folytonos nyugtalanságban van, jajgat, panaszkodik, csuklik, ordít, lármáz, siránkozik, s mindezzel kínos helyzetét árulja el, folytonosan barangol ideoda, magát rágalmazza, és piromgatja képzelt gáztett miatt, s fájdalmát hasztalan törekszik imádság által mérsékelni; mindenkinél könyörületért segedelemért esedezik, mert állításakint ő menthetlenül el van veszve.

Ia aggodalmuk elérte legnagyobb fokát, összetépik ruhájukat, s saját testük ellen dühöngnek, öklözik, mardossák magukat, fejüket a falhoz verik, s ha csak fel nem vigyázunk, kinjaikuak öngyilkossággal vetnek véget. A félelem, és borzadás minden képei félelem, szégyen, tömlöcz, kivégeztetési fenyegetés, mely rájuk, és övéikre vonatkozik jajgatásra birják e szerencsétleneket, mert a képzelődés e rémképeket mindig nagyitva állítja szemeik elé. Kisértetektől, vadállatoktól; zsványoktól, gyilkosoktól, kik

buzogányokkal, s egyéb borzasztó eszközökkel vannak fölfegyverkezve, vagy gyujtogatóktól, törvényszolgáktól, avagy égháborutól láták magokat környezve; minden legkisebb zaj megijeszti őket, s minden megszólításra reszketnek egész testükben, térdre esve összetett kezekkel rimázkodnak könyörületért, vagy erőszakosan követelik a halálbüntetést, mert hiszik, hogy azt megérdemlik. Ily irtózatossá előábrák mellett, melyek az egész lelket elfoglalják, magától értetődik, hogy más előterjesztéseknek nincs helye, s mint a dühöngő hetekig, vagy hónapokig dühösködik, a komorkóros ép oly hosszú időn át jajgat, és panaszkodik. De a növekedett aggodalom ily borzasztó állapotban is dühösségbe mehet át, mely ép oly vad, és vakmerő leszen.

A komorkórnak mindenek előtt két szélsőségi alakját emlitem, hogy a majd alább elősorolandó többi módosításokat annál jobban felfoghassuk. De a komorkór legtöbb esetben a két szélsőség közt középhelyet foglal el, s a lehangoló kedélyállapotnak legtisztább jellemét mutatja. A beteg t. i. épen nem fogékonytalan a külvilág benyomatai iránt, de keveset ügyel reá, mert igen el van foglalva saját kínzó eszméivel, s innét van, hogy érzékei is eltompulnak, lomhák lesznek, s legfőlebb csak a legföltünőbb tárgyakat fogják fel homályosan, zavartan, s a legnagyobb veszélyeket is alig veszik észre, úgy tetszik előtte, hogy multja a sok szenvedés, és gonosztettei fájdalmát igazolják, s minden volt szerencsését csalatkozásnak hiszi, vagy pedig ennek valószínűsége, vagy képzelt veszteségében új okot talál a panaszra. Emlékezete nagy hézagok, s összefüggés hiánya miatt bonyolult, s mintegy árnyék által elhomályosult, a jövő sötéteu, vigasztalás nélkül fekszik előttük, melytől csak egyes rémképek fenyegetik őket, melyekből azonban a fénylő szinezet, s eleven sokalakúság hiányzik, miáltal a többi lélekzavarok kitűnnek.

A komorkóros különösen szeret magányba visszahuzódni, hogy fájdalma fölött háborítlan tusakodhassék; minden vigasztalást megvet, sőt a barátságos jóakarát sérti, s elkeseredéssel viszonozza, mintha azon elhatározás, hogy magát összeszedje, valódi vagyonát a képzelt veszteség miatt elhanyagolja, s tevékenysége által magát ismét előbbi életviszonyaiba visszahelyezze, neki keserű bűt gyalázatot okozna; sőt azt véli, hogy kötelességet mulaszt, ha magát teljesen ki nem epeztí. E kedvetlenséghez még néha embergyűlölet is, s lelkiismeret furdálás, vallási kétségbe-

esés járul, mely miatt magát önkínzásra, s tetteges gyötrésre kárhóztatja, hogy ez által eleget tegyen vétkeiért; kedélye oly állapotba jön, mely káromkodás, elátkozás, s erőszakos kitérőések által árulja el kétségbe esése borzasztóságát.

A komorkór harmadik módosítása gyanánt tekintjük a honvágyat, mely sajátos tünetmények által nyilvánítja magát. Ez a szokott környezet, a haza, a rokonok elhagyásából támad. Minél sajátosabb a hazai életmód, vidék, vagy minél szorosabbak a családi viszonyok, annál gyakrabban, s hevesebben lép föl a honvágyi komorkór. Általán mint oly vágy lép föl, mely a hazai tárgyak körére korlátozza a képzelődés egész terjedelmét, és ép ily fokban vonja el figyelmét a jelenlevő környezettől. A honvágnál tehát a kedély nemcsak egy vágy irányában emésztődik, melynek kielégítése hiányzik, hanem egyuttal a képzelő erő erőltetett ábrázolása miatt is, mely folytonosan új előterjesztéseket kénytelen teremteni. A honvágnál tehát leginkább a képzelőerő fogja magát fölemészteni, mely fogyatkozás megsemmisíti a legjobb testi táplálást szokott hatását is. Orvosiszer itt mit sem használ; egyedül szer itt a hazába visszatérni, vagy körülvenni a beteget földie által, kik szüntelen hazai dolgokról beszélvén vele a távollétet felejtetik.

Az angolok komorkórát (*melancholia anglica*) öngyilkosság jellemzi, mely minden elegendő ok nélkül életunalomból támad. A beteg semmiről sem panaszkodhatik, de semmi sem képes őt e világon felvidíteni.

Állapotának változása után sovárg, mely e világon teljesülhetlennek látszik előtte. Végrendeletet készít, elbucsuzik rokonaitól s aztán megfontolással, s hidegvérrel végezi ki magát.

Az angolok komorkóra nemzeti betegség, s oka az éghajlatban rejlik, mely nedves levegője, tiszta napfény hiány, valamint az ezáltal okozott komoly borult napok által az idegrendszerre lehangolólag hat. Kik e komorkórba esnek egészen magukba térnek, tulsúlyu önzésök által, mely szeszélyességgel levén kapcsolatban gyakran oly különöz, s szigoru jellemet öltenek magokra, mely határos a hihetlenséggel. Valamely baj kínzó gondolata p. o. fogságé, melyet el nem kerülhetünk, szintén életunalomra vezet, s halálvágyat támaszthat. Ép ezt okozzák a lélek furdálásai képzelt büntetés, üldöztetés, becsület vesztés, a test megrongált állapota fölötti lépkóri előterjesztések, betegeskedés, tartós fáj-

dalmak, honvágy, és más testi, és lelki valódi vagy képzelt bajok miatt. Pellagrában szenvedők különös ösztönnel bírnak a vízbe ugrani. Az alhasi bajok könnyen öngyilkolási hajlammal kapcsolódnak.

E féleséggel a halál félelmének rögeszméje ellentétben áll, mely a lépkóros önfentartási gondjától az által különbözik, hogy hogy e beteg többnyire egészséges, jól néz ki, s csak attól fél, hogy megkell hallnia; ellenben a lépkóros jobbára valóságosan beteg csakhogy baját nagyítja, s inkább fél mintsem kellene. E komorkórosok némelyike a halálfélelmet mindig száján hordja, s minden legkisebb érzetre már megrettennek, ha egyedül vannak, gyakran sirnak, s a körültek levők előtt azt akarják bizonyítani, hogy a haláltól nem félnek, hogy annál inkább meggyőzzék azokat előérzetük valóságáról. Mások belküzdelmöket a legnagyobb óvatossággal takarják el, s ezek a leggyógyíthatlanabbak. E halál félelemből néha azon gyanu támad, hogy éltök ellen leskelődnek, vagy a boritalnak, vagy szerelmi kicsapongásnak engedik át magokat, mert hiszik, hogy egészségükön már nincs többé mit rontani. E betegség szabály szerint csak vagyonos, henye embereket száll meg, s a munka által nyomot szegénységet elkerüli.

A komorkór még egy féleségét akarom megemlíteni t. i. a terhések, és gyermekágyasok komorkóráát. E komorkórokat következőkép szokták leírni. A baj gyakran lázas rohamokkal lép föl, mert itt az együttérzési idegrendszer ingerlése által készítetik elő, mely néha már a terhesség előtt is kóros előképződéseket támaszt, de melyeket a szenvedő közönségesen eltitkol; de az elmeháborodások gyakrabban fordulnak elő mély közérzésből indulva ki, rövid időre a szülés után, s innen az általános elfogadott elnevezés : melancholia puerperarum.

E tünetmények következőkép nyilvánulnak : a lebetegedendő lassankint csendesebb, környezetére iránt közömbös, s kicsinyével eleinte keveset, később mit sem törődik, s vigasztalhatlan közönbösséggel szemléli azt. A beteg mindinkább magába húzódik, s gyakran sir midőn gondolja, hogy nem látja senki, minden ok nélkül, mintha valamely névtelen fájdalom lopódnék szívébe, s igen nehezen vehető rá annak közlésére, mire amugy sem találna szavakat. S ha végre könyár közt közli baját, bús vallomásokat hallunk saját érzéktelensége, és férje iránti hűségtelensége, saját

gyermeké iránti idegenkedése, és a fölött, hogy képtelen még egyszer anyává lenni, s arra, hogy férjét boldogíthatná, hogy gyermeke nem bír elég életerővel, ki is beteg méhében nem fejlődhetett ki kellőleg, hogy testének kigőzölgése undorító, mely belső rothadásra hajlik stb, melyek a mélyen meghatott közérzetből erednek. A vigasztalások baráti, s a környezők megindító részvéte egyet sem semmisít meg mélyen gyökerező közérzetei, és leverő rögeszméi közül. A nagy beteg mindinkább magába süllyed, órahosszat elül mereven ágyára nézve, minden hang nélkül; semmi szükségét nem nyilvánít, komoly, halványarczát oldalvást mellére támasztja, kezét egymásba kapcsolja. E helyzete maradó, mindig visszatér abba a beteg, s valóban oly jellemző, hogy ki egyszer ily beteget látott soha sem fogja többé elfeledni.

A nehezen megbetegedő gyermekágyasnál a leirt külső magatartási tünetmények csak rövid időig tartanak, mert az együttérzési idegrendszer általános bántalmával megjelenik a láz. A beteg testi melegsége lassankint borzasztó, a tapintatnak kellemetlen forrósággá növekszik. Az érverés feltűnő gyors lesz; 120—140 egy perc alatt. A heti folyás, vagy igen bő, s feltűnően rossz büzü, vagy egészen eltűnik, az emlők vagy igen felduzadnak, vagy elsorványodnak. Az ily beteg bőre változatlanul forró marad, semmi izzadság sem következik, a vérkeringés igen gyors lesz.

A gyermekágyi zavarodás ez alakja minden tekintetben a legaggasztóbb, mert vagy már az első szakban halálos lesz, vagy veszélyes senyvet idéz elő, sőt kedvezőbb esetekben is örülséggé, vagy dühöngéssé fajul el, rögeszmékkal, s időszakonkinti lesz, s akkor mint minden időszakonkinti betegség ritkán gyógyítható.

A komorkóros arca sovány, bőre barna, vagy feketés, száraz, repedékeny, teste karesu, arcizmai göresösen feszülnek, s szomorúságot, félelmet, ijedtséget árulnak el. A szemek merők a földre, vagy a távolba irányzottak, a tekintet bandzsáلكodó, nyugtalan, gyanuskodó, a kezek, hol elsorványodnak, hol felduzadnak; az érverés közönségesen lassu, gyöngé, összehuzott, néha igen kemény; a bőr száraz forró, néha égető, kigőzölgése pedig elnyomott; a végtagok hidegek, s izzadással borítottak.

A komorkórosok keveset alszanak, a nyugtalanság, félelem, ijedtség, szerelemföltés, s érzéki csalódások tartják ébren. Ha alszanak is nyugtalan álmok nyugtalanítják őket. Némelyek jól töltött éj után szomorubbak, nyugtalanabbak, mások azt hiszik,

hogy a nap végét nem érik meg, s jobban érzik magokat, ha az éj kezdődik, mert azon meggyőződésben vannak, hogy most már megvannak védve; mások ellenben az éj közeledtével nyugtalanabbak, félnek a homálytól, álmatlanság- álomközti ijedtségtől, és a magánytól stb.

A komorkórosok kiürítései is több rendetlenséget mutatnak. A nagy mennyiségű hűg egészen világos, mint a víz, néha kevés mennyiségű, és sűrű, zavaros. Vannak, kik valamely képzelt oknál fogva a vizelést több napokig visszatartják. Így egy beteg azért nem akart vizelleni, nehogy a földet vízárral öntse el, s csak az által lehete rávenni, ha azt mondók, hogy az által nagy tüzet olthat el, mely épen most támadt.

Okkutatás, s lefolyás.

A komorkór előidézéséhez járulható okok igen számosak, s olyanok, mellyek jobbra az elmebetegségek többi nemeinek is megfelelnek

A rögzött tévelygésnek legközelebbi oka egy némikép életművesedett képzelő tevékenységben azaz a központi érzék, oly rögzött bántalmában keresendő, mely akár lelki, vagy természeti forrásból támadott, a figyelmet nem engedi szabadon működni. De azért épen nem szükség helybeli gyuladásos képzékeny, vagy a központi idegrendszer részének egyéb változását képzelni; mert csak működési zavarral van dolgunk, és a tengéleti idegrendszer, melyből ez alak tünetenyei a tengélet rendellenességei által ki-fejlődnek, mint életműves tüzhely tekintendő.

Minden indulat, mely érdekei erős érzetét tettekben nem képes kielégíteni, s csupán vágyban, mintegy ki nem elégitett éhség kénytelen megemésztdödni — hajlandó a komorkórra; mert a szellemi élet ép úgy megkívánja szükségei kielégítését, mint a testi, a mennyiben annak tárgyaival kölcsönös hatásba lép, s ez által tettleges erőkifejlődésében előhalad. Ellenben a pusztá képzelődések, mennyiben a lélek akarati erélyességét elrabolják, a a szükölködés, és epedés kinos öntudatát hozzák elő, mely valódi tevékenység hiányában üres álmok által kóros vágyakká fajul el, s ez által a kint csak nagyobbítja.

Az ily lelki állapotnak kedvező számos távolabbi, s a komorkóri vérmérséket a valódi komorkórnak mintegy elemét jelölő okok közt, hogy ez még világosabb legyen, egész csoport apróbb jeleket szokás előszámálni: milyenek az emberkerülés, a magány-

keresése, féltékenység, homályos életfogalom, mogorva kedély stb. melyekben a lelki szenvedések első csirái rejlenek. Esquirol e vérmérsékü egyéneket következőleg ábrázolja: karcsuk, soványak, izmaik vékonyak, kiállók, szűk mell, barna, vagy sárga bőr, fekete haj, tüzes szemek, szomorú arczkifejezés, nyugtalan félénk, vagy merevedett tekintet; minden szenvedélyek igen hevesek, makacsul szeretnek, és gyűlölnék, álmélkodók, gyanakodók, hajlamaikat központosítják, s terhökre van a társaság, kerülik is azt, s többre hecsülik a magánosságot, hol képzelődésük- s hajlamuknak szabad hatáskört engedhetnek.

Átalán minden, mi a kedély erejét bénítja, kedvez a komorkór kitörésének. A komorkór gyakran mindennemű szenvedélyek által feldult élet következménye, különösen későbbi években, midőn az elpusztult, s komolyodott kedély a fiatal kor erőteljéből nem merithet új erőt többé; ezért a fiataalkori kicsapongások miatt az agy bünhödik, mert nem talál többé magában vigasztalást, kielégítést, életromjaiért stb.

A lehangoló kedélymozgalmak hatása még az által is erősödik, hogy még a test ápolását is meghiúsítja, ha a megszorított éjszakákon át ébren lármáz, ruházat- és eledelben hiányt szenved, s hajlék nélkül az idő minden viszontagságainak ki van téve. Vannak továbbá, némely betegségek, melyek a legerősb, s legbátrabb lelket is semmivé teszik, ide tartoznak a verőcérendszerbeni pangások.

A gyöngítő okokhoz, melyek idegkimerülés által hozzák elő a komorkórt, tartoznak leginkább a szesz-italok- különösen pedig a pálinka ivásbani kicsapongás, bujaság, főképen az önfertőzés. E szerencsétleneket megrongált éltük érzete annyira gyötör, hogy nem ritkán az innét eredt irtódzásból ölik meg, vagy az ábrándozás minden kigondolható rémképeivel kinozzák magukat, melyeknek eszméletére már a feldult értelem el nem juthat.

Azon okokhoz, melyek a komorkór jellemére, s gyakori előfordulására közvetlen befolyást gyakorolnak, tartoznak még a következők.

Az évszak, és éghajlat. A kevésbé mivelte hegyi lakók a komorkórhoz hajlanak, ha elhagyják lakhelyeiket; ezeknél a komorkór leginkább a honvagy alakjában jelenik meg; míg a miveltségben előhaladtabb róna lakók e betegségre kevesebb hajlammal bírnak. Posványok közelléte, továbbá ködös lég, meleg, s száraz

tartományok különösen ha itt némely szelek uralkodnak, milyenek a Sirocco, Silano, Kamson — az egyént szintén hajlandóvá teszik a kórokra. Azon tájékokon, hol a légkör égető, és száraz, az érzékenység is felmagasztosult, a szenvedélyek hevesebbek, a komorkórhoz is nagyobb hajlamot találunk.

Az évszakok közül az őszi hajlik mindenképpen a komorkórhoz, még pedig annál inkább, minél szárazabb, és melegebb volt a nyár.

Az életkorra nézve közönségesen úgy tartják, hogy 25—35 évek közt jelenik meg. Gyermekkorban igen ritka, mert a gyermeket heves, s tartós kedélymozgalmi megőrzik. Éppen oly ritkán, de más okoknál fogva fordul elő a vénségben, mert e korban az eszmék, kívánságok, valamint a szenvedélyek is nagyobb részt elveszték erélyességüket, a képzelő erő lecsendesül s tartósabb nyugalom áll be.

Nemre nézve a komorkór nőknél gyakoribb mint férfiaknál. Nem kell feledni, hogy a nők ingerlékenysége, ülő életmódja, s sajátos tulajdonai éppen nem közömbösök a komorkór előhozására. De továbbá, és különösen oly fontos állapotok fordulnak elő náluk, milyenek a hőszám, gyermekágy, szoptatás, melyek férfiaknál hiányzanak. Végre a szerelemnek náluk oly heves szenvedélye, s a nálok valóságos szenvedélylyé válni szokott vallás, a szerelemföltés, továbbá a félelem rájuk mind súlyosabban hat, mint a férfiakra; különösen a vallási komorkór igen gyakori, főképp az alsóbb osztályokban. A bírálati időszak körül a lányokat, nők, és özvegyeket szintugy meglepi a komorkór.

A polgári állás, és életmódra, mint elmebetegségeikre nézve csak azt akarom felhozni, hogy a feddhetlen tevékeny élet a munkás élethez henyességre gyors átmenet, folytonos éjjelezések, melyek az erőt kimerítik, hosszú álmok, mely után a kedély durczás szokott lenni, mind alkalmasak a komorkór előidézésére; különösen ártalmas a mértéktelen tanulás. Bizonyos polgári állások, különösen hajlanak e betegséghez, mert a képzeletet, és szenvedélyeket foglalkoztatják, s az egyént sokképi éntrendi változásnak vetik alá. Ilyenek a zenész, költő, színész, kereskedő stb. állása.

Végre megemlítjük még, hogy valamely betegség hirtelen eltűnése oly egyéneknél, kik hajlandók arra, komorkórt idéz elő; hasonlóan a rüh, sömör, méhkór, lépkór, nehézkór és dühöngés helyébe föllépni, vagy ezekkel váltakozni gyakran látjuk a ko-

morkórt. Nem ritka eset, hogy dühöngők komorkórba, vagy öngyilkolási hajlamba is esnek, ha a dühöngést jellemző általános örültség, és izgatottság megszűnik.

E kóralak nyomata részint közben hagyó, még pedig gyakrabban mint a többi alakoknál, mert a kóros előterjesztés elhomályosodásának pillanatában, saját állapotának megismerése lehetséges; részint félbenhagyó, vagy folytonos, ha a rögzött lélekműködések minden többiekkel társulnak, s szokás által tartóssá válnak. A lefolyás legtöbb esetben szerfölött lassu, idült. A komorkórnak átmenete tébolyodásba gyakrabban előfordul, ha t. i. a részletes örültség mindig gyakoribb eszmetársulatok által általánossá válik. Legtöbbnyire butaság kimenetele, még pedig a lélekrőnek, vagy közvetett, vagy közvetlen egyoldalú kimerülése által.

Kór jóslat. Mi a gyökeres kigyógyulást illeti, a komorkór rossz hirben áll, mi leginkább onnét van, mert a kedély teljes bénulásába és elpusztulásába menni át, s az életműves élettevékenységet aláásni, s így a gyógyulás legbensőbb föltéteit semmivé tenni nagy hajlammal bír. Azonban azt is meg kell engednünk, hogy a jóslat ellenkező körülmények közt nem oly kedvező, mint milyennek azt sok irók állítják; mert hacsak a kedély minden életérdekre nézve el nem tompult, s minden erejét el nem veszté, ugy végre is megunja az önkinzást; az előbbi hajlamok ismét fölélednek, s sebei begyógyólnak maradandóan hacsak a legbensőbb életsira nincs halálosan érintve.

Gyógymód. Az idevágó gyógyeszközök három osztályba sorolhatók: étrendi- lelki- és gyógyszerártárbeliekre, melyeket itt sorba megtekintendünk.

A légkör minden ember lélekműködéseire nagy befolyást gyakorol. Mérsékelt égalj, tiszta kék égboltozat, kellemes meleg, szép regényes fekvésü tájék hasznosak a komorkórosokra nézve. A tápszerek gondosan választandók, minden sós, fűszeres, izgató, és nehezen emészthető eledeleket kerülni kell, ellenben fiatal állatok frisen sült husa, gyümölcs különösen az édes gyenge főzelék stb. effélék igen ajánlhatók. Egyike a legjobb eszközöknek a kellemes foglalkozással egybekapcsolt mozgás, vagy csak maga a mozgás is. Némely esetekben igen jótékonyan hat a lovaglás, mert az alhasi zsigerek tevékenységét hathatósan elősegíti, s a figyelemre is azáltal, hogy elvonja, jótékonyan hat. A munka, különösen a kerti, és mezei jeles eszközkint igen ajánlható;

de a test mozgása- és gyakorlásával szellemi tevékenységnek is kell egybekapcsolva lenni. Sürgőn ajánlandók a meleg fürdők, melyek a bőrkigőzölést elősegítik, mely komorkórosoknál jobbára el van nyomva.

A komorkór lelki orvoslására a rögeszme eltávolításától függ majd nem minden; ha ez sikerül úgy vele együtt minden ösztönök, vágyak, s tétovázó tettek is elmúlnak, melyek abból mint forrásból támadtak. A mint az csak hosszabb időközökre elhallgat a szerint csillapul kiváló ingerlékenysége is, melyen a kóros készség alapul. A lélek rendes erőviszonyának visszatéréseivel visszatér egyszersmind a megfontolás szabadsága, és az akaratnak az ész törvényei szerinti meghatározása. Ez által a beteg képessé lesz örült eszméjének alapját fölkeresni, vagy azt mint közönböst abban hagyni míg lassankint magától el nem tűnik. De különös ügyességgel kell bírunk a lelki orvoslásnál előforduló számtalanféleségek felfogására, s azok alkalmazásának kedvező időpont meghatározására. Majd a konokul ellenszegülő határozatokat kell legyőznünk, a mennyiben a betegben erősebb, vagy legalább más szenvedélyt ébresztünk, mint milyen az, mely esztét körül fogja; gyakran a félelem érzetét kell szándokosan előidézünk, hogy a beteg alaptalan félelmét elmozdítsuk. Majd bizalmát megnyerni, bátorságát emelni kell törekednünk. Könnyen belátható, mily szükséges, és hasznos is egyuttal, hogy a komorkórost értelmi erejének ismerése mellett jelleme, s szokásainak megfelelőleg orvosoljuk, hogy eszén uralkodó rögeszmejét elmozdithassuk.

Ha a beteget valamely kedves tárgy vesztesége foglalkoztatja, úgy valamely nagy nyereség, vagy más hasonbecsü tárgy vesztesége veszélyének előadása őt tétovázásba hozhatja, több tárgyak közt, mi által az egyetlen tárgyra tapadó rögeszme eltávolíttatik. Többé kevésbé elméncz eszközökhöz is folyamodtak, hogy e betegek legkülönczebb eszméit eltávolithassák. Számtalan körülményeket felhasználhat itt az orvos, melyek a gyógyjavalatokhoz vezető utat megmutatják neki.

A komorkór gyógyítására egyik legjelesebb eszköz a zene, de még hathatósabb az ének, a mennyiben ez még jobban meghatja a szívet.

Nagy, és fontos gyógyeszköz a rend, és fegyelem, mely minden rendezett intézetben fellelhető. A beteg a reáhatással bíró

egyének iránt engedelmesség- és tisztelettel viseltessék, hogy ez által eszméletük fölébredjen, és a gyógyításra előkészitessék. A fő személy, az orvos, ura legyen szívüknek, majd komolyság, és szigor, majd részvét által, hahogy szerencsétlenség által volnának megalázva. Ilykép alapos, és szelid intések, majd kényszerítő eszközök által őket tartós testi, s lelki munkára bírhatja, mi által aggodalmaik, önmaguktól eloszlanak. Némelykor a rögzeszme érzéki élvezése midőn ez érzékfölötti szerelemre vonatkozik, igen hasznos, de bizonyosnak kell lennünk, hogy a beteg e miatt szemrehányásokat ne tegyen magának, nehogy ez által más még nagyobb elmezavarodásba essék.

A gyógyszerzári eszközök különösen szigorú étrendbeli kapcsolatban a komorkór meggyógyítására nagy befolyással bírnak; mert ha meg is kell engednünk, hogy a betegség gyakran szellemi uton hozatik elő, alapját még is igen sokszor életművi zavarok képezik. A komorkór eredéséhez járuló kórtani tünetények megismerése után kell a gyógyszerzári kezelésnek is módosulni; kerüljünk különösen minden egyoldalúságot, mert az csak ártalmas lehet.

A komorkór kezdetén a hánytató, s hashajtó szerek igen hasznosak, jótékony hatású néha a mesterségesen előidézett hasmenést föntartani, ha a beteg erőbeli állapota azt megengedi, mert ez által gyógyulási módjában a természetet utánozzuk. A komorkórhoz legalkalmasabbak a kiürítő szerek, de az olvasztó, és hashajtó szerek választásában óvatosak legyünk, nehogy az illető zsigereket a szélsőségig elgyöngítsük. Az altest minden működéseit többé kevésbé az elválasztásra rendelvek, részint hogy az emésztésre megkívántató nedveket készítsék, részint hogy a kiürítő anyagot előállítsák, melynek a testből mi előbb el kell távoznia, hogy arra felette káros kóros ingert ne gyakoroljanak; ezért összegyülemléséből, és dugulásából a leggonoszabb kóros tünetények származnak, melyeket az illető kiürítések mintegy elvarázsolnak.

Komorkór gyógyításnál újabb időben az ásványvizek használata lényeges szolgálatot tett, míg a régiektől különös hatásnak dicséért hunyor, és csikorka (*gratiola*) már feledékenységre mentek. A hánytató borköt kis adagban, hanem gyakran ismételve adják, gyakran azon célból, hogy a magát egészségesnek tartó beteg képzelő erejére hassanak. Az az által szenvedett

kellemetlen érzések figyelmüket állapotjukra vonják, s meggyőzik, hogy valósággal betegek, s így a szükséges szerek alkalmazásának megengedésére bírják őket. A minden gyógyszert kórikul elvető komorkórosoknál hathatósan működő szereket használnunk kis adagokban, melyeket ételükbe, s italokba keverünk.

A vérbocsátások jobbra ártalmasak. Legfőlebb a helybeli vérelesztések alkalmazhatók egyes esetekben, például a hőszám helyreállítása végett a méhüvelyben, az aranyérfolyás helyettesítése végett a seggen, s ha a gyomor izgatott állapotban van a felhastájon, vagy ha a főfelé vértululások mutatkoznak a fejen. Némelykor minden tünetények hiányoznak melyek alhasi betegségre, vagy édeny rendszerbenni torlódásra mutatnának, ily esetben úgy látszik, hogy az egész zavarodásnak oku az idegrendszerben keresendő. E komorkóiban a kiürítő szerek a bajt nagyobbítják, s ennél fogva az orvos föladata az érzékenységet módosítani, az idegek ingerelt állapotát italok, bodárszerek, s zuhanyfürdők által csillapítani.

Komorkóiban az állati magnetismust is használták. Általános erősödést eszközöl ez minden rendszer életerejében a nélkül hogy ingerelne. Heinecke is használt állati magnetismust az úgy nevezett ideg gyöngeségben, hol az idegerő nem működik elég erélyességgel, s a beteg minden erőlködése hatástalan. Esquirolnak egyógyeszközzel tett kísérleteinél az eredmény koránt sem volt oly fényes; igen óhajtandó tehát, hogy e tárgyban több észlelések közöltetnének, hogy az állati magnetismus becséről a komorkóri gyógyításnál pontos ismeretet szerezhessünk.

Tévelygő érzés, örülés.

(Wahusinn).

Ez alakot a szó teljes értelmében veendjük, azaz az örülést az érzékekben tekintendjük. Az örült állítja hogy lát, és hall valamit noha az érzéki izgatásnak nincs külső alapja; vagy tárgyat lát úgy hogy azt más egészséges érzékű oly tulajdonokkal mint ő mem láthatja, s így az érzéki csalódások, és káprázatok terére tapasztaljuk magunkat vezetetni, melyek minden összetett örült-ségi alakok alapját képezik.

Az érzéki zavarodás mindkét alakja előjön ugyan minden elmehetegségnél, de sehol sem oly állandóan mint az örülésnél. Azért szükséges lesz azokról itt bővebben értekezni.

Esquirol volt az első, ki az érzéki káprázatok, és látványok közti különbséget a főnebbi módon megállapítá. Előbbi időkben egészen összevették, de néha még most is ferdén szemléltetn találjuk leírva. A következőkben egymástól elkülönítve szólandunk róluk.

Érzéki káprázat. \ddagger (Hallucinatio).

Azon ember, mondja Esquirol, ki támadt érzetéről szilárd meggyőződéssel bír, és pedig akkor, midőn érzékei környezetében semmi oly tárgy nem található, mely az ingert támasztani képes volna — azon ember érzéki káprázatban szenved. Az érzet minden érzékekre nézve közös, azért minden érzéknek meg vannak a maga káprázatai; de mivel minden érzék saját erélyességgel van ellátva azért azon ideg szerint, melyben föllépnek, szükségkép azok különfélesége támad. Tehát az ábránd, és káprázatok belső okokból minden külső gerjesztü tárgy nélkül az érzékek sajátos erélyességével támadt érzetek; a külső okból támadt érzések minden nemeit ábránd, és káprázatok nélkül is birhatjuk. A látideg állapotai világosság, szinezet, sötétség álomban is előfordulnak, s még vakoknál is előjöhetnek.

A káprázatokat előidéző belső okokhoz azonban nemcsak a testiek sorolandók, milyenek a vértorlódások, maga az ideg, vagy a vele bizonyos anyagi összeköttetésben álló szerv kóros mivolta; hanem a tiszta képzelődés, vagy a többi lélekerők, mint a kedély, ábrándozási felhevülés a multa visszaemlékezés tulnyomó tevékenysége is, melyek jelentékeny benyomást gyakorolnak. Spinello festő látá az ördögöt, melyet irtózatossal alakban festett le, s hallá hogy az e miatt elnevette magát. A képzelődés azonban eltompulás által is tulnyomást nyerhet, s így káprázatokat idézhet elő.

Ámbár a káprázatok minden érzéket érhetnek, azért még nem mindannyiban, sem egyenlő erővel lépnek fel. Legtöbbször szenved a látás, és hallás, s ez utóbbi még gyakrabban mint az első; mind az által a tapintat-, szaglás- és izlésben is jönnek elő

káprázatok. A beteg törzsurást, hernyót, vagy pókot érez bőrén; mások rosz büzt éreznek, és könyörögnek, hogy azt füstölés által távolítsuk el; mások kellemes illatot éreznek, noha az örülés kitörése előtt teljesen hiányzott szaglásuk; mások pedig minden étekben mérget, vagy ként, vagy szurkot éreznek. Jobbára egy időben több érzékekben akadunk káprázatra, különösen a látási, és hallásiak szoktak kapcsolódni. Egy asszonyosság betegsége elején rendkívüli izgatottsággal birt, mely nemcsak azon őt elfoglaló eszméből, hogy üldöztetik, hanem a hallás, látás, és tapintat kinzó káprázataiból is támadt. A szerencsétlen hangokat hallott, melyek kellemetlen dolgokat közöltek vele, és a falakból irtózatot alakokat látott előlépni, ezenkívül midőn lábát letévé berzes megrendülést is vélt érezni.

Számtalan érzéki káprázatok kinoxhatják így az embert, s folyton a legnagyobb gyötrelmig üldözhetik, ugyannyira, hogy könnyen fölfoghatjuk, miszerint gyakori visszatérésükkel végre a megfontolást lehetlenné teszik, s a káprázó hiedelemben bizonyos valódi lételt nyernek, s így az örülés alapját teszik. Később örült eszmék fejlődnek, melyek széke az agyban rejlik, melyek valamely kiváló közönségesen a mult életből meritett tevékenység körül forognak.

Az érzéki káprázatokban szenvedők a holdkórosoktól az által különböznek, hogy legtöbbsnyire emlékeznek mi foglalkoztatá, vagy zavará elméjüket, mig a holdkórosnál a visszaemlékezés hiányzik.

A káprázatok az elragadtatástól csak az által különböznek, hogy ez utóbbi a figyelem nagy megeröltetése által idéztetik elő, mely egy tárgyra irányoztatott. A lelki elragadtatásnál az idegrendszer annyira meg van feszülve, hogy mellette minden életerő elenyészik. Minden működés meg van akadva, kivéve a képzelő erőét, az érzéki káprázatoknál ellenben minden működések többé, kevésbé szabadon folynak, az ember úgy él káprázataival, mint egészséges állapotában is élne.

Az érzéki káprázatoknál a meggyőződés egészen tökéletes, ugy annyira, hogy a betegek annak következtében ítélnek, határoznak, gondolataikat, kívánatukat, akarataikat, s tetteiket rendezik. Többen oly nyugalommal beszélnek el látványaikat, mely csak a legbensőbb meggyőződésből származhatik, s innét eredhet a különös beszéd, és sajátságos tettek. Mert az érzéki, mint a

valódi érzések, gyönyört, vagy fájdalmat, szeretetet, vagy gyűlöletet okoznak a betegnek; így például, az egyik fenszóval nevet, s magát a legszerencsésebbnek tartja a világon; ábrándos szerencsétől van körülvéve, melyet ő annál élenkebben, és tisztábban érez, mert képtelen más eszme felfogására, és nem hiszi, hogy szerencséjének valaha vége lehetne. A másik szomorú, bús, kétségbeesett, borzasztó káprázatai semmivé tették; de az érzéki káprázatok nem bírnak mindig rögzeszme, vagy kiváló szenvedély jellemével. Néha lassankint oly tárgyak emlékezetére terjed el, melyek érzékeire behatást gyakorolnak, s az örülésnek állhatatlan jellemet kölcsönöznek, mely tetteben és beszédben nyilvánítja magát. Vannak betegek kiknek érzéki káprázatai időről időre megváltoznak.

A káprázatok székeül az érzékiség központját kell elismerünk, mert e tüneményt csak úgy foghatjuk fel, ha fölteszszük, hogy az akármely oknál fogva tevékenységbe lépett. E tevékenység hirtelen heves mozgás folytán, a lélek nagy erőlködése által nagy heves szenvedélyek következtében jöhet elő.

Az agy a távolabbi zsigerek által is többé kevésbé tevékenységbe hozatik, mint ezt a lázoknál, gyomorban méregnél stb láthatjuk. — Hasonlóképp tevékenységbe hozatik az agy agyrázkódást előidéző erős benyomás által. E rázkódtatás az életművet ingerelt állapotba, mi által rögzeszme támadnak, vagy az agyat rángási állapotba hozhatja, mi által az eszmék összefüggés nélküliekké, a határozatok futólagosakká válnak.

Az érzéki káprázatok szabály szerint azon testi, vagy lelki foglalkozásra vonatkoznak, melyet a beteg előbb üzött, vagy pedig az ok természetével is összekapcsolódnak, mely az agyrázkódást előidézi. Egy asszonyosság a hirlapban valamely gonosztevő elíteltetését olvasá, s mindenütt levágott véres főt látott, mely szemei előtt ugrált, s oly félelembe hozá őt, hogy saját élte ellen több kísérletet tett.

Oly egyének is bírnak káprázatokkal, kik soha sem őrjöngtek; de különben jobbára mindig őrjöngéssel van kapcsolódva, leggyakrabban találjuk a dühösségnél, komorkórnál, egyes tébolynál, méhkór- és lázas őrjöngésnél.

A gyógyulásra nézve az érzéki káprázatok nem kedvező jelek. Minthogy a káprázat az őrjöngésnek csak egyik tüneménye, s mivel több idült, ugymint heveny betegségnél előfordul, azért saját gyógykezelést nem követel, de mindamelllett az orvos legnagyobb figyelmét veszi igénybe.

Csalódások (Illusiones).

Csalódások, vagy érzéki csalódások a nyert benyomásoknak fonák, megmásított értelmezései. Az érzéki káprázatoktól tehát abban különböznek, hogy ez utóbbiak inkább csak álmok, miután tisztán csak az agyban fordulnak elő; míg az ábrázolatok tárgyilagossá benyomások által előidézett érzeteket ábrázolnak.

E csalódások gyümölcsei a tévedések, melyek esztelen tettekre s örültségre vezetnek. Egy örült nőnél, ki gyomrában állatot képzelt lenni, bonczolás rákra mutatott; tehát a tárgy fölött csalódott, noha az idegérzete megvolt.

A csalódások háromféle okból származnak; ezek:

1. Az érző ideg épsége szenved.
2. Az agy maga van meghatva.
3. A benyomást az ideghez vezető életmű van megzavarva.

Minden túlzott lelkiállapotban a csalódások egyik főforrása rejlik; az indulatoskodások, szenvedélyek, képzeletek, fokuk nagysága szerint módosítják a támadt érzeteket. Ez áll a lehangoló kedélyállapotról is. A szerencsétlenség bizalmatlanságot okoz, s néha embergyűlöletre vezet úgy annyira, hogy a szerencsétlen a beszédet, s tettet félremagyarázza. A vérmérsék is nagy befolyású; a vérmes mozgékonyasága, s fölületességénél fogva nem fogja magát a benyomtatnak sokáig odaengedni, s sokkal gyorsabban fog visszahatni; oly tárgyak fölött azért melyeket szokás mondás szerint csak félszemmél tekintett meg, könnyen csalódhatik.

Mindazáltal ámbár minden csalódásnál külső benyomat, érzet van jelen, még sem tagadható, hogy arra belérzelmek is okot szolgáltatnak, mint azon nőróli fönebbi példa mutatja, ki állatot vélt létezni gyomrában. De az érzéki középpontra az ily belső érzési benyomatok csak úgy viszonylanak, mint külokök. Egy nehéz lélegzésben szenvedett beteg a levegőt megmérgezettnek tartá; sok beteg szerint még a néki nyújtott étkek földdel kevervék, vagy elromlottak. Esquirol véli, hogy a nyelv és szájúr takhártyájának szárazsága hozza a beteget e gondolatra. Hogy minden csalódási esetet nem kell az örülés tüneményének tartani kétséget sem szenvedő tény. Egészen ép egészség mellett, és az érzékek gyöngesége, gyakorlatlansága csalódásokat okoznak.

A csalódások majd minden érzékben fölléphetnek, de ezek is valamint a káprázatok egyikben gyakrabban jelennek meg, mint a másokban, csakhogy a viszony megfordítotttnak látszik. Egy tárgy fölötti csalódás már nem az érzék érzete, hanem inkább ennek viszás értelmezése. Ez ítéletbeni fonákságnak leginkább azon érzéki benyomásoknál van helye, melyek sokkal gyöngébbek, hogy sem élénken jelölt ábrákat hozhattak volna létre. Azon érzékek tehát, melyek természetüknél fogva a tárgyak tiszta képét előtűntetik, milyen a látás, tapintás legkevésbé fognak csalódást megengedni; azért azt a közérzethen (lépkór, méhkór) szag-, iz- és hallérezékben találjuk leggyakrabban, s innét van az utolsó érzékekben a benyomás és érzések ritka összeegyezése. A csalódás leggyakrabban a hallérezékekből támad.

Ila a fent elősorolt okok valamelyikénél fogva csak egy csalódás támadt is annak következményein kívül még más tévedések is csatlakoznak ahhoz, még pedig oly nagy számmal, hogy az örült beszédéből, és tetteiből igen nehéz kivenni az első csalódást. Ez áll az érzéki káprázatokról is.

Főnebb említettük, hogy az érzéki csalódások, és káprázatok, a butaságot kivéve, majd minden elmebetegségnél előfordulnak, csakhogy némely nemeinél gyakrabban, mint másoknál; az örülésnél mindig jelenvannak, azért voltunk kénytelenek tárgyalásukat itt előbocsátani.

Az örülés kórjeltana.

A lélekzavarodás ez alakja majd mindig idült lefolyással bir, s jellemzőleg az értelem zavarával lép fel, melyből aztán viszás cselekvési modor származik. Az érzet felfogási képessége megváltozik, s innen a káprázatok, és csalódások teszik minden más tünemény alapját. A tünemények sokfélesége egy vagy több örült eszmére vonatkozik, s ügyesség, és fortély kívántatik, hogy azokra visszalehessen vezetni őket. Magától értetődik, hogy e mellett különös tekintet fordítandó a hajlam, testalkat, nevelés, vérmérsék és jellemre. Az örülés ritkán lép fel hirtelen, majd mindig előjeli vannak, melyek megelőzik, s annál több figyelemre méltók, mert gyakran az egyetlen forrást képezik, melyből az orvos az uralkodó eszme ismeretét meritheti. Néha e megelő-

zött jelek, ha erősebben nem lépnek fel, teljesen mellőztetnek, s a hirtelen támadt örülési esetek jobbára ide sorolandók. Az előbbi időszakban, ha szabad így neveznünk az egyén előbbi életmódjától eltérést mutat, mindenütt örült eszméje lehet előtte, mely egyéb képzelődésébe, és tetteibe is bele avatja magát ebből táplálkozik hiúsága, büszkesége, tébolyodottsága, a nélkül, hogy azt valóságnak tartaná. De kedvencz ábrándnak képzelődése életet ad, s ennek folytán az egyén káprázatokban, és csalódásokban szenved, és ezeket megis tartja, mert mulatságot, s legalább képzelődésben megelégedést szülnek. Végre a képzelődés megrogzik, a csalódások, káprázatok való lételt nyernek, s az örülés most már nemcsak képzelődésben, hanem beszédben, s tettben is nyilvánul. A test állapota ez alatt változatlan maradhat, vagy zavart szenvedhet az egyes zsigerek működésében.

E betegek többnyire székrekedésben szenvednek rosszul néznek ki, elsoványodnak, s külsejökre nézve is egészen elhanyagolják magokat. Azon esetben, midőn az örültség inkább a le nem hangoló szenvedélyek körében nyilvánul, mint például, ha a katonának azon dics-vágyát, hogy őrnagy őhajtana lenni, örült eszméje, melynél fogva azt elérve lenni hiszi megnyugtatta, örjögése beálltát főfelé vértorlódások előzik meg. Az örült élénk, nyugtalan lesz, vállalataiban némi bátorságot mutat, szeme világít, s némileg halvány képcn élénkebb arczzsinezet ömlik el.

Ez ingerelt állapot gyakran egész élten át is megmarad, s mint tulzottság, tulfeszültség, és tébolyodás ismerhető meg; ez állapotok gyakran oly közel állnak az örültséghez, hogy megkülönböztetésük a legnagyobb nehézséggel jár, sőt egyes esetekben teljes lehetetlen.

Ha az örültség kitört, s a beteg képzelődése az ő hite szerint más való lételt nyert, úgy a tünemény majd soha nem elsődleges többé. A fősvény, ki folyvást a kiolthatlan birvágyat hordá kebelében, örültségében tárgyát el is érte; ura ő a világ minden kincseinek, s azon mesterséget is érti mint kell fából aranyat csinálni, e végből rongyokat szed össze, zacskókat készít, hogy azokba rakhassa millióit. Ha az örülés átalában az által bélyegzi magát, hogy valamely képzelődés erőltetett kizárólagos figyelem által élénkké leszen, s a képzelő előtt mint valósággal létező jelenik meg, úgy kiviláglik, miszerint az abból származó tünemények változók lesznek, az örülteszme szerint, de e különb-

ség magára a dologra nézve közömbös; valjon a másodlagos tünetmények szomorúak-e vagy vidámak? valjon küzdelmek, vagy káprázatokként nyilvánulnak-e? éppen semmi beccsel nem bír. Azért az örülésnek minden azokra alapított osztályozása semmi állandósággal sem bír. Mi hasznom van abból, ha valamely adott esetben az örülést dühösséggel, vagy komorkorral ismerem meg; valjon többet mondtam-e ezzel, minthogy a beteg örült ingereltségben, vagy örült levertségben szenved.

Az örülés okai lelkiek, vagy természettaniak, előkészítők, gerjesztők, másodlagosak, vagy elsődlegesek. Általán alig van befolyás, mely adott kedvező feltételek közt, ha nem is egyenesen idézheti elő az örülést de annak előidézéséhez hozzá ne járulna. Mint előkészítő mozzanatok leginkább tekintetbe jönnek, az öröklés, nevelés, foglalkozás, életmód.

Az örülést feltételező testi állapotok közt különösen azelés kiválasztásokbani zavarok, gyöngeség, mely ivási, szerelem, vagy önfertőzősi kicsapongások által idéztetett elő, vagy a mi magában az agyban zavarodást okozhat. Mit az égalj, foglalkozás, s életkor befolyására megemlitenünk kellene, azt már az általános kórtanban előadtuk, hová is utasítjuk az olvasókat.

Lefolyás. Az örülés idült lefolyása közben a legkülönbözőbb tünetmények fordulnak elő. A káprázatok változók, egyik érzékből a másikba ugranak át, vagy mind annyiban előjönnek, úgy hogy az örült, kinél kezdetben csak tünetek mutatkoztak, most már azokkal társalog, hallja feleleteiket, s magát általok testileg megtámadva hiszi. Idővel a lelki erők megtébolyodnak; a beteg most már minden összefüggés nélkül kezd felelni, tébolyodottság áll be, mely közönségesen butasággal végződik.

Az átmenetelt az örültségből a butaságba jobhára mindig a tébolyodottság képezi.

Az örültség is néha változó; utóbbi esetben az ugynevezett tiszta időközök állnak be (lucida inter valla). Tartásuk nem egyforma hosszúságu, egyik esetben csak pillanatig, másik esetben pedig a beteg éveig, hónapokig megtartja tiszta öntudatát. A tiszta időköz különbözik az egyszerű tünetmények alábbhagyásától, úgy hogy néha az örülés tökéletes eltünése áll be. Egymással úgy viszonylanak, mint a félbenhagyó, és közbenhagyó betegség, és innét nevezik az örülés nemét közbenhagyónak. Ennek megkülönböztetése a gyógymódra nézve semmi érdekléssel sem bír,

de az időközök különösen fontosak törvényszéki orvosi viszonyai miatt. Az itt a kérdés, hogy a szabad időközökben a beteg eszének teljes szabad birtokába van-e azaz bir-e beszámítási képességgel. E kérdést gyakran felállíták, és sokkép értelmezzék, általános szabályokat itt nem igen lehet felállítani. Minden egyes eset a maga meghatározását követeli, melynél különösen arra kell figyelni, hogy a szabad időközök, mily távol esnek egymástól, s mily heves rohamok előzték meg, s minő természetűek voltak. A tiszta időköz meghatározását két föltétel jelöli az egyik annak természete, a másik tartási ideje. A bekövetkező nyugalom néha csalhat, s ilyenkor szorgos és figyelmes észlelés kívántatik, mielőtt a szabad állapotáról meggyőződhetnénk. A másik az örülés lefolyására viszonyló idevágó tünetény, hogy az örülési rohamok hirtelen támadnak, s úgy el is tűnnek, a nélkül hogy az ok föltételeit beláthatnók; ez örülést mulékonynak nevezik.

Kimenetel. Az örülésnek tébolyodási kimeneteléről főnebb szóltunk; ilyenkor a beteg közönségesen gyógyíthatlan. A halandóság itt sokkal nagyobb mint más elmebetegségeknel. Közönségesen az alhasi zsigerek elhalásában, és bénulásban hálnak el.

Gyógymód. Az oly kedvezőtlen kórjóslat mellett, mely különös örülésnél, ha tovább tartott felállítandó, ki fog világlani. miszerint a gyógyeszközök nagyobb részt sikertelenek maradnak. Mindenütt hol az örülés az agynak, vagy más részeknek például az agyhártyák, agyboltozat, elfajulásából támad minden gyógyítási törekvés sikertelen; a bodárszerek ép oly keveset fognak használni mint a hunyor, s egyéb hashajtók, melyek használata szerencsére most már kiment divatból. A tisztaság, étrend, nyugalom fölváltva az örülési eszmétől elvonó czélszerű foglalkozással az egyedül észszerű, mit az orvos rendelhet, minthogy az itt fenforgó betegség ellen fordítandó egyetlen egy gyógyszert sem ismerünk. Hol az örülés tisztán természettani okokból, elnyomott ki. és elválasztásokból, eltűnt idült bajokból stb ered, ott olvasztó és másító szerek sikerrel használtatnak. Ha az örülés már tébolyodottságba ment át, s ha ez már elérte tetőpontját, akkor többé már orvosi szerelésről szó sem lehet; egyedül az ápolás, melylyel embertársának mindenki tartozik vétetik tekintetbe.

A most szült, és szoptatók elmebetegségéről.

(Von der Geisteskrankheit der Neuentbundenen, und Nährenden).

Mindenki előtt ismeretes, hogy az elmebetegségek minden nemei, kivéve a gyermekkorban kezdődő hülyeséget, meglephetik a most szült, és szoptató nőket. De mindannyi közt leggyakrabban lép föl az örültség, ezután pedig a dühösség. Az örültség következőn ismerteti magát, az illető nők már terhesség alatt szomorúságot mutatnak, gonosz sejtelmekben szenvednek, s alpnélküli, tulzott nyugtalanságot nyilvánítanak. E mellett arcuk jobbára halvány; főfájások, alhasi, különösen a méhanyábi kellemetlen érzések, kicsi, gyenge, összehuzott érverések előzik meg majd nem rendszeresen az örültséget, mely ha a szülés bözben, vagy szoptatás alatt áll be, ugy az észlelő az izgatott agyállapot minden tünetényeit föllelendi. A tejláz könnyen okozhat föleserélést, de lefolyásából könnyen ráismerhetni a bajra; a láz elmúlt, de az örült eszmék visszamaradtak, és tovább tartanak, s legtöbbsnyire a látási érzékben fészkelnek meg. A nők lángokat látnak, melyben saját gyermeköknek meg kell égni, vagy azt vízbe esni látják, és intézkednek annak megmentésére. Az előre ment állapotok szintén belevonatnak az ábránd képekbe, s így nem ritkán itt is, mint az örültségnél egy képzelemről a másikra való átugrást látunk. A gyógymódra nézve a tünetények helyes magyarázata legnagyobb fontosságu, s igyekezzünk, mihamarább tisztába jönni, mert az elmúlt idő legtöbb esetekben visszapótolhatlan.

Az okok is itt részint a testben, részint a lélekben rejlenek. Amazokhoz tartoznak az étrendi hibák, a meghűtés, a szándokos, vagy kényszerített elszoktatás által támadt szoptatási zavarok, a gyermekági hetifolyás, és a tejelválasztás elnyomása. A második ok nemei a gyakoriabbak, ilyenek az aggodalom, gond, melyek a szülés által meggyengülteknél hevesen hatnak. Legkártékonyabb hatásának bizonyult be az ijedtség.

Előkészítő okoknak tekintendők az öröklés szokatlan egyéni ingerlékenység, s az előbbi szülésnél előfordult örültségi rohamok. Nevezetes, hogy figyermekek szülése után gyakrabban tör ki az örültség, valamint az előkelők, kik elkényeztető életmódjuknál fogva nagy ingerlékenységgel, s felmagasztaltabb érzé-

kenységgel bírnak, gyermekágy alatt, szülés után gyakrabban esnek örültségbe, mint a szegények, ellenben az elválasztás idejekor a viszony megfordított, tán azon okoknál fogva, hogy a tehetősb nők annak idején keresnek segélyt, s a betegség kezdetben még csakugyan elfojtható.

Ha a természeti, vagy lelki okok egyetemben, vagy egyenkint hatnak a szülőre, a hetifolyás enyhül, vagy egészen is eltűnik; a tej nem megy az emlőkbe, melyek elpetyhüdnek, s az elmebetegség néha kitör, noha a heti folyás élnyomva nincsen, hanem csak gyéren s rendetlenül folyik. Igen ritka esetben a hetifolyás szabályos, sőt hasonlít a vérömléshez, s a szülőnek esze meg is gyengül.

Ép így van a tejjel is; néha egészen elnyomatik, néha nem, hanem nem oly bőséges, s nem bír a rendes táplálékonyossággal, s a csecsemő vonakodik azt elfogadni; más esetekben kitör az elmebetegség, noha a tejnek sem elnyomása, sem kevesbedése nem történt, s a gyermek táplálata sikerrel folyik.

Két érdekes pont merül itt föl, melyek fölött sokáig vitatkoztak.

I. A tejelválasztás elnyomása oka-e vagy következménye az elmebetegségnek? Erre azt kell válaszolnunk, hogy a betegség közönségesen oly nőknél mutatkozik, kik nem szoptatnak. Nagy számu tények bizonyítják, hogy a tej már az örültség kitörése előtt kevesbedik, vagy elnyomatik, vagy tulajdonait elveszti. Vannak azt bizonyító tények, hogy a tej elnyomatása, vagy kevesbedése csak a betegség kitörése után állt be.

II. Mint idegen test működik-e a tej azon tünetenyeknél, melyek a szülés és szoptatás után következnek. A régiek azt hitték, hogy a tej az agyra rakodik le, s a többi zsigerekre is veteti magát s minden következményeket kórátatételes (metastaticus) lerakodásnak tulajdonították. Majd minden szülészek, a szülők és szoptatók minden bajját a kór áttételnek tulajdonították. E vélemény népszerűségre kapott, de az újabb tapasztalatok, hogy a szülők hasürében tejet soha nem találtak, kik hashártyagyuladásban haltak el; az elmekórban elhalt szülők koponyájában sem találtak tejt. Az újabbak, azt fogadták el, és joggal, hogy a szülés után valamint a szoptatás alatt tejkórszuny (miasdiathese) létezik, mely a nő minden elválasztásait módosítja, s őt igen ingerlékenynyé teszi, minek folytán a most szülők és szop-

tatók a külbefolyásoktól sokkal inkább függnek, s e befolyások egyik vagy másik zsigerre hatnak, s e zsiger sajátságos betegségét jellemző tüneteményeket idéznek elő; e tüneteményeket az általános kórszuny azaz tejkórszuny módosítja.

A gyermekágy következtében támadt elmebetegségek általában gyógyíthatók, ha csak kiváló hajlam nincs jelen, lehet mondani, hogy felénél több gyógyul ki.

Ez elmebetegség a hetifolyás helyreállása a tejválasztás, vagy bőséges fehérfolyás, nyálkás, véres széketétel, a hószám visszatérése, mely terhesség alatt el volt nyomva, vagy a bőr alatt geny gyülemelés stb. által bírálódik.

A rohamok tartási ideje változó, legtöbbsnyire 6—8 hó alatt bírálódnak.

De ha most szült nők gyógyulási esetei számozak is, meg kell vallanunk, hogy e betegek igen hajlandók a visszaesésre, hahogy már az első rohamnál nagy hajlam volt jelen. E hajlamokat, mennyiben az első rohamot előidézett körülményeket kikerüljük, meglehet előzni. Legjobb ha több tehetség nem következik be.

Gyógymód. A gyermekágy folytán, vagy a szoptatás alatt, vagy az után támadt elmebetegségek gyógykezelését igen különbözőleg kell intézni. A tünetemények hevessége által megijeszt, a legtöbb ír e betegséget gyógyíthatatlannak mondja, s ugyan az okból minden szereket tulásig használtak. Nagy mennyiségű vért erestettek, s a miveletet a hetifolyás elakadása még igazolni látszott; de arra nem gondoltak, hogy az igen bő hetifolyás szintén elmebetegséget okoz. — Boerhave és Van Sviten azt mondják, hogy az érvágást csak a legnagyobb szükségben használjuk, és még ígyis, csak ha a heti folyás el volna nyomva. Ezek állítása szerint az érvágás, mivel gyengít inkább árt, mint használ.

A tej elnyomatása esetében köpölyök, vagy hashajtók által akarák azt ismét megindítani. Nadályok a méhüvelyen, czombokon, csak akkor hasznosak, ha vérbőség vagy vértorlódás a fő felé volna jelen.

Köpölyök, hólyaghuzók, mnstárliszt, melyek majd a talpra, majd az alszárakra vagy tarkóra rakatnak, vagy a természet törekvése szerint gyengén meghajtó s izzasztó szerek sokkal ajánlatóbbak az ugynevezett hősies szereknél.

Néha megesik, hogy a betegség kezdetén mit sem használt hólyaghuzók a leegjobb hatásuak, midőn már a betegség bizonyos ideig tartott.

A langyos különösen az ülőfürdők, ha a betegség idült állapotba ment át, igen hathatósan istápolják a gyógyszereket.

Ha a betegség már különösen a szoptatóknál hosszabb ideig tartott, és a hőszám a kiürítések elősegítése után sem állt be, akkor a méhhüvelyre nadályokat, vagy köpölyöket a czombra jó sikerrel rakunk stb.

Végre az örültség még egy nemét említjük itt meg, melyet sok író az egyes tébolyhoz sorol; de nem igen illik oda. És ez az:

Ördöglátási örültség.

(Dämonomania).

E szó „ördög“ a régieknél nem birt gonosz jelentőséggel; annyit tett mint : szellem, lángész, értelmiség.

A káprázatok különösen a látási és hallási káprázatok, és csalódások az elmebetegségek egyik neménél sem játszanak oly nagy szerepet, mint az ördöglátási örültségnél; tehát az örültség egyik alakja sem fejezi ki nyilvánosanbban annak jellemét, mint ez; és ez alpnál fogva annak az örüléshez szämítottása ezennel igazolva volna.

A jó mellett a gonosz elv uralkodásáról fogalom minden népnél és vallásnál, minden korban és időben benépesíté a világot ördögökkel, s e balhit tehát egész a mult századig uralkodott s csak a haladó és felvilágosító természettudományoknak engedett. Azóta a boszorkányok és ördöngösök eltűntek, mert elveszett a rólok való hit alapja, noha itt-ott a műveltségtől távolabb eső helyeken még néha-néha mutatkoznak. De az ördög, és az arrólí hit mindig nyert kiterjedésben, midőn a vallási pártok vakbuzgóságot szültek s a vallási szigort nevelték; nem kevésbé volt ennek alávetve az ujitási korszak is.

Egész Európában, ugy a városi mint falusi egyházakban hirdetett azon tanítmányoknak, a melyek a szószékről az egyszerű, hívékeny lelkekbe könnyen találtak bemenetre, szükségkép nagy befolyást kelle gyakorolniok, s hatásuk sokszor nagyobb

volt, mint mennyit elérni czéloztak, a mint t. i. gyenge, és oly kedélyekbe hatottak, mely az elmebetegségre hajlandók voltak. Nincs is kétség e tény felett, elég nagy szamu bizonyságokkal birunk, hogy az ördögtől megszállottak (ördög látási örültségben szenvedők) jobbára szegény buta, vagy örült egyének voltak. kiket az eretnek üldöző s vallási birák, milyen del Rio Márton, vagy Spanger Jakab volt, fogságra, kinpadra hurczolák, kegyetlen látványokban gyönyörködő nép elé állíták, s máglyán megégeték.

Kórjeltan. Az ördöglátási örülteket, a sovány testalkat. sárgás petyhüdt bőr jellemzi, arczkifejezésük mély szenvedés bélyegét hordja magán, arczvonásaik mindenben valami aggodalmast, nyugtalan mutattak; tekintetük gyanakodó, homlokuk ráczos, szemök komor. Merő nyugtalanság miatt majd mindig álmatlanság kinozza őket. Ha csak testi erejük engedi éjjel nappal lábukon vannak, futkosnak ide oda, mintha valaki üzné őket. s ha mindezek okát kérdezzük feleletük mindig az ördögre megy ki. A szenvedett fájdalmak, az ördög székhelye szerint különbözők, majd fejökben kalapál, mellüket szorítja, majd a végtagokban, vagy a testben tépelődik a gonosz lélek. Őket megemésztő belső tüzről panaszkodnak, s a pokol lángjainak kitéve hiszik magokat, miért is sorsuk s örök elkárhoztatásuk miatt panaszkodnak, de soha sem sirnak. A rendkívüli érzési zavarok, az érzéketlenség a legfájdalmasabb benyomások iránt, különösen az elragadtatási vagy látványi időszakban csudálatra méltók.

A megszállottaknál még csudálatra méltó az átható szag, melyet a betegek a testökben lakást vett ördögtől származtatnak.

E testi tüneteményekkel kapcsolatban lépnek föl a káprázatok és csalódások, melyek mindig az ördög, a gonosz lélek, a boszorkányok körében mozognak. Jobbára hallják s látják őket önmagokban, vagy onnét kifelé beszélgetve. Az ördög a kéményen át jelenik meg, s lólábáról ismerik: a boszorkány seprőn vagy bakon nyargal, s ha az álnok csalni akar, csinos férfi alakban jelenik meg; ez utóbbi káprázat nőknél igen gyakori.

A megszállottság hite oly makacs, hogy semmi szernek, sem fenyegetésnek. rábeszélésnek. sőt gyakran a legfájdalmasabb büntetésnek sem enged, az örült meggyőződés csak jobban meggyökeredzik, minél inkább törekesznek a beteget attól megfosztani. A meglepetés még legtöbbet hat ily esetekben.

Ez örültség leggyakrabbi bonyodalma a rángások és szélhűdések. Amaz a megszállottat minden időben meglepi, mely az életművezettől szintugy függ, mint a képzelő erőtől. A megszállottság nem ritkán dühösségbe csap át. Ily betegek veszélyesek, mindent szétdulnak, mi kezökbe akad; néha az ily dühöngés halállal végződik, mit gutaütés okoz. A gutaütés közönségesen a betegség hosszantartása után áll be, s pedig testi s lelki érvényességet nyer. Ez utolsó esetben szellemi bénuláshoz, s a lelki-erők tökéletes megsemmisüléséhez a tébolyodottság képezi az átmenetet. A kimenetel ekkor egészen ugyanaz, mint az örültségnél.

Esquirol az ördöglátási örültség jellemét a következő öt pontban adja elő :

I. Az ördöglátási örültség a vallási örültségnek egyfélésege.

II. Távolabbi oka a tudatlanságban, az előítéletekben, továbbá az emberi ész gyöngeségében és változékonyságában fekszik.

III. Előidézi a nyugtalanság, félelem, ijedtség és lelkiismeret mardosása.

IV. Az ördöglátási örültek érzékkáprázatai és csalódásai, a zavarodások és helytelen tettek ferde vallási eszméktől, és az erkölcsök borzasztó elfajulásától függenek.

V. A betegség sokkal ritkább lett, mióta a vallásos oktatás, jobb nevelés, és a felvilágosodás jobban elterjedt minden osztályok közt; e betegség örökölhető, s 40—50. év közt leggyakrabban jön elő. A nők főképp, kik tisztulásszünt (climactericus) években vannak, jobban hajolnak reá, s kik az idő előtt kimaradt hószám miatt áldozatul esnek e betegségnek, ha vérmérsékük annak kedvez, s e mellett ideges alkattal, kislelkűséggel bírnak. E betegséget elősegítő életviszonyokat nehéz meghatározni.

A gyógymód ugyan az, mi a többi betegségeknel, melyet mindenkor a test állapota határoz meg, csak hol az el- vagy kiválasztások elnyomatása ment volna előre, ez is figyelembe veendő. A dárdanybort (vinum stibium) nagy adagban különösen ajánlák, melylyel Albrecht állítása szerint egy ördöglátó örültet 14 nap alatt meggyógyított.

A tébolyodottság vagy zavarodási örültségről.

(Verwirrtheit).

A tébolyodottság idült agybántalom közönségesen láz nélkül, mely az érzékiség, akarat és értelem gyöngesége által jellemzi magát. E betegség ismertető jelei, az eszmék össze nem függése, értelmi, és erkölcsi képesség hiánya. A tébolyodott elveszti a képességet a tárgyakat, s azok egymáshoz viszonyát helyesen felfogni, azokat összehasonlítani, emlékezetben megtartani, miből képtelenség ered a józan ítéletre.

A tébolyodottságnál a benyomások gyengék, mert az érzéki műszerek érzékisége megvan gyengítve, vagy mivel ezek tevékenységökből vesztek, vagy mivel az agy nem elég erős a benyomást felfogni és megtartani, miből önként következik, hogy az érzékek gyengék, homályosak, tökéletlenek. A tébolyodottak figyelme szerfölött gyenge, mert a tárgyakat tisztán és helyesen nem képzelhetik magoknak; tehát az eszméket nem is kapcsolhatják egybe. A gondolkozási képesség erejétől, rugékonyságától, mely működése tökéletességéhez szükséges meg van fosztva. Ebből származik, hogy a legkülönbözőbb eszmék minden összhangzás nélkül következnek egymásra; a beszédben semmi összefüggés, a beteg gyakran szavakat, sőt egész mondatokat ismétel, anélkül, hogy azoknak valami értelme volna; beszél, ítél minden öntudat nélkül. Ugy látszik, mintha társalgás folyna fejükben, melyet ismételnek, a mennyiben régi szokásoknak vagy esetleges összeütközéseknek engednek.

Több tébolyodottak még a legszükségesebb tárgyak emlékezetét is, de különösen az újabb benyomatokat megtartó képességet elvesztik; emlékezetök olyan, mint az aggoké, mit láttak, hallottak, tettek, azonnal elfelejtik; többen csak azért beszélnek esztelenül mert a megelőző és következő eszméket a közbenesők nem fűzik egybe.

Minthogy a szenvedélyek hevességével kapcsolatban álló érzékiség, és értelmi képességi erély egészen ki van oltva, azért a tébolyodott gyenge, vagy épen semmi szenvedélylyel sem bír. A tébolyodottak sem vágy, sem idegenkedés, sem gyűlölet vagy gyöngédséggel nem bírnak, a legkülönbözőbbek még azon dol-

gok iránt is, melyeket az előtt kedveltek mindenek fölött. Barátjaik-, rnkonaiktól minden bu nélkül válnak meg, s nem örülnek, ha azokat ismét viszonlátják. A nélkülözések nem nyugtalanítják, s nem igen örvendenek, ha örömet szerzünk nekik; mi körülöttük történik nem hat rájuk, nevetnek mulatnak mikor más szomorkodik, ellenben sirnak, panaszkodnak, midőn mindenki megelégedett, s nekik is annak kellene lenni, s ha helyzetökkel megelégedetlenek is annak változtatására még sem tesznek semmit.

A tébolyodottaknak hiányzik öntudatuk, engedik magokat minden veszélyre vezetetni, és ezeknek kiteszik magukat. Engedélyességök szenvedő, nincs elég erélyük az ellenszegülésre, s sokszor játékszerek azok kezében, kik szánandó állapotukkal visszaélnék. Mint minden gyöngé eszűek, ők is hirtelen haraguak. de haraguk csak pillanatig tart, nem oly makacs mint a dühösöké, de különösen a komorkórosoké, sokkal gyöngébbek hogy sem sokáig tarthatna, annyi megeröltetést sokáig el nem bírhatnának.

Majd minden tébolyodott sajátos akarát elleni mozgásokkal s modorral bír; némelyek szüntelen futkosnak ide-oda, mintha keresnének valmit, mit nem birnak megtalálni; mások lassan mozognak, s csak nagy erővel czepelek tova magokat. Mások ágyban nyújtózkodnak, szegletbe kukoroduak vagy ülnek. mindig azon egy helyen napok, hónapok, sőt évekig is. Egyik mindig ír, de iratában semmi összefüggés, következetesség, mindig egy szót vagy mondatot ismételnék, s ez egyedüli vissza emlékezésük, mit a multból megtartottak. Rögeszmék ezek, melyek ha a tébolyodottságot egyes téboly előzé meg örültségüket jellemzik. Irásuk mindig változik, rossz, olvashatlan; némelyek egy betűt írni, vagy a legrövidebb szóhoz megkivántató betűket egybekapcsolni sem képesek; minden művészetben, melyet előbb űztek, ügyetlenek; az egyik végnélkül fecseg, s fenhangon mindig ugyanazon tárgyról beszél, a másik mindig alattomoskodik, valami magyarázatba kap, mit azonban nem fejez be, más meg éppen semmit sem beszél; egy harmadik folytonosan összecsapkodja kezeit, a másik szüntelen egy irányban mozgatja testét, hogy az ember csak nézésébe is belefárad. Némelyik mozog, sir és örül egy időben, másik énekel, tánczol az egész napon át; mások egész nap öltözködnek, mindent magukra aggatnak, mi csak

kezökbe akad, s különcz, nevetséges öltözetükben mód felett tetszenek önmaguknak.

Ez értelmi zavarokhoz még a következő tünetények csatlakoznak; az arcz halvány, a szemek homályosok. látájuk kitágult. a tekintet határozatlan, az arczvonások kifejezés nélküliek; a test majd sovány, majd igen vastag, az arcz telt, a nyak kurta. a köthártya vörös.

Az életműves élet működései épen maradnak; az álom mély, tartós s mindennapi, az étvágy torkossággá fajul, a székürítés könnyü, néha folyékony. Sokaknál a nyirkedényrendszer tul-tengő, s ezek igen megtestesednek, gyakran megesik, hogy mi-kor a dühösség vagy egyes téboly tébolyodásba készül átmenni. a betegek igen meghiznak.

Ha a tébolyodáshoz szélhűdés járul, akkor lassankint ennek minden tünetényei előfordulnak.

A tébolyodottság heveny, vagy idült, egyszerü vagy bonyolódott, félbenhagyó vagy közbenhagyó.

A tébolyodottság lényegesen különbözik a dühöngéstől, de különösen az egyes tébolytól, az értelem a legnagyobb fokban meg van sértve benne; a dühöngők felingereltségük miatt beszélnek esztelenül értelem zavara és ingereltsége van jelen, örültségük az ideg- és agyrendszer görcsös állapotától függ. Az egyes té-bolynál is ingereltség van jelen, de tartóssággal és feszültséggel az érzékiségben. A dühöngőket elragadja az álézés, hamis fel-fogások, káprázatok és eszmék nagy mozgékony-sága, vagy állan-dósága. A tébolyodott mit sem képzél magának, akarattal és el-határozással nem bir, s azonnal engend; míg a dühöngőnél minden erőt s megeröltetést a tébolyodottnál pedig ájulást. pety-hedséget vagy gyöngeséget fejez ki.

A tébolyodottság az egyes tébolylyal, melyhez sokban hason-lit, sem butasággal, vagy hülyeséggel nem zavarható össze. A butá-nál sem az érzékiség sem az értelem soha nem volt eléggé kifejlödve, ellenben a tébolyodott e képesség nagy részét úgy veszti el. Az első nem sem jövőre, sem multra, az utóbbinak van emléke és emlékezeté. A buták, gyermekes beszéd és tettek által ismertetik meg magokat; míg a tébolyodottaknál mindezek előbbi állapo-tuk bélyegét hordják magokon. A hülyék itélettel, emlékezettel soha nem bírtak, alig mutatják az álati ösztön némely vonásait. már külsejük mutatja, hogy gondolkozásra nincsenek képesítve.

Tehát az elmebetegségnek létezik egy egészen különváló neme, melyet az eszmék, hajlamok s határozatok zavara gyöngesége, az értelmi s akaratképesség többé kevésbé nyilvános megsemmisülése jellemz, — és ez a tébolyodottság.

Mintána tébolyodottság tünetényeit, és az ezt más betegségtől megkülönböztető jeleket előadtam, röviden az azt előidéző okokat, a vele bonyolódó betegségeket valamint azokat is, melyekben a tébolyodottak megszoktak halni fogom elősorolni.

Ha a korra egy pillanatot vetünk, látni fogjuk, mikép a tébolyodottság gyakran megjelenik 40—80. év közt.

Valamint minden elmebetegséget, ugy a tébolyodottságot is sokféle okok idézhetik elő; ezek nehánya természettani, mások lelkiek, néha pedig mind a kettőből bonyolódott. Nagy gond, mely a nőt pár nappal szülés után meglepi, elnyomja a héti folyást, s föllép a tébolyodottság; az ijedség megakasztja a hősámot; ha valamely hőrbaj elnyomatik tébolyodottság jelenik meg. A lelki ok nőknél könnyebben mint férfiaknál s a már elmebetegségben szenvedőknél előbb szülnek tébolyodottságot mint az ép értelműeknél; a magasabb osztályokra erősebben hat mint a szegényekre. A hősám zavarai, megszűnése, forró lázak, az agy s agyburok idült gyuladásai, vértorlódások, a tébolyodottságnak, a kor előhaladása szerint leggyakrabbi okai. Ezek után következnek: visszaélés a higanynyal, étrendi kihágások, önfertőzés, nehézkor, bujasenyv, fajütések st.

A komorkór, de különösen a dühösség, egyes téboly, legyenek azok hevenyek, vagy idültek gyakran tébolyodásba csapnak át

A tébolyodás gyakran tulhathatós, és gyengítő gyógykezelés által, valamint az egyes téboly kezdetén gyakori, és igen bő érvágások által támad.

Igen heveny dühösség, rendetlen ideglázbau szenvedők fölödülés után gyakran nyugodt, szomorú, hallgatag örültségben maradnak. Ez állapot átmenetet képez a dühöngésből a lábadozásba, s a valódi tébolyodottsággal nem szabad fölcserélni.

E betegségnél, mely nagyszámu más betegségek kimenetelét képezi, ugy szólván az előhaladt kór alkotási állapotát tüneti elő; a benne szenvedő egyének vérmérsékét kifürkészni vajmi nehéz. De annyit még is mondhatunk bizonyossággal, hogy nyirkos vérmérsék, aranyéri vagy gutaütési alkat a tébolyodottságra

mintegy előkészítenek. A tulságos tanulás, étrendi kibágások, vagy igen sokáig tartó elragadó szenvedélyek által teljes gyöngeségbe esett egyének, továbbá az aggodó, féleke ny, határozatlan jellemmel bírók, kik sokáig el voltak nyomva, továbbá, kiknél az értelmi képességek bizonyos más emberekéhez összhangzásban álló erélyességi fokot, és tevékenységet soha sem értek volna el, az ily egyének hajlandók a tébolyodottság kifejléséhez.

A tébolyodottság gyakran bonyolódik benuállással.

A tébolyodottságban a halandóság sokkal nagyobb mint a komorkórnál, vagy a dühösségnél, mivel a tébolyodottaknak el hal csaknem fele. A betegségek, melyekben elhálnak inkább életművi ritkábban gyuladós természetűek, vagy a gyuladás szenvedőleges jellemű.

Mit a tébolyodottság tüneténeire, okaira és bonyolódásaira nézve vonatkozólag mondottunk, ez állapotnak háromféleségre osztályozását igazolja t. i. :

1-ső féleség. Heveny tébolyodottság; ez étrendi hibák, vagy láz, vérzés, kórletétemény szokott kiűrités elnyomása, vagy a dühösség gyengítő kezelése folytán támad, és gyógyítható.

2-ik féleség. Idült tébolyodottság; az önfertőzés étrendi eltérések, iszákosság, élvezeti visszaélések, tulságos tanulás következtében támad. Követi a lépkort, komorkórt, dühösséget, nehézkórt és gutaütést. E féleség igen ritkán gyógyul.

3-ik féleség. Agg gyöngeségi tébolyodottság. Az aggok tébolyodottsága az előhaladt kor következménye, s közönségesen gyógyíthatatlan. A szabad tiszta levegő, mérsékelt mozgás, zsongitó étrend e tébolyodottság lefolyását némiképp feltartóztathatják és késleltethetik végét.

Bonyolódott féleségek.

A bonyolódott tébolyodottság, mint a három előre ment féleségek függeléke tekintendő; előjön a komorkórral, dühösséggel, nehézkórral, rángásokkal, s különösen rángásokkal bonyolódva.

A bonyolódott tébolyodottság gyógyíthatatlan. Az elmebetegségek bonyodalma mozgási sértésekkel minden gyógyszernek ellenáll, s rövid idő alatt halállal végződik.

A bénulás férfiaknál gyakrabban fordul elő, mint nőknél. Az elmekérosok bénulása fölött még néhány gyakorlat, észrevételt szándékozom felhozni.

A szélhűdött elmekérosok torkoskodók, az étkeket a szájújr hátsó részében gyűjtik össze, s néha nem képesek azokat lenyelni; hasonlóan van, midőn a nyelési izmok bénultak, akkor e működés majd nem lehetetlen, mert a tömött étkek már a gyomorba le nem nyomathatnak, visszamaradnak a bázsingban, és a göget összenyomják. E különféle esetekben fuladás állhat be, és a szélhűdött már végvonaglásban feküdt elmekérosok ismét életre tértek, ha az anyagokat a szájürből és a bázsingból eltávolíták; ily szélhűdött elmekérosoknál a székrekedés és gyakori tünetény; mivel a végbél szélhűdött; a kiürítés majd nem lehetlen.

A hugyvizszatartás szintén figyelmet érdemel, és néha pösz-csapot kell alkalmazni.

A szélhűdötteket mindig szigoru felvigyázat alatt kell tartani, hogy esések által magukat meg ne sértsék.

Butaság és hülyeség.

(Blödsinn und Kretinismus).

Fatuitas, Amentia Vogel szerint; Heinroth szerint pedig akarat nélkülség; idiotisme, imbecilité, idiotie Pinel és Espuirol, morosis Linné szerint; veleszületett esztelenség Cullen szerint, ostobaság Erchenmeyernél, betegség Flemmingnél.

Olvasóinkat, kik az elnevezés különféleségétől visszajednek, azzal vigasztaljuk, hogy e fogalom meghatározásánál különbözőtetések csak különböző okokra és fokokra vonatkoznak; de a tünetények lényege még is mindenkor ugyanaz.

Meghatározás. A butaság alatt az észerök tökéletes felfüggesztését értjük, legyen az a komorkór vagy dühöngés utolsó, vagy legmagasabb foka, vagy származott legyen más elmekóri alakból, vagy mindjárt kezdetben a ki nem képzett, és érettségre nem jutott lelki képesség legyen is oka. Utolsó esetben gyakran oly egyénnel van dolgunk, kik testi művezettségükre nézve is a szabályos emberi miveltségtől annyira eltértek, hogy inkább

természettani buvátkodás, hogysen valódi orvosi kezelés tárgyát képezik; itt hülyeség van jelen.

A butaság az általunk felállított némi fogalom szerint kétféleséget, vagy is fajt mutat, melyek egyike idiotismus vagy idiote, a másik szorosb értelemben butaság vagy tehetlenség nevet visel.

Az első az észerek kifejlődésének hiányában áll, mely vagy öröklött, vagy veleszületett hiba, vagy valamely e kifejlést hátráltató akadály által, mely a gyermekség első éveiben fordul elő, föltételeztetik.

A szorosabb értelemben vett butaság, melyet rövidség okáért tehetlenségnek akarunk nevezni, egy a lelkierők kifejlését ért akadály következése, mely a gyermeknél akkor állott be, midőn az már némely ismereteket szerzett magának.

Az idiotismus és tehetlenség nem mindig azon fokban nyilvánulnak; amannál azonban a lelki erők hiánya sokkal feltűnőbb, mert ennél a lelki erők használatát ért akadály sokkal később állt be, azért ez hosszú gyakorlat után elérheti a fejlődés némi fokát, mi amannál lehetetlen, mert az akadály már a születéssel vagy kevéssel azután állt be.

A butaság szorosabb értelemben, vagy tehetlenség.

A buták szabályos életművezettséggel s értelmi képességgel, valamint kívánó képességgel, csak hogy kisebb fokban, és korlátoltabb képzelődési képességgel bírnak, mint más tökélyesen kifejlődött ember, úgy hogy még a legjobb nevelés mellett is csak az értelem bizonyos fokáig, és igen szűk ismereti körre képesek jutni. Tartós figyelemre rendesen képtelenek, érzeteik gyengék, futólagosak, emlékezetök bizonytalan, akaratjuk erőtlen, a tárgyakat egymással összekapcsolhatják, de általános elvont fogalmakra nem emelkedhetnek. A beszédétől jobbára nincsenek megfosztva, de közölők még a némák is akaratjukat, vágyaikat, stb. testmozgás által kifejezik. Gyakran olvasni írni, sőt zenét és némely művészeteket is megtanulnak, de tökélyre soha sem vihetik, s mindenben nagy gyermekekhez hasonlítanak, kik önmaguktól semmit sem tesznek, hanem erkölcsi, és minden értelmi irányzatokban csak idegen serkentésnek engednek. — Írzékük csekélyessége miatt szülőik, ápolóik stb. vesztesége nekik nem okoz bűt, noha némelyek igen háladosoknak, és a fájdalom és szeretet iránt igen fogékonyoknak mutatkoznak. Szemeiket arra

fordítják, mi érdekli őket, de azért nem látnak; látszólag hallgatnak, de tulajdonkép nem értenek semmit. Helyesen felelnek ugyan, de csak akkor, ha sokat nem kérdünk, s megfontolást igénylő feleletet nem követelünk tőlük. Magukkal megelégedvén közönségesen nagy öntetszéssel beszélnek magokról, s e mellett ármánykodók, boszuállók, veszekedők, de bátorság, s ellenállás nélkül.

E féleség a kívánatok, tettek, gondolatok, érzetek nagy tevékenysége miatt hasonlít a dühöngéshez (leszámítva természetesen a dühöt, és tulságos erőnyilvánulást) és ezt szoros értelemben ostobaságnak (fatuitas) nevezték el. A benyomásokat összehasonlítják, miket meg is tartanak, s tapasztalást szereznek mennyire azokat emlékökbe benyomják, a mint valamely lény, vagy tárgy hatott rájuk. Tanulnak beszélni néha még a számokat, betűket is, de a hangokat tisztán, és szabályosan tagolni ritkán. Némelyek 10 – 20 – 30-ig is elolvasnak, de tovább nem tanulnak meg. Némelyek kézműi munkákat teljesítnek, s ügyességet, sőt egyre másra határozott tehetséget tanusítanak. De vannak tehetetlenek, kiknél némely értelmi képességek kiválólag nyilvánulnak, s kiknél az értelem részben nagy kifejlődésre képes. Ezek bizonyos tárgyak iránt határozott izléssel, s mindenre, mi e tárgyakkal összefüggésben áll nagy hajlammal, ügyességgel, s helyes ítéllettel bírnak. Ily részletes buták voltak közönségesen azok, kik vidám modoruk, elmés ötleteik, s tréfáik által nagy urak, sőt királyok kegyét megnyerve azok által udvari bolondkép tartattak maguk, és vendégeik szórakoztatása végett, s hivataluk jelentékennyé vált, sőt néha ez állomást igen is elmések, és fortélyosak foglalák el.

Mintthogy tehát a buták értelmiségüktől nincsenek teljesen megfosztva, azért lelki, és érző erejük kifejlődésének megfelelő kívánataik, és szenvedélyeik is vannak, melyek nem ritkán rossz tettekre csábitják őket; torkoskodásból, vagy hogy pipertárgyakhoz juthassanak, lopnak, szerelmesek is lesznek, önfertőzést üznek, s a nemi társalgást igen keresik, a mint bennök a visszatermődési ösztön kifejlődött. A buták nem menttek a boszuállástól sem, mi annál veszélyesebb, minél kevésbé voltunk reá elkészülve, s mivel az igazi érzéstől többé kevésbé megfosztva lévén, tetteiket az okkal nem képesek összhangzásba hozni, s azok következményét sem kiszámítani, sem megakadályozni nem tudják.

Általában a tehetlenek az érzékiség, és értelem bizonyos fokával bírnak; nevelésre nem egészen képtelenek, sőt még erkölcsi gerjedelemmel is el vannak látva; de magokra hagyotva mindinkább sülyednek lassankint lelki képességük csekély maradványa is elvész, s a butából pár év múlva tökéletes idiot válik.

Vannak más buták, kik csak csekély számú érzeteket, eszméket, s csekély emlékező tehetséget bírnak. Beszédök korlátolt, a személyeket, kikkel élnek, megkülönböztetik, szeretik rokonait, az ápolásért háladatosak, de haragosak, lopnak, akaratosak, czivakodók, más nemű személyek látása hatást gyakorol rájuk, s izgatásba hozza őket. Az érzékiség, és értelem azon része, melyel el vannak látva némi tekintetben szorgalom által mivelhető, és ki is fejthető, de e mivelődés az élet köznapi tárgyaira terjeszkedik. Eszméikre nagy befolyással van a szokás, és utánzás, úgy hajlamaik- s tetteikre is, és életöknek némi szabályosságot adnak, mit igaztalanul tartanánk az ész hatásának. Szükségeikről gondoskodnak, magok öltözködnek, megszerzik élelmöket, és a ház körül előforduló közönséges munkákat is teljesítik.

A buták általán véve igen félénkek, és engedelmesek. E tulajdonaikkal gonosz emberek igen könnyen visszaélnek, s e szerencsétleneket eszközül használják valami büntett p. o. gyujtogatás stb. elkövetésére a mennyiben őket bátorítják, vagy jutalmakkal elcsábítják.

Idoitismus, Idiotie.

Az idiota, ugymond Calmeil, noha emberi alkottal bír, de az értelem teljes hiánya miatt szenvedélyes kedélymozgalmakra ösztönszerű mozgásokra nézve még a legostobább állatnak is megette áll. Sok idiota a legszorgosabb, és áldozatkész ápolás mellett is már korán elhal, többen még szopni sem tudnak, hanem úgy kell a tejet szájukba önteni, mások enni nem tudnak, s minden hőség közt is éhen halnak a nélkül, hogy az előttük levő ételekhez hozzá nyulnának. E szerencsétleneket mindig a legundorítóbb tisztátalanság környezi, kik beszélni nem tudván csak anyyira sem vihetik, hogy legegyszerűbb szükségeiket jelek által megértetnék; némelyek közülök göggyükből igen sajátos hangokat bocsátanak; voltak kik minden megkülönböztetés nélkül

nyeltek le fát, bőrt, bélsárt; némelyek összekarcolják testüket, s nem vérzenek, s legcsekélyebb fájdalmat sem mutatnak. Az idioták a legocsmányabb önfertőzők a nélkül, hogy a nemi különbségről képzetők volna. Az idiotismust gyakran kísérik a nehézkór, és a test egyoldalú szélhűdése; némelyek, kik állni, jár-kálni nem tudnak egész életüket támlás székben vagy ágyban töltik. Az ő ostoba arczkifejezésük, piszkos, visszataszító külsejök, az emberi nem legmélyebb satynulásának kinyomatát mutatják. Az ő arczuk lapos, széles, szájuk nagy, napbarnított arcszinezettel, ajkaik vastagok, lecsüngők, fogaik feketék, redvesek, szemek handzsálkodók, tekintetük buta, a fej rövid vastag nyakon jobbra balra biczeg, a termet idomtalan, a hátgerincz eltér befelé, vagy oldalvást; a has petyhüdt, a nehéz karok lecsüngenek a csipre, a lábak ügyetlenek, az ízületek alaktalanok, mintegy megdagadtak. A csontok képlődése hibás, a bőr színe földesbarna, sáfránysárga, rézszínű. A vizellet, bélsár, nyál, és a szájzugokból szivárgó folyadék egérszagot, és oly büzt terjesztenek, melyet semmikép sem lehet eltávolítani.

Az idioták ábrázolásával le értünk az emberi értelmiség legalantabb fokára; itt úgy szólva semmi értelmi, vagy szellemi képesség sincs jelen, és így azok meg nem rontattak, hanem soha nem voltak képesek kifejlődni. Az idiotáknál az érzékiség, és értelmiség hiánya gyakran viszonyban áll az életművezeti hibákkal. Az értelmiségnek csak nyomai vannak jelen, s a képességeket csak az ösztön kormányozza, sőt még a beszéd is hiányzik. Ez vagy amaz képességet kifejlődve, s némi természeti ügyességet egy vagy más tárgyhoz csak kivételkép találhatni.

Az idioták gyakran angol- vagy görvélykórban szenvednek; fejök sem nagy, sem kicsiny szerfőlött, hátsó része lelapult, és az arczhoz aránylag kicsiny, s csak ritka azon eset, hogy a koponya falazatában valamely képlődési hiba ne volna jelen. Az idioták süketek, vagy legalább nagyot hallanak, némák, vagy csak nehezen ejthetnek ki pár tagolt szót.

Némelyek többé kevésbé tompa, átható, rekedt hangot ejtenek; az iz és szag érzéke sem jobb, mert az iz- és szaggalbíró testek tulajdonait nem tudják megkülönböztetni, s a legfertelmesebb trágya dombokon henteregnek.

A tapintás távolról sem pótolja a többi érzékeket; karjaik nem egyenlő hosszuk, összezsugorodtak, kezeik idomtalanok,

meggörbedtek, vékonyak; az ujjak szintén görbék, mozgathatlanok, a bőr vastag ránczos, érzéktelen; járásuk nehéz, biczegő, azért könnyen el is esnek.

Az érzékek hiányos kifejlése miatt az érzeteket is tökéletlenül fogják föl; az értelmiség nem terjeszkedhetik kifelé, s ezért semmi nevelésre sem alkalmasak. Emésztési működésük közönségesen jó, étvágyuk jó, sőt néha fulánkok is; a bélsár kiürítése akaratlanul is megtörténik; a nő idoiták hószáma bő, és rendes.

Esquiroi tapasztalatai nyomán az idoitáknál következő félelégek ismerhetők fel.

A butaság első fokánál a beszéd könnyü, a másodikban már nehezebb, s a szóbőség korlátozottabb.

Az első foku idoita csak néhány szót, vagy igen rövid mondatokat tud kiejteni.

A második foku csak egyes szótagokat tagol, és lármát csap. Végre a harmadik foku se nem beszél, sem mondatokat de még csak szótagokat sem tud kiejteni.

A butaság, és idoitismus különféle fokai legtöbb író figyelmét magukra vonták; iparkodtak azokat meghatározni, és azoknak bizonyos neveket, és ismejeleket adni. Így Hofbauer öt butasági és három ostobaságifokot állított föl. Pinel az idoitismust vele született betegségnek tartja ugyan, mely mint értelmi, és erkölcsi semmiség mutatkozik, de három különböző fajra választja el.

1. Az állatiság (abrutissement) az emberi jellem tökéletes elvesztése, semmi érzés, semmi testi szükség nincs jelen.

2. Ostobaság (stupidité) hol még némely érzés, s testi szükség érzetet találunk.

3. Együgyűség (bétise) mely a két előbbtől az által különbözik, hogy még az értelem, és jelesen a beszédnek némi nyoma van jelen.

E három fok képezi az idoitismust, mely noha veleszületett, és gyógyíthatlan, mégis némi javításra, és nevelésre alkalmas.

A butaság ellenkező jellemmel bír; ez oly egyéneket lep meg, kik értelemmel bírtak. Ez mindig a leggonoszabb.

Ebből könnyen látható, hogy az idoitismus, és butaság ismejelei, ha mindkettő a legnagyobb fokot eléri ugyanazok.

Ok kutatás. Az idoitismus okai majd mindenkor helybeliek, és természettaniak, melyek ez életművek szabályos kifejlődését

gátolják, és nem engedik azokat értelmi nyilvánításokra képessé válni.

Ide tartoznak a föld, víz, levegő behatásai, az anya élt módja, a görvélykórnak kedvező helyek, és hegyes vidékek. Nem ritkán egy azon családban több idiotára, vagy egyre, kinek testvérei egyéb elmekórban szenvednek, találunk. Hatalmasabb gerjesztők gyanánt tekinthető az anyának heves kedély mozgalmi a terhesség alatt, a gyermek fejének sértése, rángások, és nehézköri rohamok; az agy, és agyhártya gyuladás következtében támadt fejkör miatt is keletkezett már idiotismus. Ebből következik, hogy az idiotismus, vagy veleszületett, vagy csak később támadt.

A vele született eredeti képzelődési hiba által föltételezett idiotismus; természetesen gyógytanba vágó betegségnek nem lehet tekinteni, s csak általán akarunk itt némely az idioták fején található rendelleniségekről szólni.

Az ő fejök közönségesen képlődési eltérést mutat, de teriméjük, és alakjuk ép oly különböző mint az egészen épeszüeké. Nem mondhatni, hogy bironyos sajátos koponya alakkal bírna, mert itt ép annyiféleség létezik, mint az ép embereknél.

Espuirol nagyszámu mellszobrokat, és koponyákat bir, melyek meghalt idiotáké után öntettek. A fejtető közönségesen benyomott, a homloktól egész a nyakszirtig terjedő átmérő meghosszított, a falcsontok a halánték felé laposak, mi miatt némelyek homloka majd nem csucsosnak látszik. A nyakszirt, valamint a fejtető lelapultsága, s a jobb, és bal fejrnek egyenlőtlenége a legállandóbb tünetemények, s tán a legjobb jelek azokra nézve, kik felvilágosodást keresnek ez állapotok iránt.

Hülyeség, hülyék.

(Cretinismus).

A hülyeséget, mint a butaság egyik féleségét tekintették, mindenesetre helyi idiotáknak tekinthetők is, noha a lapályi hülyéktől sajátos tünetemények által különböznek. Azon egyének, kiket Schweiczban s a mívelt világban hülyéknek neveznek, a rég Salzburg tarományban Fex névvel jelöltek; Tirol, Felső-Karintia, s Felső-Stayer lapályain bárgyu fajankó, s az ottani nyelven Töpel, Trott, Doszt, Depp a nevök. Ez egyértelmű kifejezések

az emberek egy egész beteg osztályát foglalják magukba, a butaság, és tökéletes ostobaság miatt nehezen gagyogóktól, a teljes némáig, az erős testalkattól a megemésztett nyomoréig, a mozgékony erős csontalkotástól a majd nem egészen mozdulatlan növény állatig, mely csak eszik, iszik, alszik, kiürit, s hanyatlik.

Az átmenetel az épeszű embertől a legnagyobb hülyéig minden ugrás nélkül történik, s az egyes fajok mindegyikéből található példányokat egymás mellett, és egymás közt a völgyekben, de meg is ismerhető, hogy a hülyeség csekélyebb foka sokkal közelebb áll a szabályszerűséghez mint a nagyobb hülyeség alakjaihoz.

A hülyeség leírása.

A legtöbb íróktól előadott, és bebizonyult tény, hogy azon vidék lakói, hol a hülyeség előfordul, sajátos bélyegű komoly arczkifejezéssel bírnak; de legfeltűnőbb az ott, hol a hülyés, és nem hülyés helységek egymáshoz közel fekszenek. A hülyések lakói t. i. alacsony zömök termet, petyhüdt, inkább kövér mint izmos, kevésbé rugékony testalkat által tűnnek ki, továbbá bőrük erős, életnélküli, arcvonásuk széles, tekintetük bádgyadt, testi valamint szellemi működésük lassu, kedély állapotuk közönbös, bus, s minden életnyilvánulásuk levert. Az életműség mindenütt, és minden részekben lassan fejlődik, s soha nem juthat akkora tökélyre, mint hol a hülyeság épen nem, vagy csak egynémileg fordul elő, mint a hegyeken, vagy magasan fekvő rónaságokon.

A hülyék nagyon szembeötlő hiányos kifejlés, s az egész test elnyomorodása által tűnnek ki, mely leginkább az izom, és csontok kifejlésének hátramaradásán alapul. Ez elnyomott kifejlést a hülyeség saját alakjaként adják elő, hol ezen kívül a lelki élet körében nem mutatkozik valami jelentékeny fogyatkozás; a csontok durva idomzatúak, rövidek, és vastagok, a csont sejtek nagyobbak, és a velőür kevésbé tökéletes. A végtagok csontjai néha annyira megrövidülnek, hogy az alak törpének mutatkozik; csak kevés hülye bír jelentékenyebb nagysággal, magasságuk általán $4\frac{1}{2}$ — $5\frac{1}{2}$ láb, a nők fél lábbal alacsonyabbak. A hülyék jobbára, nevezetesen a hegyekben, vastagabbak, rövid nyakuak, széles mellel, és erős izülettel ellátva. Majd mindeniknél található

egyed a rendes szabálytól eltérő testrészt, vagy részarány talan alaktalanság, s ez az mi a hülyék külsejét oly kellemetlené, s visszataszítóvá teszi, s szorosabb vizsgálat után azon meggyőződésre vezet, hogy nem a részek hiányos alkata, hanem egymáshoz aránya az, mely joggal alaktalan- idomtalan- nehézkes, s kellemetlenek nevezett testalkatot hoz elő.

A hülye feje testéhez képest jobbára nagy szokott lenni, s magán a fejen is nincs arány, az arcz s koponyaür között.

A hajnövés majd nem minden hülyénél silány, rövid; maga a haj erős, kemény, borzas; a fejbőr hajas részét ideoda mozgathatja, igen sokaknál hoporjas, a nyakszirt felé egyenlőtlen, s mintegy csomós, mely emelkedések leginkább a varrányok körül találhatók.

Ugyanazon durva, szabályellenes, széles alkat mutatkozik az arcban, és fön is, mi az arczkifejezést oly sajátosságá teszi. A nyakszirtcsont sisakidomra áll ki, az egész nyakszirt széles, a fő hátfelől laposan végződik, a falcsontok csontosodási pontjai szögleteket képeznek, a homlok rész keskeny, maga a homlok rövid. A járom csontok, valamint a felső állcsont kiálló, a pofák lógnak, az arcz rövid, széles, fölfelé néző, a szájnyílás nagy, az ajkak vastagok, dagadtak, a fogak rosszak, egyenlőtlenek, s rendetlen állásuak, a nyelv vastag, néha erősen barázdált, az állkapocs kidudorodik, széles a szemhéjak vastagok, kicsik, meghasadtak, be, s az orrfelé lenező irányzattal, a láta tág, gyakran egy vagy mindkét szem bandzsál, pillanatuk hágyadt, merő, füleik nagyok, az arczszínezet halvány, mocskos, a bőr hervadt, petyhüdt, a haj színe, valamint a szivárvány hártyaé is különböző, a szemöldök úgy a szakál is majd mindig keskenyek, a nemzórészek a szőr néha egészen hiányzik; magatartásuk a már említett csontalkat, valamint az izmok erőtlenségt, és petyhüdtsége miatt rossz, innét a lógó karok, lötyögő mell, befelé irányzott térdek, és minden mozgás lomhasága. A nyak közönségesen igen rövid. Átalán nem tekinthető mindenütt a helyiséghez tartozó bajnak; mert egyrészt sok golyvás ember van, ki azért a hülyés elfajulástól messze esik, más részt pedig nem minden hülye egyszersmind golyvás is csak a paizsmirigy dagad meg többé kevésbé.

A hülyék nemzórészei csekély kifejlődésűek, gyakran egészen a gyermekkori állapotban maradnak; férfiaknál a herék ki-

csinyek; nőknél hiányzik a Vénus dombja, a szőr is teljesen hiányzik, vagy igen gyér, a hős szám szabályosan ritkán, s csak a melegebb évszakban folyik, némelyeknél pedig egészen hiányzik.

Minél inkább elromlott, és visszamaradt kifejlődésében a test, a hülyének annál gyengébb melle, lármázása, lehellete. Kevés kivétellel mindegyik hasa többé kevésbé fölpuffadt, nagy, jobbára lágy, és kidőlelt; az előtte levő ételek ingerének mindaddig ellent nem állhat, míg csak gyomrában hely van, hová az még beléférhet.

A hülyék testalkatát a maga összeségében tekintve igen kevés kivétellel annak egyes részei közt az arány hiányát tapasztaljuk. A lábak hosszúsága, nagysága nem illik ahhoz a rövid testhez, s úgy látszik mintha az a nagy has nem is nyomná a sovány végtagokat.

Mint a test idomát határozó részekkel ép úgy van a zsigerekkel is, melyek eszközlik, a kül, és belvilág, vagyis az érzék szervek közt a közbenjárást; mert az érzékek ugyszolva soha sincsenek egyformán kifejlődve, egyik többnyire előbbre van a többinél. Néha éles látás mellett a hallás igen gyöngé, és viszont; a szem még leginkább ki van fejlődve, ehhez legközelebb áll a hallás, és izlés, kevésbé fejlődött ki a szaglás, és legkevésbé a tapintás.

A hang ereje a mellkas alkata szerint igazodik, valamint a hang ereje, és milyensége az érzetek szerint, melyeket a hülyék kifejezni, vagy nyilvánítani akarnak. Heves mozgalmaknál hangjok egész lármává nagyobbodik ez pedig orditássá válik. Mint-hogy a többi emberek, és állatok hangjait hallja, s emlékezetében tartja, azért ezeket több, vagy kevesebb sikerrel utánozzák, hogy magukat megértessék.

Majdnem kivétel nélkül minden hülye szereti a nyugalmat, mozdulatában lassu, s kevés ügyességet tanusit, magára hagyatva, minden munkát, és megerőltetést kerül, mindig magában elmélkedik, különféle tárgyakkal cnyeleg, s a munkára mindenkor kényszeríteni kell. Minden általuk véghez viendő munkát előbb előttük teljesíteni kell, mindaddig míg azt utánozni képesek nem lesznek.

Minden hülye sokat alszik, nem sokat nézi milyen nyoszolyája; szabadban, fűben, szénában, és ágyban mindenütt egyaránt jól elalszik

Okkutatás. A hülyeség okáról többé kevésbé különbözők a vélemények, s azt szükséges átnézet szerzése végett előfoglaljuk adni.

Malacarne szerint a hülyeség oka a fő, agy, és az agyacs hibás alkotásában keresendő, s itt pedig a nagyobbodott paizsmirigy okozza, mely a szabad vérkeringést akadályozza. Akermann a hülyeséget az Angolkór legtökélyesebb kifejlésének mondja. Knoltz azon nézetből indul ki, hogy a hülyeség ideg- és lelkibetegség, s oka a hiányos agy, és koponya fejlődés, az együtt érzési ideg tulnyomó kifejlődése mellett. Neumann szerint a golyva, valamint a hülyeség oka, a sziklás medrekben folyó víz, melybe nem hathat napsugár, s szüntelen a sziklák s hegyek árnyéka fedi.

Sok újabb író a hülyeség okát az említett bajon kívül keresi, azon helyes nézetből indulva ki, hogy a hülyeség oka nem létezik annak természetényeiben, nem vele erednek, azaz nincsenek önmagában, hanem hogy előidézhessék kivülről, és már előtte kell létezniök.

E nézet védői, hogy t. i. a hülyeség okai azon kívül keresendők, újabb időben szaporodtak; Davy a nedves, hideg földet, nedves sötét, rekedt levegő lakást, gipsztartalmu vizet, a gyermek hibás nevelését, és táplálását, a szülők hibás életmódját, valamint azok golyváját is előidéző okoknak mondja.

Zschokke Aaraból a hülyeséget idült betegségnek mondja, mely egyes helységeket, vagy egész vidékeket meglep, a helybeli, és házbeli kártékonyságok együtt munkálásából támadva.

Guggenbühl a főtámokot a helybeli befolyásnak tulajdonítja, s e betegnek az illető tartományokból eltávolítását ajánlja.

A hülyés idioták, és buták gyógykezelése.

Oly állapot gyógyításáról, milyen a butaság, fájdalom nem sokat szólhatni; mindazáltal a buták sorsa bizonyos fokig javítható, mennyiben szokásaiknak, és tetteiknek helyes irányt adunk, és őket nekik hasznot hajtó munkára szoktatjuk. Az idioták különösen szorgos, s szigorú ápolást igényelnek.

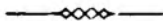
E szerencsétlenek, kik magukra hagyatva a romlás áldozataivá lesznek, szorgos ápolást szükségelnek; szoktassuk őket czélszerű életmódra, s gyengeségeit, hiányait emberbaráti szigorral őrizzük.

Általában a butaság kezelését annak foka szerint kell irányozni, és ahhoz mérni, azért első feladatunk legyen a lelkitehet-

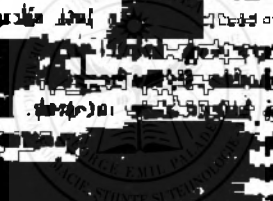
ségck felélesztése, s az agy lebilincselte tevékenységének fölszabadítása. Az első két fokban körülmények szerint a szabadlevegő, s napvilág gyakori használata, tápláló erős élelmezés, erömüvi ingerek, torma, mustár, bors, herzesség, magnetismus, a fej dörzsölései, prüsszentő szerek, zuhanyozások, de még inkább a szellemi ingerek, mint a figyelem, emlékezet, értelem gyakorlása, melyek a közérzettől kezdve fokonkint egész az erkölcsi eszméig haladnak elő, alkalmaztassanak gyógyeszközök gyanánt.

De az elfogulás legmagasabb fokán is t. i. a hülyeségben Guggenbühl fúradozásai legszebben bebizonyíták, hogy nem kell minden reményről lemondani, mint ez eddig történt.

A tapasztalás által figyelmeztetvén, hogy az elfajulás csak bizonyos vidékeken, s helyzeteknél, például a mélyen fekvő völgyekben fordul elő, legelőbb Wallisban iparkodtak a gyermekek elfajulását megelőzni, vagy meggyógyítani az által, hogy azokat még annak idejében a hegyekre küldék, és ott jó ápolásban részesíték. Ez óvatosságnak az lett sikere, hogy az ily völgyekben született gyermekek, kiknél az elfajulás már megkezdődött több évi tartózkodás után a hegyekben javultak, s egészen virágzó testi, s lelki kifejlődésre jutottak. Ez eszmét nagyban először Guggenbühl svajczi orvos foganatosítá az által, hogy Bern Cantouban Abendbergben Interlak mellett 1841-ben egy általa alapított intézetet nyitott meg, s ily intézetekben oly egyének, kik az elfajulási hajlamot úgy hozták magokkal a világra, s kiknél az már csakugyan megis kezdődött a teljes elfajulástól megóvathatnak, s emberi létök rendes kifejlésére hozathatnak. Magából értetődik, hogy a gyermekek a legzsengébb korban, vagy legalább azon pillanattól fogva adandók intézetbe, mihelyt az elfajulásnak első nyomait észrevesszük.

[The following text is extremely faint and largely illegible due to heavy noise and low contrast. It appears to be a multi-paragraph document, possibly a report or a letter, with several lines of text visible but mostly obscured by black artifacts.]

[The bottom portion of the page contains more faint, illegible text, continuing the document's content. The text is mostly obscured by noise and black artifacts.]

TÖRVÉNYSZÉKI LÉLEKTAN.

TORENTS

TÖRVÉNYSZÉKI LÉLEKTAN.

Az elmekórnak a törvényszék előtti megítéléséről.

Az orvos mint községi, vagy törvényszéki orvos gyakran jön azon helyzetbe, hogy embertársai kétes lelkiállapotáról kénytelen bírálatot, véleményt adni, melyre a bíró ítéletét építhesse. Tagadhatlan, hogy az ily orvosi föladat nehézségeit még nagyon is félreismerik, s úgy az orvosok, mint a jogtudósok közt találkoznak, kik állítják, hogy a józanész, és élettani ismeretek mindenkit képesítnek mások lelkiállapotáról ítéletet hozni. Megengedem azt is, hogy a szakadatlan lármázás, és öszhangzástalan fecsegéssel járó tébolyodottságnak (Verrücktheit Paranoia), vagy a dühöngő mindent szétromboló dühének, vagy az örült természetellenes kifejezéseinek megismerésére, és arra, hogy az ily beteget elmekórosnak nyilvánítsuk nem kívántatnak semmi különös ismeretek; de a csak ennyi lélektani ismeretekkel bíróktól szeretnék felvilágosítást kérni más lelkiállapotok felől is, melyeket minden kézzelfogható jelek hiányában csak az elmekorgyógyászok ítélnének meg, ilyenek a rejtett örültség (mania occulta) az őrzöngés nélküli örültség (mania sine delirio) a tettetett, titkolt lélekháborodások, melyek léte nem tagadható, s melyek élethalálról szóló esetekben törvényszéki gyilkosságra is alkalmat szolgáltatnak.

A legjelcsb elmekorgyógyászok is megegyeztek abban, hogy az elmebetegségek megismerése vajmi nagy nehézséggel jár, s hogy maguk is nem egyszer tartották örültnek az épelműt, és

viszont az örültet épelműnek, míg csak a tudomány szabályain alapuló vizsgálatot nem tartottak.

Itt a nagy büntető törvénytudós Henke helyes észrevételét hozhatom föl, ki mondja, hogy az orvosok, kik rendszerüket befejezték, vagy vaktában valamely könyv után indulnak, s az elmebetegséget nem tartják, és nem fogadják el semmi egyébnek, mint tébolyodottságnak, dühöngésnek, és butaságnak, melyek kézzelfogható tünetekben nyilatkoznak; az ily orvosok, ugymond csak hamar kimondják ítéletüket, de legelőbb is csalatkoznak, a tudományt lealacsonyítják, s a törvényszéket tévutra vezetik.

A dühöngő egészen kifejlett rohamát mindenki még a nem elmekórgyógyász is megismerheti; de valjon megismeri-e azt a tiszta időközben, midőn a kitört rohamról mit sem tud, vagy látott? — ez már más kérdés. Szóval, hogy az elmebetegségek egyes alakjait, sajátságos jellemökben, nyílt, s rejtett állapotukban megismerhessük, szükséges hogy erre magunkat orvosilag kiképezzük, s gyakorlatot szerezzünk. Kant állítá, hogy ha valaki egészséges test mellett félrebeszél e felett itélni a bölcsészeti, — de a beteg test mellettínél az orvosi kar körébe tartozik. Ha e nagy bölcsész a lélekbetegségek lényegébe hatott volna, ily tévedést soha nem fogott volna elkövetni, mert meggyőződött volna, hogy a lelkibetegség egyuttal testi rendelleniség, mely az elme egy, vagy több működésének eltérése által nyilatkozik.

A lélektanilag kiképzett bírót a kétes lelkiállapotok megítélésére némelyek ép oly alkalmasnak tartottak, miut az orvost, s arra hogy a jelenlegi elmekórgyógyászok élére állhassanak, tovább képeztetésüket nem láták szükségesnek. Hogy ezt elfogadhassam, félre kell vetnem előbb azon tényt, hogy az elmebetegségek alapja a testi eltérésekben rejlik, noha örömet hinném, miszerint a lélektani, s gyakorlati képzettségű bíró lelkiállapotok megítélésére tizszer inkább hivatva van, mint a bölcsész; mivel amaz pályáján az emberekkel érintkezése által a lélektant tapasztalataival gazdagítja, miket az eszméncz nem is gyanít; de ha a bíró egyuttal orvos is, akkor az orvosi véleményadás természetesen elmarad.

A boncztan, élettan, és kórtanban kiképzett orvos, ha még lélektani tapasztalatokkal is bír, egyedüli bíró ily esetekben mire nem csak tudománya, de jogtudori hivatása is jogosítja. A romaiak ilynemű kétes esetekben előbb az orvos tanácsát kérték ki,

mielőtt ítélték volna, s ugyan ezt a történet a legujabb időig bizonyítja, és kimutatja. S mivel az elmekőr alakjainak lényege bölcsészetiileg össze nem állítható, joggal csudálkozhatunk a felett, hogy mint lehet a végítéletet jogtudósokra bízni ott, hol a kérdésben levő elmekőr fölött a szakértő orvosok nem értenek egyet; ép oly különös volna, ha a jogtudósok közti vélemény-eltérésnél az eldöntést orvosokra bízák. Az első esetben az eldöntés az orvosi kart illeti, mint ez az osztrákbirodalomban tényleg fön áll.

Legujabban némely jogtudósok úgy vélekedtek, hogy némely törvényszéki orvosok a vádlottakra nézve igaztalanul kedvezőleg nyilatkoztak. E szemrehányást tevők nem fontolák meg azt, hogy kétes esetekben az orvos köteles az ember szellemi épségét illetőleg érvényessé tenni mindazon érveket, melyek a beteg beszámítási képessége felett kétkedést engednek. Az orvos az emberéletet megmenteni nem szoritkozik egyedül az ágyban fekvő betegre, hanem kiterjed mindazon szerencsétlenekre, kik elmezavarodásokban vetemültek valamely törvénytelen tetre, mely őket a többi bűnössel egy sorba helyezi. Csak a képzett orvos ismeri, és képes méltányolni a lélek, és test közti összeköttetést, s még az orvosokat is azon szemrehányás illeti, hogy a tapasztalásnak csak szomorú tények által tört ösvényén jutottak azon meggyőződésre, hogy embernél a lélekállapota a testétől függ, s alá van vetve sok megmagyarázhatlan a lélek épségét többé kevésbé csonkító rendelleniségnek. Az orvos ily kétes állapotoknál emberbaráti hivatásának elveihez hiven kénytelen eljárni, s a bíró minden kétkedéseit lelkiismeretes, s szakértő vizsgálat által lélek- és kórtani felvilágosításokkal eloszlatni. Ha az orvos téved, mindig kívánatosb, hogy ez inkább több bűnösre kedvezőleg, mint sem csak egyetlen ártatlanra is sujtólag történhessék.

A lelkiállapotok törvényszéki vizsgálatának célja.

Valamely egyén lelkiállapotának megvizsgálásából a törvényhatóságok jobbára következőket akarnak megtudni:

1. Valjon a kérdéses egyén lelkiállapota zavart, és rendellenes-e vagy sem?

2. Valjon a mutatkozó elmezavar valódi-e vagy csak tettezett? (morbus simulatus psychopathia simulata).

3. Valjon az egészségesnek látszó, vagy némelyektől személyes érdekből annak tartott egyén, valóban ilyen-e s nem titkolja-e elmezavarodását? (psychopathia celata).

4. Valjon a vádlottra nem csak úgy fogják-e rá az elmeháborodást? (psychopathia imputata).

A megzavart lelkiállapot vizsgálatánál bíró, és orvos egy célra egyesülnek, melyet ha elérni akarnak, egyet kell érteniök; ez pedig csak az által lehetséges, ha mindketten a meghatározott szabályokat követik, melyeket soha sem szabad szemelől téveszteniök. A bírónak a törvényszéki orvos iránt megtartandó szabályai abban állnak, hogy a kérdéseket helyesen tegye föl, s a vizsgálat célját az orvossal közölje; engedje meg neki a kérdéses esetre vonatkozó irományokba használat végett betekinteni.

A bíró által teendő kérdésre nézve azon észrevételem volna, miszerint a felsőbb törvényhatóságok gyakran panaszkodnak a tökéletlen, egyoldalú, s kétséget fenhagyó feleletek miatt, melyeket a törvényszéki orvosok adnak, de nem jogosan; mert a bíró kérdései néha nem következetesek, részint szűk, részint túl tág körben forgók, például e kérdésre, valjon N. N. örültségben szenved-e? az orvos bizonyára nem adhat kielégítő feleletet.

Ha valamely kétes lelkiállapotú egyén beszámítási képessége esik kérdés alá, akkor az orvos és bíró, minden polgárisult államtörvényeiben föltalálható közös elvből indulnak ki, és ez az ember szellemi szabadsága. Ez elv szerint tehát a bíró a főnebbi kérdést inkább így intézze: valjon N. N. a fenforgó tett véghezvitelénél lelkileg szabadon cselekedett-e? E kérdésre az orvos már a bíró ítéletozásánál alapul szolgálható feleletet adhat, mert az elmebetegség minden nemeit áttekintheti, mit a főnebbi kérdés meg nem enged. A bírónak tehát minden valamely bizonyos lelkiállapotot kijelölő, s csak a jelen állapotot vizsgáló kérdése hiányos. Ily esetben az orvos kénytelen ugyan előbb a bírónak felelni, de utána azonnal szintén egy kérdéssel állni elő.

A vizsgálat célját, ugyszintén az irományokat használat végett az orvossal közölni minden törvénytudó szükségesnek ismerte el.

Ezennel átmegyek a törvényszéki orvosnak nélkülözhetlen szabályok tárgyalására.

A törvényszéki orvos, vagy büntető törvénytudós okvetlen szerezzon:

Az elmebetegségek lényegéről általán lehető legtökéletesebb ismeretet; különösen pedig a vizsgálendő elmeállapotot törekedjék minél helyesebben fölismerni. A lelkibetegség nem más mint az emberi lélek egy, vagy több működéseinek saját alakú kóros eltérése; a tapasztalás, ugyanczintén a boncz, élet, és kórtan által be van bizonyítva, hogy a legtöbb szellemi eltéréseknek testi rendelleniségek okai, ugyannyira, hogy a lelkibetegségek különböző alakjait, testanyagi bírálattal, mely valamely testi zavarodásban keresendő, és továbbá a szellemi bírálattal is illeti, mely az életerő lelkiműködéseinek tünetényeiben nyilatkozik. A szervezet anyagi szenvedése vagy helyben támadt, mely a lélek szervét (az agyat) közvetlenül éri, vagy együttérzési, melynek oka a szervezet más részének zavarodásában keresendő.

A szellemi bírálattal: az emberben egy, vagy több lelkiműködés eltérése a szabad önelhatározás hiányát föltétezi. Az elfogult nem képes magát megszabadítani azon gondolattól, s állapottól, mely őt visszavonulásra kényszeríti. Az egyes tébolyu, ki mindenről, mi rögeszméjét nem illeti helyesen gondol, és érez, s minden egyébben szabadon látszik cselekedni, csak e rögzgondolattól nem tud szabadulni, mely őt mindenütt üldözi, s melyet ő a legváltozékonyabb jelenetekben, s mások szavaival megerősítve lát, s ez oly tettekre vezérli őt, melyekre ép állapotban bizonyosan nem veteműlné. Az ily egyén tehát szabad önelhatározási képességét elveszté, s szellemileg nem szabad, mert oly tetteket visz véghez, melyeket ép állapotban mint törvényelleneseket el nem követett volna, s így egy szellemi, s kényszerítő törvénynek van alávetve.

Ha az orvos a lelkieltérés lényegébe így behatott, akkor fürkészszzen ki minden a lelkieltérést egyes esetben okozható anyagi, és szellemi befolyásokat.

A büntető törvényszéki bíróra, és orvosra nézve a vizsgálendő egyén környezete, lakása, s minden haszon, szükség- vagy kényelemre szolgáló butorai a legnagyobb figyelmet érdemlő tárgyak; mert ez utóbbiak által árulja el magát a komorkóru, vagy vidám tébolyodott, kinek hajlamai az ily kicsiségekben leghivebben vannak kifejezve. Ép oly fontos a ruházat, tisztaság, czél-szerűség, s a helyes elrendezési ügyelet, vagy ezek ellenkezője; mindezekről az ember belsejére lehet következtetést vonni. Általán szabály legyen itt a környezetet úgy tekinteni, mint elárulóját

annak, mit a beteg eltitkolni akar. A rokonok, jó barátok, s nem ritkán a betegek szolgálai is jó felvilágosítást adhatnak a rejlő betegségre nézve. A büntető törvényszéki orvos azonban közelebbi vizsgálat nélkül, e segéd eszközökhöz soha se folyamodják, s nem lehet őt eléggé figyelmeztetni, hogy gonosz, és nyereszkes ember megvesztegetési szándékból nem egyszer igyekeznek az orvost hamis ítélet hozására bírni. Néha a beteg szobájában találunk oly bizonyítékot, mit másutt hasztalan keresünk. A törvényszéki orvosnak szabad, sőt kötelessége minden néma tanukat is fölhasználni, melyek őt fölvilágosíthatják.

A törvényszéki orvosnak vizsgálati segédeszközei következőkre vonatkoznak :

1. A kérdésben álló egyén vizsgálatára
2. Az arra vonatkozó napló, s irományok használatára
3. A kérdéses egyénnel bizalmas lábon álló egyének, vagy azoknak kihallgatása, kik a tett elkövetésénél mint tanúk jelen voltak.

Az irományokba betekintés, s a környező személyzet nyilatkozata képezi az elővizsgálatot, mely csak a beteg vizsgálatának segédeszközeül tekintendő, mert a történetekkel nem ritkán ellenmondásban állanak.

Ha az orvos az elősorolt segédeszközök által a kérdéses szellemi kórállapotról magának meghatározott, s helyes fogalmat szerzett, akkor ezt úgy adja elő, hogy nem csak a vele hasonképzettségű orvos, de a nemorvos is megérthesse, s felfoghassa.

A kétséges lelki kórállapotok vizsgálatáról.

Ennek célja kikutatni, valjon valamely egyén bizonyos tett végbevételénél birt-e teljes és korlátlan szabad önmeghatározási képességgel? s valjon állapotában képes volt-e vagy nem bizonyos polgári kötelességeket teljesíteni s élni bizonyos őt illető jogokkal, vagy nem? Tehát büntető törvényi szempontból az ember lelkiszabadságának vizsgálata szükségessé válik, s ezt a törvényszék maga hajtja végre. Rendőri tekintetből azon kérdést intézhetni az orvoshoz, valjon az egyén veszélyes-e a maga, vagy mások élet- és vagyónbiztonságára nézve, s ennél fogva megfosztandó-e polgári szabadságától?

A kétes lelkiállapotok megvizsgálása büntető törvény- széki szempontból.

Ha valaki törvényellenes tettet követ el, s lelkiállapota a bíró előtt kétesnek látszik, ekkor a bíró a törvények értelmében köteles két szakértő által, kik csak orvostudorok lehetnek, fölvilágosítást szerezni. A bíró és orvos közös föladata kitudni, valjon a vádlott a tett véghezvitelkor teljes lelkiszabadságának birtokában volt-e vagy sem? így a törvényellenes tett beszámítható-e neki vagy sem? Ebből következik, hogy törvény értelmében a beszámítás az ember szellemi szabadságán alapul; mert törvény ellenes tettet csak lelkileg szabad egyén képes elkövetni, vagy azt kikerülni, s így büntetés is csak a lelkileg szabad egyénekre létezik; tehát az ember beszámítási képességét a lelkiszabadság, vagyis önmeghatározási képesség föltétezi. Most már az a kérdés, ki nevezendő lelkileg szabadnak? Az, ki a megismerő, érző és vágyó képességei teljes használatával bír.

Beszámítás. (Imputatio. Zurechnung).

A beszámítás részint jogi, részint lélektani, részint pedig erkölcsi.

A jogi beszámítás a bírót illeti, s több fokot enged meg, a lélektani a törvényszéki orvost illeti, s lényegében fokot nem ismer el, mert a törvényszéki lélektanár csak azt fürkészi, valjon a vádlott törvényellenes tette végbevételénél lelkileg épségben vagy szabad volt-e vagy nem? Itt fokozat, mely nagyobb, vagy kisebb szabadságot ismerne, nem létezik; ha az egyén lelkileg nem volt szabad, úgy a törvényellenes tett ösztönének nem volt képes ellenállni, azt kénytelen volt elkövetni. Az erkölcsi beszámítás az erkölcs törvényét illeti, s mert lelkiismereti dolog, az orvos határozatára befolyással nincsen.

Beszámítani annyit tesz, mint valamely tárgyilagosságot az alanynak róni föl. A mennyiben történt a belső vagy az akarat kifolyása volt, tetteknek nevezzük. A tettet a kéz, mint az akarat, és lélek első eszköze viszi véghez. A tett fogalma ki-

meriti a beszámítás egész lényegét, s állithatjuk, hogy a beszámítás annak megítéléséből áll : valjon valódi tett fekszik-e előttünk, vagyis a beszámítás megítélése annak, hogy a történt akaratosan történt-e? E beszámítás tárgyilagos.

Tárgyilagos, és alanyi beszámítás.

(Objective und subjective Zurechnung).

Mint hogy a beszámítás a tett fogalmán alapszik, ez pedig három pontot foglal magában, melyek tetté emelik; azért megszűnik a beszámítás, mihelyt e pontok, vagy csak ezek egyike is hiányzik, s ekkor az nem tett többé. E három pont a következő:

1. A beszámításnak nincs helye, ha az akarat, és tett közt hiányzik a közbenjárás; hiányzik pedig a véletlen esetleges, kényszerített, és tévedésből származott tettnél.

2. Nem lehet szó beszámításról, ha hiányzik a tett, mert ekkor csak valami akart, szándokolt, de ki nem vitt, fekszik előttünk. Az osztrák büntetőtörvény 11. §-a így szól : gondolat vagy belső akarat miatt, ha ezt külső gonosz tett, vagy valami mulasztás, mit a törvény parancsol nem követi, senkit sem lehet kérdőre vonni.

3. A beszámítás megszüntetése akarat hiány miatt.

E 3-dik pont leginkább az elmeoktató, és törvényszéki orvost illeti. Valamely látszólag történt tettnél a bizonyosságokat kell fölhozni, s a bíró előtt megfoghatóvá tenni, hogy itt az akarat hiányzott, s így tett nem áll előttünk. Ha pedig az akarat hiányzik, úgy megszűnik a tárgyilagos beszámítás, lett legyen a tett akár büntetésre méltó akár nem.

Büntetésre méltó tettnél e három pont jelenléte nem elegendő, hanem szükséges hogy az akarat szabad, és az akart választott legyen. Ha az akart szabad választása hiányzik, úgy fennáll ugyan a tettnék, mily olyannak tárgyilagos beszámítása, de nem mint büntethető tettnék; mert az alanyi beszámítás hiányzik.

A büntető törvény nem csak az akarat műszerezetére támaszkodik általán, hanem különösen azon akarat műszerezetére is, melyet a választás megfontolásának nevezünk.

Mikép megy véghez az akarat megfontolása, és megválasztása, a legszorosabb vizsgálat alá veendő.

Szó volt továbbá egy már lefolyt cselekedetről, melyben az akart véghezvitetett; ez a cselekvőre nézve, mint ilyen, tárgyilagos beszámítást föltételez.

A büntetőtörvény az előleges beszámítást mindenkor előre föltcszi; mert ennek hiánya azt fölfüggeszti; azért csak alanyi beszámításról szól, mivel, mint a büntető jog kinyomata, kénytelen az akarat megválasztására támaszkodni.

Ez alanyi fölszámítás mindenütt föl van függesztve, hol a választás lehetlenné van téve.

Hol az akarat szabad választása lehetlen, s hol annak műszervezete nem képes működni ott a büntető törvény alapja t. i. a szabadon választott büntethető akarat el van véve, s a tettet a cselekvőnek nem lehet beszámítani.

De valamint nem elegendő, hogy a büntető törvény általában csak büntetendő tettekről szóljon a nélkül, hogy azokat névszerint elsorolná; ép ugy elégtelen, hogy a büntető törvény beelégedjék azon elvvel, hogy az akarat szabad választásának lehetlensége fölfüggeszti ez alanyi beszámítást, hanem a föltéteket szintugy névszerint elő kell sorolnia, melyek az alanyi beszámításnál érvényesek, és viszont melyek azt fölfüggesztik.

Az osztrák büntető törvényben mind a három szükséglet ki van téve, s azok tárgyalását ki nem kerülhetjük.

A büntető törvény bizonyos tetteket, mint tárgyilagos természetüknél fogva büntethetőket, névszerint elősorol.

A büntethető tettek osztályából kiemel bizonyosakat a mint első részében az 1. §. így szól: A büntetthez gonosz szándék kívántatik. De a gonosz szándék nem csak akkor tulajdonítható véteknek, ha a büntetssel kapcsolatban álló rossz, a büntettnék véghezvitele vagy elhagyása előtt vagy után fontolóra vétetik és elhatároztatik; hanem akkor is, ha más valamely gonosz szándékból követtetik, vagy hagyatik el valami, mire az abból eredő rossz, közönségesen bekövetkezhetik, vagy bekövetkezik.

Hye—Glunek ministeri tanácsos utasítása szerint nem minden megbüntetendő tett, — büntett, hanem jelenlétét a törvény saját nézete szerint két rendbeli szükség föltétezi. (136. lap).

1. Tárgyilagos pont t. i. bizonyos külső tett, melyet tárgyilagos természeténél fogva a törvény határozottan büntetnek magyaráz: (4. cikk) továbbá

2. Alanyi pont t. i. a cselekvő részéről bizonyos akaratminőség, hogy azt neki mint „büntetendő“ be lehessen számítani

Az elsőt illetőleg (magát a tárgyilagosat, mint történet véve) az osztrák büntető törvény megelégedett a büntetnek a most 4-ik cikkben ismételt névszerinti magyarázatával.

A másodikra vonatkozólag mindenek előtt megjegyzendő, miszerint arra, hogy bármely tett büntetendő legyen, megkívánatik, hogy általában alanyilag beszámítható legyen, azaz: hogy a cselekvő azt oly állapotban követte el, mely szerint őt azért felelősségre lehessen vonni, azaz: hogy beszámítás képes állapotában cselekedte legyen. Ez alanyi beszámítási képesség azonban minden idő tapasztalatai szerint csak akkor lép életbe, midőn a tett maga:

a) Annak valóságos, vagy legalább még is lehetséges öntudata (belátása) mellett követték el. „Hogy az nincs megengedve“, ez a cselekvőnek önmagáról, valamint arról mit cselekszik tudatát, tehát tettének, mint olyannak belső tárgyilagos szerkezetét is feltételezi; nem különben tettének alkatrészei ismejeleire és tevékenységéből eredő következmények és hatásokra nézve, megkívánatik tettesben azon öntudat is, hogy tette ily föltételek, és következményeknél fogva nincs megengedve.

Ezenkívül a tett:

b) Önelhatározó, azaz: oly állapotban vitetett véghez, melyben a tettes ép öntudatánál fogva önként választhatott annak elkövetése, és el nem követése közt a nélkül, hogy akaratjára külső erőszak bármiként is befolyást gyakorolhatott volna.

Hol e két föltét összetalálkozik, ott van helye a vétkezésnek, s ha a tett (tárgyilagosan) büntethető, akkor az büntethető vétek; hol azonban ezek egyike, vagy mindkettője is hiányzik, ott a beszámítási képesség és a tettesnek alanyi büntethetősége általában hiányzik.

A büntető törvény a szándék alatt: valamely büntetésre méltó tett elkövetésére elhatározott akaratot ért.

Hye—Glunek ministeri tanácsos azt mondja: ha az említett két föltét azon fokig növekszik, hogy az elsőre vonatkozólag minden ott elősoroltról pontos öntudata van; a másodikra

nézve pedig, ha az akarat, szabad elhatározás a rossz következményeknek daczára vagy azok kedvéért volt jelen, akkor azt szándékosnak (dolus) mondjuk, mit röviden büntető törvényi szempontból bűnös és ilyennek ismert tett véghezvitele elhatározásának lehetne nevezni.

Továbbá e kifejezéssel élünk : szándék ; de csak a szándokos gonosztett e meghatározott értelmében. Azért keletkezésében a föntebb ábrázolttól nem különbözik.

A törvény értelmében a gonosz szándék (dolus) magában foglalja a szándékot, melyet az akarat egyik alakjának ábrázoltunk ; továbbá a tanácsot, mint megfontolást, és az eltökélést, mint a választás következményét ; végtére pedig az elhatározást az egyéni valódi akarást, mely tethoz úgy viszonylik, mint ok az okozathoz.

Az elhatározás e kettőt teszi föl t. i. a tanácsot, vagy megfontolást, és az eltökélést, vagy választást.

Mivel pedig a szándék a bűnös tettet büntetvé teszi, tehát az 1 §. szerint csak az mutatandó ki, hogy a szabad akarat elhatározás jelen van. Sok cselekvőnél, annak jelenlétét kifogjuk mutatni, hol még is alanyi beszámításnak nincs helye.

Egy ily szándék, akarat, elhatározás a törvény által három irányban vizsgálhatik.

1. Magában mint szándék, mennyiben az tanács, eltökélés, és elhatározás.

Ennélfogva a törvény általán semmi tekintettel sincs arra, hogy a fennforgó eset mily indoknál fogva történt, hanem elméleti föltételeinek léte, mint az akarat alakja elegendő, és ez dönt. Ha a szándékra ráakadtunk további fejlődését nem fürkészsük. A büntető törvénynek mindegy ha a szándék a tett előtt, vagy közben volt-e meg ; és evvel kivan mondva, hogy a bűnös tett csak úgy számítandó be mint szándokos, akár előre meggondolt, vagy rögtöni szándék az alapja. Az első t i megelőzi jóval a tettet, megfontolás, s kiszámítással jár ; az utóbbi csak a tett véghezvitelekor a szenvedély tüzeiben létezik a kedélymozgalomban, a harag föllobbanásában, elhamarkodva fölfogott, és kivitt elhatározásban.

2. A tárgyra vonatkozó szándék a cél.

Az akart a szándokolt, mely föltétlenül elérhetőnek gondoltatott ; ha tetté vált, szándokos való volt. A szándék ennél-

fogva vagy meghatározott gonosz szándék, ha a cselekvő akarata közvetlenül, egyencst az elkövetett roszra vala irányozva; vagy határozatlan (esetleges határozatlan gonosz szándék) csak a következmény lehetőségére intézett; a cselekvő tudja, hogy tettének különféle következménye lehet; de neki mindegy akármilyen következzék is, mintha mindegyiket akarná, s esetlegességre a leggonoszabba is beleegyez.

3. A tettet elvontan a szándoktól, és a történetet magában véve, vagyis a célt tekintve.

Az akaró tulajdonkép a tettet magát nem nézi mint tárgyi-
lagosat, történetet, hanem csak magát, és saját kielégítését tekinteti, melyet a tett által törekszik elérni. Az akarat öntudatos törekvés, mely a kérésztönből származik.

Igy válik a következmény eszközzé az egyén kielégítése végett. Kinek szándoka valaki nyakát levágni, az azt mint gondolkozó azaz öntudatosan megfontoló akarja megölni, s célja például, hogy boszút álljon.

Az osztrák törvény a cél e fogalmát nem ismeri, nem tekint a végcélra, hanem csak a legközelebbire magában a tettben rejltre, vagy is a tettet célzó szándéokra. Bármily jó, vagy rosz indokok hozzák is elő a tettet a büntethetőséget meg nem másítják, mert jelen van a szabad választás, s evvel egyszersmind az alanyi beszámítás.

Hogy az alanyi beszámítás, mely esetekben függesztendő fölnyilván kifejezi a 2. §. E szerint valamely tett vagy annak elhagyása mint büntett be nem számítható:

a) Ha a cselekvő értelmi tehetségei használatától egészen megvan fosztva.

b) Ha közbenhagyó tébolyodottságnál a tébolyodottság alatt követtetett az el; vagy

c) teljes részegségben, ha a lerészegedés nem gonosz szándékból történt; vagy más érzéktévedésben, midőn az elkövetőnek tettéről nem volt tudomása.

d) Ha a tettes a 14-dik évet még be nem tölté.

e) Ha a tettel oly tévedés járt, mely miatt az, büntettnek föl nem róható.

f) Ha a baj esetlegesen hanyagság miatt, vagy a tett következményeinek nem ismeréséből származott.

g) Ha a tett ellenállhatlan kényszerítés következménye.

A beszámítási képtelenség igenleges meghatározásaihoz érünk; ezek azon föltételekre támaszkodnak, melyek az alanyi beszámításhoz, szabad választáshoz elkerülhetlenül megkívántatnak.

A törvény inkább gyakorlati, könnyen megérthető modorban törekedett a bíró előtt a vádlott állapotát leírni, mely beszámítást eltörli, s nem ragaszkodott tudományos meghatározásokhoz, vagy valamely meghatározott elmezavarodási alakhoz; tehát a műkifejezéseiben szabad törvényszéki orvos kénytelen a 2. §. szerint igazodni, s kórisméjét ezen §. pontjai tartalmának alárendelni.

Mily különmemű, s ellenmondónak látszik is a tudományos műkifejezés a törvényszéki meghatározásokkal, mindazáltal a kórisme kutatásokkal könnyen megegyeztethető, a tény és lelki előzmény hátránya nélkül.

Maga az elmekőri műkifejezés ugy sem lehet kielégítő a törvényszéki orvosra nézve, hanem köteles a bíró előtt a homályosat is fölvilágosítani; erre pedig a puszta szavak nem elégségesek.

A történt dolog felfedezésére a törvényszéki orvosnak, és bírónak együtt kell működni, valamint a legszorgosabban kutatni a vétkes azon lelkiállapotát, melyben az cselekvéskor volt, s ez állapotot képzeletükben mindig maguk előtt tartásák.

A bírónak annyi lélektani ismerettel kell birnia, hogy a dolog folyását, mit akartnak, s akaratlannak nevezünk, továbbá annak kifejlődését, és tényezőjét megértse. Minél tapasztaltabb, minél figyelmesebb annál könnyebb lesz az egyetértés az orvossal, kinek saját észlelései által igen fontos segítséget nyújthat, s az orvosnak meghatározásában, mintegy önkénytes munkatársá lesz.

A lélektani ismeretek e mértéke nélkülözhetlen volna a bíró részéről, de a törvényszéki orvos kénytelen vele beelégedni. Az ő dolga az ép lelkiállapotra következtetni, s egyes esetekben a szabályos akarat alakjaival a zavartakat összehasonlítani alakról alakra, annak képződését, következményeit kimutatni a bírónak, szóval ugy kimutatni a dolgot, hogy a bíró azt ne csak az orvos iránti bizalmánál fogva elfogadja, hanem azt belássá, s róla meggyőződják.

A 2. §. egyes pontjai még némi tárgyalást igényelnek; a) azt mondja, „ha a cselekvő esze használatától teljesen meg van fosztva”; — mi Jenull szerint e pontban foglaljuk az elmeháborodásokat, a mennyiben e kifejezést mint észszerű megfontolást, és vá-

lasztást fogjuk föl. Az a) pont a beszámítás képtelenségére nézve legáltalánosabb foglalatunak tetszik előttünk, mi a következő betűk alatt részletesen elő van sorolva, hogy a bíró minden esetben ez első czikkre támaszkodhassék, mely a többit mind magába zárja. Azért e cikket, hol a választás műszerüége lehetlen, mindenkor használhatjuk.

Egészen megfősztvá annyit akar mondani, hogy tökéletesen, folytonosan, tartósan. ellentétben az időszakai alakokkal.

A b) pontban „ha a tett az időszakai elmetébolyodottságnál a tébolyodottság időszakában“ — Itt ki kell emelnünk a kifejezéseket.

Az elmetébolyodottság az öt érzék, és az ész megzavarodása, vagyis eltérése a szabályszerű tevékenységtől.

Mulékonyan az a)-ban fordul elő, megkülönböztetésül a folytonos beszámítástól; ez az időszakai zavarodásokat illeti, s jeleli, nem pedig csak a félbenhagyást. Tehát minden ilyeneknél a b) pontot fogjuk alkalmazni.

„Azon időben midőn a tébolyodottság tartott“ — tehát csak egyedül azon időben; ezenkívül az ugynevezett tiszta időközökben elkövetett tettek nem e 2. §. pontja alá tartoznak, de egy másik alá. Ezt figyelemre, és használatra méltatjuk, mert az időszakonkéntinek nevezett zavarodásoknál is még a szabad időközökben is egyiknek helye van.

Az időszakai alakok szabad közeitől jól megkülönböztetendők az alábbhagyások (Nachlässe), és a 2. §. azon pontja alá tartoznak, mely magáról a zavarodásról szól.

A c) pont szerint, ha a tett oly részegségben, mely nem a büntetettrei czélzat eredménye volt, vagy más érzék zavarodásban, melyben a cselekvőnek tettéről nincs öntudata, vitetett volna véghez.

„Érzékzavarodás“ azon állapot általános kifejezése, melyben a cselekvő nem tudja mit mivel; a részegség ennek csak egy neve, s példa gyanánt hozatik föl a törvény által

Hye—Glunek ministeri tanácsos (174 lap) szerint más ilyenemű állapotok: az álm, álmkór, holdkórosság, álmodás, iszákosság, érzékörjögés.

Hasonló állapotokban e cikket fogjuk felhasználni.

Az e) pont. „Ha oly tévedéssel járt. mely a tetteges büntetett meg nem engedi“

Itt különösen figyeljünk E kifejezés „tévedés“ itt tettet jelent (error facti, tulajdonkép error in factis, Hye—Glunek szerint) — az elkövetett tett, tetteges (tárgyilagos) természetének vagyis alkotának nem ismerése, vagy helytelen (tökéletlen) képzelése.

f) pont. „Ha a bűn esetleges, vagy lomhaság, vagy a tett következményeinek nem ismeréséből ered.“

Az esetlegesség, mint már említők a tárgyilagos beszámítást is megszünteti, mert az akarat, és történt között nincs közbenjárás. A lomhaság megszünteti a szándékot, de nem a bűnös vétkezést. A következmények nem ismerése az elkövetett tévedéshez tartozik.

A 2 §. azon igenleges meghatározásokat foglalja magában, melyek a cselekvő beszámítási képtelenségét fölfüggesztik. Ha valamely tettesről, kire ránehezül a büntető törvény szigora, ítéletet kell hoznunk, s lelki előzményeiben, és tetteiben a törvény értelme szerint az alanyi beszámításhoz megkívántató föltételeket nem leljük föl, úgy a 2. §-ra kell hivatkoznunk, melyben minden lehető esetre szükséges kifejezéseket egybeállítva találunk. Az a) pont anélkül, hogy értelmezésében a legcsekélyebb erőltetéshez kellene nyulnunk, mindenkor a beszámítási képtelenség általános kifejezése leendő.

A beszámítási képtelenséggel járó esetek száma jelentékeny. Azokat általánosan, és egyenkint tárgyalni a törvényszéki lélektan feladata. Ez állapotok tulnyomólag nagyobb része a mi feladatunkhoz is tartozik. Ha ezek mindegyikét nem is vesszük föl mindazáltal azon alapelvek, melyeket az elmekórosok megítélésénél követve akarnánk látni, azon néhányra, melyekről itt nem szölandunk magoktól illeni fognak.

Az elmekóros képtelen a beszámításra.

Az ideiglenes büntető törvény, valamint a tettnek, és a cselekvő minden tüneményeinek bonczolata, a szabad akaratból, a választás műszerezetéből indul ki.

Ha valamely elmekóros vizsgálata kényszerített akaratot, s választási lehetlenséget mutat ki, úgy a beszámításra képtelen. s a 2. §. valamelyik pontja fog reá alkalmaztatni

Ha az elme-kórosnál a beszámítási képesség e föltételei mindenkor, és minden esetben nincsenek jelen, úgy a vádlott elme-kóros, és valamely elmezavarodásban szenved, s ez elégséges arra, hogy őt a beszámításra képtelennek nyilvánítsuk. Ez utóbbi az orvost nem illeti, s sem a kórisme, sem a bizonyító idézetek nem elegendők; inkább azt kell kimutatni, hogy a cselekvőben a tett véghezvitelekor a törvény által kijelelt szigorú föltételek hiányoztak.

Ennélfogva akárminemű elmebetegség megítélésénél is hivatkozni fogunk azon föltételekre, melyekkel az ítéletnek törvényes alapot szerezhetünk.

A beszámítási képesség főnebbi föltételei minden büntető törvényre nézve érvényesek, mert csak az általános büntető törvénynek, s a szabad választású akarat műszerezetének következményei. Vonjuk tehát röviden egybe azon föltételeket, melyeket a törvény a beszámítási képességre nézve elmaradhatlanokként követel, hogy így azok hiányait bonczolhassuk.

Hogy valamely tett valakinek általában mint büntethető számitassék be, szükséges, hogy:

I. birjon: a) öntudattal; b) a tett, és következményeinek; és c) a tett büntethetőségének tudatával.

II. A tettet önakaratból vitte véghez; hogy pedig neki az, mint szándékos (büntett) beszámíthatassék, szükséges, miszerint

III. a tettnek elismert büntethetősége mellett annak elhatározása (valódi akarat) egyenesen annak végbevételére irányoztatott.

Hol e három kellék közül valamelyik hiányzik, ott általán semminemű beszámítási képességről szó sem lehet; hol azonban a harmadik hiányzik, ott különösen a (gonosz) szándék beszámítása kivan zárva.

Valahányszor csak a tettes beszámítási képtelenségét akarjuk kimutatni, mindannyiszor be kell bizonyítanunk, hogy e föltételeknek vagy elseje, vagy másodika, vagy mindketteje hiányzik.

Ezek a mi véleményeink sarkpontjai, s a vizsgált tünemények bármily kósismei leletet szolgáltatottak is, a kimenet mégis e pontok valamelyikéhez tartozik.

Az egyes elmezavarodásokat tüneményeik különféleségében tárgyaltam; jelenleg azokat törvényszéki tekintetben szándokom fölvilágosítani.

A komorkóru mint tettes.

Nézzük most már a komorkórut, mint jogsértőt, s valamely büntetésre méltó tett elkövetőjét. Ő a vádlott, s most az a kérdés, hogy az alanyi beszámítás föltételei megvannak-e nála, vagy sem? birt-e szabadakaratú választással, midőn a tettet elköveté.

A komorkóru, vagy fájdalmas lehangoltságból, s annak szélsőjeiből, vagy az ijedtség rohamában, vagy tévképzeletből követ el büntetésre méltó tettet. E három vezeti őt tetterre, és ezt háromféleképp szokta véghez vinni.

I. A komorkórosoknak fájdalmas érzetből támadt erőszakos tette.

Komorkórosoknál ilyenmü tettek igen gyakran fordulnak elő, s mivel minden tárgyilagosa ok hiányzik, azért tetszenek oly talányosoknak azok előtt, kik a komorkóru lehangoltság menetét nem ismerik. Allitják, hogy minden komorkóru erőszakoskodó lesz, s csak azért képes büntetendő tetterre, mert fájdalmas érzetétől legyőzetik; s vagy maga, vagy mások, vagy tárgyak ellen fordul.

A komorkóru maga ellen fordul mindenek előtt azon fájdalmas érzetknél, melyek neki türehtlenek, s önérzete legnagyobb megalázásával járnak.

Az önvád is már tulajdonkép önmegtámadás egy lépéssel tovább, s az önsérlemlnek azon nemét választja, mely reá nézve legérzékenyebb, de mi neki annál inkább tetszik, s érzéseit annál inkább kielégíti, minél inkább sérti, s minél súlyosabban vádolja magát, habár mindez nem is igaz.

A betegek gyakran nem elégesznek meg az ily önkinzással, hanem még testi fájdalmakat is okoznak maguknak, hogy ez anyagi fájdalom által magokat a lelkiectől megszabadítsák. Némelyek testöket csipkedik, verik magokat öklükkel, vagy kezükbe akadt tárgyakkal, fejüket a falba verik, véresre körnölük arcukat, hogy égést érezzenek, mely belső fájdalmukat enyhíti stb. Mások büntetésért, kiztatásért, s azért esedeznek, hogy minden tagadtas-

sék meg tőlök, mi örömükre szolgálhatna, sőt legközelebbi szükségük is. Intézetekben az ilyenek a kényszerítő köntöst kérik, másokról leveszik, hogy magukra felölthessék. és abban kíváncznak meghalni; hólyaghuzókat stb kívánnak, szóval mindent, mi nekik fájdalmat okozhatna.

Mások ismét kérik környezőiket, hogy őket gonosztevőknek gunyolják, rájuk se nézzenek, sőt köpjék le, velök lealázón bánjanak, s esedeznek, hogy méreg, vagy agyonütés által végezzék ki. Egy kezelésem alatt levő beteg a mellette levőt arra kérte, hogy fojtsa meg, vagy üsse agyon, mivel ahhoz jól ért.

A komorkórosoknak számtalan ily kívánataik vannak, s nincs erőszak, melyet önmagukon el ne követnének.

A műszeres sérelem minden alakja előfordult már náluk. melyek igen kegyetlenek szoktak lenni. Megtörtént nem ritkán, hogy a beteg a legtompább eszközzel levágta heréit, vagy legalább megsérté, avagy a him vesszőt fonállal lekötötte.

Guislain beszéli, hogy egyik 53 éves, s csak egy kézzel bíró betege, a kinek külseje a legjobb egészséget mutatá, különben házas, s több gyermek atyja, jó módu, gazdaságának nagyobb kiterjedést akarván adni, nagy birtokot vett haszonbérbe, melynek birtokosa midőn egyszerre bizonyos biztosítékokat kívánt, e miatt mélyen megsértve érzé önzérzetét, s iparkodott a szükséges biztosítéki összegre, és egyszersmind annyira is szert tenni, hogy tartozását három évre előre kifizethesse. Ez időtől elszomorodott, perczig sem volt nyugta, aludni nem tudott, s nem sokára a legszomorubb tünetmények mutatkoztak rajta. Véletlenül azon vágya támadt, hogy nejét megölje. Vak határozat volt ez magában minden alap nélkül, nem volt az vádlás következménye, sem harag, vagy bosszuállás; oly érzet nyomta el, mely elhiteté vele, hogy annak meg kell lenni. Ehhez más ösztön járult, hogy önkariját megcsonkítsa; hanem lesz karom; ugymond, nem ölhetem meg feleségem, s noha e gondolat csak homályos volt előtte, azonnal ki is vitte, karját nagy késsel a kéztő ízület fölött elvágta. A seb három hét alatt begyógyult. Az intézetben most legtávolabbról sem viseli úgy magát, mint elmekóros; nincsenek áleszméi; csak ha egész nap észlelik, venni rajt észre bút, s különczséget ösztöneiben. Szellemi állapota e tette után sem változott meg, s mindentől az tűnik ki, hogy nem gyűlölség szenvedélye ösztönözte mintán egy perczre sem szűnt meg neje iránti szeretete.

Az életunalom, mint már említők egy elmekórnál sem fordul elő oly gyakran, mint a komorkórnál, valamint nem ritka a pusztán fájdalom érzete miatt elkövetett öngyilkosság. Mihelyt a határozat megállapíttatik növekedő makaességgel iparkodnak életüknek véget vetni; az eszközt gyakran változtatják, ujakat találnak ki, s az őrizetet vidámság, s képmutatás által törekszenek rászedni. Gyakran előfordul az eledel elutasítása, melyet ők oly állhatatosan ki tudnak vinni. mi az épeszünek. ugy szólva lehetetlen. Minden módot, hogy legalább folyadékokkal táplálhassuk, képesek kijátszani. egyedül a hársingcsőnek nem bírnak sikerrel ellentállni.

Ugyan azon beteg, ki fájdalma elfojtására egész az öngyilkosságra szánja magát, ép ugy fordulhat mások ellen is. Azért az ily beteg hol maga, hol mások ellen fordul.

Az ily komorkóros vagy a maga, vagy a másokon elkövetett tett által menekszik fájdalmas érzetéből. Némelyek gyönyörködnek benne, ha másoknak fájdalmat okozhatnak, s e törekvésüknek nem képesek ellenállni, s különféle utakon nyilvánul az; mások megalégesznek avval, ha mások viseletét a leggonoszabbul magyarázzák, gyanyusítják, mi mellett különös ügyességet fejtenek ki, s semmi elferdítéstől, s hazugságtól sem irtóznak. Mások ismét minden ok nélkül kinevetik, kigunyolják, leszidják a többit, s kiszámítással ki tudják találni mindenki legérzékenyebb oldalait. Vannak, kik mindenkit leköpnék, ki csak feljök közeledik mindenkire elfintoritják arcukat; taszigálódnak, rugdálódnak. csipkednek, hol csak lehetséges: némelyek mind ezt titkon szeretik cselekedni, mások ellenben elég szemtelenek azt véghezvinni, mire hirtelen gerjed föl vágyuk.

E tettek annál föltünőbbek minél kézzelfoghatóbb az ellentét; mert ezek szokott, és ismert jószívűségökkel ellenkeznek. Minden tetteik nem egy, hanem különböző előzményből szoktak eredni. Ezek alapoka gyakran az önsértési vágy, s többnyire olyanokat támad meg, kiket legjobban szeret, hogy így csakugyan olyan legyen milyennek önmagát érzi t. i. rossz, gonosz, megvetett, letiprott. Mások ugyanez indoknál fogva a nekik kedves tárgyakat rongálják. Igen jól tudják ők, mily jogsértéseket követnek el, de ép ezért cselekszik azt, s tán ha azt nem tudnák nem is fognák végbevinni.

E komorkórosok egy kóroki osztályba tartoznak, t. i. abba, melybe a nemi kihágók, s a nemi részeiken csonkítást elkövetők, jobbára önfertőzők.

Minél lépkórosabb az ily beteg, annál könnyebben lép föl a félelem, ijedtség, s egy nem sikerült készület, könnyű munka is, mely nehezeére esik stb. csak úgy nem lesz előtte félelem gerjesztő, ha előbb az ellenkezőről meggyőzzük. Az ilyenek még sokáig nem tartatnak betegeknek, s csak csudálkozunk ötleteiken, rögtöni eszméletlenségükön, és életveszélyző vállalataikon, melyek cél és szenvedély nélkül állnak elő azon ellenállhatlan ösztönből származva, mely készíti őket valamit cselekedni, nekik parancsol, s legyőzvé minden szégyenérzetet a cselekvő megnyugszik.

Ha a betegek hajlandók ily hangulatra, akkor a megfelelő érzék benyomatok ellent nem állhatnak. Valamely kés hirtelen megpillantása öngyilkosságra hívja föl; vagy a kötél az akasztásra ingerli, ha valamely tettet hallanak, utánozzák, minél borzasztóbb, annál örömelebb.

Ez ösztön hacsak önmaga ellen nem fordul a legnagyobb erőszakoskodásra, dulásra, gyujtogatás- s a gyilkolás minden neire vezet.

II. Erőszakoskodások az ijedtség rohamaiban.

Ki van mutatva, hogy e rohamok a legfenyegetőbb veszélyt-hozók úgy a betegre, mint környezetére nézve, s hogy az az érzéki káprázatok által növekedik, melyek gyakran ugyanazon időben lépnek föl, s mivel tartalmuk az ijedtségnek megfelel, s azt tárgyazza, tehát a tettek szükségkép be kell következni.

A beteg kénytelen az ijedtségnek véget vetni minden áron, s vagy maga ellen, vagy más felé fordul. A legborzasztóbb tettek ily ijedtségi rohamban történnek.

Komorkóri roham.

Ily rohamok alkalmával a beteg, hogy magát megölje a legelőbb kezébe akadó eszközhöz nyul; forró vizet, vagy oly folyadékokat iszik, melyeket ártalmasoknak tart, kiugrik az ablakon,

harisnya kötőjéből, vagy elszaggatott ingéből kötelet készít, hogy fölakassza magát az ablakra, szegekre, vagy egyéb kiálló, vagy alacsonyabb tárgyakra. Utóbbi esetben lehajlik, s minden megfeszített erejével nyakát a hurokba nyújtja, s a gögnek lenyomása által iparkodik célját érni.

Az öngyilkosság kivitelében, mihelyt azt a körülmények nehezitenék, csak az elmekórosok bírnak biztosság, és kitartással. Voltak esetek, hogy a beteg minden támpont nélkül saját kezével fojtá meg magát. Ha valahogy kést keríthet kezébe, azt azonnal nyaka ellen fordítja; ha az alkalom kedvez a vízbeugrásnak, azonnal meg is teszi. Mások ellen csak az ijedtségben levő fordul, e jelentéktelen körülményektől függ, hogy magát, vagy másokat támad-e meg?

Egy beteg, ki a komorkórból kigyógyult három év múlva ismét lehangolt lett; egy reggelen minden butorait kidobta az ablakon, kiszaladt, s a szabadban egész nap cél nélkül ide oda futkosott, s avval fenyegetődött, hogy megöl valakit, hogy így törvényszék elébe kerülvén megnyugodhasson. Éjjel megkísérté magát megfojtani azon selyemszalaggal, mely gyermekei keresztelésénél használatban volt, de ép e perczen hallá elhalt gyermekeit sirni, s erre elállt szándokától.

De tegyük például, hogy az ijedség rohamában beállt érzéki csalódások más tartalmuak lettek volna, s visszatartás helyett inkább fölingerlik az egyént, vagy félelmet, ijedtséget gerjesztettek volna, úgy az öngyilkosságot azonnal végrehajtotta volna. Az ijedtségtől megszabadulás ép így irányulhatott felesége, gyermekei, s egyéb környezete ellen is, még pedig annál inkább, ha beálló érzéki örjngése arra vonatkozó tartalmu lett volna.

Magába véve tehát teljesen mindegy, s a dolog menete sem különbözik, valjon a cselekvő a tettet magán követi-e el, vagy máson.

Az ily komorkóri rohamot sokan rövid dühösségnek nevezték, s mint ilyent tárgyalták is.

Az ijedtségben elkövetett tett jobhára borzasztó, melynek célja rombolás. Ha a tett öngyilkosság, úgy a tett egyirányu a végperczig, s az ijedség teljes foka sem képes abban eleget tenni. Ha a tett gyilkolás, akkor nem elégszik meg az áldozat halálával, hanem kegyetlenül meg is csonkítja, s csak ekkor áll be a megnyugvás

Továbbá a tett minden tekintet nélkül a helyre, időre, vagy mások jelenlétére, és pedig azért követtetik el, mert itt a kényszerülés, a beteg meg akar menekülni ijedtségétől minden áron.

A tett legközelebb levőn követtetik el, hacsak a rohamok, vagy érzéki csalódások miatt már előbb valami tárgy ki nem tüzetett; itt semmi választásnak, vagy tárgyai vonatkozásnak helye nincsen.

Elkövettetik a tett minden figyelem nélkül arra, hogy a használt eszközök alkalmasak, s elegendők-e? S a tett nyílt bélyegét hordja magán annak, hogy csak a fájdalomtöli megszabadulás miatt, s nem más czélból történt.

Ha öngyilkolási czél nem sikerült, úgy nagy tehertől megszabadulnak, s megkönnyebültnek érzik magukat, s a velök történetet azonnal el is beszélnek nyílt őszinteséggel. Az intézetben egyik beteg könyörgött, hogy jól meg kössék, s őrizzék, mert ugymond, ha ijedtsége eljön kénytelen lesz megölni magát.

Ha ijedtség közben valamit tesznek, a csillapulással a tett öntudata azonnal előáll, s magukat bevádolják, valamint tettöket megbánják.

Mivel legtöbb komorkórosnál az ily ijedtségi roham csak időszakonként áll be; azért azokat időszaki alakoknak tartották, de még sem azok, hanem szorosán valami zavarodás miatt támadtak, s a komorkór jellemén mit sem változtatnak.

Guislain ismert egy koronkint ily rohamokban szenvedő beteget, ki az elsőt, kit ért, nyakon ragadott. Egy nap kevésben múlt, hogy unoka testvérét meg nem fojtá, kihez látogatásba ment. Ily rohamok közönségesen pár percz múlva megszűntek, s a beteg ilyenkor szomorú állapotát igen megsiratta. Végre megölte magát, nem akarván mint mondá, tovább a sors játéka lenni.

A beteg olykor azért támadja meg a másikat, mivel az akadályokat gördít elébe akár az öngyilkosságban, akár egyéb tettben.

A beteg merő fájdalmi lehangoltságból mindent megromgál maga körül; e dühösség azonban jól megkülönböztetendő a valódi dühösségtől. A gyujtogatás alakjában ritkán mutatkozik.

III. Tévelygő képzeletből, és érzéki őrjöngésből támadt erőszakoskodások.

Ezek, vagy önmegcsonkítást, vagy öngyilkosságot idéznek elő; a vallási komorkórosoknál az „Isten parancsolá“ szó, vagy Krisztusnak, vagy valamely szentnek látása képes öngyilkosságot előidézni, vagy a könnyű ijedtségi állapotban hirtelen látványok, s káprázatok következnek be, melyek öngyilkosságra hívják föl őket; ördöglátó örültek (demonomaniaci) azért. csonkítják meg magokat, hogy a bennük levő ördögöt megöljék, vagy kiker-gessék, mert szerintük, mit magukon elkövetnek, az csak az ördögöt éri.

Nincs tévelygő képzelet bár mily tartalmu is az, mely kö-vetkeztetéseiben mások elleni erőszakoskodásokra nem vezetne.

Az üldöztetési tévelygés végtelen oly képzelődéseket foglal magában, melyek megtámadás, vagy gyilkolás által valósulhat-nak. A beteg ki magát szüntelen üldöztetve lenni véli, védi ma-gát ellenségei ellen, s azok meggyilkolását önfentartási tettek tartja. Ismertem beteget, ki bizonyos jelekből akará megismerni őt szüntelen nyugtalanító ellenségeit, s valahányszor egy ilyet látott kísérletet tett annak megfojtására, mondván: nem bánom ha megölnek is, csakhogy ne ez öljön meg.

Oly betegek, kik magukat igazságtalanul letartóztatva, és elítélve lenni hiszik, gyakran agyonütéssel fenyegetőznek, hogy ítélet hozassék fölöttük, s így igazságot nyerhessenek.

Vannak betegek, kik az öngyilkosságot véteknek tartják, s hogy azt kikerüljék, de mégis célzt érjenek, másokat ölnek meg, hogy így aztán őket is megöljék.

A tett annál bizonyosabban, és annál előbb követtetik el, ha azt érzéki őrjöngés okozta, a csalódás ritkábban oka. Az inté-zet egyik betege lányát ördögnek nézte, s fojtogatá, hogy meg-ölje. Ismertem egy beteget, ki egészen nyugton minden ijedtség nélkül ült a széken, s egyszerre fölugrik, s az ápolót megakarta fojtani, mivel „az atya isten parancsolta“ neki.

Tehát az a komorkór szükséges menetrendében, az előzmé-nyek saját törvényszerűségében a beteg öntudatában rejlik, hogy erőszakos tetteket követ el, s ez által alávettetik a büntető vizs-gálatnak.

Azonban nem elegendő, hogy az orvos tudja, s a büntető bíróval közölje, miszerint a tettet elkövető elme-kóros, komorkórházban szenved, s ez állapotban követte el e tettet. Az orvos köteles a tettnek eredetébe mélyebben behatni. Mi háromnemű eredési menettel találkoztunk.

Fájdalmas érzettől származott. Ha a tett általunk föltételeztetett, úgy a képzelmekek vele csak annyiban működtek, mennyiben az érzelmek kielégítését a tett tárgyára irányozták, akár esetlegesen, akár megfontolás következtében. Azon fontos kérdés támad, hogy a tettben rejlenek-e az alanyi beszámítás föltételei. E föltételek következők volnának.

I. A személyes öntudatnak jelen kell lenni, s a komorkórosnál fájdalommal közben jelen is van.

II. A tett, és következményeinek öntudata. A tett öntudata jobbra jelen szokott lenni, de nem így a következményeké. Nem a tett elkövetésére, hanem csak arra törekszik a beteg, hogy fájdalomtól megszabaduljon, s azt még azon esetben is véghez fogná vinni, ha következményeit ismerné.

III. A tett büntethetőségének öntudata; ez legtöbb esetben hiányzik, mert ellentétben áll a fájdalomssággal, mely azt azonnal el is nyomja.

IV. Az önkény jelenléte. Ennek egész a tettig föltétlen szükségét kimutattuk.

Van-e akarat jelen? ha van, úgy ez kényszerült akarat, s a szabad választás lehetetlen.

Mint hogy ezek mellett a szabad választás föltételei hiányzanak tehát előáll a 2. §. érvényessége, és vagy az a) vagy a g) pontot felhasználjuk.

Ha a tett az ijedtség állapotában következik be, úgy az eredés 2-dik utját követé.

Ha akaratról van szó, ennek föltételei:

a) A megkivánás az az valamely tárgynak óhajtasával összekapcsolt képzelete. Ijedtségnél csak a legkiálthatatlanabb fájdalom érzet öntudata létezhet, s ha valamely képzelődés van jelen, úgy az csak esetleges, de nem megkivánt, vagy érzéki örjögés; a megkivánás hiányzik.

De ha az ijedtség csekélyebb, vagy ha a beteg már utolsó rohama alkalmával szabadulásról gondolkozott, úgy a megkivánásnak is lehet helye

b) A megkivánás öntudattal járjon. Az ijedtség perczében az öntudatban csak az ijedtség van jelen, s ha az „én“ megjelennék is, azonnal elnyomatik föltétlenül.

Az ijedtségi rohamnál hiányzik az akarat. Mihelyt a tettnél az akarat mindhárom tényezője hiányzik, megszűnik tett lenni, s tárgyilagosan be sem számítható; s azon kérdés is esedik, valljon a tett beszámítható-e alanyilag? De ragaszkodjunk a törvények feltételeihez.

Hínyzik annak.

1-ör. Legelső föltétele a személyi öntudat.

2-or. A tettnek valamint következményeinek öntudata.

3-or. Büntethetősége, s ha az illető ítéletek öntudomásra jönnének is, mégis azonnal elhomályosodnak.

4-er. Az önkényt a kényszerített akarat váltja föl. Itt is a 2. §. lép életbe, s vagy az a), vagy a g) pontra történhetik hivatkozás, t. i. a kényszerítésre, mivel akarat nincsen jelen.

Az eredmény mód harmadik alakját a tévelygő képzelődések teszik. Meg van ily esetben az akarat föltétlenül, mert minden föltételei jelen vannak.

Szabad akarat-e az? A cselekvő bir személyi, valamint a tett, s következménye öntudatával is, mely képzelődés ha elő állhat is, de elhomályosodik, s soha sem működhetik szabadon a többivel. Az öntudatosan megkivánt nem más, mint őrzöngési képzelet, mely ellentétet nem szivel, s őrzöngése helyességéről minden komorkóros meg van gyözödve, mert hiányzik nála az ellenörség. A választás kényszerített, s a büntetőtörvény. értelmébeni önkény, mint teljesített 4-ik föltétel hiányzik.

Itt ismét a 2. §-ról az a) és g) de az e) pontra is lehet hivatkozni, „ha oly tévedéssel járt, mely a tettbeni vétkességet nem engedí megismerni“ a beteg tévelygő képzelődése ily tévedést zárt magában.

Tehát a komorkóros tetteinek hiányzanak általában azon föltételei, miket a tudomány a beszámításhoz nélkülözhetleneknek állított föl. Ő szükségből, kényszerültségből cselekszik, de cselekedete épen ez alapnál fogva háromféle. A komorkóru másképp viszi véghez a tettet, ha lehangoltságból, másképp ha ijedtségi rohamban van, s másképp ha valamely őrzöngő eszme, vagy is képzelem üldözi őt. De azért az mindenkor csak kényszerített cselekedet, de a kényszerítés alakja szerint a véghezvitel alakja is különböző.

Törvényszéki orvosi vélemény.

K. F. II—z születésü 1851. február 1-én éjjel H. családdal egy szobában aludt, melyet közösen béreltek. A szobában teljes sötétség uralkodott, s azon családból csak két-ágyukban alvó gyermek volt ben, az egyik 5 éves Genoveva nevü, kinek ágya közel esett K. F. nyoszolyájához. Körülbelöl 5 óra lehetett, midön K. F. fölugrott, s kendőjét az alvó lyánka nyaka körül tekeré kétszer, s meg is kötötte kétszer, de észrevevén, hogy még a leány életben van, nyakát lábával addig nyomta össze, mig hallgatóznán észre nem vevé, hogy a gyermek többé nem lélegzik.

Miután így a gyerek haláláról meggyőződött leült a kemence mellé a padkára, s csak azután ment át a másik nagyobb szobába, mely szinte H. házaspáré volt, miután előbb a megfojtott leány nyakáról a kendőt a sötétben leoldá. E. H. féle lakószobába érkezvén csöndesen leült a lóczára, s midön a megfojtott lányka apja szemére veté, hogy gyermekét megölte ő ellent sem mondott.

A törvényszék K. F. gyilkost azonnal megvizsgáltatá törvényszéki orvos által, s Dr. M. jól indokolt véleménye oda ment ki, hogy K. F. a véghezvitt gyilkoláskor mulékony őrzöngés rohamában volt, az öntudat s akarat nem szabad állapotában, s így büntető törvényszéki tekintetben a véghezvitt gyilkolást illetöleg be nem számitható állapotban létezett.

Mi szorosán a tény anyagához ragaszkodunk, s csak a nélkülözhetlent emeljük ki :

A vádlott 36 éves, közép termetü, kurta nyaku, golyvás és görvélyes volt; gyermekségétöl szolgálatban állt, s fonásból élösködött; betegeskedett is gyermekségétöl fogva, s elérvén a faosodási kort, hószáma mindig csak csekély mennyiségü volt, s gyakran gyomorégésben, vértolulásban a fej felé, ijedségben szenvedett, tehát testileg gyakran beteg volt. E-böl a sebész, kitöl sokszor tanácsot kért, többször megköpölyözte, s e vérbőség és vértorlódás miatt eret is vágott rajta, húsító szereket is rendelt neki, s állitá, hogy K. F. egy vagy két hóval ezelött nála volt, s szédülésröl, gyomor görcsröl s a vérnek heves torlódásá-

ról a fölfelé panaszkodott, s e miatt neki salétrom vegyületet rendelt.

Minden tanuk nyilatkozatai azt bizonyítják, hogy K. F. fedhetlen életet élt, gonoszszivűségnek soha még csak jelét sem adta, azonban mindig magába zárt, elvonult s rendesen bus, kevés beszédű volt, sőt néha ostobaság nyoma is mutatkozott rajta.

Bevan bizonyítva továbbá, hogy ő a meghalt lányka szülőivel 1850. karácsony óta a legjobb egyetértésben egy kis szobában lakott, s hogy magát a meggyilkolt leánykát is, ki neki még hízelt is, igen szerette, s bár maga is szegény volt, pár héttel azelőtt a leánykának egy kötényt és egy ingállót ajándékozott, imádságra is ő tanítá, s gyakran imádkozott vele.

Azon kérdésre, hogy miért ölte meg a lánykát? azt felelé: hogy nem tudja mi okból, mi célból. Előadá a történeteket hozzá tévén, hogy a szobában egészen sötét volt; körülbelől nyolcz óra lehetet, midőn kimondhatlan ijedtség és szivszorongás lepte meg, azon gondolattal, hogy H. leánykáját meg kell ölnie. A tett elkövetése után H.-ék szobájában egy szövőszék mellett levő lóczára csendesesen leült, s a leánykának apja szemére hányván a dolgot nem mondott ellent.

Hozzá teendő még, hogy a bevádolt 1851-k. Január 29-én tehát 3 nappal a tett előtt csakugyan S.-ben, K.-féle házban beteg volt, s saját mondása szerint minden cél nélkül kevéssel a tett előtt I.-be ment, s visszatértekor azon belső vágy lépé meg, hogy életét kioltsa, mi annál inkább nyer valószínűségben, minthogy be van bizonyítva, hogy visszatérte után I.-ből január 29-kén este egész az elkövetett tettig gyöngéledő s ágybanfekvő volt.

Az is be van bizonyítva, hogy a tettes ugyanazon este, kevéssel a tett előtt hugát meglátogatván, az a vádolt fejére nagy főfájása miatt kettémetszett burgonyát rakott, s azokat kendővel megerősíté; továbbá H. B. a vádoltat a tett napján, s előtte való nap igen veres arczczal látta az ágyban ülve, s azt tudta ki tőle, hogy beteg, s hogy valaki, kit baja miatt megkérdezt, azt mondta volna, hogy segíteni nem lehet.

A tett után E. sebész K. F.-et lázas állapotban találta, s a törvényszék előtt nem is jelenhetett meg azonnal; érzékzavarodás nyomait is észlelé rajta; gyakori vértorlódásban szenvedett a fő felé, s e miatt eret is vágott rajta.

Használjuk föl e tényeket a mi bizonyításunkra :

Mindenek előtt a veleszületett elmekorlátoltságról le kell mondanunk, minthogy az eléggé bebizonyítva nincs, de minden valószínűsége mellett is ez életben mit sem változtathatna.

Mi e következtetések következő menetét hinnénk, és bebizonyítjuk :

1-ör. Hogy a beteg komorkoru volt a tett alatt, előtt és után. Noha a komorkór nem minden tünetényei voltak kikutatva, de ezek is elégségesek, hogy a komorkór jellemét kimutassuk, és mint elmezavarodást jellemezzük.

2-or. K. F. komorkóros tettét ijedtség rohamában követte el; ennek bizonyítványai nem csak saját önként tett nyilatkozatából, hanem magából az elkövetett tett minőségéből meríthetők.

Igen is jellemző azon körülmény, hogy a nyakhozi támaszkodás által a gyilkolást tökéletesen véghez vinni akará, s hogy a lélegzés hallgatása által annak halálát puhatolta.

3-or. E büntetésreméltó tett, a gyilkosság elkövetése nem foglalja magában az alanyi beszámítás föltételeit.

A büntető törvény kívánja :

a) A személyi öntudat. Ez hiányzott, mi az előttünk levő tényekből bizonyossággal ugyan ki nem mutatható; de az én azon perczen még sem volt egészen tiszta, hanem homályos.

b) A tett és következményeinek öntudata. A tett az akarat, azaz : az öntudatosan akartat tételezi föl. H. Genoveva halála öntudatosan kívánt volt-e?

A kívánás minden indoka hiányzik, sem gyűlölet, sem boszuállás nem volt jelen, sőt inkább az ellenkező lön bebizonyítva; sem nyervágy, sem valamely ohajtás teljesítése nem forogott fenn, a tettes nem tulajdonított el magának semmit; az áldozat szülői oly szegények voltak, mint ő maga.

A tett eddigi magaviseletével, szokott, ismert érzetei- s cselekedeteivel a legkiáltóbb ellentétben állt.

Ila föl is tennénk, hogy az ösztönből a tett után, mely az ijedtségtől fölszabadítja, s azon képzeletből, hogy a leánya közelében alszik, az ijedtség közben H. Genoveva halála utáni vágy fejtődött volna, avagy valamely érzéki csalódás teremtette volna elő azt — a vágy még sem lehetett öntudatos, tehát akart sem.

Tehát a vádlottnak sem a tettről, sem következményeiről nem volt öntudata.

c) Bir-e a vádlott a tett büntethetőségének öntudatával? Nem; mert neki a tett csak ijedtségétöli szabadulásra szolgált, s öntudat nélkül adta magát reá, s nem látott abban semmi büntetésre méltót, mivel minden megfontolás hiányzik, és mivel semmit sem akart, tehát büntethetőt sem vele. Énjének nem volt kívánsága, azért nem is szökött meg, hanem csendesen a lóczán ülve maradt; tettét kényszerítés nélkül bevallá, s semmi megbánást sem nyilvánított.

d) Rejlik-e önkény e tettben? Nem; az akarata válasz-tani lehetlen volt; e műszerzet teljesen hiányzott.

Ennél fogva mondhatta a tettes, hogy nem tudja mi cél-ból s miért, s csak azért tette, mert e gondolattúl meg nem menckülhetet.

A törvény által szabott föltételek hiányoznak, s a 2-ik §. a) és g) pontját jogosan lehet alkalmazni.

A komorkóros magaviselete tett előtt és tett után.

A tett előtti magaviseletet csak azon tünemények jellemzik, melyeket a komorkórosok csoportozatánál tárgyaltunk. Mind az által fontos minden vélemény adásnál annyit kutatni ki belőlük, mennyi csak lehetséges, hogy ez által az öntudat előzményeiben tiszta átnézetet nyerjünk, melyek a tettet. míg az mint természeti szükség elő nem áll előkészítik

A komorkóros magaviselete tettének háromféle eredése szerint különbözik.

Ha merő lehangoltságból, vagy fájdalmas érzetből támad, ugy az nem más mint az attóli sikerült megszabadulás; a fájdalmas érzetek vele együtt lecsilapultak, s ha még, mi majd mindig ugy van, még tovább is tartanának ugyanazon minőségben, s a betegen csak azon változás észlelhető, hogy a fájdalmat nyugodtabban viseli s tévelygő képzeletébe a tett képzete lépett, mely őt hosszabb vagy rövidebb ideig foglalkoztatja, s ez által tévelygő képzelmeket szül, míg nem más hangulatával jobban megegyezők által el nem nyomatnak.

Ha a tett az ijedség következménye volt, úgy a tünemények tisztábban állnak elő; a cselekvő az ijedségtől menekülve érezvén magát szabadabban lélegzik, mint valamely tőle elűzetett nehéz álom után.

Ha a tett rombolásával, s véres jeleivel nem áll előtte, úgy beelégedhetik a megszabadulás kéjérzetével, s a fájdalmas érzet alább hagyása oly jelentékeny, hogy azon pillanatban teljesen egészségesnek, s kigyógyultnak érzi magát.

De ha a történetek a sebzés, gyilkolás egészen elébe állnak, s belátja tettét, s hogy mi volt, tulajdonkép egy nehéz álom, úgy a beteg büntethetőségét bevallja, mély megbánást mutat, s örömmel helyrehozna mindent, s érdemesnek tartja magát bünhödni sokszorosan. Ily roham megújulástóli félelem oly nagy, hogy nem egyszer öngyilkossággal előzi meg azt; de új rohamot annál hamarabb idéz elő, mely már határozott tárgygyal az előbbi tett képzelődésével bir, de a melyet véghez vinni képtelen. Ilyenkor egyenest azon tárgy ellen, vagy személy ellen indul, s a többi közelében levőket nem is érinti, s innét van, hogy a beteg ugyanazon tettet ugyanazon tárgyon ismétli, ha első ízben nem sikerült.

De ha a harmadik esetben a tett a tévelygő képzelődmények szigorú következménye volt, akkor az öntudat megmásítását elért véghezviteli állapot, és lehangoltság szerint a magaviselet egészen más.

Ez eseteknél, hol a tettet a tévelygő képzelődések okozták, a cselekvőknek három csoportozatát kell megkülönböztetnünk.

Az első csoportozathoz azon betegek tartoznak, kiknél az akarat és szándéknak alapul szolgáló tévelygő képzelődvény, mint tárgy megkivánása még heves indulatokkal, s ijedséggel van kapcsolva. Magaviseletök jobban hasonlít a most leirthez. A véghez vitt tett által a cselekvő megszabadult az ijedségtől, s ha képzeletének meghamisítása nem általános, hanem csak fájdalmas ijesztő hangulaton alapult, úgy tettébe beláthat, azt büntethetőnek ismerheti el, s e megismeréshez megfelelően viselheti magát; a tett után azonnal följelentheti magát, nyíltan, önként s körülmenyesen bevallhatja, s tévelygő képzeleteit közölheti, valamint őszinte, érzésteljes szánakozását nyilváníthatja. Mindez az ijedségben véghezvitt tettnél előszokott fordulni.

A második csoportozathoz azon komorkóruak tartoznak, kik tévelygő képzelődéseiket lassankint, részletekben, megfontolás által teremtik elő. Ez igen érdekes csoportozat, mert tettök gyakran heves, hosszantáplált szenvedélyek által látszanak indokolva, mert nem szükséges, hogy ritka, vagy feltűnő, vagy legalább napfényre nem derült képzelődéseket foglaljon magában, miután elhatározásuk jól megfontolt, kivitelök tervszerinti, ravasz, hidegvérű, s minden körülmények óvatos megfontolásával járó lehet, s végre, mivel czéljukat képesek következetesen eltagadni.

Mindezek könnyen idéznek elő mély szenvedélyt, s a véleményadás annál bonyolodottabb.

Hányszor íteltettek el ily szenvedélyből cselekvő komorkórosok? Szolgáljon például a következő eset. Gróf Ferrert 1760-ban elítélte a felsőház, mivel Johnsohn nevű udvarmesterét meggyilkolá. Kimutatók, hogy a gróf időnként örült volt. Már hosszabb időtől haragudott udvarmesterére, de eltitkolá ugyan nyira, hogy ez semmit sem gyanított, s hívé hogy el is van feledve. Mikor egyszer urúnál épen szolgálatát végzé, s a szobában csak ketten voltak, ez azt mondá neki, hogy elérkezett végórája, mire egy pisztolyt ragadott, s halálosan sebzé.

A gróf a vizsgálaton bűnösnek találtatván, kivégeztetett.

Minden esetben, hol a tett annyira tulnyomó tévelygő képzelődmények következése, az ő tulnyomósága a tett után is ép oly megfejtetlenül áll előttünk, mint a tett közben, t. i. míg a komorkór tart. — A tettes tévelygésétől egészen meggyőzve cselekszik, s ha ki is fejezi, vagy nem az még is szilárdan áll.

A harmadik csoportozathoz azon komorkórosok tartoznak, kik a tévelygő eszmék, és ezek halmaza mellett, még egész képzelődésükben oly nagy zavarodást szenvedtek, hogy a tett után is, habár az azt kísérő ijedség érzete, s közvetlen utolsó elhatározást okozó akarat eltűntek is a tett által se nem szabadulhat attól, sem el nem ismeri azt büntethetőnek, s nem is bánja.

Gondolkozásuk így szigoruan következetes marad; ez szükség, de melyben, mint a 2-ik csoportnál, nem lehet helyezni a legnagyobb súlyt s szigorú meggyőződést. A tett maga, rájuk nézve csekély jelentőségű, ennek s kivitelének gondolata képzelődő világában csak tovább űzi.

A véleményadás itt is, mint a második csoportozatnál nem nehéz, vagy bonyolult.

A. F. 40 éves zsellér, s elmekóros anyától származott, s legnagyobb szegénység és elhagyottságban növelkedett. A jegen egyszer fejét igen megsérté, s két évig tartó fehércóron kívül mig csak férjhez nem ment, mindig egészséges volt; férjéhez legcsekélyebb vonzalommal sem viseltetett. Kevéssel gyermekágya után, falopás alkalmával nagy ijedtség lepte meg, melyből sokáig magához nem jöhetett. Ez időtől igen féltékeny volt, hol az rémllett előtte, hogy törvényszék elé idézik, hogy meg van átkozva. s hogy gyermekeit kénytelen meggyilkolni.

A gyilkosságot önmagán, és gyermekein is megkísérté. Nem sokára azt kezdé állítani, hogy benne az ördög lakik, s vizben ugrás által négyszer akart életének véget vetni, ugyszintén férjét és gyermekeit is megakará fojtani.

Miután egy nőt dézsával agyonütött volna, mivel az ördög azt sugta neki, hogy üssön agyon valakit, ugy nyilatkozott, hogy csak kétszer ütött, de minden erejéből, melyet az ördög adott neki, s hogy már most bánja tettét, s kívánja hogy akasztatnék föl. Másnap azonban látványa volt : Szüz Mária megjelent neki s azt mondá, hogy igaz ugyan miszerint roszt követett el, de az szükséges volt, máskép nem nyughatott volna az ördögtől.

Ugyan ez felszólított egy másik beteget, hogy keresne fejszét, melylyel őt megöli, de ne féljen semmi baja sem lesz, mint-hogy elmekóros. Ez utolsó szavak legnagyobb jelentésűek, és bizonyos vallomásokra világot vetnek.

Mi e gyilkolásról a véleményadást illeti, ismét csak arról kellene bizonyosságot tenni, hogy a gyilkoló nő :

1-ör. Komorkóros volt a tett előtt, alatta és utána. E zavar jellemei elég nyilvánosak.

2-or. Hogy a tett érzéksalódás következtében történt, mint következménye az ez által okozott tévelygő képzelődményeknek

3-or. Magának a tettnek megítélése, mennyiben e törvényes föltételek feltalálatnak benne :

a) Öntudatos állapotban volt-e? s nem volt-e az ijedtség heves indulatában ?

b) Birt-e a tett, és következményeinek öntudatával, s mennyiben az a tettes fölhívását követni akarta, megvolt-e a második föltétel is ?

c) Meg volt-e a tett büntethetőségének öntudata? korántsem.

d) Szabad akaratból vitetett-e véghez a cselekedett? a választás szabad, vagy erőszakolt volt-e?

A 2. §. ugyan ezen pontjai is ide vonatkoznak.

Ha a tett véghez vitele után a beteghez fordulunk, s magaviseletét kutatjuk, úgy az, az 1-ső és 2-ik §.-hoz képest szembe-tünőleg ellentétben áll; hiányzanak mindenenk előtt az ijedtségtől szabadulás, az álmodó kábultság, a tévelygésből fölébredés tüne-ményei, melyek a heves és tartós tett fölötti bánatott mindig megelőzik. A beteg nyilatkozik ugyan, hogy tettét bánja, s büntetést kíván, de e gondolatok csak hamar elmosódnak, s a tévelygő képzelődmények érzéki csalódások s megfontolások összesége minden nyugpont nélkül teljesítettnek; míg az első csoportozatnál egy nagy szünet következett be, a másodiknál pedig ez ural-kodó tévelygő képzelődmények kivitelét minden képzelődés elő-segíti, mi itt szintén nem talál helyet.

E komorkórosoknál, kikenél a képzelődés megzavarodása igen jelentékeny, noha nem egész tartalma meghamisított, mily kitünő megfontolást és következtetést, s a körülmények mily helyes méltánylását észleljük, tanusítja a beteg utolsó nyilatkozata, ki egy másikat szólított föl a gyilkolásra, mert ő nem bir beszámithatási tehetséggel.

A dühös mint cselekvő.

Mit az egyszerű s közönséges dühösségről mondtunk az, mint magából is értetődik, minden dühösségre alkalmazható, legyen az időszakai vagy nehéz kórral összekötött, vagy soká, vagy rövid időig tartó. Mi csak a jellemekre szorítokozunk. Míg a dühösségi ingerültség menetében van, a beteg minden bátorságot veszélyeztető erőszakoskodások igen gyakoriak; elköveti pedig azokat vagy indító kényszerűségből, vagy tévelygő képzelődésből.

I. Indító kényszerűségből elkövetett erőszakoskodások.

Ha a dühösködő föltétlen kényszerültségből követ el erőszakoskodást, azt sajátkép csak izomrendszere követi el magától önállólag.

Indító kényszerültségből a dühösködő erőszakoskodásokat azon dühösségben követ el, melyet leghevenyebb dühösségnek (*mania acutissima*) nevezünk; ez ritkán észlelhető, s az ingereltséggel járó dühösség tiszta kinyomata. E kór hevesége és gyors lefolyása öntudatbani zavarodásokat hoz elő, s minden összetett előzményt lehetlenné tesz.

Dr. Albert írja: N. fogadós egy igen csöndes, békeszerető, józan ember, fehértruhás (*phlegmaticus*) vérmérsékű, s soha sem volt beteg. Csak az utolsó évben jött háromszor, négyszer erős aranyéri vértolulás kísérvé heves főfájástól, mely több órai álom után mindannyiszor elmúlt. Julius 3-án hajnalban elindult egy 3 órányira fekvő helységbe, hogy ott a törvényszék előtt bizonyos dolgot bevégezzen, mely körül igen szorgalmatos volt; ezután megebédelt, egy itcze bort megivott, s szép csöndesen haza tért. Fele uton az uttól vagy 50 lépésnyire egy nőt pillantot meg, azonnal neki ment, s két kézre fogott botjával addig verte, míg két ember védelmére nem jött, mivel ezek őt másképp meg nem akadályozhatták, tehát kapáikkal addig üték mignem a földre rogyott. N. lakására hozatván másnap reggel észére tért, de tettéről legkevésbé sem emlékezett; addig míg utjáról le nem tért mindent tudott, de az azutánról épen semmit, s érzéseiről épen nem birt számot adni, valamint annak okáról sem, hogy miért támadá meg azon nőszemélyt? — Többé soha sem jött reá ily roham.

A dühösség ez alakja ingerültséggel jár, s ily néhány óra alatti lefolyása teszi azt a leghevenyebb, vagy mulékony dühösségé (*mania acutissima transitiva*). E mellett megjegyzendő, hogy két hatalmas tényező, a heves indulat és szeszitalok öszetalálkozása is gyakran előhozza a dühösség ez alakját.

A haragvágy vagy haragdüh elnevezés, nem a dühös fölhevülés (*incandescencia furibunda*) vagy dühösség örvöngés nélkül (*mania sine delirio*), vagy rejtett esztelenség (*insania occulta*) elnevezés nem illik helyesen reá.

E tett megítélésénél következőkép lehetne eljárni, bizonyosságot kellene tenni:

a) Hogy N. a-tett elkövetésekor dühösségben volt; ez elmezavarodásnak a dühösségnél előadtuk jellemeit.

b) Hogy a tettet föltétlen beteges indító kényszerültségből követte el.

c) Hiányzanak tehát a beszámítás föltételei; a személyes öntudat, továbbá a tett következményei és büntethetőségének öntudata. Szabad választásról szó sem lehet.

Helyesen alkalmazhatók itt az a), c) és g) pontok.

Mi a dühösségnek a tett utáni magaviseletét illeti, ez a dühösség alakjai szerint változó.

A leghevenyebb dühösségnél (*mania acutissima*) tehát az előttünk levő esetben a dühösség kevés óra múlva eltűnt, s a beteg mintha mélyen aludt volna, fölébredt nyugodt volt, s igen nagyon csudálkozott, midőn környezetétől hallá, hogy mit cselekedett.

II. A dühösködők tévelygő képzelődésből származott erőszakoskodásai, melyek érzéki csalódásból eredtek.

A dühösködőnél a tévelygő képzelődések nem származnak megfontolásból, mint a komorkórosoknál, hanem egyedül csalódásból és káprázatból. Lényegökben nem oly állhatatosak, előbb változnak, hanem mulékonyabbak, s mintegy teremtményei a kedélynek, evvel támadnak és mulnak is el.

Csak ha csalódásból erednek, tartanak tovább, melyek mint magából értetődik, gyakran ismétlődnek, úgy hogy a tett a tévelygő képzelődés tartalmából egész természeti szükséggel ered.

A dühösködő kedélye, s evvel az érzéki örjögés tartalma is megváltozik, minélfogva kettős tartalmát kell figyelembe vennünk.

a) Ör vend ez tet ő é rz é ki ör j ö n g é s e k.

K. W. asztalos 42 éves rövid időig tartó komorkóri időszak után dühössé lett. Első nyugtalan éjjel, melyben érzéki örjögései is voltak, az eget megnyilni látta maga fölött, s fenhangu hozzá szóló hangot hallott, mely neki kinyilatkoztatá, hogy ő s családja boldog leszen, s mihelyt meghal a menyországba jut, mire fölkelt, feleségét s gyermekeit azonnal agyon ütötte volna, ha rögtön segítség nem érkezik.

Ez őrzöngő képzelődése a dühösség megszűntével később is megmaradt, s ha kérdezik, kit ütne agyon környezői közül legörömostebb? azt felelte, hogy szeretetének foka szerint tenné azt, mihez a legnyájásabban mosolyga, s választottja előtt meghajtá magát, hízeltget neki, hogy örömet és érzelmeit kijelenthesse, miszerint ő képes azt a mennyekországa számára kiválasztani.

Ily esetekben, hol a tény tévelygő képzelődésen alapszik, a kényszerítet akaratnak, s be nem számíthatásnak ugyan az a bizonyosága, mint a tévelygő képzelődésekkel járó komorkórnál, miért is itt ugyanazon pontok alkalmazhatók.

Ily tettes magaviselete egészen más, mint az előbbié. — Tettének öntudatával bir, öröm- s nyugodtsággal emlékszik reá, bevallja azt azonnal, s óhajtasát is azt ismételni ki nyilatkoztatja.

b) Ijesztő érzéki őrzöngések.

P. D. P.-ből való 60 éves, eddigi tudósítások szerint, teljesen békeszerető egyén, 60 éves magtalan feleségével 30 éven át a legjobb egyetértésben élt. Előbbi években az asszony egyik elhalt testvérének M. József nevű fiát örökbe fogadták, ki beállt katonának, Erdélyben megházasult, s feleségestől visszajött nevelő szülőihez. Minek az öregek annyira megörültek, hogy P. D. fogadott fiának igen kedvező föltételek mellett, egész birtokát átengedé.

Május 26-kán a fiatal házások H.-ba bucsura indultak. 11 óra körül a szomszéd látá P. D.-t rövid ingben, kezében bőrnadrágot tartva nagy lármával kijönni az ajtón, de szavait ki nem vehette, s legnagyobb gyorsasággal az ott elfolyó pataknak szaladni. W. Antal nagy figyelemmel kísérte szomszédját, ki miután a patakban egyet fordult, bőrnadrága nélkül tért vissza e szavakkal: bennem volt a sárkány, de én őt a vízbe löktem. Visszatérteben berohant N. János szomszédja házába. W. Antal nehogy valami történéjék utánna ment, s látá, hogy látogatóban ottlevő saját feleségét, és N. János feleségét is megverte. W. Antal megragadta hátul, egész az ajtóig kihurczolta, de ott az őt földhöz vágta, s veszélyben látván magukat, az asszonyokkal együtt elillantak.

Hogy P. visszatértében N. házába berohant, annak az volt az oka, hogy az ablakban egy asszonyt (W. Antal feleségét) pillantott meg, ezt megverte, valamint a segítségére jövő N. Marit is, mondván: hogy ezek volnának a sárkányok. Mikor W. Antal P.-t kihurcolta, akkor N. Mari az ajtót elzárta, és megszaladt.

Alig pár percczel később P. D. nagy fával N. ablakára ütött négyszer, s azt egészen összetörte. Azalatt R. szomszéd is odaért, szintén egy darab fával, s hátulról P. fáját kiverte kezéből, ekkor P. D. megfordult, és Q.-tól egészen szelid hangon követelést, hogy vetné el fáját, s őt agyon ne üsse. Q. szintén eldobván fáját az kezét nyújtott neki, említvén, hogy ők jó szomszédok, mert soha sem bánták egymást.

Q-nak fölhívására, hogy térjen vele haza. P. rá is állott, s balkezét megfogván, kivánta hogy az ép akkor odaérkező A. Mari is velök tartson, mert az is jó szomszéd.

Mindketten haza kísérek az egy ingben levő P. D.-t, otthon senki sem lévén, felszólíták feküdjék le, megtette s betakaródzott; ezután haza akarván menni P., ezt nem engedte, hanem ott marasztalá, nehogy ugymond a sárkány visszatérjen. Kevés idő múlva felkiáltott, hogy jön már ismét a sárkány, most imádkoznotok kell. P. nyomtatott imádságot nyújtott nekik, s kérte őket, hogy nyoszolyájánál térdeljenek le, még pedig arcczal a nyoszolya fölött függő képek felé fordulva. Ő pedig érthetetlenül, s folytonos keresztvetések között a miatyánkat s üdvözetet imádkozá. oly gyorsasággal, hogy azok még gondolatban sem érheték utol; mikor 2—3 miatyánkat elmondott így szól, most legyőztem a sárkányt, többé el nem jön. Ezután a térdelők fölálltak, s ekkor lépett be P. felesége kötényében lisztet hozván, a két vendégnek köszöntöt P. D. pedig így szól hozzá: jó hogy jössz, most már ismét évekig megelégedtten fogunk együtt élni, most itt vannak gyermekeink. Ezután egész szelidséggel folytatá, hogy hozzá elő a pálinkát, hadd szolgálhasson a szomszédoknak, minthogy felesége előbb a lisztet letette, s így nem mehetett elég gyorsan, azért P. kiugrott az ágyból, s feleségével együtt hozták be a pálinkát, mely egy pintes üveget félig töltött meg. Minthogy Q. szomszéd P. D. szája körül habot vett észre megundorodott, s míg az a pálinka töltögetéssel foglalkozott, elillant, s a növekedő veszély miatt többeket öszecsődített. A nő is elillant, de alig értek a sarokra, már pohártörés formát hallottak, utánna még egyszer

Erre mindketten visszatértek, s a szobában P. D. feleségét a földön találták, feje fölött a falon függött képek töredékeit s épen ekkor vágta fejéhez az utolsót e szavakkal: nesze neked sárkány! imádkozzál most! Mindezt a legnagyobb gyorsasággal s dühösséggel vitte véghez, ezután ismét visszafeküdt ágyába.

Q. azon kérdésére, hogy mit cselekedett? P. D. merőn reá nézett, és azt felelé, hogy agyonütötte feleségét; nagy dühösen kiugrott ágyából és parancsolá, hogy feleségét vigyék ki. Q. erre azt mondá: hogy hivand embereket, kikkel majd kiviszi, s az özvegy A.-val kiment. Alig mentek azonban ki, már P. D. maga hozta feleségét, a kapu elé kidobta, visszatért, s maga után bezárta a kaput.

Q. segítségért kiabált, s W. szomszéd már ott volt kötéllel. Az agyonütöttel mindent megtettek hogy életre hozzák, de hasztalan, egész koponya boltozata be volt verve. Ezután többen összecsoődültek, de mielőtt bementek, az ablakon néztek be, hogy mit csinál. Az ágyban feküdt, kevés idő múlva kijött kezében feszülettel, nyakában egy olvasóval.

A tömegből egyik kérdezé, hogy mit cselekedett? azt felelé, hogy benne volt az ördög, melyet ő kivett, és most nyugodt.

Midőn hozzá közeledtek azt mondá, hogy hozzám ne nyuljatok, mert szerencsétlenek lesztek mindannyian. Mind a mellett is a házba visszavitték, megkötözték, mire azután azt mondá: megadom magamat, bocsássatok meg szomszédaim.

További kérdezősködésre lecsendesült, s kinyilatkoztatá, hogy hánja tettét, de hozzá tevé, miszerint nem tehet róla, mert azt a rossz lélek, a sárkány cselekedte.

A holttestet bevitték a szobába; ezalatt fogadott fia hazatérvén a halottra borult; fiatal felesége pedig elájult P. D. pedig minden megindulás nélkül nézett körül.

Kiemeltetett még továbbá, hogy P. D. soha semmi házi egyenetlenségben nem volt feleségével.

Május 15-én tehát előtte való nap P. D. a helyiség lelkipásztorát magához hivatá, mivel ugymond, minden tagjaiban szokatlan gyengeséget, s mellében nagy nehezdedést érez, de a lelkész állításakint ezenkívül semmi érzéki változás sem volt rajt észrevehető, s minden illedelemmel vette magához a szentséget, és utolsó kenetet.

A tett véghezvitele után P. nagy forróságban öntudatlanul feküdt az ágyban, szája folytonosan habzott, délután nyugott volt, és W.-nek, ki őt megkötözte azon kérdésre, hogy tudja-e mit cselekedett? azt felelte, hogy agyonüté feleségét; azon kérdésre pedig, hogy mivel ütötte agyon, azt mondá, hogy a kemence mögött levő bárdal. A kemence padka alatt csakugyan egy közönséges bárd feküdt. P. többször felsohajtott: Sz. hárság irgalmazz nekem! majd ismét kurjongatott, s körüllevőket csókolásra kérte fel, majd pedig elmerült gondolataiba.

P. mindenkor komoly, magába visszavonult, kevés beszédű, a társaságot nem kedvelő, vallás dolgában tulbuzgó volt, s a templomban sőt otthon is gyakran vetett keresztet magára; szeszes italokkal soha sem élt, apja gyenge eszű, s a faluban a gyermekek csufja volt.

Az érkező törvénytörvénybíró P-t ágyban ülve találta; megakadás nélkül beszélt, beszédének tartalma felesége volt, kit egy gyermekkel együtt meggyilkolt, időközönként imádkozott, kurjongatott, aztán ismét oldalvást feküdt, s mondá, hogy aludni fog; de e helyzetben alig maradt egy perczig. Azon kérdésre mint érzi magát? azt felelé, hogy nem beteg. Azon kérdésre miért vágtak rajt eret? mondá azt egy orvos tevé, s utánna mondta: én agyonütöttem feleségemet. A legpontosabban megmondta a napot, és órát is, melyben azt tevé, s úgy nyilatkozott, hogy tettét megbánta már, mivel feleségével 34 éven át a legjobb egyetértésben élt, s őt a legkevésbé sem bántotta meg soha.

Midőn tettének oka után kérdezők, egyebet nem felelt, mint hogy sajnálkozik.

Midőn más házba szállítani, s kötelékeit fölcserélni akarták félelmet mutatott, s mondá, hogy őt agyon akarják ütni, de a biztató szavakra lecsöndesült ismét. Mikor felesége hullájához vezették, hogy ismeri-e? sajnálkozó hangon mondá, hogy ez az ő felesége, kivel 34 éven át a legszebb egyetértésben élt, s miután egy ideig nézte, azt kéré, hogy szabadjon azt megcsókolni, mit meg is tett, s fejét több ízben a hulla arczára tevé, szólitgatá; szavaiban mély fájdalom kifejezése, beszédében teljes öszhang uralkodott, s többször ismétlé, hogy őt soha meg nem bántá felesége.

Még egyszer kérdeztetvén tettének oka után, azt felelé. hogy az részegségben történt; további kérdésekre azt mondá.

hogy kevéssel a tett előtt pálinkát ivott, de nem mindennap, s soha az elégen tul; végre beszédje összefüggés nélküli lett, melynek tartalma szomszédjai voltak.

Ez eset törvényszéki megítélésénél bebizonyítandó volna, hogy

1-ör. P. a tett elkövetésekor dühöngésben szenvedett.

E zavarodás bizonyosságai. A beteg mozgalma, de főképen annak beszéde, beszédének zajos lefolyása, izmainak erőssége, rombolása, menése, lármája, s köpködése stb a kényszer jellemét viseli magán.

Érzéseiben: a szenvedély a hangulatnak csak ideiglenes megállapodásával, egyik szélsőségből a másikba tér át.

Képzeliődésének teljes legyőzése mozgás, és érzés által, mely által az öntudat különféle tartalommal bír, s végre érzéki őrzöngés áll be, az ijedtségi hangulat alkalmával. A hulla melletti jelenet a dühösség jelentékeny félbenhagyása, mely még tartósabb is lehet, a pillanatnyi teljes nyugalom, és értelmiség visszahatórtnek látszhatik, mely néha sokkal tovább tart mint sem itt történt.

Az ijedtségi hangulat eltünésével változnak az érzéki őrzöngések is, s ez oknál fogva P. bánkódhatik, s elkövetett tettének öntudatával bírhat.

2. P. D. tettét valamely tévelygő képzeliödvény tartalma nyomán vitte végbe.

3. A tett beszámitható-e mint cselekedet? volt-e személyi öntudata? a tett alatt aligha. Volt-e tettéről öntádata? valószínűleg, ha nem is tiszta. Hát annak büntethetőségéről? épen nem.

Volt-e jelen önkényesség, vagy kényszerített akarat?

Itt az a) c) e) g) pontok alkalmazhatók.

P-nek a tett utáni magaviselete olyan, mint milyen a dühösködöknél általában lenni szokott.

Rombolási ösztön.

(Zerstörungstrieb) törvényszéki tekintetben.

A rombolási ösztön a dühösség minden alakjában előfordul, valamint más nemü elmeháborodásoknál is, s nem ritkán komorokori elragadtatással cseréli föl.

Ha a dühösség lefolyása közben áll elő, akkor nem oly igen könnyű más tünetekkel felcserélni, mert a dühösség jellemei is jelen vannak. Ellenben a rombolási ösztönt igen könnyen félre lehet ismerni, ha az mint időszakonkénti dühösség jelenik meg, csekély lehangoltsággal közeledik, s rögtön kitörik.

A rombolási ösztön ily röngtöni rohama oly egyénben, ki eddig egészségesnek tartatott, nem egyszer már haragdühnek tartatott, ha esetleg alkalom volt reá, mi az előbbi hangulatnál annyival könnyebben megeshetik.

Ha a dühösködők rohama mások ellen van irányozva a nélkül hogy világos tévelygő képzelődések, vagy érzéki csalódások által, habár ezek jelen volnának is, meg volna alapítva, vagy ha az csak egyedül rombolási vágy, mely magát ki akarja elégitni, úgy a beállt gyilkolási vágy elfogadása igazoltnak látszik, noha csak rombolási ösztön van jelen, mely ez esetben is az ő saját-ságait nyilvánítja.

Másnak ily megtámadása egyes esetben gyakorlott boszú, vagy gyűlölség helyett is vétethetik, ha a tettet megmagyarázni látszó indok föltehető. De a szenvedély cselekvőit a tettben semlegesíteni, s az ösztön jellemeit szem elé állítani nem sok nehézséggel járand.

A rombolási ösztön egyik ritkább irányzata a gyujtogatás, minthogy a rombolásnak, és megsemmisítésnek az is egyik neme s a dühösködőnél csak úgy előfordulhat mint akármely másik. Nem kell felcserélni a gyujtogatási örültséggel, mi azonban gyakran megtörténik, mivel mind kettő ösztön, daczára hogy indokaik különbözők.

Ez is időszaki alak, s fölcserélhető a dühösség egyéb alakjaival, minthogy a zavarodás egy, és ugyanaz.

A rombolni vágyó a tett előtt többé kevésbé mindig nevezetes lehangoltsági tüneteményeket tüntet előnkbe, mint ez az időszaki dühösségnél leiratott.

Tett közben a betegnek rögtön egész személyisége megváltozhat. Rombolási vágyának egész izomerejével utat tör, s ront eszközzel úgy mint eszköz nélkül nem tekintve sem tárgyra, sem személyre, melyet megragad, megsért, meggyilkol, hasonlóképp nem ügyel a helyre, tanukra, a veszedelemre, melynek magát kiteszi, sem az ellenállásra, melyet minden áron legyőzni, és megsemmisíteni iparkodik, s arra sem néz, hogy lehetséges-e tettet

befejezni? s addig rombol míg ki nem merül, vagy míg minden rombolható, vagy míg ő le nincs győzve.

De ha a rohamnak a tettel vége van, úgy az öntudat, s mintegy súlyos álomból fölébredés áll be; a tettesnek tetteről nincs tudomása, s azt meg sem foghatja; s mérsékelt lehangolás után eltűnt minden tünemény.

Mi a dühösködő e kóros ösztöneinek megítélését illeti, az ismert modorbani következtetésekből folyik.

1. Megállapítani, hogy a tettes valóban dühös.

2. Hogy a tettet kóros ösztönből követte el, minek bebizonyítására, időszaki alakoknál még hozzájárul:

a) A dühösség bekövetkeztekor a beteg egész személyiségének megváltozása, még pedig

α) annak egész képzelődése.

β) annak érzése tartalmával együtt.

γ) a tüneményekbeni jelen, és azelőtti nyugalom.

b) A dühösséget egy komorkóri bevezető időszak előzé meg, s a beteg a följegyzett tettek szerint kevésbé föltétlenül viselé magát, s fájdalmasan le van hangolva.

c) E dühösségi roham tüneményei már elő álltak, s következő lefolyásuk valamint a betegre, s a környezetre nézve bizonyos következményei voltak.

3. Hiányzanak a beszámítás törvényes föltételei, a személyi öntudat végkép eltörlesztett, vagy igen homályos volt, s csak az ösztön kielégítése után tért vissza; a tett, és következményeinek nem hirt öntudatával, s nem a tárgy csak a föltételen kielégítés forgott kérdésben; a cselekvőnek a tett mint olyan nem feküdt érdekében, semmi indok, semmi vonatkozás az önzésre, vagy ellenszenvre nem vitte őt, sem a gyűlölet, vagy önbecs megsértése nem talál helyet, s a tett minden egyéni nézetének, jellemének, sőt tulajdon érdekének is ellent mond. A tett minden vágya, s innét akarása is, továbbá büntethetőségének öntudata hiányzik, míg az ösztön érvényes az öntudatban, a képzelődésben nincs ellentét.

Nem kevésbé hiányzik az önkénytiesség is. Itt a 2. §. b) c) f) és g) pontjai hozhatók föl.

A lopási ösztön.

(Stahltrieb) törvényszéki értelemben.

A törvényszéki vonatkozásra nézve érdekes a lopási ösztön, vagy vágy (Kleptomania). E tünetnyi alak igen ritkán van oly kéjérveti ösztönrel egybekapcsolva, mely rögtön fölemeli fejét.

Átalán az elmekóros büne lopásnál ritkán jön összehasonlításba a gyilkolás, gyujtogatás, erőszakoskodás, vallásháborítás stb. bűnével, s jobbára a lopási ösztönben van megállapítva.

Annak megítélésére következőt hozhatunk föl.

A lopási vágyban szenvedő betegek jobbára mindent lopnak mi csak kezükbe akad, akár legyen annak értéke, akár nem. A mit szemük meglát, kezük ott nem hagyja.

Lopnak, hogy lopjanak, hogy ösztönüket kielégítsék; nem úgy mint a tolvaj, ki az által saját hasznát akarja eszközölni. A betegtől azonnal el lehet venni a lopott tárgyat, gyakran magától visszaszolgáltattja, vagy titokban visszaküldi, vagy föl sem veszi a dolgot, s ugyanazon tárgyat többször ellepja anélkül, hogy tudná, s csak azért teszi, mert épen ismét meglátta; nem egyszer történik, hogy sajátját lopja el.

S ha a beteg a lopott tárgyat használja is, ez csak az enni valókra terjedhet; de bizonyára nem azért lopta, hogy hasznát vegye, hanem csak azért használta, mert épen megvolt; hosszú ideig heverteti azt a nélkül, hogy hasznát venné mig esetlegesen szemébe nem ötlük.

A beteg gyakran a tulajdonos, vagy mások jelenlétében viszi véghez a lopást, s nyíltan elégíti ki ellenállhatlan ösztönét. Egészsége, s élte veszélyeztetésével is lop, még pedig csekély vagy semmi bocsessel sem bíró tárgyakat, vagy olyakat, melyek használati módját nem is ismeri, s az elfogatás szégyenének csak egy elmekóroshoz illő gondatlansággal teszi ki magát.

A lopási ösztön nem ritkán csak a dühösség bevégeztével áll elő nem ritkán nehézkórosoknál ezért az előre ment tünetnyeket jól meg kell bírálni, és kikutatni. Jobbára időszakai alak. De az időszakai lopási ösztön ha kielégítésében akadályokra bukkan, csak akkor tör ki egyik, vagy másik dühösségi alak p. o. a rombolási ösztön.

Vannak nők, kik a hószám ideje alatt szenvednek ebben. Guislain írja, hogy pár évvel ezelőtt élt Gentben egy nő, ki valahányszor terhes volt bejárt minden boltokat, s ott lopott. Férje közönségesen utána ment, s a lopottakat megfizette.

W-ben egy meglehetősen vagyonos ember szenved ez ösztönben minden évben; jobbjára becses tárgyakat lop, de majd nem mindig nyitott tárákból, mely mellett elmegy. Inasa követi, s időről időre átveszi tőle a lopottakat.

Ily időszaki rohamokat könnyebb megítélni, mert megelőző időszakuk is van, mely többé kevésbé nyílt lehangoltságban áll, s a beteg máskori magaviseletétől szembetűnőleg különbözik.

Ha a rohamnak vége, úgy a betegek vagy azonnal visszadják az ellopott tárgyakat, avagy megtérítik, vagy szégyenből eltitkolják és tagadják.

Az ily egyének megítélése egyes esetekben szerfelett nehéz, például: ha gyanusak a körülmények, milyen a tárgyra rászorulás; mindazáltal a fölállított elvek itt is eligazítanak bennünket.

Az egyestébolyu mint cselekvő.

(Der Monomane als Thäter).

Ez elmekór, melyben szenvedő gyakran követ el erőszakoskodásokat, sokszor jön megítélés alá.

Az egyes tébolyu erőszakoshodását mindig egy s ugyanazon irányban követi el, mindig az ő kóros énje által viszi véghez, hogy őrzöngése nagyságát valósithassa, akadályait elmozdithassa, s tévelygő eszméit kivihesse.

Senki oly hevesen, és erélyesen nem cselekszik mint az egyes tébolyu; őrzöngésének nagysága csakhamar összeütközést hoz elő másokkal, mely majd mindig erőszakoskodással jár; de önmagát soha meg nem támadja, hanem mindig másokat, vagy oly tárgyakat, melyek tévelygő eszméinek, miket valósítani akar, megfelelnek.

Azon állásból, melyet a nagysági őrzöngés a beteg öntudatában elfoglal, szükségkép folyik ama tett utáni magaviselete. Valamint a tévelygő eszméjének megfelelően cselekvő komorkóros megelégedéssel tekint az elkövetett erőszakra, úgy az egyes tébo-

lyu is büszke arra, mert önbecsét véli általa emelni, s jogosnak tartja mit gyakorolt, s tettét főnhangon hirdeti, avval dicsekedik, s uj tévelygő eszméket csatol hozzá.

Egyes tébolynál bánatról szó sem lehet.

Az elkövetett tett megítélését illetőleg beh bizonyítandó volna.

I. Hogy a tett elkövetője elmekóros, még pedig egyes tébolyu volt. Az egyes téboly jellemeit már előadtuk.

II. Hogy a tettet tévelygési kényszerből követte el. Ennek bizonyításai föl hívásaiban, s cselekvésének következetességében, az eszközökben stb. fekszenek. Kiemelendő, hogy mikép fejlődött a komorkórból rögzeszmeje, s a dühösségbeni magaviselete, s mikép fejlődtek a tettnél foganatos tévelygő képzelődések, mely észlelések, s ujra termődések emészték meg magukat, s mi okozta az utolsó kényszerű határozást.

III. A tett be nem számítható, ha az örült öntudattal bír, de ez ál öntudat mintegy második én. A tettről, s annak következményeiről is van tudomása; ő akarja azt, megis fontolja, az eszközöket megválasztotta, azokat ügyesen föl is használta, mint azt azok természete megkívánja. Tette büntethetősége helyett anuak magasztosságáról mint valamely igen jeles tettről van tudomása, mely őt minden tekintetben emelni fogja.

Önállóság, vagy szabad választás nem is képzelhető.

A 2. §. bir itt bizonyító erővel, s az a) és c) poutokra hivatkozhatik.

A buta (Blödsinnige) mint cselekvő.

A butánál az akarat választása általán véve igen korlátolt, s nem szabad. A korlátozás főkép tudatlanság, s a dolgok hiányos értése által növekszik, némely csoportozatokat kivéve.

Innét következik, hogy minden gyenge eszünél, és butánál tudomásának körét, ugy anyagi értelmeit is tények által megállapítani szükséges valamely meghatározott akaratot, vagy erőszakot illető tekintetből, hogy megérthessük valjon a tettet. és következményeit megtudta-e itélni. Megfontolásának gyakoroltsága is szemügyre veendő, ez mindegyiknél más, és más, s előre épen nem lehet következtetni: észszel bír. s ezt lehetetlen tetteiben föl nem ismerni. Az ép eszünél annak legcsekélyebb mértéke is is-

mert. Míothogy a butának akarata általában igen csekély, azért kívánságában is nem nagy választása. Kik vele élnek, s dolgoznak ismerik egészen hatáskörét, ezt tehát pajtásaitól tudjuk meg leginkább. Erkölcsi ítélete egy részt azon forrásokból meríteni, melyből ő merített, más részt megbíráható az előre ment választásaiból, és tetteiből. Ítéletében soha nem önálló, s kivételes esetek azonnal zavarba ejtik. Egy cselekvőnél sem dönt annyira magaviseletében a hirtelen választás, mint a gyöge elműnél, vagy butánál.

A buta erőszakot követ el:

I. Életművezeti ösztönből.

Valamely tettnek például a nemiösztönből származottnak megítélése előtt előbb minden részleteket tekintetbe kell venni; hasonlókép a dühösségnél is; de továbbá még is tisztán kiemelendő, valjon férfiasodása előtt is nem mutatkoztak-e ily tünetnyek, s milyen volt magaviselete.

Főkép a másodlagos butaságnál nem ritkán lopási ösztön mutatkozik időszaki rohamokban.

II. A tett, a vágy következménye.

Van sok olyan buta, kinek bizonyos kéjérzete oly hevességgel bír, hogy a kitüzött tárgy utáni sovargás, és ennek kielégése mellőzhetlen. E megkívánás választásának kényszerűltése ellentétben álló szellemi érzések hiányán, s sajátlagos erkölcsi ítéleten alapszik.

N. N. bizonyos színeket, s minden fényeset annyira kedvelt, hogy hol csak ilyesmi látható volt, minden kimélet nélkül oda rohant, s kíváncsisága által kárt tett; leggyakrabban bizonyos élvezetekben például a dohányzáson kapnak oly mohón. Ismerek egy butát, ki dohányért kész mindent elkövetni, mit csak kíván az ember tőle, s legnagyobb öröme az, ha valakinek tüzet adhat, az uton is mindenkit megkínál tüzzel, ha észreveszi, hogy pipája nem ég. Soha sem koldult egyebet, csak dohányt, vagy pénzt dohányvásárlásra, egyéb szükséget nem ismer.

Legveszélyesebb a tűzvágy, tűznézési öröm (Pyrophilie); jobbára mint gyujtogatási örültség tárgyalatik. Ez nem ritka, s hevességére nézve minden szenvedélyt fölülmul.

Ugyanazon buta, ki a dohányt annyira szerette, legnagyobb gyönyörrel nézte a tüzet is, kivált a lobogót kimondhatlan gyönyörrel szemlélte, úgy hogy életéről is megfeledkezett. Valahányszor csak rendkívüli élvezetet akart szerezni magának, tüzet gyujtott; de ha megbánták is mindig felgyujtással fenyegetődzött.

Ily gyujtogató megítélésénél figyelembe veendő volna: bebizonyítása annak, hogy a tettes veleszületett elmeengességben szenved; hogy tüzvágyból gyujtogatott, végre, hogy az alanyi beszámítás föltételei hiányoznak, mert noha magának, tettének, s következményeinek öntudatával bir, de tette büntethetőségének öntudata még is hiányzik, ugyszintén az önkéntiség. Az a) e) és g) pontok volnának alkalmazhatók.

III. A tett szenvedély következtében vitetik véghez.

Ily szenvedélyek:

1. A fájdalmas szenvedélyek. Tetőponton áll az indok nélküli, kóros, és fájdalmas lehangoltság, s ennek szenvedélyei.

A buták ily szenvedélyeikben oly erőszakoskodásokat követnek el, melyek a legnagyobb lehangoltság jellemével birnak, de ritkán mások, és jobbára csak önmaguk ellen irányozvák. Az evés megtagadása, s öngyilkolás is szokott reá következni.

Mások ijedtség, és félelemből követnek el erőszakot; tudjuk hogy butáknál e szenvedélyek hevessege igen könnyen ellenállhatlanságot föltételez, még pedig annál könnyebben, minél tompább elmük azok.

2 Boszankodás, és harag szenvedélye.

A boszankodás ritkán fordul elő, mert valamint a dühösködésnél azonnal haragba megy át.

A buta haragja gyakran azon jellemmel bir, mint a dühösködőé t. i. a rombolási ösztön, s ezért gyakran haragdühnek (incadescencia furibunda) írják le. Ha az egyszer fölingerelt harag a sértő tárgy szemlélésénél mindenkor visszatér, akkor az a butánál könnyen boszúnak, vagy gyűlöletnek tartatik a nélkül, hogy az volna.

A haragban elkövetett vétkes tett megítélésénél e szenvedélyt illetőleg gondosan ki kell emelni, valjon az illető gyakran

szenvedett-e benne, s mily előrement okok miatt, s mint viselte magát? Valjon erőszakoskodott-e, s mily alakban; meddig tartott a szenvedély, s utána mint viselte magát?

IV. A buta boszúból követi el a tettet.

Vágyai igen hevesek, sőt ellenállhatlanok, melyek ha ki nem elégítettnek, vagy a buta valamiképp megsértetik, igen könnyen bosszút állani ígérkezik, s megis boszulja magát.

V. A buta előrement önkényti előzmények következtében cselekszik.

A többi lelkizavarokat akarjuk vele jelelni, milyenek nem ritkán a butáknál is előfordulnak.

A butánál előfordul a dühösség úgy mint a komorkór. A dühösségi roham rögtön előállhat, mivel a megelőző tüneményeket a butáknál ritkán lehet fölismerni. Emlékszem egy betegre, ki valamivel előbb oly nagy főfájást kapott, hogy térden állva könyörgött segítségért, s még ugyan az nap a leghevesebb roham jött gyilkolási és rombolási ösztönnel, mely gyujtogatás által nyilvánult.

Egy másnál a rohamot a fejben hangyamászás érzete előzte meg, s rohama vagy bőbeszédben, vagy rombolási ösztönben nyilvánult; hirtelen fojtogatni kezdé atyját, máskor meg aratás után gyujtogatni akart, de isten adományát sajnálta, mindazáltal megkísérté azt.

A bekövetkezett lehangolás, vagy dühösség következtében elkövetett tettek megítélése ugyan az. A környezők, mint ez ki lön mutatva, igen nagy veszedelemben forognak, mi még nagyobb ha érzéki örvongések is járulnak hozzá.

Ez elősorolt öt ut vezet a butát büntethető büntetésekre, melyek neki be nem számíthatók.

A buta tettesnél a kórelőzmény a legpontosabban kiemelendő, hogy képzelődését, érzetét s mozdulatát meglehessen ítél-nünk, és hogy elhatározassuk valjon büntethető tette alkalmával akarata szabadon választhatott-e, vagy sem? nemcsak családjának tagjai, s kik vele élnek, dolgoznak, hanem különösen tani-tója, lelkésze, kik őt vallási elvekben oktatták, továbbá kik vele

érintkezésbe jöttek kihallgatandók az ő napi szokásai, s minden szellemi tüneményei általános ítélte, bizalma és gondossága fölül. Egyedül ebből tudható ki tárgyilagos egyéni öntudatának tartalma.

A nehézkóros mint cselekvő.

A nehézkóros rohama alatt, vagy pedig az ezt megelőző vagy követő lehangoltság alatt, vagy a roham alatt, vagy után, avagy szabad időközben követhető el a tett.

A rohamot, s zavart illetőleg a megítélés nem igen nehéz. Nem úgy áll a dolog a nehézkóros egyéb zavarodás nélküli állapotaival. A bekövetkezés percétől fogva a beteg komorkórunak tekinthető, s még akkor is ha e tüneményeknek csak egyike is, mely máskor a rohamot megszokta előzni, vagy egyébként megzavart érzékiség, vagy mozgékonyság beállana. Ily csekélyeknek látszó előzmények annál fontosabbaknak veendő, minél rövidebb tartásuk, és minél hevesebb a roham.

Mi a nehézkórosok megítélését a roham után illeti, itt minden tünemények, nemcsak a lélektaniak, de minden egyéb zavarodás is, s időszaki jelentése megfontolandó.

A rohamon kívüli idő teljes zavarodás nélküliséget mutat, mint ezt Julius Caesar, Mohamed, Petrarca, s sok mások példája mutatja; de azonnal nem az, ha valamely lehangolás tüneményei, vagy önmozgás vannak jelen. A lehangolás, valamint a magától mozgás magában rejtheti a komorkór minden változó-kony alakjait, valamint a fölmagasztosodott önérzet egyeseknél gyakran félreismerhetlenül előáll.

A nehézkór szenvedélyei, és indulatai ez alapon vizsgálándók.

Gyujtogatási ösztön.

(Brandlegungstrieb Pyromania) törvényszéki vonatkozásban.

A gyujtogatási ösztön már rég magára vonta a törvényszék figyelmét, s ellene és mellette pártok keletkeztek. E kifejezés Pyromanie a fiatal egyének gyujtogatási ösztönét értelmezi. Ez

azonban a rombolási ösztönnek csak egyik alakja, mely más módon is csak úgy nyilváníthatná magát. Hogy fiatalok, s különösen a nők gyujtogatnak, ennek oka a gyakori, s minden nehézség nélküli alkalomban, s felfedeztetés nélküli végrehajthatásban, és biztos eredményében rejlik.

A gyujtogatási ösztön nem ritkán egy, s ugyanazon egyénben gyilkolás vágygyal jár, mi azt bizonyítja, hogy mindkét tünetemény egynemű zavarodáson alapul. Ily gyilkolás vágy jobbra kis gyermekeket választ ki tárgyául.

A gyilkolási ösztön tehát nem egyedül a nőnem kizárólagos betegsége, hanem férfiaknál is előfordul, noha jobbra csak fiataloknál. Sőt alig érett, vagy épen éretlen leánykáknál a gyujtogatási ösztönnél nem szolgál alapul egy, s ugyanazon zavarodás. De legtöbb esetben hiányzanak a szükséges tünetemények, és nem mondhatunk többet, csak hogy itt zavarodás volt.

Fiatal egyének gyujtogatási ösztöne gyakran nem egyéb mint tiszta, s heves komorkór, mely időszakonként is előállhat, még pedig :

a) Jobbra a hószám idején, némelyeknél előtte, másoknál alatta, ismét másoknál utánna.

b) Önfertőztetők időszaki kóiban szenvednek, mely folyton tartó lehangolásból támad.

Vérszomj,

(Mordsucht) törvényszéki vonatkozásban).

A vérszomj alatt a gyilkolás és vérontás ellen állhatatlan ösztönét értjük. Ily ösztön nem áll önállólag magában, hanem a betegnek ép oly tüneteménye, mint sok egyéb, s valamint minden elmeháborodásnál, azért gyilkol a beteg, mert kénytelen.

Ez ösztön a komorkórnak is egyik tüneteménye, s mint minden egyéb erőszakoskodás nem származik egy, és ugyanazon előzményekből, hanem majd lehangolás, majd komorkóri elragadtatás, majd ismét tévelygő képzelődés az oka.

Mint tudjuk egyes esetekben egyszerű lehangolás is elég erőszakoskodások előidézésére, mi a vérszomjra nézve különösen érvényes.

A vérszomj gyakran a dühösség egyik tüneténe, de ritkán a leghevesebbnek, hanem vagy egy rombolási ösztönnek, vagy még pedig jobbára az időszakai dühösségnek, melynek bevezető időszaka többnyire igen rövid, s alig észrevehető.

Mínthogy ennél fogva az akarat szabad választása minden elmekórosnál hiányzik, azért mindenki mig beteg képtelen a beszámításra, s rája leghelyesebben a 2. §. alkalmazható. Ha a 2. §. minden elmekórosnál törvényesen alkalmazható, evvel csak annyi látszik mondva lenni, hogy semmiféle bűn nem számíthatatik neki be, mert a 2. §. így kezdődik: Valamely tett véteknak be nem számíthatatik, ha stb.

Íátra volna még az áthágások, és mulasztások beszámítása.

Épen nem, mert már magából folyik, hogy mindenütt, hol az első három föltétel vagy a negyedik, avagy mind a négy hiányzik, átalán semmiféle beszámításról szó sem lehet.

Az elmekóros minden tettei tehát a büntető törvény határan kívül esnek, s csak pusztán szerencsétlenségnek tekinthetők.

Magától értetődik, hogy a büntető törvény előtt nem egyedül az elmekórosok foglalnak el kivételes állást, hanem ez mindenkor ugy van valahányszor csak az akarat meg van gátolva szabad választásában. Mind ez állapotoknál a beszámítás törvényes föltételei hiányzanak s a 2. §. alkalmazható.

Az orvostól ennél fogva az kívántatik, hogy ítélje meg, valjon a tettes szenved-e lelkiháborodásban, vagy sem? Hogy ily ítéletet orvoson kívül senki más nem hozhat, az magából értetődik, s egy igazságos bíró sem fogja ezt tagadni akarni. Az 1853-diki július 29-kéről szóló büntető perrendtartás a 95-dik §-ban rendeli: ha kételkedés támadna a fölött: valjon a beteg eszének szabad használatával hirt-e, vagy tán elme- vagy kedély betegségben sinlődött? miáltul a beszámítási képesség felfüggesztve, vagy kisebbitve lehetne? ily esetben a vádlott lelki állapota két orvos által szabályszerint megvizsgálandó, kik tapasztalataik eredményéről jelentést adni kötelesek, s minden tényt, mely a bepanaszoltnak lelki, vagy kedélyi állapotára vonatkozik, egybe állítani, nem különben jelentősége szerint egyenként ugy, mint összeségben megbírálni, s ha tán elmebetegséget gondolnának fenforogni, ennek természetét, nemét, fokát meghatározniok, s

nyilatkozniok kell ugy az irományok, mint saját észrevételeik szerint azok befolyásáról, melyet a betegség a képzelőds, ösztön, határozat s tettekre szakadatlanul, vagy csak időszakonkint gyakorol, s valjon e megháborodott elmeállapot a tett véghez vitelekör már jelen volt-e s mily fokban?

De mikép észlelendő a cselekvő, ez a fejtegető modorból melyet a le irt elmebetegségeknél, és tüneményeik magyarázatánál követtünk, általában kitetszik. De ha az orvos nem csak bizonyos állapotot köteles megítélni, mint azt a betegnél teszi, hanem büntető törvényi vizsgálatban bizonyos tettet az akaratot illetőleg köteles megbírálni, akkor két eset fordulhat elő:

a) a bepanaszolt maga áll előtte; vagy

b) csak a tettet kell megbírálnia.

Az utóbbi természetesen ritkább eset; de e lehetőségre is figyelemmel kell lennünk.

Mindkét esetben az orvos már előre is kettőt föltételez, mely nélkül igazságos ítélet lehetlen; de a bírónak is saját érdekében fekszik, s a törvény által is meg van rendelve.

I. Az orvos rendelkezése alá kell bocsátani minden irományokat, melyeket akármikép használhat. A büntető perrendszer 38. §. így szól: a szakértőknek joguk van követelni, hogy az irományokból, vagy tanuk kihallgatása által fölvilágosittassanak azon pontokról, melyekből vélemény adásukat szerkesztik. Azon esetekben, midőn a szakértőknek az irományokba saját betekintése kívántatnék, ha csak valamely rendkívüli akadály nem forog fenn, azok közöltethetnek velök. Ezekből ök pontos kivonatot készítenek maguknak, mely a tett és tettes rajzát természetihven előadja, s ugy szerkesztendő, hogy a kiegészítő adatok kényelmesen beszóhetők legyenek.

II. A törvényszék által utólagosan mindazon adatok kiemelendők, melyeket az orvos szükségesnek és hasznosnak tart. Mint-hogy a vizsgálándó még csak vádlott tehát a 95. §. értelmében az orvosi elővizsgálat ugy intézendő, hogy a megszüntetési határozat a beszámítási képtelenség esetében a büntető p. r. 197. §. 2-ik pontja értelmében vétessék föl; a vizsgáló bíró így egy azon alkalommal a további adatokat, s a családtagok, rokonok, tanítók stb kihallgatását is elintézi mi későbbre hagyatva több fáradságot kívánna.

A) A bepanaszolt vizsgálata.

E célból a törvényszéktől követelheti, s föltétlenül megis fogja engedni, hogy szabadon saját belátása szerint tehesse észrevételeit, minden segédeszközt fölhasználhasson. Ha jónak találná a bepanaszoltat vallomása közben észlelni, noha erről a büntető p. r. nem tesz említést, a bíró alig tagadhatná meg, mivel a szakértő a 95. §. szerint köteles nyilatkozni és itélni.

A bepanaszolt vizsgálata, mennyire csak lehet, tárgyilagosan teendő meg, s a fellelt tények oly hiven veendők föl, hogy ki olvassa, vagy hallja maga előtt képzelje.

A büntető p. r. 85. §. mondja : ha a vizsgáló bíró, vagy államügyész, vagy a törvényszék a szakértő véleményét homályosnak, tökéletlennek, vagy határozatlannak, vagy magával, vagy a kiemelt tényekkel ellenmondónak találja, vagy ha az előzményből vont következtetések nem következetesek, vagy ha a szakértőknek a tényre vonatkozó adatai jelentékenyen eltérnek egymástól, úgy a vizsgáló bíró őket e fölött különösen kihallgatni köteles, s ha a kétség ez által sem oszlanék szét, úgy a mennyire lehetséges ugyanazon, vagy más szakértők hozzájárulása mellett a szembeállítás ismételtessék.

De ha a szakértők véleményökben különböznek, úgy a vizsgáló bíró a körülményekhez képest őket, vagy újra kihallgatja, vagy egy harmadik szakértőt is hozzájok csatol, avagy egészen más szakértőktől kér véleményt. Ha a szakértők, orvosok, vagy vegyészek, ily esetben a legközelebbi egyetem orvosi karának véleménye kérendő ki. Ez utóbbi akkor is megtörténhetik, ha a törvényszék a büntett nagysága végett az igazság kinyomozása miatt szükségesnek találja valamely tudományi kar véleményét.

Mi magának a bepanaszoltnak vizsgálatát illeti, erre nézve szigoru szabályokat, vagy rendszeres kérdéseket fölállítani nem lehet, mert ezek a kutatandó tárgyak természetében rejlenek. Mikép intézze az orvos beszédét, s a beteg kezelését a körülmények fogják eldönteni. A tapasztalt, nyugodt, szives, és erős önbizalommal fog előállni, hogy mindjárt első perczen letudja bilincselni a beteg bizalmát. Ha csak lehetséges a beteggel egyedül legyen. Legjobb minden feszesség nélkül kezdeni, s oly tárgyakat érinteni, melyek őt érdekelni látszanak, vagy jobbára körüle van-

vak, hogy létére bizonyos figyelmet mutat, sőt alkalmat keres testi állapotára átmenni, s igyekszik valamely kóros tünetényt föltalálni benne, melyet a beteg többnyire maga is szolgáltat, s mindenkép igyekszik bizalmát megnyerni, s így vizsgálatát megkezdheti, s állapotát kifürkészheti. Csak engedje az orvos tévutra vezetetni magát, hanem úgy haladjon mint más betegnél, s kevés kivétellel, legyen meggyőződve, egy komoly szó is célhoz vezet. A lelki előzmények vizsgálata nem irható le; csak az orvos a beteg hatáskörét soha át ne lépje, s főkép arra ügyeljen, valjon megérti-e őt, s fölfogá-e kérdéseit?

Az érzést illetőleg mindenek előtt a bepanaszolt hangulata vizsgálendő, valjon jó, vagy rossz kedvüségét mutat-e? s valjon soknemű gondolatsorokat képzeletben tartani, s forgatni képes-e? valjon kedélyállapota állandó-e, vagy változékony? s a változékonyosság a képzelődmények által indokolva van-e vagy sem? más részt pedig valjon fokozatonkint, vagy pedig egyik szélsőségből a másikba ugorva megy-e át az ellentétbe?

Az érzést három irányzatu csoportozata szerint vizsgáljuk. A lelki érzetet is megpendítjük, és pedig az izlésit, erényit, és erkölesit is. Az erkölesinek legnagyobb hatásközt kell engednünk, hogy a való természeti érzéseket megtudjuk különböztetni, a betanulttól, s mint ilyent az arra vonatkozó ítéletekben kimutatni, s megállapítani igen szükséges.

Az érzést illetőleg eldöntő erővel bírnak a szenvedélyek, és pedig azoknak ugy minősége, mint mozgásbani kifejezése.

Fontos azon kérdés, valjon indokolva vannak-e vagy önmaguktól álltak elő? s ha indokolvák, magasságuk- s kiterjedésükben megfelelnek-e indokuknak?

Ha önmaguktól álltak elő, mily viszonyban áll hozzájuk a hangulat? Ha e kérdések megvannak oldva, ugy az érzések tartalmát is ismerjük, s a képzelődés, mozdulat, nem nyujt többé semmi nehézséget.

Ha az érzésben semmi ingerlékenység, vagy szenvedélyesség sincs, sőt tán minden lelkiérzefek hiánya mutatkozik, akkor butával van dolgunk. De csak a képzelődés fog bizonyosat mondhatni erről, azért az egyéni gépezet kikutatandó.

A képzelődés taglalásánál leginkább kifürkészendő:

a) Valjon a képzelődésnek a szenvedélyen kívüli változata lassu-e vagy gyors?

b) A hangulatnak a képzelődmények változatáhozi ugymint tartalmáhozi viszonya megállapítandó.

c) A képzelődések együtt működésének minden alakjai az egyszerű emlékezetbei visszatéréstől egész az én megállapításáig.

d) A képzelődések tartalma idézett-e elő e fürkésznél tévelygő eszméket, vagy sem?

Az ítélő tehetséget illetőleg hacsak a szokott munka, s életrendi körben forgunk azt soha sem fogjuk tökéletesen kifürkészni, hanem sokszor elkell hagynunk e betanult nézeteket, s adjunk alkalmat új ítéletek képzésére.

A mozdulat úgy nyilvánul az arckifejezésekben, mint az akaratos mozgásokban. Amaz a hangulat, szenvedély megismerésére a másik a mozgó indulatok előzményeihez vezet.

Ha az érzés, gondolkodás, s mozgás egyes alakjaiban még hiány mutatkoznék mit kipótolni nem lehetne — néha egyszerre sikerül az ha vele bár kihez levelet iratunk vagy a maga véleményét, védelmét, tanácsát vele leiratjuk. Legcélszerűbb életrajzot iratni vele.

A vizsgáló orvos a föladottnak csak ismételt vizsgálata által fogja tisztán kivehetni az elmezavarodást; az idegen szemlélet például a vele bezárt czimboráké néha a legbecsesb fölvilágosítást szolgáltatja. Az egyes találkozásokról szigorun, és hiven napló vezetessék, hogy kifejezését, minél számosabb bizonyítványokkal láthassuk el.

Az orvos tehát tisztában van arra nézve, hogy a bepanaszolt beteg vagy nem beteg.

Azon esetben, ha beteg a kórelőzményekből, s kiemelt tényekből, s saját közleményeiből nem lesz nehéz ítéletet vonni, azon kérdésre, hogy beteg volt-e a tettes a tett előtt?

Előadtuk, hogy elmekórosnál mily egyes előzményekből következik az erőszakoskodás. Hogy mily előzmények voltak a gerjesztő mozzanatok ez esetben a cselekvőnek a tett előtt, és az alatti bánásmódjából valamint az azutáni magaviseletből, s eszközei megválasztásából tudható ki.

Ebből az orvos azon második kérdésre is megfelelően, hogy a beteg a tettet vagy fájdalmas érzetből, vagy ijedség rohamában, vagy tévelygő képzeletből, és érzéki őrjöngésből, vagy pedig más valami ösztönből követte-e el?

Ez előzményekkel a harmadik következtetés — a törvényes föltételek fölfüggesztése elégségesen ki volt mutatva.

S ezzel az orvos véleményadása be van fejezve.

Lehetséges, hogy az orvos a tettést egészségesnek találja, noha a legalaposh gyanu azt látszik bizonyítani, hogy mint beteg követte azt el.

Ez eset az időszaki dühösségben (*mania periodica*) fordul elő, hol a roham a tett véghezvitelével megszűnik, szintugy a leghevenyebb mulékonynak is mondható dühösségnél, mikor az egész roham elmúlt. Első esetben minden az időszaki dühösségnél fölemlitett jellemek érvényesek, másodikban az orvos azon bizonyságokra kénytelen szoritkozni, melyek annak jelleméből, s tettéből folynak, segítségül vevén a tett előtt mutatkozott tüneteményeket is.

De ha sem a vizsgálat, sem a tett előtti, vagy alatti adatok nem mutatnak elmebetegségre, noha a gyanu kimondatott, ez az orvos előtt is valószínűnek látszott, akkor az orvos köteles minden a gyanut előidézett adatokat névleg elősorolni, s közelebbről fölvilágosítani. Ez esetben ugy nyilatkozik, hogy ez, vagy amaz adat, egyik vagy másik elmezavarodásra látszott bizonyítani, tehát e jellemeket magukon kellene hordozniok. A cselekvőnél e gyanus tünetemények a meg nem háborított gépezet által volnának előidézve, s annak ritkasága csak abban rejlik, hogy ő szenvedélyben cselekedett, s tettének tervét régtől magában hordozá.

B) A tett megítélése.

Ha nem a bepanaszolttal, hanem magával a tettel van dolga az orvosnak, vagy ha a beteg a tett után egészséges, s azelőtti állapotáról mit sem tudna, akkor csak a tárgyilagos dolgok maradnak az ítéletre.

Ekkor az orvos azon elvet követi, hogy a beteg magaviseletében ugy, mint a tett végrehajtásában az elmeháborodásnak szigorun meg kell tartani szabályszerűségét, s hogy minden tünetemény, és körülmény az előzmények bizonyos sorozatából szükségkép következett. Minden kiemelt adatnak e kinyomatot kell magán hordoznia, és ezt be is kell bizonyítani.

Kimutattuk, hogy a komorkóros az erőszakot saját modorban követi el, sőt hogy máskép viszi azt véghez a szerint a mint az fájdalmas érzetből, ijedségből, vagy tévelygési képzeletből származik. A tett jelleme mind a három esetben különböző; de ép ily különböző a beteg magaviselete a tett előtt, alatt, és után, valamint az eszközök megválasztása is. A kórisme e különféleségen alapszik.

A dühösködő sajátságosan viszi véghez a tettet, s a magaviselet a benne történt változás szerint különböző.

Ugyan ez áll az egyes téholynál és butánál.

A tett és cselekvő e sajátságairól ismerünk rá az elmeháborodásra, s azt megis ítélni, magából értetődik, hogy minden egyéb tények fölhasználásával.

A tettről adott vélemény tehát vagy így hangzik: a tett ezen elmezavarodás következménye, s a lelki cselekvés, például az ijedség következtében vitetett véghez; vagy: a tett a betegség bélyegét, vagy jellemét nem hordja magán, hanem sajátsága inkább ez, vagy ama körülményekből magyarázható meg.

A törvényszék által a szakértőkhez intézendő kérdések igen sokfélék lehetnek. Nem czélszerű, s minden esetre nem egyez meg az orvos véleményével, ha a kérdés így szól: bír-e a tettes beszámítási képességgel, vagy sem? de ép ily helytelen e kérdés: N. N. szellemi szabadsággal vitte e véghez a tettet? A büntető törvény, s a bíró nem kíván egyebet tudni, mint hogy valjon a törvényben egyenkint, és nyíltan kitett föltételek a tett elkövetése alkalmával fönálltak-e vagy sem?

Bármikép alakitassék is a kérdés a törvényszék részéről más értelme nem lehet, mint mit a büntető törvény reá ruház, s ez értelemben szól a 2. §. s ez értelemben tettük mi is a kérdéseket az egyes zavarodásoknál.

A törvényszék kérdéseire az orvos egyenkint feleljen; de a beszámításról többet nem szabad beszélnie, mert az a bírót illeti. Tisztán s jellemzőleg feleljen, mint azt a felelet célja, t. i. egész meggyőződésig viendő oktatás megkívánja.

A bíró ismejelei az elmeháborodásról.

Eddig a cselekvőt úgy tekintettük mint följelentettet, de nem mint bevádoltat. Az osztrák büntető törvényszékeknél ki-

vétel létezik, hacsak az elővizsgálatnál azon gyanu nem támad, hogy a cselekvő beteg lehet. De amint e gyanu föllép, a vizsgáló bírónak kötelessége a följelentetett 95. § értelmében azonnal orvosi vélemény alá vetni, s további vizsgálatnak csak akkor van helye, ha az orvosi vélemény oly értelmű, miszerint a följelentett a beszámítás minden törvényes föltételeivel bir.

Ha ellenkező vélemény adatik, ugy a törvényszék a megszüntetési határozatot az 197. § szerint életbe lépteti.

Ha a bíró a bepanaszolt elmebetegségét belátja, és a cselekvő akaratának szabad választása kétesnek látszik a 95. §. használatba veheti. Mire ügyeljen a bíró, hogy az akarat szabad választásáról, s jelen állapotáról ítéletet hozhasson, azt az egyes betegségeknel adtud elő, s ezuttal arra hivatkozunk.

Általános szabályul a következők szolgálhatnak:

I. Figyelemmel legyünk a tett jellemére, mennyiben a tett már magában is esztelen.

II. A vétkes tett indoka maga is oda vezet bennünket a gyanura, hol

a) tévelygő képzelődés létezik, mely lehetlenségeket vagy ellenmondásokat tartalmaz, vagy minden megfontolást kizár.

b) Ha a cselekvő saját kárára dolgozott, s ismert érdekeit sérti.

c) Ha az akart elérhetése után semmi kívánat sem mutatkozik, mert az élethez semmi érdek sem kötötte.

d) Ha a tett oly egyének ellen van irányozva, kiknek jólétéről ő gondoskodott előbb vagy oly tárgyak ellen, melyeket előbb megkimélt, és óhajtott.

III. A kivitel módja föltűnő, mihelyt:

a) Ha a cselekvő által használatba vett eszközök általán véve nem czélhoz vezetők, s czélhoz nem is vezethetnek, s ha a rendelkezése alatt állott jobb eszközöket nem használta, vagy oly eszközökhöz nyul, melyből az tűnik ki, mintha nem maga a tett feküdt volna érdekében.

b) Ha a kivitel helye olyan, hogy általa akadályok támadnak, vagy ha oly helyet választott, mely a tett eltitkolását lehetlenné tette, avagy ha könnyen más helyet is választhatott volna.

c) A használat módja; föltűnő az eszköz, ha nagy foku kegyetlenséggel jár, mely sem a czállal, sem a cselekvő jelleméve meg nem egyez.

Továbbá, ha az eszközök inkább maga a cselekvő ellen irányozvák, mintsem a tárgy ellen, vagy ha a tettel ellentétben álló gyönyör, káröröm, vérszomj, vagy rombolási ösztön jár, vagy ha tettel ritka szertartás- s készüléttel vivé véghez, miknek a kivitelhez semmi vonatkozásuk sem volt.

IV. A cselekvő magaviselete támpontokat nyújt:

a) Ha a tett eddigi magaviseletével, életrendével, ellentétben áll.

b) Ha a tett után meg nem szökik, hanem nyugodtan elfogadja magát.

c) Ha a tett eltitkolására sem a gyanu elosztatására mit sem tesz.

d) Ha a tettet minden ellenmondás nélkül bevallja, magát füladja, vagy épen dicselkedik vele, s vélné, hogy helyesen cselekedett. Itt a legcsekélyebb körülmények is figyelmet igényelnek.

e) Ha maga kíván büntetést, nélkülözéseknek kiteszi magát, s azokat maga kívánja.

f) Ha elzáratását, családjától elrekesztését, s azok fájdalmát közönbösen veszi, s minden félelem nélkül megy a büntetés elé. Kihallgatás alkalmával, hol legfontosabb érdekeiről van szó, közönbös marad; ha továbbá azon véleményt mintha elmekóros volna, visszautasítja, s sem előnyeit felhasználni, sem hátrányait eltitkolni nem képes, sőt hibáját nagyítja, s tévedő vallomásokat tesz.

g) Ha tettét jellemének változása előzé meg, ugy ez nagy jelentékenységű, s további kutatást igényel.

h) Ha kitudódnék, hogy már előbb is hasonló tettet követett el. Ép oly fontos azon körülmény ha családjában már fordultak elő elmebáborodások, vagy öngyilkosság, nehézkór sth, miket az orvossal azonnal közölni kell.

Ha a bíró kihallgatás alkalmával örvöngést, érzéki csalódásokat, vagy örvöngő képzelődést tapasztal a tettesben, vagy indokolatlan szenvedélyeket, ellenszenveket, föltűnő s sokáig tartó hangulatokat, hajlamokat; élelem megtagadását, vagy nélkülözéseket, gondolkodásban, zavart emlékezet hiányt, megfontolatlan-ságot, szórakozottságot, részvétlenséget saját sorsa iránt, vagy az előbbivel ellentétben álló viselkedést vesz észre, ugy a bíró mindez észleléseknél a felülről tüneményeket bejelenti, s azokról minél előbb orvosi véleményt kér.

Tettetés, színlés (Simulatio).

Valamely elmebetegséget minden tünetényeivel úgy utánozni, hogy mások csalódjanak senki sem képes. Máskép áll a dolog ha az ily utánzást, csalást föl kell ismerni.

Átalán e lehetlenséget a színlő is érzi, azért kiáltó ábrák, és tuzások által igyekeznek az ítélőt tévutra vezetni, főkép ha az által jelentékeny haszon p. o. mind ez nagy bün elkövetése után a halálbüntetés kikerülése által, rája háromlanék.

Elmekórok körül, vajmi nehezen szereshet az orvos tapasztalatokat; ehhez az elmekórosokkal éveken által együttélés kívántatik, egy nem orvos pedig annál kevesebb sikerrel járhat el. Öt csak a következőre figyelmeztetjük.

1. Föltéve, hogy a színlő valamely elmebetegség tünetényeit elég hiven tudja utánozni — az itt a kérdés most, hogy melyik azon elmebetegség melynek ezek tünetényei, és melyik nem? Így például : a fájdalmas érzetek leghivebben, és legkönnyebben utánozhatók. Itt tehát komorkórnak kellene jelen lenni. Jelen vannak-e tehát a komorkór tünetényei valósággal?

A tettető komorkóros fájdalmat nem mutathat, mivel az a komorkór föltétlen nem indokolt, s önkéntes szenvedélyeket idéz elő; az ő szenvedélye pedig sem tisztán fájdalmas, sem föltétlen, hanem inkább indokolt; és jobbára csak dühösködés, lármázás, gunyolás, rivás és ordítás.

A tettető ellentmond önmagának, valahányszor csak komorkórt akar utánozni, s nyilvánításaiban némi figyelmet árul el, melyet céljai kívánnak, de mely a betegnél lehetetlen.

A dühösködés a legügyetlenebbül utánozható, s a mozgások önkénytelensége soha el nem érhető; a tettető saját *énje* a dühösködő saját *énjével* épen ellentétben áll, s mindenkor törekszik annak közönbösségét, és érzéketlenségét utánozni; de a mozgásbani nyughatatlanság, álmatlanság, a sajátóságos tébolyodás és bőbeszéd utánzása soha sem fog sikerülni.

Az örültségnél is a tettető *énje* annál kiáltóbban áll elő, mely is a tébolyodottságnál el nem titkolható, bármennyire gyakorolná is a bolond beszédben magát.

A butaságot gyakran utánozzák; de sem a képzelődés lassu menete, sem a szellemi érzetek tartalmábani előrement kifjülés, s

a fogalmak el nem takarhatók, bármily ostobának mutatja is magát a tettető. Még kevésbé lehetséges a szenvedély nélkülséget föntartani.

2. A tettetők jobbra tuloznak, mert vélik, hogy nem képesek elegendő bolondot, és érthetlent cselekedni, és beszélni, hogy beteg voltukat bebizonyítsák.

3. A tettető igen sokat tagad, s tettének, s egyes körülményeinek igen kevés öntudatával akar birni; csak arról beszél mi neki használhat, s mi ártalmára lehetne, elhallgatja. Jobbra régi ismerőseit, vagy bizonyos személyeket nem akar megismerni.

Sok tettetőnél igen czélszerű vallomását, önvédelmét, az ugynevezett tévelygő képzelődéseket, mivel birni látszanak, szóval mindent, mire ők nyomatékot helyeznek vele leiratni; megfontolásuk annál nyilvánosabban tűnik elő.

4. A tettető jobbra csak akkor veszi föl az örült szerepét, mikor észleltetik; ha a vizsgálat sokáig tart, akkor a nehézségek növekednek a tetterőre nézve. Ha egy azon alakot következetesen akar utánozni, főkép ki bizonyos tünetményeket akar ábrázolni, ilyenek az álmatlanság, élelem nélkülozés stb, akkor változtatja a tünetményeket, s ez által az elmekór törvényszerű lefolyásának ellenmond.

5. A tettető elmeháborodása csak tettének, vagy elfogatásának idejéből származik.

6. Tettének jelleme a színlett háborodással meg nem egyez.

7. A tettető azon támasztott gyanunak, mintha ő elmekóros volna soha sem mond ellent; sőt eltalálni iparkodik, hogy mily tünetmények vitték őtet ezen véleményre, hogy majd azokat még kézzel foghatóbban kivihesse. A beteg jobbra ellentmond, s tévelygő képzelődéseknél ellentétben a tettetővel azon iparkodik, hogy mindenkit meggyőzzön miszerint ő nem beteg.

E támpontok az elmekór sajátságában rejlenek, melyek figyelembe vétele a kórisméhez; valjon elmekór, vagy tettetés van-e előttünk? elegendő.

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

TARTALOM

Előszó.

ÁTALÁNOS RÉSZ.

	Lap.
A nyilvános elmekőri tárgyról	4
A tébolydák rendeltetése, és az elmekórosok gyógyítása	6
A tébolydák rendeltetése az elmekőri tanításra nézve	7
Mily eljárás követendő az elmekórosok kiballgatásánál	8
Az arczkifejezés	10
Állás, tag- és testmozdulat	13
A beszéd jelentősége	15
A zsigerek állapota	20
A beteg multja, és a róla gyűjtött tudósítások	21
Az elmekor leírása	22
Az elmebetegségek osztályozása Guislain szerint	26
Elemi alakok	26
Összetett vagy többes alakok	27
Lényeges tünetmények	28
Általános körjeltan	29
I. Az elmebetegségek általános testi körjelei	29
II. Az elmebetegség általános lelki körjelei	33
Az elmebetegségek általános körjelei	37
Kifejlődési időszak	37
Viszafejlődési időszak	39
Az elmebetegségek bírálata	39
A) Bírálatok a testi életkörüben	39
B) Bírálatok a lelki életkörüben	41
A bonyolódott elmekőri alakok általános körjelei	42
Általános kóroktan	45
I. Előkészítő okok	45
A) Alkotmányi hajlam	45
B) A véralkat	47

C) A fej alakja	48
D) A nem	48
E) A kor	50
F) A nevelés	51
G) A kormányalak	52
H) Az évszakok és éghajlat	53
I) A hold befolyása	54
K) Mesterség és foglalkozás	54
L) Betegségek	56
M) A vallás	57
II) Előidéző és gerjesztő okok	57
A) A gerjesztő lelki okok	58
1. Az érzési tehetségről általában	58
2. Az érzési tevékenység mennyiségi fokának kártékony hatásáról	58
3. Az érzési tevékenység minőségi fokának kártékony hatásáról	60
4. Az öröm szellemi hatása	62
5. A megismerő érzet, gőg, kevélység, szégyen, önmegvetés hatásáról	65
6. Az akarat erő káros hatásáról	66
7. A megismerő tehetség kártékony hatásáról általában	67
a) A megismerő képesség káros hatásának mennyiségéről	68
b) A megismerő képesség kártékony hatásának minőségéről	69
c) A megismerő képesség egyes fokainak káros hatásáról	70
B) A gerjesztő természeti okok	72
1. Közvetlenül az agyra ható okok	72
2. A szerves idegerőt kimerítő okok	73
3. Oly szervek betegségei, melyekkel az agy rokonszenvi összeköttetésben van	75
Az elmebetegségek körjélatáról általában	83
I. Mily tünetmények után lehet gyógyulást várni, vagyis melyek a kedvező bírálat hírmondói?	84
II. Mily alapok nyomán lehet a lelkibetegségek gyógyíthatóságát, vagy gyógyíthatatlanságát meghatározni	84
III. Mikor határozható meg, hogy a beteg alaposan felgyógyult? s az intézetből, vagy a fölviigázat alól teljesen fölmenthető?	89
Az elmebetegségek általános gyógymódja	91
Műszeres eszközök	102
Testi, vagyis általános anyagi gyógymód	103
Görös elleni, és bodár szerek	105
A gyöngeségi állapot kezelése	106
Külső szerek	107
Az elmebetegségtől megóvó szerek	107

RÉSZLETES RÉSZ.

	Lap.
Dühösség	111
Melyek a dühösség legfőbb okai?	112
A dühösség lefolyása	118
A dühösség orvoslása	121
Egyes téboly, vagy részletes őrültség	126
A szerelmi őrültségről, vagy szerelmi tébolyról	131
A gyújtási őrültség	133
Lopási őrültség	138
Őrültség értelemzavarodás nélkül	140
Iszákossági reszkető őrültség	143
Gyilkolási őrültség	150
Komorkór	155
Tévelygő érzés, örülés	170
Érzéki káprázat (Hallucinatio)	171
Csalódások (Illusiones)	174
A most szült, és szoptatók elmebetegségéről	179
Ördöglátási őrültség	182
A tébolyodottság vagy zavarodási őrültségről	185
Butaság és hülyeség	190
A butaság szorosabb értelemben vagy tehetlenség	191
Idiotismus	193
Hülyeség (Cretinismus)	196

TÖRVÉNYSZÉKI LÉLEKTAN.

Az elmekórnek a törvényszék előtti megítéléséről	205
A lelki állapotok törvényszéki vizsgálatának célja	207
A kétséges lelki körállapotok vizsgálatáról	210
A kétes lelki állapotok megvizsgálása büntető törvényszéki szempontból	212
Az elmekóros képtelen a beszámításra	219
A komorkoru mint tettes	221
I. A komorkórosoknak fájdalmas érzetből támadt erőszakos tette	221
II. Erőszakoskodások az ijedtség rohamaiban	224
III. Tévelygő képzeletből, és érzéki őrjöngésből támadt erőszakoskodások	227
Törvényszéki orvosi vélemény	230
A komorkóros magaviselete tett előtt és tett után	233
A dühös mint cselekvő	237
I. Indító kényszerűségből elkövetett erőszakoskodások	237
II. A dühösködők tévelygő képzelődésből származott erőszakoskodásai, melyek érzéki csalódásból eredtek	239
Rombolási őrület	244

	Lap.
A lopási ösztön	247
Az egyestébolyu mint cselekvő	248
A buta mint cselekvő	249
A nehézkóros mint cselekvő	253
Gyujtogatási ösztön	253
Vérszomj	254
A bepanaszolt vizsgálata	257
A tett megítélése	260
A bíró ismejelei az elmeháborodásról	261
Tettetés, színlés	264

Nevezetesebb sajtóhibák.

7 lapon	17 sorban	felülről	ez	helyett	az
8	15	"	feljen	"	feleljen
17	10	"	id okok	"	indokok
17	18	"	alulról eszköz	"	eszköz
20	1	"	hordrejének	"	horderejének
23	11	"	felülről vonhatván	"	vonathatván
32	7	"	alulról állátát	"	állását
45	8	"	felülről fürkészésén	"	fürkészésén
57	7	"	alulról de	"	mely
59	20	"	felülről leki	"	lelki
68	14	"	" mag	"	maga
70	7	"	alulról szerzozetre	"	szervezetre
74	3	"	" kellemetlemetlen	"	kellemetlen
96	10	"	" erhölesi	"	erkölesi
118	1	"	felülről hühösség	"	dühösség
118	10	"	alulról emlitett	"	emlitetett
121	17	"	" folyását	"	lefolyását
122	16	"	felülről hatalmukba	"	hatalmunkba
125	22	"	" geny, szalag	"	genyszalag
127	14	"	" majd	"	majd
127	15	"	" esetlegot	"	esetleges
128	12	"	" cseröltették	"	cserölték
150	7	"	" mordmonamonie	"	mordmonomanie
156	7	"	" terméztete	"	természete
156	9	"	" lefosyás	"	lefolyás
156	16	"	" változik	"	változik
156	7	"	alulról fölcserélni	"	felcserélni
181	18	"	felülről tehetség	"	terhesség
181	25	"	" eresztettek	"	eresztettek
181	4	"	alulról mnstárliszt	"	mustárliszt
190	12	"	" Erchenmeyeruél	"	Eschenmeyernél
220	5	"	" kosismej	"	korismej
232	3	"	" fejtödött	"	fejlődött
247	17	"	felülről ellepja	"	ellopja

201 8

